ӘСӘС ДИНИ БИЛГИЛӘР

(Итикад - Ибадәт - Ахлак - Сийер)

Сейфеттин Йазыжы

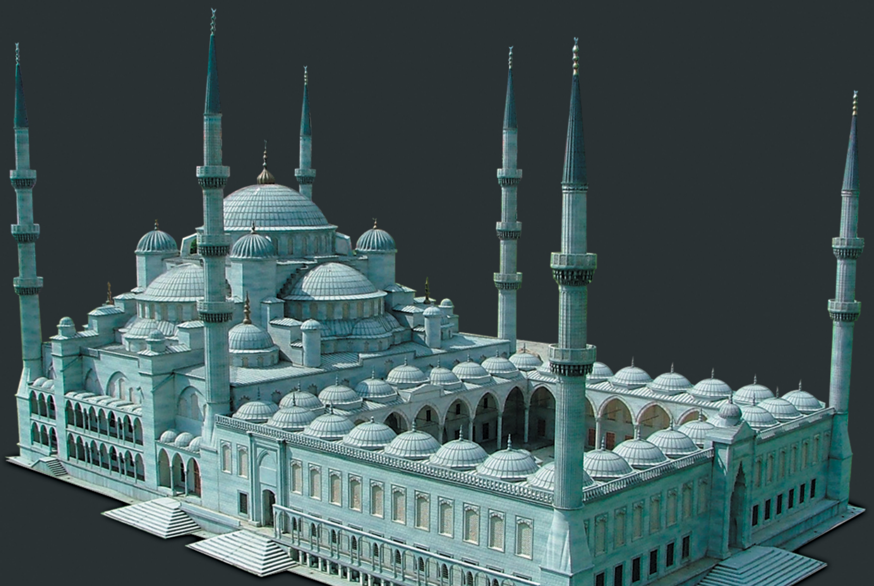

Издательская группа САД

بسم الله الرحمن الرحيم

Чәвүри: Гүлмира Шамилова-Туранлы

Чәвүри бу оригиналдан јапылмиштүр:
Seyfettin Yazıcı, «Temel Dini Bilgiler», Ankara, 1991.

Сейфеттин Йазыжы
ӘСӘС ДИНИ БИЛГИЛӘР
(Итикад • Ибадәт • Ахлак • Сийер)

“Әсәс дини билгиләр” китабы Ислам дини хаккында гәрәкли әсәс билгиләри сунмахтадур. Бу китапта дүнјада вар олан хәр шејин јаратыжысы олан јүжә Аллах; пејғамбәрләр вә онларын Ислам динини јајмахтаки вәзифәләри; намаз, ороч, зәкәт, хаж кими дини вәзифәләрин нәсин јапылажағы ағнатылмахтадур. Бундан башха, ахлак вә инсанларын бирбиринә каршы тавраныш каидәләринә да бу китапта јер верилмиштүр.

Бу китап гениш охујужи китләсинә ујғун оларак хазырланмиш вә мәдрәсәләр, Ислам университетлары вә институтларында охујан тәләбәләр вә өғрәтмәнләрә тавсија едилмахтадүр.

Бүтүн хаклары сахлидүр.

© ООО «САД» Јајынәви Группасы, 2010

Издательская группа САД SAD GRAPHICS

Тел: 8 499 9066717, 8 495 7074666 - 8 905 7347083
izdatelstvo-sad@yandex.ru - www.sadpress.com

Дизајн : Илхан Башташ
Капах : Расим Шакироғлу

Әсәс Дини Билгиләр

(Итикад • Ибадәт • Ахлак • Сийер)

Сейфеттин Йазыжы

Издательская группа САД

Москва - 2010

ИЧИНДАКИЛАР

ӨНСӨЗ 13

ИТИКАД

1-ИНЖИ КЫСЫМ - ИСЛАМ ДИНИ ВӘ ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ 17
Дин Недүр 17
Динләр Арасында Исламын Јери 17
Ислам Дининин Максәди 18
Ислам Дининин Өзәлликләри 19
Исламы Әврәнсәл Јапан Өзәлликләри 19

2-НЖИ КЫСЫМ - ИМАН 22
Келиме-и Тевхид 22
Келиме-и Шехадет 22
Иманын Әсәсләри 22
Инанч Бахымындан Инсанлар 24
Иманын Инсана Вердуғы Хузур вә Хошбәхт 24
Иман вә Әмәл Арасындаки Мүнасибәт 25
Иманын Сахих (Герчәк) вә Макбул (Кабул) Олмасынын Шартлары 25

3-ҮНЖИ КЫСЫМ - АЛЛАХА ИМАН 27
Аллахын Варлуғы вә Бирлүғы 27
Аллахын Сыфатлары 27

4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - МӘЛӘКЛӘРӘ ИМАН 31
Мәләкләрин Тәбијаты вә Өзәлликләри 31
Башлыжа Мәләкләрин Адлары вә Вәзифәләри 31
Мәләкләрә Инанманын Фајдалары 32

5-ИНЖИ КЫСЫМ - КИТАПЛАРА ИМАН 34
Вахијин Тәбијаты 34
Вахијин Түрләри 34
Иләхи Китаплар вә Сајфалар 35
Курани Керимин Ендүрүлмәси 35
Курани Керимин Јазылмасы вә Мусхаф Халына Гәтүрүлмәси 36
Курани Керимин Өзәлликләри 37
Курани Кериме Каршы Вәзифәләримиз 38

6-НЖИ КЫСЫМ - ПЕЈҒАМБӘРЛӘРӘ ИМАН 40
Пејғәмбәрлух вә Пејғамбәрләрә Олан Ихтијач 40
Пејғамбәрләрин Вәзифәләри..40
Курани Керимдә Ады Гечән Пејғамбәрләр...41
Пејғамбәрләрин Хабәрдар Еттухлары Динләрдә Ајны Олан Әсәсләр 41
Мужизә вә Керамет Нә Демахтур 42
Пејғамбәримизин Мужизәләри...42
Пејғамбәримизин Өзәлликләри 43
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Сон Пејғамбәр Олушы 43

7-НЖИ КЫСЫМ - АХЫРӘТ ГҮНҮНӘ ИМАН 46
Ахырәт Гүнүнә Иман Нә Демахтур..46
Ахырәттә Иманын Фајдалары 47
Өлүм 48
Кабир..48
Кыјамат 48
Мүкәфат, Жеза, Жәннәт вә Жәхәннәм 49

8-ИНЖИ КЫСЫМ - КАДӘР ВӘ КАЗАЈА ИМАН..51
Кадәр вә Каза Нәјә Дејилүр..51
Инсанын Сорумлулуғы...51
Кадәр вә Казаја Инанманын Фајдалари 52
Рызык 53
Әжәл 53
Тәвәккүл вә Чалышмах...53
Ислам Дининдә Чалышманын Әхәммијаты 54

ИБАДЕТ

1-ИНЖИ КЫСЫМ - ИБАДЕТ 61
Ибадет Нәдүр...61
Нә Ичүн Ибадет Едијерух 61
Ибадетлерин Түрләри 61
Ибадетлерин Дәрәжәләри..62
Ибадетлерин Фајдалары 62

2-НЖИ КЫСЫМ - ИСЛАМ..64
Ислам нә Демахтур 64
Исламын Шартлари 64
Мүкәлләф кимә Дејилүр...64
Мүкәлләфлә илгили Хүкүмләр 65

3-ҮНЖИ КЫСЫМ - ТӘМҮЗЛУХ 68
Тәмүзлух вә Исламын Тәмүзлуға Вердуғы Әхәммиjат 68
Тәмүзлух Бахымындан Сулар 69
Абдасын Фазилети 70
Абдасын Фарзлари 70
Абдасын Сүннәтләри 70
Абдасын Әдәби 71
Абдас Нәсин Алынур 71
Абдасын Мекрухлары 72
Абдасы Бозан Шеjләр 72
Абдассыз Јапылмиjан Шеjләр 73
Меслер Үстүнә Месхетмах 73
Сарғы Үстүнә Месхетмах 74
Гусул 74
Гусулүн Фарзлары 75
Гусулүн Сүннәтләри 75
Гусул нәсин Јапылур 75
Өзүр Сахиби Оланларын Дуруми 76
Кадынларын Өзәл Халлары 76
Теjеммүм 77
Теjеммүмүн Фарзлары 77
Теjеммүмүн Сүннәтләри 77
Теjеммүм нәсин Јапылур 78
Теjеммүми Бозан Шеjләр 78

4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - НАМАЗ 81
Намазын Әхәммиjаты 81
Намаз Кимләрә Фарздур 82
Намаз Вахытлары 82
Намаз Кылынмасы Жаиз Олмиjан Вахытлар 83
Намаз Түрләри 83
Намазын Фарзлары 85
Намазын Важибләри 86
Намазын Сүннәтләри 87
Намазы Бозан Шеjләр 90
Намазын Мекрухлары 90
Беш Вахыт Намазын Кылынышы 92
Сабах Намазы 92
Әвлә Намазы 95
Икинди Намазы 100
Ахшам Намазы 103

Јатсы Намазы 104
Витир Намазынын Кылынышы 105
Намаз Кылдухтан Сора Нәләр Охунур 106

5-ИНЖИ КЫСЫМ- НАМАЗ (II) 110
Сехив Сеждеси 110
Жамаатинән Намаз Кылманын Фазилети 111
Жами вә Жамаат Әдәби 111
Намазын Жамаатинән Кылынышы 113
Жума Гүни вә Жума Намазы 115
Жума Намазы Кимләрә Фарздур 115
Жума Намазынын Кылынышы 116
Бајрам Намазлары 116
Бајрам Намазларынын Кылынышы 117
Тешрик Тәкбирләри 118
Тәрәви Намазы 118
Отуруп вә Иимајнән Намаз 120
Јолжи Намазы 121
Гечмиш Намазларын Казасы 121
Тиләвет Сеждеси 122
Жәнәзә Намазы 123
Жәнәзә Намазынын Кылынышы 124

6-НЖИ КЫСЫМ - ОРОЧ 128
Орожун Әхәммијаты 128
Орожун Фајдалары 129
Рамазан Орожи Кимләрә Фарздур 130
Јаслух вә Ифтарын Фазилети 130
Орожа Не Заман вә Нәсин Нијат Едилүр 131
Орожун Түрләри 131
Рамазан Орожини Башха Заманда Тутмаји Мүбах
(Јани Јапылмасында Сахынжа Гөрүлмәјән) Кылан Өзүрләр 132
Фидје 133
Рамазанда Өзүрү олмадан Ороч Тутмаманын Хүкмү 133
Орожи Бозуп хәм Каза хәм Дә Кеффарети Гәрәктүрән Шејләр 133
Орожи Бозуп бир тәк Казајы Гәрәктүрән Шејләр 134
Орожи Бозмијан Шејләр 134
Орочлија Мекрух олан Шејләр 135
Орочлија Мекрух олмијан Шејләр 135

7-НЖИ КЫСЫМ - ЗӘКӘТ 136
Зәкәтин Әхәммијаты вә Фајдалары 136
Зәкәти Кимләр Верүр...137
Нисаб 137
Зәкәт Кимләрә Верилүр 137
Зәкәт Кимләрә Верилмәз 138
Зәкәт Верилмәси Гәрәкән Маллар вә Зәкәт Миктарлары 138
Фытыр Садакасы (Фитре) 138

8-ИНЖИ КЫСЫМ - ХАЖ...140
Хажжын Әхәммијаты вә Фајдалары 140
Хаж Кимләрә вә Не Заман Фарздур 141
Хажжын Фарзлары 141
Хажжын Түрләри 142
Хажжын Јапылышы 142
Умре...144

9-УНЖИ КЫСЫМ- КУРБАН 145
Курбан Кәсмәнин Әхәммијаты 145
Кимләр Курбан Кәсәр 145
Курбан Нә Заман вә Нәсин Кәсилүр...146
Курбанын Әти вә Дәрисијнән Илгили Јапылажах Ишләр 146
Курбан Олуп Кәсилмәси Жаиз Олан вә Олмијан Хајванлар 146
Әтләри Јејилән Хајванлар 147
Адак Курбаны..147
Јемин Түрләри вә Хүкми 148

10-УНЖИ КЫСЫМ - МҮБАРЕК ГҮН ВӘ ГЕЖӘЛӘР 150
Жума Гүни 150
Бајрам Гүнләри...150
Мәвлүт Кандили..151
Регаиб Гежәси...152
Мирач Гежәси 152
Берат Гежәси...152
Кадир Гежәси 153

АХЛАК

1-ИНЖИ КЫСЫМ - ИСЛАМ ВӘ АХЛАК...157
Ахлак нә Демахтур...157
Исламда Ахлак 157
Еј Ахлаклы олмада Инанч вә Ибадетин Ролү 158

Ән Гөзәл Ахлак Мисали Хазрети Мухаммед (с.а.с.) 159
Фәртләр ичүн Ахлакын Әхәммиjаты 159
Иш Хаjаты вә Ахлак 159
Ахлак Дәгишүр Ми 160
Ислам Дининин Ахыла вә Илимә Вердуғы Үстүн Кыјмәт 161

2-НЖИ КЫСЫМ - АХЛАКИ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ 163
Ахлаки Вәзифәләримиз 163
1- Аллаха, Пеjғамбәрә вә Курана Каршы Вәзифәләримиз 163
2- Гәнди Шәхсымыза Каршы Вәзифәләримиз 164
Јемәдә вә Ичмәдә Ахлак Каидәләри 167
Дилин Тәрбиjа Едилмәси вә Дүзәлтилмәси 167
Өбүр Органларымызын Тәрбиjасы вә Дүзәлтилмәси 168

3-ҮНЖИ КЫСЫМ - АИЛӘМИЗӘ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ 171
Исламда Аиләнин Әхәммиjаты 171
Аилә Фәртләринин Бирбирләринә Каршы Вәзифәләри 171

4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - ВӘТӘН ВӘ МИЛЛӘТИМИЗӘ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ 178
Түрк Милләтинин Тарихтәки Јери 178
Түркләрин Ислам Дининә Хызмәтләри 178
Исламын Түрк Милләтинә Казандурдухлары 181
Динимизин Бирлух вә Барабарлуға Вердуғы Әхәммиjат 182
Динимиздә Кардашлух 182
Динимиздә Хошгөри 183
Милли Бирлух вә Барабарлуғумузун Сағланмасында Үстүмүзә Дүшән Вәзифәләр 184
Баjрах Сәвгиси 184
Истикләл Маршы Нәсин Јазылды 185

СИЈЕР

1-ИНЖИ КЫСЫМ - ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (С.А.С.) ТОҒУМИ ВӘ ЧОЖУХЛУҒЫ 191
Исламиjеттән Әвәл Арабистанын Дуруми 191
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Несеби 191
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Тоғуми 192
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Чожухлуғы 192

2-НЖИ КЫСЫМ - ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (С.А.С.) ЖӘИЛЛУҒЫ ВӘ ӘВЛИЛУҒЫ......195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Сејахатлары......195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Тижарет Хајаты......195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Хазрети Хадижәјнән Әвләнмәси вә Чожухлары......195
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Кәбенин Тамираты Ишиндәки Хакемлүғы......196

3-ҮНЖИ КЫСЫМ - ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (С.А.С.) ПЕЈҒАМБӘР ОЛУШЫ ВӘ ГИЗЛИ ДӘВӘТ......**197**
Илк Вахиј (М. 610)......197
Фетрет Деври......198
Ислама Дәвәтин Башламасы......198
Илк Мислиманлар......198
Хабешистана Јапылан Илк Хижрет......199
Хабешистан Падишахы Нежашинин Мислиманлара Каршы Тутуми......199

4-ДҮНЖИ КЫСЫМ - ДӘВӘТИН АЧУХЛАНМАСЫ......200
Ислама Дәвәтин Ачухтан Јапылмасы......200
Мүшрикләрин Мислиманлара Јаптухлары Зулүмләр......201
Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) Ән Чох Дүшманлух Јапанлар......201
Курејшин Ислама Дүшман Олмасынын Сәбәпләри......202
Мүшрикләрин Абу Талибе Башвурмалары......203
Хазрети Хамзанын Мислиман Олмасы......203
Хазрети Өмәрин Мислиман Олмасы......204

5-ИНЖИ КЫСЫМ - БОЈКОТ ВӘ ХҮЗҮН ЈИЛЛӘРИ......206
Мүшрикләрин Мислиманлары Бојкоты......206
Абу Талиб вә Хазрети Хадижәнин Рахмәтли Олмалары......207
Таиф Јолжулуғы......207
Акабе Биатлары......207
Мирач Мужизәси......208
Мирач Хедијасы Намаз......209

6-НЖИ КЫСЫМ - ХИЖРЕТ ВӘ МЕДИНЕДЕКИ ИЛК ЈИЛЛӘР......210
Пејғамбәримизин Меккеден Мединеје Хижрети (м. 622)......210
Пејғамбәримизин Мединеде Каршыланмасы......212
Месжид-и Небевинин Јапылышы......212
Әнсәр вә Мухажирләр Арасындаки Кардашлух......212
Пејғамбәр Мәктәби вә Асхаб-ы Суффа......213

7-НЖИ КЫСЫМ - ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (С.А.С.) САВАШЛАРЫ...........214
Бедир Савашынын Сәбәпләри 214
Бедир Савашы вә Нәтижәләри (х. 2 / м. 624)...215
Ухуд Савашынын Сәбәпләри 215
Ухуд Савашы вә Нәтижәләри (х. 3 / м. 625)...216
Ухуд Савашындан Алынажах Дәрсләр 217
Хендек Савашы вә Нәтижәләри (х. 5 / м. 626) 218
Худејбије Антлашмасы (х. 6 / м. 628)..219
Худејбије Антлашмасынын Нәтижәләри 219
Комши Дәвләт Башканларына Јолланан Ислама Дәвәт Мәктуплары.......................220
Хајберин Фетхи (х. 6 / м. 628)..221
Кәбе Зијарети (Каза Умреси) (х. 7 / м. 629) 221

8-ИНЖИ КЫСЫМ - ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (С.А.С.) САВАШЛАРЫ (II) 223
Меккенин Фетхи (х. 8./ м. 630) 223
Хунејн Савашы (х. 8 / м. 630)...224
Евтас Савашы вә Таиф Кушатмасы (х. 8 / м. 630)...225
Тебүк Сәфәри (х. 9 / м. 630) 225
Пејғамбәримизин Савашларынын Өзәлликләри...226
Хазрети Абу Бекирин Хаж Емирлуғи (х. 9 / м. 631) 227
Веда Хажжы (х. 10 / м. 632) 227
Веда Хутбеси 228
Пејғамбәримизин Хасталанмасы вә Рәхмәтлух Олмасы (х. 10 / м. 632) 230
Пејғамбәримизин Рәхмәтлух Олмасындан Сораки Олајлар.....................................231
Пејғамбәримизин Чожухлары...232
Ашере-И Мубешшере...232
Пејғамбәримизин Асхабы 233
Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Инсанлуға Ишых Тутан Јүксәк Ахлакы 233
Абдас Дуалары 237
Намазларда Охунан Дуалар 239
Намазларда Охунан Базы Сурелер 243
Шәкилләринән Абдасын Алынышы 249
Шәкилләринән Намазын Кылынышы..254

ӨНСӨЗ

Дини конуларда тоғри вә јетәрли билгија сахип олмах хәр мислиманын башта гәлән вәзифәсидүр.

Инсанын Аллаха каршы илк вәзифәси иман етмах, сора да ибадетләри јеринә гәтүрмахтур.

Ибадетләринән бәсләнән иман ағажынын мејвасы исә гөзәл ахлактур. Олгун бир мислиман Аллаха каршы ибадет вәзифәләрини јеринә гәтүрән, инсанлара каршы да еј тавранышларда булунан кимсәдүр.

Ахлак конусунда бизим ичүн ән гөзәл мисал сәвгүли Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммеддүр (с.а.с.). Бу сәбәптән өтүри иман вә ибадет конулары јанында, ахлаки вәзифәләримизи вә Пејғамбәримизин инсанлуға мисал олан ахлак вә фазилет толи хајатыны өгрәнмах да ајры бир әхәммијат ташымахтадур.

Куран курсларымызда охутулан дини билгиләрә аит мүфредат программасы гөз өгүндә булундурууларах хазырланан вә итикад, ибадет, ахлак вә сијер (Пејғамбәримизин хајаты) конуларында әсәс билгиләрин јер алдуғы бу китап, өзәлликлә жәјилләримизин колајлуғынән ағныјабиләжағы сәдә бир дилинән јазылмиштүр.

Ајрыжа, китабын сонунда абдастын алынышы вә намазын кылынышы шәкилләринән гөстәрилип, намаз кылмасыны јени өгрәнәнләрә колајлух сағламиштүр.

Хәр јаштаки мислиманын бөјүк өлчүдә јарарланажағы бу китабын кыјмәтли охујужуларымыза фајдали олмасыны Женаб-ы Хактан нијаз едәрим.

Чалышмах биздән, башарыја улашмах Аллахтандур.

Сејфеттин Јазыжы
6 Август 1990
АНКАРА

БИРИНЖИ БӨЛҮМ

ИТИКАД

1-инжи Кысым

ИСЛАМ ДИНИ ВӘ ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Конулар:

- *Дин нәдүр*
- *Динләрин арасында исламын јери*
- *Ислам дининин максәди*
- *Ислам дининин өзәлликләри*
- *Ислам динини әврәнсәл јапан өзелликләр*
- *Имами Азам Абу Ханифе (охума)*

ДИН НЕДҮР

Дин, ахыл сахиби инсанлары гәнди истәкләријнән дүнјада вә ахырәттә ејлүгә вә хошбәхтлуға улаштуран иләхи бир канундур.

Динләр әсас үч кысыма ајрылур:

1. Хак дин

Аллах тәрәфиндән Пејғамбер васитәсијнән инсанлара билдүрүлән, хеч дәгишмәдән вә бозулмадан гүнүмүзәчан гәлән диндүр. Бу өзәлликләри ташыјан дин, бизим динимиз Ислам динидүр.

2. Мухарреф (дәгиштирүлмиш) **динләр:**

Аллах тәрәфиндән пејғамбәрләр вәситәсијнән билдүрүлдуғы халда сорадан инсанлар тәрәфиндән дәгиштүрүлән вә асли бозулан динләрдүр.

3. Хурафат динләр:

Инсанлар тәрәфиндән ујдурулмиш динләрдүр. Бунларын, пејғамбәрләрин тәблиғ, јани хабәрдар еттуғы динләринән хеч бир илгиси јохтур.

ДИНЛӘР АРАСЫНДА ИСЛАМЫН ЈЕРИ

Илк инсан олан Хазрети Адем (а. с.) ајны заманда илк пејғамбәрдүр. Инсанлуғун илк дини дә Хак диндүр. Хазрети Адемдән Хазрети Исајачан гәлән бүтүн пејғамбәрләр инсанлара Аллахын бирлүги инанжыны хабәрдар етмишләр вә Аллаха нәсин ибадет едиләбиләжағыны өгрәтмишләр. Факат бу пејғамбәрләрин хабәрдар еттуғи иман әсаслары вә дини тәминатлары заман гечтухча бозулмиш вә асыллары кајболмиштүр.

Бунун ичүн Јүжә Аллах сон Пејғамбәр Хазрети Мухаммет (с. а. с.) вәситәсијнән бүтүн инсанлара сон вә ен мүкәммәл дин олан Исламы гөндәрмиштүр.

Бөгүн јер јүзүндә герчәк дин, Ислам динидүр. Хурафат динләрин Аллах катында хеч бир кыјмәти јохтур. Аллах катында тек вә макбул олан дин Исламдур.

Бу герчәк Јүжә Аллах тәрәфиндән белә билдүрүлмиштүр:

«Аллах катында дин, шүпәсиз Исламдур».

«Ким Исламдан башха бир дин арарса, ондан хеч вахыт кабул едилмәјәжахтур. О, ахырәттә дә зарара уғријанлардандур.»

БӘНИМ ДИНИМ

Бәним диним јүжәдур; бән диними сәвәрим
Они бүтүн динләрдән үстүн тутар, өгәрим,

Исламдур бәним диним; динләрин ән гөзәли.
«Аллах бирдүр» демахтур динимизин тәмәли,

«Аллах бирдүр» дијерух; «Аллах» дијерух.
«Аллах бирдүр» демахтан башха сөз билмиерух.

Пејғамбәрим «Мухаммет» ики жихан гүнәши,
Пејғамбәрләр ичинде јохтур онун бир еши.

Бу дини Раббимиздән гәтүрән одур бизе;
Бу дин нурлар јағдурур гөкләрдән үстүмүзә.

Бу дин дијер - тәмүз ол! Бу дин дијер - тоғри ол!
Бу диндән даха гөзел вар мидүр башха бир јол?

Китабымыз Курандур; охурух они хәр ан,
Чох шүкүр Аллаха мислиманух мислиман.

М. Ш. Јалткаја

ИСЛАМ ДИНИНИН МАКСӘДИ

Исламын гәтүрдуғы хүкүмләр, инсанларын мутлулуғуны максәтлијер. Бу хүкүмләрә ујғун хәрәкәт едәнләр хәм дүнја, хәм дә ахырәттә хошбәхтлух казанажах.

Ислам дининин хүкүмләри үч кысымдур:

1. Иман: Инсан, иман әсасларына инанмајнан маневи гыдасыны алмиш, јүрәғини јанлыш инанчлардан тәмүзләјип тоғри инанжинән бәзәтмиш вә герчәк кыјмәтини казанмиш олур.

2. Әмәл: Әмәл, инсанларын јаптуғы ишләрдүр. Әмәлинән илгили хүкүмләр икије ајрылур:

А) Аллаха карши ибадет вәзифәләри;

Б) Инсанларын гәнди араларындаки илишкиләри дүзәнләјән хүкүмләр.

3. Ахлак: Инсанлара каршы дүшүнжә вә тавранышларымызы дүзәнләјән хүкүмләр.

ИСЛАМ ДИНИНИН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

1. Ислам сон диндүр. Ислам дининдән башха дин гәлмијажах, хүкүмләри кыјамәтәчан девам едажахтур. Ислам динини инсанлара хабәрдар едән Хазрети Мухаммет (с. а. с.) сон пејғамбәрдүр, ондан сора башха пејғамбәр гәлмијәжах.

2. Ислам әврәнсәл бир диндүр. Әвәлки пејғамбәрләрин хабәрдар еттүхлары динләр белирли милләтләрә гәлмишкән, Ислам дини бүтүн дүнја милләтләринә гөндәрилмиштүр.

3. Ислам дининин хүкүмләри бүтүн инсанларын ихтијачларыны каршылајажах шәкилдә мүкәммәлдүр. Бу сәбәптән өтүри башха бир динә ихтијач калмамиштүр.

4. Ислам дини, гәндиндән әвәл Аллах тәрәфиндән гөндәрилән пејғамбәрләри вә иләхи китаплары тәсдик едәр.

5. Ислам дини әвәлки пејғамбәрләрин хабәрдар еттуғи динләрин хүкүмләрини јүрүрлүхтан калдурмиштүр. Чунки онлар бәлирли милләтләрә сынырлы заманлар ичүн гөндәрилмишти. Ислам дини исә бүтүн милләтләрә гөндәрилән вә кыјамәтәчан дәгишмәдән девам едәжах олан диндүр.

ИСЛАМЫ ӘВРӘНСӘЛ ЈАПАН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

1. Ислам бүтүн инсанлуға гөндәрилән сон диндүр:

Ислам бүтүн инсанлуға гөндәрилән вә кыјамәтәчан девам едәжах олан сон диндүр. Пејғамбәримиз Ислам динини дүнја милләтләрина хабәрдар етмах максәдијнән о заманки өлкәләрин бөјүкләрина мәктуплар јоллајып онлары Ислам динини кабул етмәјә чағырмишләр.

2. Ислам ахыл вә илим динидүр:

Ислам дини ахыла бөјук әхәммијат вермиш, *мүкәлләф* (сағлухли вә олгун инсан) олмах ичүн ахылли олмајы шарт кошмиштүр. Билгија да бөјүк кыјмәт верән динимиз хәр вахыт охумајы вә өгрәнмәји әмретмиш, билги өгрәнмәнин хәр мислимана фарз олдуғуны билдурмиштүр.

3. Ислам хәм дүнја хәм ахырәт динидүр:

Ислам дининин максәди инсанын хәм дүнја хајатында хәм дә сонсуз олан ахырәт хајатында хошбәхт олмасыдүр. Динимиз, дүнја турдухча инсанларын хәр чағда хошбәхт олмасыны вә јүксәлмәсини сағлыјан, хәм тәк тәк инсанларын хәм дә жамаатын ихтијачларына жевап верән пренсыплар којмиш, дүнја вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрмиштүр.

Исламын гәтурдуғы пренсыпларын башта гәләни будур*: “Хеч өлмијәжахмиш кими дүнја ичүн чалыш, сабах өләжахмиш кими дә ахырәт ичүн чалыш”.*

4. Ислам колајлух динидүр:

Ислам дининдә чәтинлүх јохтур. Колајлух вардур. Динимизин әмирләри бизи јетиштүрмах вә даха јүксәк бир хајата хазырламах ичүндүр. Ибадетләрин јапылмасында гүжүмүз хесапланып динимиз чох колајлух гөстәрмиштүр.

Мисал, јолжиләр дөрт рәкәтли фарз намазлары ики рәкәт кылар. Намазы ајахта кыламијан отуруп кылабилүр. Рамазанда ороч тутмаја гүжи јетмијән хасталар ејландухтан сора тутар. Ејләнмә үмиди олмијан хасталар вә ороч тутамијан јашлиләр тутамадухлары ороч јеринә фидје верүрләр. Инсанын гүжи вә ихтијачлары хесаба катылып чәтин халларда динимизин гәтүрдуғы чох колајлухлар вардур. Бу сәбәптән өтүри Исламын хүкүмләри хәр вахыт вә хәр јердә јапылабилүр хусусијәтләрә сахиптур.

5. Исламда ашырылух јохтур:

Исламын хүкүмләри ахыла вә инсанын јаратылышына (фытратына) ән ујғун хүкүмләрдүр. Бизим вәзифәмиз дә онлара ујмахтур.

Јапылмасы әмрәдилмәјән шејләрин дин адына ашыры гедип гәндинә әзијат етмах, халал олан дүнја нимәтләриндән узах туруп сыхынтыли бир хајат јашамах Ислам дининдә јохтур.

6. Ислам барыш вә сәвги динидүр:

Исламын бир максәди дә, инсан сәвгисини, инсан хакларына хөрмәти јүрәкләрә јерләштүрүп жамаатта даими хузур вә барыш сағламахтур. Динимиз бу мәксәдинән чох кураллар којмиш; бирбиримизи сәвмәји, башхасынын хаккына хөрмәт етмәји, герчәк мүмин олманын шарты сајмиштүр.

ОХУМА:

Имами Азам Абу Ханифа

Абу Ханифа, Ислам дининин јетиштүрдуғи ән бөјүк алимләрдән биридүр. О, гәниш билгиси, үстүн ахылы вә јүксәк ахлакыјнан Ислам дүнјасында бир јылдыз кими парламиш, мислиманлара ишых тутмиш, јол гөстәрмиштүр. Абу Ханифа

бөјүк бир билгин олдуғи катән, Аллаха ибадетте, инсанлара ејлухта, тоғрилухта вә гөзәл ахлакта да мисал бир Ислам бөјүгидүр.

О, кырх јил јатсы абдастијнән сабах намазы кылмиш, јани гежәләри хәп ибадетинән гечүрмиш, хеч јухламамиш. Бир рекәт намазда Курани Керими баштан соначан охудуғуны сөјләјән Абу Ханифа, анжах Рамазан ајында хәр гежә бир, хәр гүн бир дәфә, алтмиш кәрә Курани хатмедәрмиш.

Тижаретинән гечинән Абу Ханифа тоғрилүхтан хеч шашмамиш, гәндиндән чох башхасыны дүшүнүрмиш. Бир кәрәсиндә бир кадын она сатмах ичүн ипәк бир кафтан гәтүрди. Абу Ханифа фијатыны сорды. Кадын да јүз дирхем иштәди.

Абу Ханифа:

- Бунун дәғәри јүздән чохтур, кача верәжағынызы сөјләјин, деди. Кадын јүзер јүзер артуруп дөрт јүз дирхеме чыхты. Абу Ханифа:

- Даха чох јапар, дәјинжә;

Кадын:

- Бәнинән масхара ми едијерсиниз? деди.

Абу Ханифа:

- Нә манасы вар, бир адам гәтүрүн дә фијат белирләсин, деди. Кадын бир адамы чағырды, фијаты белирләди. Абу Ханифа кафтаны беш јүз дирхеме алды. Гәнди алыжы олса да, сатыжынын фајдасыны корујуп тоғрилүх мисали олмишти.

Абу Ханифа, әлли беш кәрә хажжа гетмиш, сон хажжында Кәбенин ичине гирип ики рәкәт намаз кылмиштүр. Намазын биринжи рәкәтында Фатихадан сора Куранын јарысыны, икинжи рәкәтында да калан јарысынә охујуп ики рәкәт намазда Курани Керими тамамламиштүр.

СОРУЛАР:

1. Дин нә демахтур?
2. Динләр кач кысыма ајрылур?
3. Динлер арасында Исламын јери нәдүр?
4. Ислам дининин максәди нәдүр? Исламын хүкүмләри кач кысымдур?
5. Ислам дининин өзәлликләри неләрдур?
6. Исламы әврәнсәл јапан өзәлликләр нәләрдүр?

2-нжи Кысым

ИМАН

Конулар:

- *Келиме-и Тевхид, Келиме-и Шехадет вә ағнамлары*
- *Иманын әсәсләри*
- *Ижмали (топлужа) иман*
- *Тафсили (детаjли) иман*
- *Инанч бахымындан инсанлар*
- *Иманын инсана вердуғи хузур вә хошбәхт*
- *Иманынән хәрәкәт арасындаки мүнасибәт*
- *Иманын герчәк вә макбул олмасынын шартлары*

КЕЛИМЕ-И ТЕВХИД

لاَاِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ

Охунушы**: "Лә иләхе Илләллах, Мухаммедүн Ресулүллах."**

Манасы: *"Аллахтан башха танры jохтур. Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын Пеjғамберидүр."*

КЕЛИМЕ-И ШЕХАДЕТ

اَشْهَدُ اَنْ لاَاِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ

Охунушы**: "Ешхедү ен лә иләхе илләллах вә ешхедү енне Мухаммеден абдуху вә рәсулүхү."**

Манасы: *"Бән шахитлух едәрим ки, Аллахтан башха танры jохтур. Генә шахитлух едәрим ки Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын кулу вә Пеjғамбәридүр."*

ИМАНЫН ӘСӘСЛӘРИ

Иманын сөз ағнамы бир шеjә инанмах демахтур.

Дини сөз оларах иман: *"Пеjғамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән гәтурдуғи шеjләрин тоғри олдуғуна jүрәгинән инанмах вә бу инанжы дилинән сөjләмахтур."*

Иман икиjә аjрылур:

А) Ижмали иман

Б) Тафсили иман

А) Ижмали иман: Аллаха вә Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пејғамбәри олдуғуна инанмахтур.

Иманын әсәсләри, топлужа вә өзәт оларах хәм Келиме-и Тевхид, хәм дә Келиме-и Шехадетинән ифаде едилмиштүр. Бир инсан Келиме-и Тевхид ја да Келиме-и Шехадеттән бирини дилијнән сөјләр, јурәгијнән дә инанурса Ислам désinә гирмиш олур. Факат мислиманын бу катәнинән јетинмәјип иман әсәсләрини детајләрыјнән өгрәнмәси вә хәпписинә ајри ајри инанмасы гәрәкүр.

Б) Тафсили иман: Иманын әсәсләринә ајри ајри инанмаја “Тафсили иман” јани “ајрынтылы оларах иман” дејилүр.

Детајлы оларах билдүрүлән Иман әсәсләринә иманын шартлары дә дејилүр.

Иманын шартлары алты тәнәдур:

1. Аллаха,
2. Аллахын мәләкләринә,
3. Аллахын китапларына,
4. Аллахын Пејғамбәрләринә,
5. Ахырәт гүнүнә,
6. Кадәрә, ејлүх вә көтилүғун Аллахын јаратмасыјнән олдуғуна инанмахтур.

Иманын шартлары, *“Аментү”*де топланмиштүр. Хәр мислиман *“Аментү”*јү ағнамыјнән барабар өгрәнмәлидүр.

“Аментү” будур:

اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وَ مَلٰٓئِكَتِهٖ وَ كُتُبِهٖ وَ رُسُلِهٖ وَ الْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهٖ وَ شَرِّهٖ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى
وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَقٌّ اَشْهَدُ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ

Охунушы: **“Аментү билләхи вә меләикетихи вә күтүбихи вә русүлихи велјевмил-ахири вә бил-кадери хајрихи вә шеррихи минелләхи теалә велбасу бадел-мевти хаккун. Әшхәдү енлә иләхе иллеллах вә әшхәдү әннә Мухаммеден абдүхү вә рәсүлүхү.”**

Манасы: *“Бән Аллаха, Аллахын мәләкләринә, Аллахын китапларына, Аллахын Пејғамбәрләринә, Ахырәт гүнүнә, Кадәрә; Ејлүх вә көтилүғун Аллахын јаратмасыјнән олдуғуна инандым. Өлдухтан сора дирилмах хактур. Бән шахитлүх едәрим ки Аллахтан башха Танры јохтур. Генә шахитлух едәрим ки Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын кули вә Пејғамбәридүр.”*

ШИИР

Өзде, сөзде, дилде, сәстә Аллах бир!
Јер еттухча жан кафестә Аллах бир!
Белә гәлдух, белә гетмах диләрух...
Илк нәфәстә, сон нәфәстә Аллах бир.

Әмин Али СИПАХИ

ИНАНЧ БАХЫМЫНДАН ИНСАНЛАР

Инсанлар инанч бахымындан үч кысыма ајрылур:

1) Мүмин: Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пејғамбәри олдуғуна јүрәгијнән инанан вә бу инанжыны дилијнән сөјлијан кимсәләрә *“Мүмин”* дејилүр.

2) Мүнафык: Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пејғамбәри олдуғуна јүрәгијнән инанмајып дилијнән инандуғуну сөјлијән кимсәләрә *“Мүнафык”* дејилүр.

3) Кәфир: Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллахын Пејғамбәри олдуғуна јүрәғијнән инанмајан вә инанмадуғуны дилијнән дә сөјлијән кимсәләрә *“Кәфир”* дејилүр.

Мүмин оланлар жәннәттә сонсуз вә хошбәхт бир өмүрә кавушажахлар; мүнафык вә кәфирләр жәннәтә гирәмијажах, инанчсузлухларынын жезасыны жәхәннәмдә чәкәжахлар.

ИМАНЫН ИНСАНА ВЕРДУҒЫ ХУЗУР ВӘ ХОШБӘХТ

Инсан бәдәнин вә рухун бирләшмәсиндән мејдана гәлән бир варлухтур. Бәдәнимизин јемәјә, ичмәјә ихтијажы олдуғы кими рухумузун да јемәгә ихтијажы вардур.

Рухун ән мүхим јемәги сағлам инанчтур. Аллаха инанан вә гүвәнән бир инсан маневи јемәгини алмиш, бөјүк бир гүч казанмиш олур. Чүнки инсан хәр вахыт Аллахын јардымына мухтачтур. Мухтач олдуғумуз о әзәмәтли (јүже) Варлуға инанып бағланмах хузур вә гүвән кајнағыдур.

Јүжә Аллах белә бујурур:

“Ихтијатлы (диккатли) олун, јүрәкләр анжах Аллахы анмајнан хузура кавушур.”

Иман, инсаны јалнызлухтан, бошлухта калмахтан куртарур. Иман рухумузун јемәги, јүрәгимизин ишығыдур. Имансыз бир инсанын руху јемәксиз, јүрәги каранух вә ән бөјүк тајанахтан јохсундур.

Өмрүндә инсан хәр түрли сыхынтыларинән каршылашур. Белә заманларда јүрәкләри Аллаха бағли олан инанч сахипләри умутсузлуға дүшмәзләр. Аллаха сығынурлар. Она ғүвәнип сабуринән сонужи бәкләрләр. Белә гүчли бир доста сәвги вә хөрмәтинән бағланмах инсана бөјүк хошбәхтлух верүр.

Имандан јохсун олан инсанлар исә умутсузлуға дүшәрләр. Хузурсузлух ичиндә кывранурлар. Сыхынтидән куртулмах дүшүнжәсијнән хузуру ички-дә, ујуштуружуда (наркотик) кулланмахта арарлар вә даха бөјүк феләкетләрә сүрүкләнүрләр. Белә хәм дүнја, хәм ахырәт хошбәхтлуғуны јитүрмиш олурлар.

ИМАН ВӘ ӘМӘЛ АРАСЫНДАКИ МҮНАСИБӘТ

Бир мислиман, динин хүкүмләрини инкәр етмадухча вә јүрәгиндә иман ол-духча ибадет јапмаса билә диндән чыхмаз, кәфир олмаз, генә мислимандур. Ан-жах Аллахын әмри олан ибадети јеринә гәтурмадуғы ичүн гүнах ишләмиш вә жезаји хакетмиш олур.

Ибадетләр, иманы сағламлаштурур вә гүчләндүрүр. Ахырәттә жезадан кур-тулмамыза вә жәннәт нимәтләринә кавушмамыза весилә олур. Саде бир има-нынән јетинип ибадетләри бырахмах иманын зајыфламасына вә иман нурунун сөнмәсинә сәбәп олур.

Буни бир мисалинән ачухлајах:

Иман ачухта јанан бир лампаја бәнзәр. Лампанын сөнмәмәси ичүн шү-шајнан корунмасы лазым. Әгәр белә корунмазса, ачухта јанмаја девам едәрсә, јүзгәрда сөнәбилүр. Иман да јүрәгимиздә јанан бир ишыхтур. Ибадетләр дә онун корујужисидүр. Намаз, ороч вә өбүр ибадетләри јапып хәм Аллаха каршы борчли олдуғумиз вәзифәләри јеринә гәтүрмиш, хәм дә иманымызы корумиш олурух.

Ибадетләр јапылмазса, Иман ишығы ачухта калан лампа кими корумасыз калур вә гүнүн бириндә сөнәбилүр. Иманын јох олмасы мислиманын ән кыјмәт-ли варлуғы олан жәннәтин анахтарыны јитүрмәси демахтур. Бу сәбәплә ибадет-ләрин иманымызын корунмасында вә жәннәттә сонсуз өмүрә кавушмамызда чох мүхим јери вардур.

ИМАНЫН САХИХ (ГЕРЧӘК) ВӘ МАКБУЛ (КАБУЛ) ОЛМАСЫНЫН ШАРТЛАРЫ

Иманын герчәк вә кабул олмасы ичүн үч шартын олмасы гәрәк:

1) Иман Јес халында олмамалидүр. Әввәлдән иман етмәмиш олан бир ин-санын өлүм анында әзәби гөрүп инанмасынын бир фајдасы јохтур.

2) Мислиман дини хүкүмләри инкәр едән сөз вә тавранышлар етмәмә-лидүр. Мисал: Динин бүтүн емирләринә инандуғы халда намазы инкәр едән

кимсе иманы јитүрмиш олур. Чунки динимиздә инанылмасы гәрәкән шејләр бир бүтүндүр. Бунлардан бирини инкәр етмах хапписини инкәр етмах демахтур.

3) Дини хүкүмләрин хапписинин гөзәл олдуғуны кабул етмәлидүр. Дини хүкүмләрдән бирини бәгәнмамах иманын јох олмасына сәбәп олур.

Мислиманын ән кыјмәтли варлуғы имандур. Инсан дүнјада хузур вә хошбәхтлуға, ахырәттә сонсуз хошбәхтлуға иманинән кавушажахтур. Анжах сон нәфәсәчан иманы корумах вә ахырәтә бу иманынән гетмах шарттур.

Өмрүнүн сонуначан иманыны корумијан вә дүнјадан имансыз ајрылан кимсәјә, даха әввәл сахип олдуғы иманын фајдасы олмијажах. Бунун ичүн иманымызы корумамыз, динимизә зәрәр верәжах олан сөз вә тавранышлардан сахынмамыз лазым. Әгәр иманымыза зәрәр веражах сөз вә тавранышларымыз олурса, хама төбә едип Аллахтан бағыш диләмәлијух.

СОРУЛАР:

1. Келиме-и Тевхид вә Келиме-и Шехадети тоғри охујун вә ағнамыны сөјләјин.
2. Иман әсәсләри кача ајрылур?
3. Ижмали иман нәја дејилүр?
4. Тафсили иман нәјә дејилүр?
5. Амәнтү жүмләсини охујун вә ағнамыны сөјләјин.
6. Инанч тәрәфиндән инсанлар кача ајрылур. Ағнатын.
7. Иманын инсана вердуғы хузур вә хошбәхт нәдүр. Ағнатын.
8. Иман вә ибадет арасындаки мүнасәбәти ағнатын.
9. Иманын салих вә макбул олмасынын шартлары нәләрдүр?

3-үнжи Кысым

АЛЛАХА ИМАН

Конулар:

- *Аллахын варлуғы вә бирлуғи*
- *Аллахын сыфатлары*
- *Аллах сәвгиси*
- *Герчәк иман сахиби бир жәјил кыз (Охума)*

АЛЛАХЫН ВАРЛУҒЫ ВӘ БИРЛҮҒЫ

Иманын алты шартындан биринжиси Аллаха инанмахтур. Ахыл сахиби олан вә јеткинлух чағына гәлән хәр инсанын биринжи вә ән мүхим вәзифәси Аллахын варлуғуна вә бирлүғуна инанмахтур.

Әдрәфимизә бахтуғумуз заман хеч бир шејин гәндилуғундан олмадуғуны гөрүрух. Гөзәл бир санат әсәри буни јапан устанын варлуғуны гөстәрүр. Мисал, кулландуғумуз сааты јапан бир уста, јашадуғумуз әви јапан бир уста јох мидүр? Шүпәсиз вардур.

Еләјсә, чох гөзәл бир плана гөрә курулан вә мүкәммәл бир дүзән ичиндә ишләјән Кәинаты вә ән гөзәл санат әсәри олан инсаны да јаратан вардур. Иште бу јаратыжы, сонсуз гүч вә кудрет сахиби олан "Аллахтур". Кәинат, Аллахын варлуғуны, кәинатта гөрүлән мүкәммәл дүзән дә Аллахын бирлуғуны гөстәријер.

Биринжи вәзифәмиз, бизи јарадан вә јашадан Аллаха инанмах, Она гөнүлдән бағланмахтур. Аллаха тоғри оларах инанмах вә јүжә варлуғуны еј таныјабилмах ичүн Аллахын сыфатларыны өгрәнмәмиз гәрәк.

АЛЛАХЫН СЫФАТЛАРЫ

Аллахын он дөрт сыфаты вардур. Бунлардан алты тәнәсинә "заати" сыфатлар, сәкиз тәнәсинә дә "сүбуути" сыфатлар дејилүр.

Заати сыфатлар:

1. Вүжүт (бәдән): *Вар олмах.* Аллах вардур. Јохлуғы дүшүнүлмәз.

2. Кыдем: *Аллахын варлуғунун башлангыжы јохтур.* Аллах сорадан мејдана гәлмиш бир варлух дәгүл, хеч бир шеј јохкен О генә варды.

3. Бека: *Аллахын варлуғунун сону јохтур.* Хәр шеј јох олдухтан сора Аллахын варлуғы генә девам едәжахтур.

4. Вахданијет: *Аллахын бир олмасы демахтур.* Аллах бирдүр, еши, бәнзәри вә ортағы јохтур.

5. Мухалефетүн лил-хавадис*:* *Сорадан олан шејләрә бәнзәмамах.* Аллах, јараттухларындан хеч биринә бәнзәмәз.

6. Кыјам бинефсихи: *Аллахын варлуғы гәндиндәндур.* Аллах хеч бир шејә мухтач дәгүл, хер шеј Она мухтачтур.

Сүбуути сыфатлар:

1. Хајат (өмүр): *Дири олмах.* Аллах девамлы оларах дiридүр.

2. Илим: *Билмах.* Аллах гечмиши, гәләжәғи, гизли вә ачух хәр шеји билүр. Јүрәкләрдән гечәнләри дә билүр.

3. Сем-и: *Ешитмах.* Аллах хәр шеји ешидүр.

4. Басар: *Гөрмах.* Аллах хәр шеји гөрүр.

5. Ираде: *Диләмах.* Аллах диләр, диләдуғуны јапар.

6. Кудрет: *Гүжи јетмах.* Аллах сонсуз кудрет сахибидүр, хәр шејә гүжи јетәр.

7. Келәм: *Сөјләмах.* Аллах сөз сахибидүр, сөзүни пејғамбәрләринә тујурмиштүр. Куран, Аллахын сөзидүр.

8. Теквин: *Јаратмах.* Аллах јаратыжыдүр. Кәинаттаки хәр шеји јарадан Одур. Вар олмасыны диләдуғы бир шеј "ол" дејинжә хама вар олур. Вар олан бир шеји дә диләдуғы заман јох едәр.

Мислиман Аллаха белә инанур:

Аллах вардур вә бирдүр. Варлуғунун башлангыжы вә сону јохтур. Аллах јаратыклардан хеч биринә бәнзәмәз. Аллахын варлуғы гәндиндәндүр. Хеч бир шејә мухтач дәгүл. Бүтүн варлухлар Она мухтачтур.

Аллах хәр вахыт диридүр. Аллах хәр шеји билүр, хәр шеји ешидүр вә хәр шеји гөрур.

Аллах диләр, диләдуғуны јапар. Онун ишинә кимсә карышамаз.

Аллах сонсуз кудрет вә куввәт сахибидүр, хәр шејә гүжи јетәр.

Аллах јаратыжидүр. Диләдуғуны јохтан вар едәр. Кәинатта нә варса хәп Онун јаратмасыдур. Јараттуғы хәр шејдә бир хикмәт вардур.

Аллахын сөзи вардур, пејғамбәрләринә сөзүни тујурмиш, әмирләрини билдүрмиштүр. Динимизин јүжә китабы Курани Керим, Аллахын сөзидүр.

Аллаха белә тоғри оларах инанан инсан, варлухлар арасындаки шәрәфли јерини алмиш, герчәк кыјмәтини казанмиш олур. Бу инанч инсанын јүрәгини хәр түрли көти фикирләрдән тәмүзләр, еј фикир вә гөзәл хасијәтләринән бәзәдүр.

Инсан хеч кимсәнин гөрмәдуғы јердә олса билә ахлак өлчүләрина ујмијан тавранышлар јапмаз. Чүнки Аллахын хәр шеји гөрдуғуна вә билдуғуна инанур. Аллаха иман хәр түрли ејлуғун кајнағыдур.

АЛЛАХ СӘВГИСИ

Аллах бизә гөрмах ичүн гөзләр, ешитмах ичүн кулахлар, сөјлејен дил, хәр түрли ишләр јапан әлләр вә гезәбилән ајахлар вермиш; бәдәнимизи ахылынән бәзәдип бизи варлухлар арасында чох үстүн бир статуста јаратмиштүр.

Сағлух вә хошбәхтлух ичиндә јашајабилмәмиз ичүн дүнјајы мухтелиф нимәтләринән бәзәтмиш, нәфәс алдуғумуз хавадан ичтуғумуз сујачан хәр түрли ихтијажымыз каршиланмиштүр. Кыса бир сүре хавасыз калан, солух алып верәмәјән инсан јашыјамаз; хајатыны јитүрүр. Хәр ан мухтач олдуғумуз бу нимәти дүшүнүрсах Аллахын бизә олан ејлухларынын нә катан чох олдуғуны ағнарух.

Јүже Аллах белә бујурийер:

"Аллахын ниметини сајажах олсаныз битүрәмәзсиниз."

Инсан гәндинә ејлух едәнләри сәвәр. Елејсә, ән чох сәвмәмиз гәрәкән варлух Аллахтур. Чүнки Онун бизә олан ејлухлары сајыламијажах катан чохтур. Биз дә Аллахымызы чох сәвмәлијух. Сәвги бир тәк сөздә олмаз. Инсан сәвдуғуна хөрмәт едәр, сәвдуғунун хошланмијажағы бир шеји јапмаз. Аллах сәвгиси Онун мүбарек адыны хөрмәтинән анма, бизә әмрәттуғы ибадетләрини сәвә сәвә јапмах вә јасах еттуғы шејләрдән сахынмајнан олур.

Әгәр белә јапар, Они сәвдуғумизи герчәктән испат едәрсах, Аллах да бизи сәвәжах вә дүнјадаки нимәтләрдән даха чоғуни ахырәттә веражахтур.

Бир инсан ичүн ән бөјүк хошбәхтлух Аллахын сәвдуғи инсанлардан олмахтур.

АЛЛАХ

Јери, гөги јаратан,
Ағачлары бәзәдән,
Чичәкләри ачтуран,
Бир Аллахтур, бир Аллах!

Тојуран хәр хајвани,
Јашатан хәр инсани,
Корујан бу ватаны,
Бир Аллахтур, бир Аллах!

Аллах хәр јерде хазыр;
Нә јапарсам О гөрүр;
Нә сөјләсәм ешидүр;
Вардур, Бирдүр, Бөјүктүр.
Бән Аллахы сәвәрим,
Хәр сөзүни динләрим.

Сабри Жемил ЈАЛКУТ

ОХУМА:

Герчәк иман сахиби жәјил бир кыз...

Хазрети Өмәр, халифәлүғи заманында сүтчүләрин сүтә су катмасыны јасахламиш вә бу әмрини хәр тәрәфә тујурмиш. Шәхәрин дүзәнини контрол етмах ичүн бир гежа Мединеде гезәркән јорулды вә бираз динләнмах ичүн бир әвин туварына јасланды. Әвин ичиндә анајнан кызы арасында гечән бу сөзи ешитти:

***Ана:** Хајди кызым, ках та сүтләрә бираз су кат.*

***Кыз:** Халифенин сүтләрә су катылмасыни јасахладуғуны билмијер мисин?*

***Ана:** Хә, билијерим.*

***Кыз:** Еләјсә, халифенин јасахладуғы иши нәсил јапабилүрүм?*

***Ана:** Ках та су кој абу сүтләрә, Өмәр сәни нерәдән гөрәжәх?*

***Кыз:** Өмер гөрмәз ама Раббим гөрүр. Валла бән Онун гөрәжәғы јерде јапмадуғум бир иши гөрмәдуғы јерде дә јапмам.*

Хазрети Өмәр бу сөзләри динләдухтан сора әвинә дөнди. Гөзәл бир дин тәрбијасы гөрмиш бу јүксәк ахлаклы јохсул кызы оғли Асымынән әвәрди.

Иштә Аллах инанжынын инсанын тавранышларына гөзәл тәсири...

СОРУЛАР:

1. Инсанын биринжи вәзифәси нәдүр?
2. Аллахын кач сыфаты вардур?
3. Аллахын заати сыфатларыны сајын.
4. Аллахын сүбуути сыфатларыны сајын.
5. Бир мислиман Аллаха нәсин инанур?

4-дүнжи Кысым

МӘЛӘКЛӘРӘ ИМАН

Конулар:

- *Мәләкләрин тәбиjаты вә өзәлликләри*
- *Әсәс мәләкләрин адлары вә вәзифәләри*
- *Мәләкләрә* инанманын фаjдалары

МӘЛӘКЛӘРИН ТӘБИJАТЫ ВӘ ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Иманын шартларындан икинжиси мәләкләрә инанмахтур. Мәләкләр нурдан jаратылмиш варлухлардур. Онлар jемәзләр, ичмәзләр, еркеклүх вә дишилүхлары jохтур.

Мәләкләр Аллахын сәвгили кулларидүр. Аллахын әмирләрини кусурсуз jеринә гәтүрүрләр, хеч гүнах ишләмәзләр.

Jүжә Аллах варлухлари чешитли шәкилләрдә jаратмиштүр. Бунлардан кимиси бизим гөрәбиләжағымыз, кимиси дә гөрәмиjажағымыз шәкилдәдүр. Инсан базы варлухлары гөрәмиjер. Чүнки инсанын гөзи хәр шеjи гөрәбиләжах шәкилдә jаратылмамиштүр.

Мисал, хаваjи, jүзгәры, рухумузу вә ахлымызы гөрәмиjерух. Каблолардан гечән електрик дә гөрүлмиjер. Ама гөрәмәдуғумуз бу шеjләрин вар олдуғуны билиjерух. Иште мәләкләр дә вар олдуғи халда гөрүлмиjан варлухлардур.

Мәләкләр ишыхтан (нурдан) jаратылмиш бир варлух олдухлары ичүн биз онлары гөрәмиjерух. Факат мәләкләрин варлуғуна инаныjерух, чүнки мәләкләрин варлуғуни Аллаху Теалә Курани Керимде хабәр вермиш, Пеjғамбәр Әфәндимиз дә мәләкләри хәм гөрмиш, хәм дә бизә билдирмиштүр. Jүжә Аллахын вә севгили Пеjғамбәримизин билдүрдуғы хәр шеj тоғридүр. Бу сәбәплә биз мәләкләрин варлуғуна кесин оларах иман едиjерух.

БАШЛЫЖА МӘЛӘКЛӘРИН АДЛАРЫ ВӘ ВӘЗИФӘЛӘРИ

Мәләкләр: jердә, гөкләрдә, әдрәфимиздә вә хәр jердә булунурлар. Саjиләрини анжах Аллах билүр. Хәр биринә Аллахын вердуғы вәзифәләр вардур.

Базылары девамлы оларах Аллаха ибадет едәр. Базылары дә Кәинатын тәртип вә дүзәниjнән вәзифәлидүр. Инсанларын гүжүнүн jетмиjажағы бөjүк ишләр jапарлар. Инсанлара еjлүги өгрәдән, көтилухлардан кориjан, сыхынтыли заманларда мүминләрин jардымына гөндәрилән мәләкләр дә вардур. Jүжә Аллах мәләкләрин варлуғиjнән сонсуз кудрәтини гөстәрмиштүр.

Бөјүк мәләкләр вә вәзифәләри:

1. Жебраил: Мәләкләрин ән бөјүгидүр. Вәзифәси: Аллахынән пејғамбәрләр арасында елчилух јапмах, Аллахын китапларыны пејғамбәрләрә гәтүрмахтур. Китабымыз Курани Керими Аллахтан Пејғамбәримизә гәтүрән Жебрајилдүр.

2. Микәил: Табијат олајларынын (јағмур јағмасы, јүзгәр әсмәси, екинләрин битмәси кими) идаресијнән вәзифәлидүр.

3. Исрафил: Кыјамәтин копмасы вә инсанларын өлдүхтан сора тәкрәр дирилмәсијнән вәзифәлидүр.

4. Әзрәил: Өмри сона ерән инсанларын жанларыны алмајнан вәзифәлидүр.

Бу дөрт бөјук мәләктән бахша, өбүр мәләклердән базылары да бунлардур:

Кырамен Кәтибин: Бунлар ики мәләктүр. Бири инсанларын сағында, бири солунда булунур. Сағындаки инсанын јаптуғы еј ишләри, солундаки исә көти ишләри јазар. Хәр инсана аит ејлухларын вә көтилухларын јазылдуғы "Әмәл дәфтәри" белә мејдана гәлүр.

Мүнкәр вә Некир: Бунлар, өлдухтан сора кабирдә инсанлара сору сормајнан вәзифәли ики мәләктүр.

Рыдван: Жәннәттәки мәләкләрин башканыдур.

Малик: Жәхәннәмдә вәзифәли олан мәләкләрин башканыдур.

МӘЛӘКЛӘРӘ ИНАНМАНЫН ФАЈДАЛАРЫ

Хәр заман вә хәр јердә бизинән барабар олан, биздән хеч ајрылмијан мәләкләр вардур. *"Кырамен Катибин"* адындаки бу мәләкләрин вәзифәси јаптуғумуз ејлухлары вә көтилүхләры јазмахтур. Демах ки инсан тәк бәшына калдуғы заман билә јалағуз дәгүл. Они хәр заман гөзәтләјан вә јаптуғы ишләри јазан мәләкләр вардур.

Мәләкләрә инанан бир мислиман гизли јерләрдә *"Бәни кимсә гөрмијер, иштәдуғуми јапарым"* дијамаз, көтилух јапамаз. Чүнки нерәдә олурса олсун гәндини гөзәтләдуғуны, ејлух вә көтилухларынын јазылдуғуны билүр. Беләјнан мәләкләрә олан иманымыз бизи көтилүх јапмахтан вазгечирүр.

Бунлардан бахша бизи көтилүхлардан коријан, ејлух јапмаја јөнләндирән мәләкләр вардур. Дүнјада ејлух вә гөзәллухларын мисали мәләк; көтилух вә бедлуғун мисали дә шејтандур. Мәләк инсаны ејлуға, шејтан дә көтилуға чағырур.

Мисал: Карны ач вә јардыма мухтач бир јохсулынән каршылаштуғумуз заман ичимиздә бир жаны јанма хисси олур вә гизли бир сәс бизә: *"Јохсула јардым*

ет” дијә сәсләнүр. Бу мәләк сәсидүр. Бу сырада ичимиздә белирән бахша бир сәс: *“Јардым јапарсан паран ексилүр, јардымдан вазгеч”* дија фысылдајып бизи вазгечирмәјә чалышур. Бу фысылты да шејтанын сәсидүр.

Бу дурумда биз јохсула јардым етмәјә чағыран сәсә ујмамыз лазым. Чүнки бу сәс ејлуғи сәвән вә бизи ејлух јапмаја чағыран дост сәсидүр. Буна ујмах бизә еј ишләр јаптурур, севап казанмамыза вәсилә олур. Шејтанын сәсина ујмахтан сахынмамыз лазым. Чүнки о бизи ејлухтан алыкојмаја вә гүнах ишләмах ичүн јалдатмаја чалышур.

Гөрүлијер ки, мәләкләрә инанмах көтилухлардан сахынмамызы вә ахләкымызын гүзәлләшмәсини сағлар.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) белә бујурур:

“Хәм шејтан хәм дә мәләк инсанын јүрәгинә базы шејләр гәтүрүрләр. Шејтанын иши көтилуға чағырмах, хактан узахлаштурмах. Мәләгин иши ејлүгә чағырмах вә көтилухтан узахлаштурмахтур.

Ким ичиндә ејлүгә чағыран бир сәс ешидүрсә, билсин ки о мәләгин сәсидүр. Хама она ујсун вә Аллаха шүкүр етсин.

Ким дә ичиндә көтилуға чағыран бир сәс ешидүрсә, билсин ки о шејтанын сәсидүр. Ондан узахлашсын вә Аллаха сығынсын.”

СОРУЛАР:

1. Мәләкләр нәсин варлухтур?

2. Мәләкләри нија гөрәмијерух?

3. Башлыжа мәләкләрин адлары вә вәзифәләри нәдүр?

4. Мәләкләрә инанманын фајдаларыны ағнадын?

5-инжи Кысым

КИТАПЛАРА ИМАН

Конулар:

- *Вәхиин тәбиjаты вә түрләри*
- *Иләхи китаплар вә саjфалар*
- *Курани Керимин (гөкләрдән) ендүрүлмәси*
- *Курани Керимин jазылмасы вә мусхаф халына гәтурулмәси*
- *Курани Керимин өзәлликләри*
- *Курани Кериме каршы вәзифәләримиз*
- *Куран охуманын фазилети хаккында Пеjғамбәримизин мүбарек сөзләри*

ВАХИJИН ТӘБИJАТЫ

Вахиjин сөз ағнамы: Бир шеjи гизли вә чапух билдурмахтур.

Вахиинин дини сөз оларах ағнамы: Аллах тәрәфиндән тоғридән jа дә елчи васытасыjнан пеjғамбәрләрә билдүрүлән вә кесинлүх ифаде едән билгидүр.

Аллахын кулларындан сечтуғы кимсәләрә диләдуғи шеjләри билдүрмәси хусуси jоллардан бириjнән олур. Аллах түрли вахиj jолларыjнән сөзүни пеjғамбәрләринә туjурмиштүр.

ВАХИjИН ТҮРЛӘРИ

1. Садык рүвә: Аллах диләдуғы билгиләри тоғри бир рүвәjнан пеjғамбәрләринә билдүрмиштүр. Пеjғамбәримизә биринжи вахиj белә башламиш, рүвәдә гөрдүхлары гүн кими меjдана чыхмиш, аjнен герчәкләшмиш.

2. Илхам jолиjнән вахиj: Аллахын диләдуғы шеjләри васытасыз оларах пеjғамбәрләрин jүрәгинә коjмасыдүр.

3. Фәрдә архасындан келәм (сөз): Арада бир васыта олмадан вә сөjлиjаны гөрмәдән Аллах келәмынын ешитилмәсидүр.

4. Бир елчи (Мәләк) васытасыjнан олан вахиj: Jүжә Аллах сөзүни бир мәләк аражилуғыjнән пеjғамбәрләринә туjурмиштүр.

Аллахын сөзүни пеjғамбәрләрә билдүрән мәләк базы гәнди сүрәтиндә гәлүрди. Базы дә бир инсан шәклиндә гәлүр, орада булунанлар они гөрүр, сәсини ешитүрди. Базы заманнарда да мәләк гәлип вахии пеjғамбәрләрә билдүрүр факат гәнди гөрүнмәзди.

Курани Керим Пеjғамбер Әфәндимизә вахиин бу дөрдүнжи түрү олан елчи (мәләк) васытасыjнан гөндәрилмиштүр. Курани Керими Аллахтан алып Пеjғамбәримизә гәтүрән бу елчи мәләкләрин ән бөjүги олан **Жебраил**дүр.

ИЛӘХИ КИТАПЛАР ВӘ САЈФАЛАР

Иманын алты шартындан үчүнжүсү Аллахын китапларына инанмахтур. Јүжә Аллах кулларына пејғамбәрләри аражилуғијнән китаплар гөндәрмиштүр. Бу китапларда Аллахын әмирләри вә јасахлары билдүрүлмиш, кулларын јапмасы гәрәкән вәзифәләр өгрәтилмиш, дүнја вә ахырәттә хошбәхт олманын јоллары гөстәрилмиштүр.

Биз мислиманлар пејғамбәрләрә гөндәрилән китапларын хәпписинә инанıјерух. Анжах Курани Керимдән башха өбүр иләхи китапларын сорадан бозулдуғуны вә дәгиштүрүлдуғуны дә билијерух. Бу сәбәплә биз онларын шимдики бозулмиш шәклинә јох да, пејғамбәрләрә гөндәрилдухлары заманки бозулмамиш шәклинә инанијерух. Курани Керим исә Пејғамбәримизә ендүрүлдуғы кими титизлуғинән корунмиш вә хеч бир дәгишиклуға уғрамамиштүр.

Аллах тәрәфиндән пејғамбәрләрә гөндәрилән китаплардан базылары бир кач сајфадан мејдана гәлән күчүк китаплардур. Бунлара сахифәләр ағнамына гәлән **“сухуф”** дејилүр.

Өбүрләрина дә “Дөрт бөјүк китап” дејилүр.

Сахифәләр бу пејғамбәрләрә гөндәрилмиштүр:

1. Он сахифә, Адем Алејхисселәма.
2. Әлли сахифә, Шит Алејхисселәма.
3. Отуз сахифе, Идрис Алејхисселәма.
4. Он сахифе, Ибрахим Алејхисселәма.

Бунларын топламы јүз сахифәдүр.

Дөрт бөјүк китап исә:

1. Теврад, Муса Алејхисселәма
2. Зебур, Давут Алејхисселәма
3. Инжил, Иса Алејхисселәма
4. Курани Керим, бизим Пејғамбәримиз Мухаммед Алејхисселәма гөндәрилмиштүр.

КУРАНИ КЕРИМИН ЕНДҮРҮЛМӘСИ

Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) гәндинә пејғамбәрлух вәзифәси верилмәдән әвәл бир сүрә Мекке јахынындаки Хира тағында бир мағараја чәкилүр, Аллахын бөјүклуғуны дүшүнмәјнән вахыт гечирүр.

610 јилин Рамазан ајында бир пазартеси гежәси генә Хирадаки мағараја чәкилмиш, гөнүли вә бүтүн варлуғијнән Аллаха јөнәлмишти. Иштә бу сырада мәләкләрин ән бөјүги олан Жебраил (а.с.) Аллахын әмријнән Пејғамбәримизә гәлип **“Охи”** деди вә бу әмри үч дәфә тәкрәрләди. Сәвгүли Пејғамбәримиз **“нә охијем”** дејинжә Жебраил (а.с.) Курани Керимдән беш ајаты илән етти. Беләјнән биринжи вахиј гәлди вә Курани Керим ендүрүлмәјә башлады.

Биринжи вахиј гәлдуғы заман Пејғамбәримиз (с.а.с.) кырх јашындајды. Биринжи дәфә енән вә Курани Керимде Аләк суресинин башында јер алан бу беш ајетин ағнамы беләдүр:

1. “Јарадан Раббинин адыјнан охи.”

2. “О, инсаны бир кан пыхтысындан јаратты.”

3. “Охи, Раббин сонсуз кәрәм сахибидүр.”

4. “Ки, каләмлә (јазы јазмаји) өгрәдән Одур.”

5. “Инсана билмәдуғуны О өгрәтти.”

Куранын инмәјә башламасыјнан Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) сон пејғамбәр олдуғы билдүрүлди. Курани Керим базы ајет ајет, базы да сурелер шәклиндә парча парча енип јигирми үч јилдә тамамланды. Ајетләр чоғи заман бир сори ја да бир олај үзәринә енәрди. Ајетләрин енмәсинә сәбәп олан сору вә олајлара *“себеб-и нүзүл”* дејилүр.

Куранын ән сон енән ајети, Бакара суресинин ики јүз сәксән биринжи ајетидүр. Ағнами будур:

“Аллаха дөнәжахсыз вә сора хаксызлуға уғрамадан хәркешин казанжынын гәндинә әксиксүз вериләжағы гүндән корхун.”

КУРАНИ КЕРИМИН ЈАЗЫЛМАСЫ ВӘ МУСХАФ ХАЛЫНА ГӘТҮРҮЛМӘСИ

Куран ајетләри гәлдухча Пејғамбәримиз (с.а.с.) вахиј кәтипләрини (јазанлари) чағырур, ајетләри ханги суренин нерәсинә јазылажағыны гөстәрүрди. Вахиј кәтипләри дә гөстәрилдуғы кими јазарларди. Енән ајетләри Асхаб-ы Кирам охур вә чоғи дә әзбәрләрди. Беләјнән Курани Керим хәм јазылып хәм дә әзбәрләнип Пејғамбәримизин гүнүндә сахланмиштүр.

Пејғамбәримизин сағлуғунда ајетләр енмәјә девам еттүғы ичүн Куранын јазылдүғы сахифәләр мусхаф халинә гәтүрүләмәмишти. Куран вахиин сона әрмәсијнән тамам олды.

Пејғамбәримизин (с.а.с.) өлүмүндән сора Халифе олан Хазрети Әбу Бекир асхабын иләри гәләнләриндән бир комиссија курди. Бу комиссија ајри ајри халда

булунан Куран сахифәләрини топлады, хафызларын әзбәрләдухлары Куранинән каршылаштуруп јазды вә мусхаф халына гәтүрди.

Куран сахифәләринин бир араја топланып китап халына гәтүрүлмиш шәклинә *“Мусхаф”* дејилүр.

Буни јапаркән Пејғамбәримизин гөстәрдуғы тәртибә гөрә сурелер сыраја којулды. Топланып мусхаф халына гәтүрүлән бу Куран, Халифе Хазрети Әбу Бекирин јанында сахланмиш.

Даха сора Исламын јајылмасыјнан үчүнжи Халифе Хазрети Осман бу Курани чоғалтып түрлслам өлкәләринә јолламиш.

Беләјнән Курани Керим Аллахтан Пејғамбәримизә вахиј едилдуғы кими сахланмиш, хеч бир дәгишүклуға уғрамадан гүнүмүзәчан гәлмиштүр. Кыјамат гүнүнәчан да белә девам едажахтур. Бөгүн әлимиздә булунан Куран Пејғамбәримизин гүнүндә јазылып әзбәрләнән, Хазрети Әбу Бекир заманында Мусхаф халына гәлән вә Хазрети Осман тәрәфиндән чоғалтылан Курандур.

КУРАНИ КЕРИМИН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Ән сон вә ән бөјүк пејғамбәр Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән гөндәрилән Курани Керим мислиманлуғун кутсал китабыдүр.

Курани Керими өбүр китаплардан ајыран вә үстүн кылан бирчох өзәллик вардур.

Бу өзәлликләрин башлыжалары бунлардур:

А) Курани Керим Пејғамбәримизә ендуғи кими хеч бир дәгишүклуға уғрамадан бизәчан гәлмиштүр. Кыјаматачан да бозулмадан девам едажахтур.

Өбүр кутсал китаплардан базылары тамамен јитмиш, базылары да бирчох дәгишүклуға уғрајып бозулмиш вә хеч бири Аллахтан јолландуғы кими сахланмамиштүр.

Курани Керими корујажағыны Јүжә Аллах бу ајетинән билдүрмиш:

“Кураны сәнә Биз ендүрдух, онун корујужусу да Бизух.”

Герчәктән дә Аллах кутсал китабымыз Курани Керими гүнүмүзәчан коруды, кыјаматачан да корујажахтур.

Б) Курани Керим топлу оларах дәгүл, заман вә олајлара гөрә ајетләр вә сурелер халында парча парча енмиштүр. Бу дурум онун колајжа әзбәрләнмәсини вә ағнашылмасыны сағламиштүр.

В) Курани Керим сон иләхи китаптур. Ондан сора башха китап гәлмијажах. Кuранын хүкүмләри кыјаматачан гечәрли олажах, дәгишмијәжах. Әвәлки китаплар исә бәлли бир заман ичүн гөндәрилмиштүр.

Г) Курани Керим бүтүн инсанлуға гөндәрилмиш бир китаптур. Хәр әсрын ихтијачларыны каршылајажах хакикат вә хикмәтләринән толидүр. Өбүр кутсал китаплар исә белли милләтләрә гөндәрилмишти.

Д) Курани Керим Пејғамбәримизин ән бөјүк вә даими мужизәсидүр. Хәм сөзләри, хәм ағнами, хәм дә ташидуғы јүксәк хакикатләријнән ешсиз бир мужизәдүр.

КУРАНИ КЕРИМЕ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

1. Хәр мислиман Курани Керимин Аллахын сөзи олдуғуны билмәли вә тәжвид (тоғри охума) куралларына ујғун Кураны јанлышсыз охумалидүр.

2. Курани Керими абдастли оларах әлинә алып "Еузү-бесмеле"јнән охумаја башламалидүр. Кураны охыјанда мүмкүнсә кыблеје каршы дөнмәли вә чох әдәпли, хөрмәтли олмали вә ағнамыны өгрәнмәјә чалышмалидүр.

3. Курани Керим тәмүз јерләрдә охунмали; башха ишләријнән уғрашан, Кураны динләмијән кимсәләрин јанында вә пис јерләрдә охунмамалидүр.

4. Бахшасынын охудуғы Кураны хөрмәтинән динләмәлидүр.

5. Курани Керим јүксәк вә тәмүз јерләрдә сахланмали, алчах јерләрә којулмамалидүр.

6. Куранын јап дедухларыны јапмали, јапма дедухларындан сахынмали, Куранын ахлак каидәләринә ујғун хәрәкәт етмәлидүр.

ОХУМА:

Кураны охуманын фазилети хаккында Пејғамбәримизин мүбарек сөзләри:

"Сизин ән хејирлиниз Кураны өгрәнән вә өгрәдәндүр."

"Ким Аллахын китабы Курандан бир харф охурса, онун ичүн бир сәвап вардур. Хәр сәвабын каршилуғы да он кат вериләжахтур."

"Ким Аллахын китабы Курандан бир ајет динләрсә, она кат кат сәвап верилүр. Ким дә Аллахын китабындан бир ајет охурса кыјамат гүнүндә гәндинә нур олур."

"Куран охујун. Чүнки о кыјамат гүни охијанлара шефаат едәжахтур."

"Ким Курани Керими охур вә онинән әмәл едәрсә, кыјамат гүни онун ана бабасына елә бир тач гејдүрүлүр ки, онун ајдынлуғы дүнјада әвләрә вуран гүнәш ишығындан даха парлахтур. Артух сиз бунинән әмәл едәнин сәвабыны хесап един."

Пејғамбәримиз (с.а.с.) Әбу Зере белә деди:

“Сабах әвдән чыхып Аллахын китабы Курандан бир ајет өгрәнмән сәнин ичүн уч рәкәт (нафиле) намаздан даха хејирлидур.”

“Ким Кураны охур вә они әзбәрләрсә, халалыны халал билүр, харамыны харам сајарса, бу саједе Аллах они жәннәтә којар вә акрәбәсиндән хапписи дә жәхәннәмлик олан он кишијә гәндини шефаатчы кылар.”

СОРУЛАР:

1. Вахиј нә демахтур?
2. Вахијин түрләрини ағнадын.
3. Пејғамбәримизә вахијин гәлиш јолларыны ағнадын.
4. Курани Керим вахијин ханги түринән Пејғамбәримизә гөндәрилмиштүр?
5. Илахи китаплар вә сајфалар ханги пејғамбәрләрә гөндәрилмиштүр?
6. Курани Керим нәсин ендүрүлмиштүр? Илк енән ајетләр хангиләридүр?
7. Курани Керимин јазылдуғуны ағнадын.
8. Мусхаф нәдүр?
9. Курани Керимин өзәлликләри нәләрдүр?
10. Курани Кериме каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
11. Куран охуманын фазилети хаккында беш хадис әзбәрләјин.

6-нжи Кысым

ПЕЈҒАМБӘРЛӘРӘ ИМАН

Конулар:

- *Пејғамбәрлух вә пејғамбәрләрә олан ихтијач*
- *Пејғамбәрләрин вәзифәләри вә ихтијачлары*
- *Курани Керимдә ады гечән пејғамбәрләр*
- *Пејғамбәрләрин хабәрдар еттухлары динләрдә ајны олан әсәсләр*
- *Мужизә вә керамет нә демахтур*
- *Пејғамбәримизин мужизәләри*
- *Пејғамбәримизин өзәлликләри*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) сон Пејғамбәр олушы*
- *Пејғамбәримиз ичүн нә дедиләр (охума)*

ПЕЈҒӘМБӘРЛУХ ВӘ ПЕЈҒАМБӘРЛӘРӘ ОЛАН ИХТИЈАЧ

Иманын алты шартындан дөрдүнжиси пејғамбәрләрә инанмахтур. Пејғамбәрлух Аллахинән инсанлар арасында бир елчилух вәзифәсидүр. Аллах бу вәзифәјә ләјих олан ән еј кулларыни сечәр. Пејғамбәрләр инсанлара јол гөстәрижиси оларах гөндәрилмиштүр. Инсанларын белә јол гөстәрижиләринә ихтијажы вардур.

Чүнки инсанлар гәнди ахылларијнән Аллахын варлуғуны ағнајабилүрләрсә дә Онун јүксәк сыфатларыны ағныјамазлар. Аллаха нәсин ибадет едиләжағыни, Ахырәт хајатыны вә бурада кимләрә мүкәфат вериләжағыны, кимләрин жеза гөрәжағыны, дүнја вә ахырәт хошбәхтлуғуны нәсин казанылажағыны биләмәзләр.

Иштә бу герчәкләри инсанлара өгрәтмах, дүнја вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрмах ичүн Јүжә Аллах пејғамбәрләрини вәзифәләндүрмиштүр.

ПЕЈҒАМБӘРЛӘРИН ВӘЗИФӘЛӘРИ

Пејғамбәрләр ән тоғри бир шәкилдә инсанлара Аллахы танытмишләр, инанч әсәсләрини, ибадет шәкилләрини өгрәтмишләрдүр. Дини хүкүмләри вә гөзәл ахлак илкәләрини ачухламишләр, гандиләри дә сөјләдухларыны јапып инсанлара өрнәк олмишләр.

Пејғамбәрләр ән чәтин шартларда билә вәзифәләрини јапмишләр, инанмајанлара каршы пејғамбәр олдухларыны испатламах ичүн хеч кимсәнин јапамијажағы шејләри јапмишләр, мужизәләр гөстәрмишләр. Аллахын әмирләрини јапанлары жәннәтинән мүждәләмишләр, јапмијанлары исә жәхәннәм әзәбијнән жезаландурулажахларыни хабәр вәрмишләр.

Пејғамбәрләр Аллахын инсанлар арасындан сечтуғы хәр түрли ахлак гөзәллуғуна сахип өрнәк инсанлардур.

Пејғамбәрләрдә булунмасы важиб олан сыфатлар:

1. Сыдк: *Тоғрилух демахтур.* Пејғамбәрләр сон дәрәжә тоғри инсанлардур. Хеч јалан сөјләмәзләр. Олды дедухлары олмиштүр, олажах дедухлары заманы гәлинжә мутлака олажахтур.

2. Аманат: *Етибарлы олмах демахтур*. Пејғамбәрләр хәр хусуста етибарлы кимсәләрдүр, аманата хеч бир заман хыјанет етмәзләр.

3. Фетанет: *Ахылли вә ујанух олмах демахтур.* Пејғамбәрләр ахылли, ујанух вә јүксәк зекә сахибидүрләр.

4. Исмет: *Гүнах ишләмәмах демахтур.* Пејғамбәрләр гизли вә ачух хеч бир шәкилдә гүнах ишләмәзләр.

5. Теблиғ: *Билдурмах демахтур*. Пејғамбәрләр Аллахтан алдухлары дини хүкүмләри олдуғи кими хеч бир дәгишүклух олмадан инсанлара билдүрмишләрдүр.

КУРАНИ КЕРИМДӘ АДЫ ГЕЧӘН ПЕЈҒАМБӘРЛӘР

Биринжи пејғамбәр Хазрети Адем (а.с.), сон пејғамбәр бизим Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммеддүр (с.а.с.). Бу икисинин арасында бирчох пејғамбәр гәлмиштүр. Пејғамбәрләрдән јигирми беш тәнәсинин ады Курани Керимде гечијер. Анжах пејғамбәрләрин сајысы даха чохтур. Биз Курани Керимдә ады гечән пејғамбәрләринән барабар сајыларыны анжах Аллахын билдуғы өбүр пејғамбәрләрә дә хеч ајрым јапмадан инанијерух.

Курани Керимдә ады гечән пејғамбәрләр бунлардур:

1. Адем, 2. Идрис, 3. Нух, 4. Худ, 5. Салих, 6. Лүт, 7. Ибрахим, 8. Исмаил, 9. Исхак, 10. Јакуб, 11. Јусуф, 12. Шуајб, 13. Харун, 14. Муса, 15. Давут, 16. Сулејман, 17. Ејуб, 18. Зүлкифл, 19. Јунус, 20. Илјас, 21. Елјеса, 22. Зәкәрја, 23. Јахја, 24. Иса, 25. Мухаммед (с.а.с.)

ПЕЈҒАМБӘРЛӘРИН ХАБӘРДАР ЕТТУХЛАРЫ ДИНЛӘРДӘ АЈНЫ ОЛАН ӘСӘСЛӘР

Хәр пејғамбәрә Аллахын билдурдуғы дин, Хак диндүр. Хак олан динләрдә дәгишмијән базы әсәсләр вардур. Бунлар:

1. Иман әсәсләри
2. Ибадетләр
3. Ахлак каидәләри

Заманын дәгишмәсијнән инсанларын дурумуна вә ихтијачларына гөрә базы дини хүкүмләр вә ибадет шәкилләри дәгишмиш, Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) гәлмәсијнән сон вә ән мүкәммәл шәклини алмиштүр.

МУЖИЗӘ ВӘ КЕРАМЕТ НӘ ДЕМАХТУР

Мужизә: Пејғамбәрләрин пејғамбәр олдухларыны испат етмах ичүн Аллахын јардымијнан гөстәрдухлары олағанүсти олајлардур. Мужизәләр пејғамбәрлуғун бирәр белгесидүр. Пејғамбәрлик давасына ујғун оларах мејдана гәлүр. Өбүр инсанлар белә олағанүсти олајлар јапамаз, мужизә гөстәрәмәз, чүнки буна гүчләри јетмәз.

Мужизә гөстәрмах пејғамбәрләрә махсустур. Аллахын изни вә кудрәтијнән мејдана гәлүр.

Бүтүн пејғамбәрләр пејғамбәр олдухларынын бирәр иләхи белгеси оларах мужизә гөстәрмишләр, гандиләринә инанмијанлары ажиз бырахып сустурмишләр.

Керамет: Аллахын јардымыјнән вели куллары тәрәфиндән мејдана гәтүрүлан олағанүсти олајлардур. Белә олағанүсти олајлар Аллахын вели куллары ичүн бирәр керамет, таби олдухлары пејғамбәр ичүн бирәр мужизә сајылур.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН МУЖИЗӘЛӘРИ

Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән пејғамбәр оларах гөндәрилдуғуны испат етмах ичүн бирчох мужизә гөстәрмиштүр.

Бунлардан базылары:

А) Бир гүн икинди намазы јахлашмиш, анжах Пејғамбәримиз абдас суји буламамиш. Бунун үзәринә Пејғамбәримизә ичиндә азбише су олан бир каб гәтүрмишләр. Пејғамбәр ефендимиз әлини кабын ичиндәки суја којмиш вә пармахларынын арасындан су фышхырмаја башламиш. Орада булунан үч јүз катән жамаат бундан абдас аланачан девам етмиш.

Б) Пејгамбәр Ефендимиз (с.а.с.) Мединедеки мечиттә бир хурма күтүгүнүн үстүнә чыхып жамаата конушурмиш. Мислиманлар чоғалдухча Пејгамбәримиз даха јүксәк бир јердән конушмах ичүн үч басамаклы бир минбәр јаптурмиш. Бир жума гүнү хутбеји бу минбәрдән охумаја башлајынжа мечитин өбүр тәрәфиндә булунан хурма күтүгүнүн Пејғамбәримиздән ајри калдуғы ичүн, јаврусундан ајрылан бир дәвәнин ферјады кими инләмәјә башладуғуны ешитмишләр. Буни гөрән Пејғамбәримиз минбәрдән енип күтүги кужахлајып охшамиш вә күтүгүн инләмәси кәсилмиш.

В) Пејғамбәримиз хижреттен бир јарым јил әвәл бир гежә Бурак ады верилән бир вәситәјнән Меккедеки Месжид-и Харамдан Кудүстәки Месжид-а Аксаја гәтүрүлмиш, орадан да Жебраилинән (с.а.с.) барабар гөкләрә јүксәлмиш. Аллахын дәвәтлиси оларах Пејғамбәримизин јаптуғы бу јолжулух кәинатта бәнзәри гөрүлмәмиш бир олајдур вә чох кыса бир заманда герчакләшмиштүр. Аллахын сонсуз кудретинин әсәри олан бу олај Пејғамбәримизин **"Исра вә Мирач"** мужизәсидүр.

Г) Пејғамбәримизин ән бөјүк вә даими мужизәси Курани Керимдүр. Рухлары охшијан, гөнүлләрә хузур верән охунушы, сајысыз хикмәтләринән толи јүксәк ағнамы, инсанлуғун хошбәхтлуғы ичүн гәтүрдуғы өлмәз пренсипләр вә бүтүн чағлара ишых тутан илми герчакләријнән Курани Керим ешсиз бир мужизәдүр.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Јүжә Аллах белә бујуријер:

"Еј Мухаммед! Биз сәни бүтүн инсанлара анжах мүждәжи вә хабәржи оларах гөндәрмишух".

"Ја Мухаммед! Де ки: Еј инсанлар! Тоғриси бән Аллахын хәпиниз ичүн гөндәрдуғи пејғамбәријим."

Биз мислиман оларах хеч бир ајрым јапмадан пејғамбәрләрин хәпписинә инанијерух. Анжах бизим Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) өбүр пејғамбәрләр арасында үстүн бир јери вә өзәлликләри вардур.

Бу өзәлликләрин башлыжалары бунлардур:

1. Пејғамбәримиз (с.а.с.) Аллахын ән сәвгүли кулу, јаратылмишләрин ән бөјүги вә ән фазилетлисидүр.

2. Сон пејғамбәрдир, ондан сора пејғамбәр гәлмијажах.

3. Бүтүн инсанларын пејғамбәридүр. Ондан әвәлки пејғамбәрләр бәлли милләтләрә гөндәрилмишти.

4. Пејғамбәрлүгы кыјаматачан бүтүн заманлары ичинә алмиштүр. Өбүр пејғамбәрләрин вәзифәси исә бәлли замана махсусты.

5. Пејғамбәримизин хабәрдар еттуғы Ислам дини кыјаматачан девам едажахтур.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) СОН ПЕЈҒАМБӘР ОЛУШЫ

Аллаху Теалә белә бујуријер:

"О, Аллахын елчиси вә пејғамбәрләрин сонунжисидүр."

Онун хабәрдар еттуғы Ислам дини сон диндүр. Аллах тәрәфиндән гәтүрдуғы Курани Керим бүтүн инсанлуға сәсләнән Аллахын сон китабидүр.

Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) гәлмәсиjнән пеjғамбәрлух каписи капанмиштүр. О, jер jүзjндәки бүтүн милләтләрин пеjгамбәридүр. Бу герчәк Курани Керимдә ачухча билдирилмиштүр.

Әвәлки пеjгамбәрләр бәлли милләтләрә гөндәрилмиштүр. Онлар бир әвин ичини ишыхландуран мумлара бензиjерди. Бүтүн инсанлуға гөндәрилән бизим Пеjғамбәримиз исә дүнjаjы ишыхландуран гүнәш кимидүр. Гүнәш тоғдухтан сора артух мумлара ихтиjач калмамиштүр.

ОХУМА:

Пеjғамбәримиз ичүн нә дедиләр...

“Инсанлух тарихинин ән бөjүк шахсиjаты Хазрети Мухаммеддүр.”

Маjкл Х. Харт адындаки Америкали билим адами “Инсанлух тарихиндә ән еткили jүз киши” адли тарихи китабында, тарихтә вә гүнүмүздә ән еткили олмиш jүз адам арасында Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) дүнjанын ән бөjүк шахсиjәти олдуғуны jазмиштүр.

Бу китап 1978 jилиндә чыхмиш вә бөjүк илги гөрмиштүр. Харт, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) ән бөjүк шәхсиjат олдуғуны белә испатлыjер:

“Дүнjанын ән еткили шахсиjатлары листесинин башында Хазрети Мухаммеди сечмиш олмам базы охурлары шашуртабилүр. Базыларынин сору сормаларына jол ачабилүр. Факат Хазрети Мухаммед тарихте дини вә дүнjави ачылардан ән үстүн башарыjа улашмиш тәк шахсиjаттур.”

(Диjанет газетасы, 15 Јанвар 1979. Саjы: 205)

... Сәвгүли Пеjғамбәримизә чох хөрмәт едән Германиjа дәвләт адамы Кнjаз Бисмарк бунлары сөjләмиш:

“Бән сәнә чағдаш оламадуғумдан үзгүнүм, Еj Мухаммед!... Инсанлух сәни кими сечкин бир кудрети бир кәрә гөрмиш, бундан сора гөрәмиjажах. Бән әзәмәтли хузурунда дәрин бир хөрмәтинән әгилүрүм.”

Франциjалы философ Алекси Лөвазон диjер ки:

“Инсанларын рәхбәрлүғы ичүн Хазрети Мухаммеде гөндәрилән Куран, хикметинән толи парлах бир китаптур. Хазрети Мухаммедин герчәк пеjғамбәр олдуғуна шүпә jохтур.”

Шөхрәтли Толстој да бунлары сөјләмиш:

“Пејғамбер Хазрети Мухаммед (с.а.с.) бөјүк бир ислахатчыдур. Инсанлуға чох бөјүк хизмәттә булунмиштүр. Бир үммәти хак нуруна кавуштурди. Она бу шәрәф оларах јетер. Онлары кан дөкмәдән куртарды, барыша әриштүрди. Онлара јүксәлмә јолларыны ачты. Они кими бөјүк бир инсан хәр түрли хөрмәтә лајыхтур.”

СОРУЛАР:

1. Пејғамбәр киме дејилүр, пејғамбәрләрә нә ичүн ихтијач вардур?
2. Пејғамбәрләрин вәзифәләри нәләрдүр?
3. Пејғамбәрләрдә булунмасы гәрәкән сыфатлары сајын?
4. Курани Керимде адлары гечән пејғамбәрләринән биринжи вә сон пејғамбәр кимләрдүр?
5. Пејғамбәрләрин хабәрдар еттухлары динләрдә ајны олан әсәсләр нәләрдүр?
6. Мужизә вә керамет нәјә дејилүр?
7. Пејғамбәримизин мужизәләриндән үчүни ағнадын.
8. Курани Керим нәсин бир мужизәдүр?
9. Пејғамбәримизин өзәлликләрини ағнадын.
10. Пејғамбәримизин сон пејғамбәр олдуғуны ағнадын.

7-нжи Кысым

АХЫРӘТ ГҮНҮНӘ ИМАН

Конулар:

- *Ахырәт гүнүнә иман нә демахтур*
- *Ахырәттә иманын фајдалары*
- *Өлүм, кабир вә кыјамат*
- *Мүкафат, жеза, жәннәт вә жәхәннәм*

АХЫРӘТ ГҮНҮНӘ ИМАН НӘ ДЕМАХТУР

Иманын шартларындан бешинжиси "Ахырәт гүнүнә инанмахтур". Инсанларын вә өбүр жанлыларын бир сону олдуғы кими јашадуғумуз дүнјанын да бир гүн сону гәләжәх. Аллахын такдир еттуғы заман гәлинжә вәзифәли мәләк Исрафил **"Суур"** дејилән бир шејә үфүрәжах вә бундан чыхажах чох мүтхиш бир сәсин еткисијнән (Аллахын диләдухларындан бахша) бүтүн жанлылар өләжәх, јер вә гөкләрин дүзәни бозулуп кәинат тәзә бир шәкил алажах.

Кыјамат дејилән бу олајдан бир сүрә гечтухтан сора Аллахын әмријнән Исрафил *"Суура"* икинжи дәфә үфүрәжах вә бүтүн инсанлар јенидән дирилип *"Махшәр"* дејилән топланма јеринә чағырылажах. Бурада хәркеш Аллахын хузуруна чыхарылажах вә дүнјада јаптухларындан соргуја чәкиләжах. "Кирамен Кәтибин" мәләкләри тәрәфиндән ејлух вә көтилухларин јазылдуғы "Әмәл дәфтәрләри" инсанын әлинә вериләжах вә хәркеш дүнјада јаптухларыны әмәл дәфтәриндә гөрүп охијажах.

Инсан дүнјада нә әкмиш исә ахырәттә они бичажах, Иләхи адалет јерини булажах вә хеч кимсә хаксызлуға уғратылмијажах.

Сәвгүли Пејғамбәримиз белә хабәр веријер:

"Кыјамат гүнүндә инсан дөрт шејдән соргуја чәкилмәдухча Аллахын хузурундан ајрыламаз:

Өмрүни нерәдә гечирдуғундан,

Бәдәнини нерәдә јыпраттуғундан,

Малыни нерәдән казанып нерәјә харчладуғундан,

Билдуғујнан нә әмәл еттуғундан"

Бу јенидән дирилмәјнән башлајан вә сонсузачан девам едажах олан замана "Ахырәт гуну" дејилүр. Иштә бүтүн инсанларын өлдухтан сора јенидән дирилмәсинә вә ондан сора девам едәжах олан сонсуз хајата инанмах, иманын ән мүхим әсәсләриндән биридүр.

АХЫРӘТТӘ ИМАНЫН ФАЈДАЛАРЫ

А) Ахырәт гүнүнә инанмах инсана месулијјет хисси казандурур. Месулијјет хисси ташыјан бир инсан тавранышларына диккат едәр.

Ахырәтә инанмах демах, өлдухтан сора тәкрәр дириләжағымыза вә дүнјада јаптуғумуз ишләрдән Аллахын хузурунда хесап верәжағымыза, ејлух јапанларын мүкафат гөрәжахларына, көтилух јапанларын жезаландурулажахларына инанмах демахтур. Бу инанч инсаны көтилүх јапмахтан сахындурур, ејлуға вә тоғрилуға чәвүрүп ахлак вә фазилет сахиби јапар. Бу инанжа сахип инсанлардан мејдана гәлән бир топлулухта хеч кимсә башхасына зәрәр вермәз, хәркеш бирбиринин хаккына хөрмәт гөстәрүр, әлиндән гәлдухча ејлух јапар. Бу тавранышлар инсанлар арасында каршылухли оларах сәвги вә гүвән хисләринин сағланмасында ахырәт инанжынын чох мүхим ролү вардур.

Б) Ахырәтә инанан кимсә гечижи олан дүнјада даха јүксәк вә сонсуз бир хајата хазырланур. Узун бир јолжулуға чыхажах олан бир инсан јетери катән харчлух алур, хазырлух јапар. Харчлух алмадан, хазырлух јапмадан јола чыхмаз.

Халбуки өлдухтан сора девам едәжах олан ахырәт јолжулуғы дүнјада јапылан јолжулухлардан чох даха узун вә мүхимдир.

Бу сәбәплә ахырәт ичүн даха чох харчлух алмамыз вә хазырлух јапмамыз лазым.

Ахырәт гүнүнә инанан инсан Аллахын әмирләрини јеринә гәтүрүп јасахларындан сахынып ахырәт хазырлуғуны јапмиш олур. Хазырлухли оларах јола чыханлар даха јүксәк бир хајата гечажахлар.

Ахырәт ичүн хазырлух јапмијанлар өлүм анында герчәкләри гөрәжах вә Аллахын әмирләрини јапмах ичүн дүнја хајатына гери дөнмах иштијажахлар. Бу дурум Курани Керимде белә хабер верилијер:

“Оннардан биринә өлүм гәлинжә: Раббим! Бәни гери чәвүр. Бәлки јапмадан бурахтуғуми тамамлајып еј иш ишләрим, дијар.”

В) Ахырәт гүнүнә инанмах инсаны шадландурур, үзүнтүсини азалтур. Дүнјада нижә еј инсанлар ејлухларынын каршылуғуны гөрмәдән, хаксызлуға уғријанлар хаккыны алмадан, нижә залимләр дә жезасыны чәкмәдән өлүп гедијерләр. Хаклыјнән хаксызын, ејинән көтинин ајрылажағы вә хәркешин јаптуғунун там оларах каршылуғуны булажағы гүн, ахырәт гүнидүр.

Ахырәт гүнүндә иләхи адалет јерини булажах, ејлух јапанлара ејлүхларынын мүкафаты бол бол вериләжах, хаксызлуға уғријанлар әксиксүз оларах хакларыны алажах, залимләрин јаптуғы јанында калмијажах, хак еттухлары жезаји булажахлар. Иштә бу инанч инсана хузур верүр, үзүнтүләрини азалтур.

ӨЛҮМ

Хәр инсанын дүнјада јашыјажағы бәлли бир сүрә вардур. Бу сүрә битинжә инсан өлүр. Инсан бәдән вә рухун бирләшмәсиндән мејдана гәлән бир варлухтур. Бәдәнимизә жанлылух вә хәрәкәт верән рухтур. Аллахын такдир еттуғы заман гәлинжә рух бәдәндән ајрылур. Рухун бәдәндән ајрылмасы олајына “өлүм” дејилүр. Өлүм хәр инсан ичүн такдир едилмиштүр. Бундан куртулуш јохтур.

Бу герчәк Курани Керимдә белә билдирилијер:

“Хәр жанлы өлүми тадажахтур.”

“Нерәдә олурсаныз олун, сағлам калелер ичиндә булунсаныз билә, өлүм сизә јетишәжахтур.”

Өлүм јох олмах демах дәгүл. Гечижи олан дүнја хајатындан сонсуз олан ахырәт хајатына гечиштүр. Аллаха каршы вәзифәсини јапанлар ичүн өлүм даха јүксәк хајата кавушмах ичүн ачылан бир капидүр.

КАБИР

Инсанын өлүмдән, кыјамат гүнү јенидән дирилмәсинәчан гечажах олан замана *“кабир хајаты”,* бу заман ичиндә булунажағы јере дә *“кабир”* дејилүр. Инсан өлүнжә бәдәни чүрүр, топрağа карышур, факат бәдәндән ајрылан руху өлмәз. Инсан кабирә којулунжа Мүнкер вә Некир адындаки мәләкләр тәрәфиндән сорғуја чәкилүр. Сорулара тоғри жәвап верәнләр ичүн кабир бир рахатланма јери, жәвап верәмијәнләр ичүн исә әзәб јери олажах.

Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) кабирин дурумуну белә ағнадыјер:

“Кабир ја жәннәт бахчаларындан бир бахча, ја да жәхәннәм дәлүкләриндән бир дәлүктүр.”

Кабир Аллаха каршы вәзифәләрини јапан, инсанлара ејлухта булунан кимсәләрин рахатланажағы бир жәннәт бахчасы, вәзифәсини јапмијанларын әзәб гөрәжәғы бир жәхәннәм дәлүги олажах.

КЫЈАМАТ

Даха әвәл дә дедуғумуз кими, Аллахын такдир еттуғы заман гәлинжә дөрт бөјүк мәләктән бири олан Исрафилин “Суура” үфүрмәсијнән чох коркунч бир сәс мејдана гәләжах, бу сәсин еткисијнән бүтүн жанлылар өләжах, кәинатта мүхим дәгүшүклүкләр олажах.

Гөкләр јарылажах, дүнјамыза ишых верән гүнәш ишығыны јитүрәжах, гежаларимизи ишыхландуран ај тутулажах вә гүнәшинән бирләшәжах.

Гөктә парлијан јылдызлар сөнәжах, јерјүзи дәхшәт бир депреминән салланажах, дәнизләр кајнашажах, тағлар јериндән копарылып памбух кими атылажах, јани, кәинатын бөгүнки дүзәни бозулажах, јер вә гөкләр бахша шәкил алажах.

Иштә бу бөјүк олаја *“кыјамат”* дејилијер. Кыјаматын нә вахыт мејдана гәләжағыны анжах Аллах билүр.

МҮКӘФАТ, ЖЕЗА, ЖӘННӘТ ВӘ ЖӘХӘННӘМ

Јапылан ејлуға верилән каршылух “мүкафат”; ишләнән көтилуғун каршылуғы да “жезадур”.

Инсанлар бу дүнјаја имтахан едилмах ичүн јолланмиштүр, јапмајнан јүкүмли олдухлары вәзифәләр гәндиләрина билдүрүлмиштүр. Аллахын әмирләрини јеринә гәтүрән, јасах еттуғы шејләрдән сахынан вә инсанлара ејлух јапанлар имтаханы казанмиш олажах вә каршылуғунда гәндиләринә бөјүк мүкәфат вериләжахтур. Хәркеш дүнјада јаптуғунун каршылуғуны ахырәттә эксиксүз оларах гөрәжәх.

Јужә Аллах белә бујуријер:

“Кыјамәт гүни тоғри тәрәзиләр курарух: хеч бир кимсә хеч бир хаксызлуға уғратылмаз.”

“Ким ән уфах ејлүх јапмишсә они гөрүр. Ким дә ән уфах көтилүх јапмишсә они гөрүр.”

Жәннәт мүминләр ичүн хазырланмиш мүкәфат јеридүр.

Жәннәттә бу дүнјада гөзләрин гөрмәдуғи, кулахларын ешитмәдуғи вә хеч бир инсанын хајалиндән гечмәјән нимәтләр вардур. Жәннәт инсанын јүрәгиндән гечән вә хошуна гедән хәр шеји девамлы оларах булажағы ешсиз гөзәллухларинән толи бир јердүр. Орада хәр шеј инсанын гөнлүнә гөрәдүр, нәји арзу едәрсә о даккада јанында хазыр олажах.

Жәннәттә хасталух, корхы вә үзүнти јохтур. Орада инсан хәп жәјил јашта калажах, ихтијарланмијажах. Жәннәттә хајат сонсуздур. Өлүм јохтур. Ораја гирән бир даха чыхмијажах, жаны нә истәрсә они булажах, кејф вә сафа ичиндә сонсузачан девам едәжах.

Курани Керимдә бу конуда белә бујурулур:

“Иман едип еј, јарарли шејләр јапан кимсәләр жәннәтлүх оланлардур; онлар орада сонсузачан калажахлар.”

“Орада оланлар ичүн диләдухлары хәр шеј вар вә јанымызда даха чоғы да вар.”

Аллаха каршы вәзифәләрини јапмијан, харамлардан сахынмијан вә инсанлара көтилүх едәнләр бу тавранышларынын каршылуғы оларах жәхәннәмдә жезаландуражахлар.

Жәхәннәм иман етмијанларинән инандуғы халда гүнах ишләјәнләрин ахырәттә аташынан жезаландурулажахлары јердүр. Имансыз өләнләр бурада сонсуз оларах калажахлар.

Инандуғи халда Аллахын әмирләринә ујғун хәрәкәт етмијан, дини вәзифәләрини јеринә гәтүрмәјәнләр, бәлли бир сүрә жәхәннәмдә калып жезаларыны чәктухтан сора чыхажах вә жәннәтә гедәжахлар. Кафирләр вә мунафыклар исә сонсузачан жәхәннәмдә калажахлар.

Курани Керимдә кафир вә мүнафыкларын дуруми белә билдирилијер:

“Инкәр едән кимсәләр вә ајетлеримизи јалан сајанлар жәхәннәмлүх оланлардур. Онлар орада тәмәлли калажахлар.”

“Тоғриси мунафыклар жәхәннәмин ән алт катындадур. Онлара јардым буламијажахсын.”

СОРУЛАР:

1. Ахырәт гуни нә демахтур?
2. Ахарәттә иманын фајдаларыны кысажа ағнадын.
3. Өлүм нә демахтур?
4. Кабир хајаты нәсин олажах?
5. Кыјамат нә демахтур?
6. Мүкәфат вә жеза сөзләрини ачухлајын.
7. Жәннәт вә жәхәннәм нәдүр? Кимләр ичүн хазырланмиштүр?

8-инжи Кысым

КАДӘР ВӘ КАЗАЈА ИМАН

Конулар:

- *Кадәр вә каза нәја дејилүр*
- *Инсанын сорумлулуғы*
- *Кадәр вә казаја инанманын фајдалары*
- *Рызык вә әжәл*
- *Тәвәккүл вә чалышмах*
- *Ислам дининдә чалышманын әхәммијаты*
- *Ағач әкәх*

КАДӘР ВӘ КАЗА НӘЈӘ ДЕЈИЛҮР

Иманын шартларындан алтынжысы кадәр вә казаја, ејлух вә көтилүғун Аллахын јаратмасыјнән олдуғуна инанмахтур.

Дини сөз оларах кадәр вә казанын ағнамлары:

Кадәр: Кәинатта олажах шејләрин заманыны, јерини, өзәлликләрини вә нәсин олажахларыны Аллахын билмәси вә такдир етмәсинә *“кадәр”* дејилүр.

Каза: Аллахын такдир еттуғи шејләри заманы гәлинжә бу такдирә ујғун оларах јаратмасына *“каза”* дејилүр.

Кадәри бир плана бәнзәдүрсах, каза да плана ујғун оларах о шејин јапылмасыдүр. Кәинатта мејдана гәлән хәр шеј Аллахын билмәси, диләмәси вә јаратмасыјнәндур. Ондан башха јаратыжы јохтур.

Кадәр вә казаја иман етмах, хејир вә шәр, еј вә көти хәр шејин Аллах тәрәфиндән такдир едилмәсинә, белирләнмәсинә вә заманы гәлдуғунда белирләндуғы кими генә Аллах тәрәфиндән јаратылмасына инанмах демахтур.

ИНСАНЫН СОРУМЛУЛУҒЫ

Инсанын ишләри ики кысымдур:

Биринжиси, гәнди истәги дышында Аллахын јаратмасыјнан олан ишләрдүр. Бир хасталухтан әлинин титрәмәси, јүрәгинин чалышмасы, бојунун кыса ја да узун олмасы кими. Бунлар тоғридән тоғрија Аллахын диләмәси вә јаратмасыјнән олдуғы ичүн инсан бу ишләрдән сорумли дәгүл.

Икинжиси, инсанын истәгинә бағлы оларах Аллахын јаратмасыјнән олан ишләрдүр. Инсанын отуруп кахмасы, гезмәси, әлләри вә өбүр органларијнән

јаптуғи ишләр гәнди истәгинә гөрә Аллахын јаратмасыјнән олдуғи ичүн инсан бу ишләрдән сорумлидүр.

Хәр шеји такдир едән вә јарадан Аллахтур. Анжах хәр ханги бир иши јапмах ја да јапмамах ичүн Аллах инсана бир ираде, јани сечме хаккы вермиштүр. Инсан бу ирадејнән ејлух етмеји сечәр, гүжүни дә буни јапмах ичүн кулланурса, Аллах ејлүги јарадур. Әгәр инсан көтилух јапмајы сечәр, гүжүни дә буни јапмах ичүн кулланурса, Аллах көтилуғи јарадур.

Демах ки, инсан нәји јапмах истәрсә, Аллах они јарадур. *"Хујир вә шәр Аллахтандур. Јани, ејлух вә көтилух Аллахын јаратмасыјнәндур."* сөзүнүн ағнамы будур.

Инсанын јаптуғы ишләрдән сорумли тутулмасынын сәбәби иштә бу сечмә хаккына сахиб олмасы вә гүжүни сечтуғы шеји јапмах ичүн кулланмасыдур. Бунун ичүндүр ки хәр инсан ирадесијнән јаптуғы ишләрдән сорумлидүр. Хујир ишләмишсә мүкафатыны, көтилух јапмишсә жезасыны гөрәжәх.

КАДӘР ВӘ КАЗАЈА ИНАНМАНЫН ФАЈДАЛАРИ

Кадәрә инанан инсан кәинатта хәр шејин Аллахын такдири вә јаратмасыјнән мејдана гәлдуғуни, анжах гәндинә дә бир сечмә хаккы вә иш јапма гүжи верүлдуғуны билүр. Бу инанжа сахиб олан бир кимсә хајатта башарыја улашмах ичүн бүтүн гүжијнән чалышур, хеч бир шејдән безмәз. Чүнки инсан ирадесини вә гүжүни бир иши јапмаја кулланурса, о иши Аллахын јарадажағына вә гәндини башарыја улаштуражағына инанур.

Инсан гәнди истәгијнән јаптуғы ишләрдән сорумли тутулажағыны билдуғы ичүн сечмә хаккыны еј ишләрә кулланур, жезаји гәрәктүрән ишләрдән сахынур. Беләјнән кадәр инанжы инсанын хәм чалышма гүжүни артурур, хәм дә инсана сорумлулух хиссини казандурур.

Кадәрә инанан бир кимсә чалышмаларында башарыли оламадуғы ја да бир феләкетинән каршылаштуғы заман бәдбинлуға (карамсарлуға) дүшмәз, морали бозулмаз. Чүнки Аллахын хәр ишиндә бир максәт вә хикмәт олдуғуны, инсанын сынырли бир гүжә сахиб бир варлух оларах јарадылдуғуны, гүжүнүн јетмијәжағы ишләрдән сорумли олмијажағыны билүр вә Аллахын такдиринә бојун әгәр, Она сығынур. Бу инанч инсана рахатлух верүр, үзүнтисини гидәрүр.

Кадәр инанжи бизә, кәинатта хәр шејин бир план ичиндә вә бир максәдә гөрә вар едүлдуғуны, хәр шејин бир сәбәби олдуғуны өгрәдүр.

Бу инанжинән инсан хајатта башарыја улашманын јолларыны вә сәбәплерини араштуруп үстүнә дүшән вәзифәләри јеринә гәтүрмәјә чалышур.

РЫЗЫК

Жанлыларын јејип ичтуғы вә фајдаландуғы шејләрә *"рызык"* дејилүр. Бүтүн жанлы варлухларын рызкыны верән Аллахтур. Јүжә Аллах белә бујуријер:

"Јер јүзүндә јашыјан бүтүн варлухларын рызкы анжах Аллаха аиттүр."

Аллах һәркешин рызкыны такдир етмиш, белирләмиштүр. Анжах рызкы арајып булмах инсана аиттүр. Инсанын вәзифәси, рызкыны Аллахын әмринә ујғун оларах халал јоллардан казанмахтур. Инсан рызкыны нәсин иштәрсә Аллах они верүр. Рызкыны казаныркән ирадесини көтијә кулланан вә харам јијән бунун жезасыны гөрүр.

ӘЖӘЛ

Инсаны јохтан вар едән, јаратан Аллах инсанын нә катән јашыјажағыны дә такдир етмиштүр. Өмүр, инсанын тоғумундан өлүмүнәчан гечән сынырли замандур. Әжәл, өмрүн биттуғы, дүнја хајатынын сона әрдуғы вахыттур.

Хәркешин нә катән јашыјажагыны, нә заман, нәсин вә нерәдә өләжағыны Аллах такдир етмиштүр. Өлүм сәбәпләри нә олурса олсун, әжәл бирдүр, дәгишмәз. Әжәл дејилән белирли вахыт гәлдуғунда инсан өлүр. Әжәлин дәгишмәјажағыны јүжә Аллах белә билдиријер:

"Артух онларын әжәли гәлдуғунда, они нә бир саат гежихтурабилүрләр, нә дә өгә алабилүрлар."

Бизә дүшән вәзифә: сағлуғумузы корумах, хајатымызы тәхликәјә

дүшүрәжах шејләрдән сахынмах, сынырли олан дүнјадаки заманымызы боша гечирмамах, хеч өлмијәжахмиш кими дүнја ичүн, јарын өләжахмиш кими дә ахырәт ичүн чалышмахтур.

Инсан өмрунун нә заман битәжағыны, әжәлинин нә заман гәләжағыны биләмәдуғы ичүн вәзифәләрини вахтында јапмалидүр, гәләжаға бырахмамалидүр.

ТӘВӘККҮЛ ВӘ ЧАЛЫШМАХ

"Тәвәккүл", јапажағымыз хәр хәнги бир иш ичүн бүтүн гүжүмүзинән чалышып әлимиздән гәләни јаптухтан сора сонужи Аллахтан бәкләмахтур.

Буни бир мисалинән ачухлыјах:

Тарласындан еј бир мәхсул алмах иштәјән бир фермер, әвәл тарлаји гөзәлжә сүрүп тохуми әкәр, гүбрәсини атар, лазым олурса суламасыны дә јапар. Әктухларыны зәрәрләрдән корумах ичүн хәр шеји јаптухтан сора герисини Аллаха бырахур. Она гүвәнүр. Чүнки чифтчи әлиндән гәләни јапмиштүр. Артух әктухлары-

нын бөјүмәси вә махсул вермәси ичүн Аллаха гүвәнәжах, сонужи Ондан бәклијажах. Герчәк тәвәккүл будур.

Јохса хеч чалышмадан бир ишин олмасыни иштамах вә сонужуны Аллахтан бәкләмах, тәвәккүл дәгүл. Мислимана јахышмајан јанлыш бир дүшүнжәдүр.

Дәвәсини дишәрдә бағламајып салыверән вә Аллаха тәвәккүл еттим дијан бир инсана Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) белә бујурмиш: **“Әвәл дәвәни бағла, сора тәвәккүл ет.”** Пејғамбәримизин бу мүбарек сөзләриндән ағнашылыјер ки, мислиман әвәл элиндән гәләни јапажах, сора Аллаха тәвәккүл едәжах.

Намаз кылмах, ороч тутмах нәсин ки дини бир вәзифә исә, јашамах ичүн чалышып казанмах та ибадет дәғәри ташыјан бир вәзифәдүр.

Јүжә Аллах:

“Намаз кылып јерјүзүнә тағылын вә Аллахын лүтфундан насибинизи арајын.”

Сәвгүли Пејғамбәримиз дә халал казанчларынын фарз олдуғуны билдүрмиштүр. Хазрети Өмәр белә демиштүр: *“Хеч бириниз рызкыны арамахтан вазгечип Аллахым, бәнә рызык вер демесин; билијерсиниз ки, гөктән нә алтын јағар, не дә гүмүш.”*

Демах ки, чалышмах динимизин әмри, мислиманын вәзифәсидүр. Бир иши башармах ичүн әвәл әлимиздән гәләни јапажајух, бүтүн гүжүмүзинән чалышажајух. Сора бизи башарыја улаштурмасыны Аллахтан бәклијажәјух, Она гүвәнәжәјух.

ИСЛАМ ДИНИНДӘ ЧАЛЫШМАНЫН ӘХӘММИЈАТЫ

Сон вә ән мүкәммәл дин олан Исламын максәди инсанларын хошбәхтлуғидүр. Бу хошбәхтлух тәк тәрәфли вә денгесиз бир хошбәхтлух дәгүл.

Ислам дини инсанлара хәм дүнјада, хәм дә ахырәт хајатында хошбәхт олманын јолларыны гөстәрмиштүр. Дүнја вә ахырәт хошбәхтлуғы чалышмајнән казанылур. Бу сәбәплә мислиман хәр икиси ичүн дә чалышмаја мәжбурдур. Дүнја ичүн чалышып казанмах да динимизин әмридүр.

Јүжә Аллах Курани Керимдә белә бујурмиш: **“Герчәктәндә инсан ичүн чалыштуғундан башхасы јохтур.”**

Пејғамбәримиз дә: **“Кишинин једуғи ән хејирли јемәк әлинин әмгијнән казандуғы јемәктүр. Аллахын Пејғамбәри Давут (а.с.) да әлинин әмгијнән гечинүрди.”** бујурмиштүр.

Динимиз чалышмаја бөјүк әхәммијат вермиш, халал казанч сағламах ичүн чалышмајы ибадет оларах гөрмиштүр.

Бир гүн Пејғамбәримизин булундуғы бир јердә гүчли куввәтли биринин гечтуғуны гөрмишләр.

Буни гөрән асхаб:

“Ја Расулүллах! Кешкә бу адам Аллахын јолунда чалышса, демишләр.

Бу сөзләрә Пејғарбәримиз (с.а.с.) белә бујурмиш:

Әгәр бу адам әвиндән күчүк чожухларынын әтмәгини казанмах ичүн чыхмишсә, Аллах јолундадур. Ихтијар ана бабасынын ихтијачларыны каршыламах ичүн чыхмышса, генә Аллах јолундадур. Гәнди әтмәгини казанмах ичүн чыхмишсә, генә Аллах јолундадур. Әгәр гөстәриш ичүн чыхмишсә, иштә о заман шејтан јолундадур.”

Исламын беш шартындан икиси олан зекәт вә хажж, зәнгин мислиманларын јапмасы гәрәкән ибадетләрдүр. Зәнгинлух исә чалышмајнан казанылур. Чалышан инсан хејирли инсандур. Чүнки инсан чалышмајнан хәм гәндинә, хәм аиләсинә, хәм дә милләтинә фајдали олур.

Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.): **“Инсанларын хејирлиси, инсанлара фајдали оландур.”** бујуруп бу герчаги ачухламиштүр.

Млислиман хеч өлмијәжахмиш кими дүнја ичүн чалышмали, јарын өләжахмиш кими дә ахырәт ичүн хазырлух јапмалидүр.

Пејғамбәримиз**: “Ики гүни бирбиринә ешит олан јалданмиштүр”** бујуруп мислиманларын хәр гүн даха иләри гетмәсини иштәмиштүр.

Мединели мислиманлардан бири Пејғамбәр Әфәндимизә гәлип гәндинә јардым етмәсини иштәмиш. Пејғамбәримиз она:

- **Әвиндә бир шеј јох ми?** дијә сормиш. О да:

- *Бир тәрәфини үстүмүзә өрттуғумуз, бир тәрәфини дә јерә сардуғумуз бир јорган, бир дә су ичтуғумуз бир каб вар*, демиш.

- Пејғамбәримиз она:

- **Гет онлары бәнә гәтүр,** демиш. Адам гедип гәтүрмиш. Пејғамбәримиз:

- **Бунлары ким сатын алажах**, демиш.

- Мислиманлардан бири:

- *Еј, Аллахын Рәсулү, бән онлары бир дирхеме сатын алурум,* демиш. Пејғамбәримиз:

- **Даха чох верән вар ми?** дије сормиш. Бир башхасы:

- *Бунлара ики дирхем верүрүм,* демиш. Пејғамбəримиз бунлары о адама вермиш. Сора гəндинə гəлəн адама дөнүп:

- Бунларын (дирхемлəрин) **биријнəн əвинə јијажах ал, биријнəн дə бир балта алып бəнə гəтүр,** демиш. Пејғамбəримиз адамын гəтүрдуғы балтаја гəнди əлијнəн сап тахмиш вə:

- Хајди гет (тағдан) **одун кəс дə сат, он беш гүн сəни бураларда гөрмијажам,** бујурмиш.

Адам он беш гүн сора гəлмиш. Он дирхем казанмиш, бир кысмыјнəн јијажах, бир кысмијнəн дə үст баш алмиш. Буни гөрəн Пејғамбəримиз:

- Белə чалышман, дилəнжилүх јапмахтан хејирлидүр. Чүнки дилəнжилүх јапмах кыјамəт гүнүндə јүзүндə кара лəкə олажах, бујурмиш.

Сəвгүли Пејғамбəримиз бу мүбарек сөзијнəн бизə дүнја вə ахырəттə хошбəхт олманын јолларыны гөстəрмиштүр. Бујуријер ки:

"Сизин хејирлиниз, дүнјасы ичүн ахырəтини тəркетмəјəн, ахырəт ичүн дə дүнјасыны тəркетмəјип хəр икиси ичүн дə чалышан вə инсанлара јүк олмијандур."

О халда, мислиман хəм дүнја, хəм дə ахырəт ичүн чалышажах, хəр гүн даха илəри гедəжах. Динимизин əмри будур.

ОХУМА:

Ағач əкəх...

Сəвгүли Пејғамбəримиз (.с.а.с.) бујуријер ки:

"Кыјамат копанда сиздəн бириниз əлиндə бир хурма фиданы булунур да буни кыјамат копмадан əкмəјə гужи јетəрсə, хама əксин, бырахмасын."

"Бир мислиман бир ағач əкəр ја да бир шеј əкəр дə ондан бир куш, бир инсан ја да бир хајван јесə, гандиси ичүн бир садака олур."

"Бир киши бир ағач əкəрсə, əктуғы ағажын мејвасы катəн дəфтəринə севап јазылур."

Аббаси халифəлəриндəн Харун Решид бир ихтијарын күчүк бир мејва фиданыни əктуғуны гөрүнжə она:

- "Бабажым! Сəн чох ихтијарсын, əктуғун фиданын мејвасыны гөрəмијажахсын, даха нија зəхмəт едијерсин?" демиш.

Ихтијар белə жевап вермиш:

- "Биздəн əвəлкилəр ағач əктилəр, мејваларыны биз једух. Шинди биз дə ағач əкмəлијух ки, биздəн соракилəр јесинлəр."

Бу жевап Харун Решидин чох хошуна гетмиш вә ихтиjара бир авуч алтун вермиш. Ихтиjар:

- "Гөрдүн ми әвләдим, иштә әктуғум ағажын меjвасыны бән дә гөрдүм." демиш.

Бу сөзә Харун Решид бир кат даха сәвинмиш.

Ағач вә мешә бир өлкәнин зәнгинлүгыдүр. Солудуғумуз хавадан, ичтуғумуз суjа, охудуғумуз китаптан jаздуғумуз каләмәчан хәмән хәр jердә ағажын варлуғуны гөрүрух. Жанлыларын jашыjабилмәси ичүн гәрәкли олан кислороды мешәләр фабрика кими үрәтиjер, түрли хаjванлары вә кушлары ичиндә jашадыjер. Мешә, топрағын ерозиjаjнан дәнизләрә сүрүкләнмәсини турдуриер.

Бу сәбәплә ағач jетиштүрмәнин еj бир әвләд jетиштүрмах кими чох хеjирли бир иш олдуғуна шүпә jохтур. Ағач әкип jетиштүрмах нә катән хеjирли вә севапли исә, ағач кәсмах вә мешәләри jох етмах дә о катән гүнахтур.

Пеjғамбәр Әфәндимиз белә буjуриjер: ***"Ким jаш бир ағач кәсәрсә, Аллах Теалә о кимсәjи кыjамат гүни башашағы жәхәннәмә атажахтур."***

Инсан зорунли бир ихтиjач олмадухча ағажи нәсин кәсәбилүр? Мешәләрин jанып күл олмасына вә ичиндә jашыjан жанлыларын jанмасына нәсин сәбәп олабилүр?

Ағачлары вә мешәләри мәрхәмәтсизжә jох едәнләр, jаптухлары бу көтилуғун кыjамат гүнүндә хесабыны верәжахлар вә лаjых олдухлары жезаjы чекәжахлар. Мислиман оларах вәзифәмиз: Пеjғамбәримизин әмирләринә уjуп ағач әкип jетиштүрмах, ағачлара бир чожух кими бахмах, мешәләри гөзүмүз кими корумахтур. Ағач әкмах ибадет саjылажах чох хеjирли бир иш олдуғы кими, аjны заманда бир ватансәвәрлүх вәзифәсидүр...

СОРУЛАР:

1. Кадәр вә каза нә демахтур? Ағнадын.
2. Инсанын ишләри кач кысыма аjрылур?
3. Инсан jаптухларындан ниjа сорумлидүр?
4. Кадәр вә казаjа инанманын фаjдаларыны ачухлаjын.
5. Рызык вә әжәл нәдур? Ағнадын.
6. Тәвәккүл вә чалышма нәдүр? Ачухлаjын.
7. Ислам дининдә чалышманын әхәммиjатыны ағнадын.

ИКИНЖИ БӨЛҮМ

ИБАДЕТ

1-инжи Кысым

ИБАДЕТ

Конулар:

- *Ибадет нәдур, нә ичүн ибадет едиерух*
- *Ибадетләрин түрләри*
- *Ибадетләрин дәрәжәләри вә фајдалары*

ИБАДЕТ НӘДҮР

Ибадет Аллаха хөрмәт гөстәрмах вә Онун бизә вердуғы сајысыз нимәтләрә каршы миннәттәрлух боржуны јеринә гәтурмахтур.

НӘ ИЧҮН ИБАДЕТ ЕДИЈЕРУХ

Бизи јохтан вар едән вә јашатан Аллахтур. Јүжә Аллах бәдәнимизи гөрән гөзләр, ешидән кулахлар вә сөјлијан дил кими мүкәммәл органларинән тәчхиз етти. Өбүр жанлиләрдән фаркли оларах бизә ахыл верди вә варлухлар арасында сечилмиш бир дурума јүксәлтти. Бунлардан башха јашајабилмәмиз ичүн нәфәс алдуғумуз хавадан ичтуғумуз сујачан сајысыз нимәтләр верди.

Ајрыжа бизи јалағуз быраxмады, Пејғамбәрләр вә китаплар гөндәрип дүнјада вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрди. Бүтүн бү ејлухлара каршылух Аллах биздән Они танымамызы вә Она ибадет етмәмизи иштијер. Белә дүшүнах: чох ејлүгүни гөрдуғумуз бир бөјүгүмүзә каршы хөрмәт ғөстәрип ејлухларына тәшәккүр едарух. Бизә бир вәзифә версе сәвә сәвә јапарух, елә дагүл ми?

Еләјсә бизи јохтан вар едән вә сајыламијажах катән нимәтләр верән Јүжә Аллаха каршы тәшәккүр етмах вә әмрәттуғы ибадетләри сәвә сәвә јапмах лазым дәгүл ми? Әлбәттә лазым.

Јарадылышымызын максәди Аллахы танымах вә Она ибадет етмахтур. Ибадет вәзифәләримизи јаптухча хәм Аллахын вердуғы нимәтләрә каршы тәшәккүр боржуны јеринә гәтурмиш олурух, хәм дә Онун сәвгисини казанмиш олурух. Әгәр Аллаха каршы ибадет вәзифәләрини јеринә гәтүрүр, Онун сәвгисини казанурсах, Аллах бизә дүнјадаки нимәтләрдән даха чоғуны ахырәттә верәжах вә бизи жәннәттә сонсуз хошбәхтлуға кавуштуражах.

ИБАДЕТЛЕРИН ТҮРЛӘРИ

Ибадетлер үч түрдүр:

1. Бәдәнинән јапылан ибадетләр: намаз кылмах, ороч тутмах кими.

Бәдәнинән јапылан ибадетләри хәр мислиманын гәндисинин јапмасы лазым. Башхасыны вәкил етмәси жаиз дәгүл. Бир кимсә башхасынын јеринә намаз кыламаз, ороч тутамаз.

2. Мал варлуғыјнән јапылан ибадетләр: Зәкәт вермах вә курбан кәсмах кими.

Бир кимсә мал варлуғинән јапылан ибадетләрдә башхасыны вәкил едәбилүр.

3. Хәм мал варлуғи, хәм дә бәдәнинән јапылан ибадетләр: Хаж вәзифәси кими.

Парасы олдуғи халда хажа гедәмијәжах катән сахат, хаста вә чох ихтијар кимсәләр гәнди јеринә бир башхасыны вәкил оларах хажжа јоллыјабилүр.

ИБАДЕТЛЕРИН ДӘРӘЖӘЛӘРИ

Ибадет үч дүшүнжәјнән јапылур:

1. Аллаха, ибадет вә хөрмәтә лајых тәк варлух олдуғы ичүн ибадет етмах.

Хеч бир каршылух бәкләмәдән, анжах Аллахын әмрини јеринә гәтурмах максәдинән јапылан белә бир ибадет, ибадетин ән јүксәк дәрәжәсидүр.

2. Жәннәтә гирмәји гөзләјип ја да жәхәннәмдән корхуп ибадет етмах.

Бу дүшүнжәјнән ибадет едән кимсә Аллахын әмрини јеринә гәтүрмиш олур, анжах инсан ибадети белә фајда дүшүнжәсијнән дәгүл дә, анжах Аллах ичүн јапмалидүр.

3. Дүнјада бир фајда сағламах максәдијнән гөстәриш ичүн ибадет етмах.

Ибадетин ән ашағы дәрәжәси будур. Буна ибадет демах билә тоғри дәгүл. Чүнки Аллах ичүн јапылмијан ибадетин хеч бир дәғәри јохтур.

ИБАДЕТЛЕРИН ФАЈДАЛАРЫ

Бәдәнимизин лазым олан јемекләрә ихтијажы олдуғы кими рухумузун да јемәгә ихтијажы вардур. Рухун јемәги иман вә ибадетләрдүр. Ибадет рухумузу јүксәлтүр, бизи көтилүхлардан сахындурур, ахлакымызы олғунлаштурур, ән дәғәрли варлуғумуз олан иманымызы корур.

Хајатта инсанын түрли сыхынтыларијнән каршылашып үмитсизлуға вә депресјона дүштуғы заманлар олур. Белә дурумларда инсан ибадетинән депресјондан куртулур. Чүнки инсан ибадетинән Аллаха јахлашур. Онун рахметинә

сығынур вә хузура кавушур. Ибадетләрин рухумуза олдуғы катән бәдәнимизә дә фајдасы вардур.

Намаз кылан инсан абдас алмах зорундадур. Абдас алмах гүндә биркач дәфә тәмүзләнмах демахтур. Тәмүзлуғун исә жан сағлуғы ичүн нә катән фајдали олдуғуны хәпимиз билијерух.

Намаз кыланда јапылан бәлли хәрәкәтләр, орочта базы органларын рахатланмасынын бәдән сағлуғуна фајдали олмасы бир герчәктүр. Зекәт ибадетинин дә инсанлар арасында јардымлашма ачысындан чох фајдалары вардур.

СОРУЛАР:

1. Ибадет нәјә дејилүр?
2. Нә ичүн ибадет едијерух?
3. Ибадетләр кач түрдүр?
4. Ибадетләрин дәрәжәләрини ағнатын.
5. Ибадетин фајдаларыны ағнадын.

2-нжи Кысым

ИСЛАМ

Конулар:

- *Ислам нә демахтур*
- *Исламын шартлары*
- *Мүкәлләф вә мүкәлләфинән илгили хүкүмләр*

ИСЛАМ НӘ ДЕМАХТУР

Ислам: Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Аллах тәрәфиндән гәтүрүп билдүрдуғи шејләри кабул етмах, Аллаха вә Пејғамбәрә кулах асып (бојун әгип) бунлары кабул еттуғуны гөстәрмахтур. Кысажа: Ислам, инандуғуны јашамах демахтур.

ИСЛАМЫН ШАРТЛАРИ

Исламын шартлары бештүр:

1. Келиме-и шехадет гәтүрмах:

Келиме-и шехадет, **"Ешхедү енлә иләхе илләллах вә ешхәдү әннә Мухаммеден абдүхү вә рәсүлүхү."** сөјләмәхтур.

Ағнамы: *"Бән шахитлух едәрим ки, Аллахтан башха Танры јохтур вә генә шахитлух едәрим ки, Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын кулу вә пејғамбәридүр."*

2. Намаз кылмах:

Гүндә беш вахыт намаз кылмахтур.

3. Ороч тутмах:

Хәр јил Рамазан ајынын тамамыны ороч тутмах.

4. Зекәт вермах:

Динимизжә варлухли оланларын мал варлуғы вә параларынын бәлли бир кысмыны хәр јил јохсуллара вермәсидүр.

5. Хажжа гетмах:

Динимизжә гүжи јетәнләрин өмрүндә бир дәфә хажжа гетмәсидүр.

МҮКӘЛЛӘФ КИМӘ ДЕЈИЛҮР

Јеткинлүх чағына гәлән ахли башында инсанлара *"мүкәлләф"* дејилүр.

Мүкәлләф, динин әмирләрини јапмах вә јасахларындан сахынмијнан сорумлидүр. Мүкәлләф олабилмах ичүн инсанда ики шартын булунмасы лазым:

1. Ахлы башында олмах,
2. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах.

"Јеткинлух" чағы чожухларын бәдән јапыларына вә јашадуғы јерин иклим (климат, хава) шартларына гөрә дәгишүр. Јеткинлүх оғлан чожухларында он икијнән он беш јаш, кыз чожухларында дохузинән он беш јашлары арасында олур. Он беш јашины толдурдуғы халда јеткинлух бәлиртиләри гөрүлмијән чожухлар, әркәк олсун, кыз олсун јеткинлух чағына гәлмиш сајылур. Вә динин әмир вә јасахларына ујмајнан мјкәлләф (јани мәжбур) олур.

МҮКӘЛЛӘФЛӘ ИЛГИЛИ ХҮКҮМЛӘР

Мүкәлләфлә илгили хүкүмләр сәкиз тәнәдүр. **Бунлара "Ефал-и мүкәлләфин"** дејилүр:

1. Фарз:

Динимизжә јапылмасы мутлак әмрәдилән шејә *"фарз"* дејилүр. Намаз кылмах, ороч тутмах вә зәкәт вермах кими.

Фарзын хүкүми: фарз олан вәзифәләри јапан, каршылуғунда сәвап казанур. Әсассыз (сәбәпсиз) оларах јапмијан, әзәби хак етмиш олур. Фарзы инкәр едән диндән чыхар.

Фарз ики түрдүр:

А. Фарз-ы ајын: хәр мүкәлләфин јапмасы гәрәкән фарздур. Беш вахыт намаз кылмах кими.

Б. Фарз-ы кифаје: базы мүкәлләфләрин јапмасыјнән башхаларынын јапмасы гәрәкмијән фарздур. Жәнәзә намазы кылмах кими. Базы мислиманлар бир өлүнүн жәнәзә намазыны кыларса фарз олан вәзифә јеринә гәтүрүлдуғы ичүн, өбүр мислиманларын ајрыжа о өли ичүн жәнәзә намазы кылмалары гәрәкмәз.

2. Важиб:

Фарз катән мутлак олмаса да, куввәтли бир делилинән јапылмасы әмрәдилән шеје *"важиб"* дејилүр. Бајрам намазы кылмах, фытыр садакасы вермах вә курбан кәсмах кими.

Важибин хүкүми: важиблери јапан сәвап казанур. Әсассыз оларах јапмијана әзәб гарәкир.

3. Сүннәт:

Фарз вә важибтән башха Пејғамбәримизин ибадет нијетијнән јаптуғы шеје *“сүннәт”* деүилүр.

Сүннәт икије ајрылур:

А) Сүннет-и мүеккеде: Пејғамбәримизин чоғы заман јаптуғы сүннәтә “сүннәт-и мүеккеде” дејилүр. Сабах, әвлә вә ахшам намазларынын сүннәтләри кими.

Б) Сүннет-и гајри мүеккеде: Пејғамбәримизин ара сыра јаптуғы сүннәтә “сүннәт-и гајри мүеккеде” дејилур. Икинди намазын сүннәтијнән јатсы намазынын биринжи сүннәти кими.

Сүннәтин хүкүми: сүннәтләри јапан сәвап казанур. Пејғамбәримизин шефаатинә наил олур. Сүннәти билә билә тәрк еденләр азарланур.

4. Мүстехаб:

Пејғамбәримизин базы јапып базы дә јапмадуғы шеје *“мүстехаб”* дејилүр. Кушлух намазы кылмах кими.

Мүстехабын хүкүмү: мүстехаб олан шејләри јапан сәвап казанур, јапмијан азарланмаз.

5. Мүбах:

Мүкәлләфин јапып јапмамајнан сербест олдуғы шејләрә *“мүбах”* дејилүр. Отурмах, гәзмах, јухламах кими.

Мүбахын хүкүми: мүбахы јапан сәвап казанмаз, јапмијан да гүнах ишләмиш олмаз.

6. Харам:

Динимизжә јапылмасы мутлак оларах јасахланан шеје *“харам”* дејилүр. Хаксыз јере адам өлдүрмах, хырсызлух јапмах, ички ичмах, кумар ојнамах, домуз әти јемах, ана бабаја каршы гәлмах кими.

Харамын хүкуми: харамы ишлијана жеза вә әзәп гәрәкир. Аллах корхусундан харамдан качынан сәвап казанур. Харамы инкәр едән диндән чыхар.

7. Мекрух:

Харам катән мутлак олмаса да, динимизжә јапылмамасы иштәнән шеје *“мекрух”* дејилүр.

Мекрух икије ајрылур:

А. Кехарет-и тахримијје (јани халала јахын мекрух): сүннәт вә тавсијалари јапмамах кими.

Хүкүмү: бунун кими мекрухлардан сахынанлар сәвап казанур, јапанлара исә жеза гәрәкмәз.

8. Мүфсид:

Башламиш олан бир ибадети бозан шејләрә *“мүфсид”* дејилүр. Намаз кыланда сөјләмах, орочлијкән биләрах јејип ичмах кими. Сөјләмах намазы, јејип ичмах та орожи бозар.

Хүкүми: әсассыз оларах вә билә билә ибадети бозмах әзәби гәрәктүрүр.

СОРУЛАР:

1. Ислам нә демахтур?
2. Исламын шартлары качтур вә нәләрдүр?
3. Мүкәлләф кимә дејилүр?
4. Јеткинлух чағы нәдүр?
5. Мүкәлләфинән илгили хүкүмләри ағнадын.

3-үнжи Кысым

ТӘМҮЗЛУХ

Конулар:

- *Тәмүзлух вә Исламын тәмүзлуға вердуғи әхәммијет*
- *Тәмүзлух бахымындан сулар*
- *Абдасын фазилети*
- *Абдасын фарзлары, сүннәти вә әдәби*
- *Абдас нәсин алынур*
- *Абдасын мекрухлары, абдасы бозан шејләр*
- *Абдассыз јапылмијан шејләр*
- *Меслер үстүнә месхетмах*
- *Сарғы үстүнә месхетмах*
- *Гусулү гәрәктирән халлар вә жүнүп оларах јапыламијан ишләр*
- *Гусулүн фарзлары, сүннәтләри вә јапылмасы*
- *Өзүр (әсас) сахиби оланларын дуруму*
- *Кадынларын хусуси халлары*
- *Тејеммүмүн фарзлары, сүннәтләри вә јапылмасы*
- *Әтрәф тәмүзлуғи (Охума)*

ТӘМҮЗЛУХ ВӘ ИСЛАМЫН ТӘМҮЗЛУҒА ВЕРДУҒЫ ӘХӘММИЈАТ

Ислам дини тәмүзлух үстүнә курулмиштүр. Мислиман демах тәмүз инсан демахтур. Тәмүз оланлары хәм Аллах, хәм дә өбүр инсанлар сәвәр. Јужә Раббимиз Куран-и Керимде белә бујуријер:

“Шүпәсиз ки Аллах, бол бол төөбә едәнләри вә ејжә тәмүзләнәнләри сәвәр.”

Аллахын сәвдуғы кишиләрдән олабилмәмиз ичүн тәмүзлуға диккат етмәмиз гәрәкир. Сәвгүли Пејғамбәримиз **“Тәмүзлух иманын јарысыдүр.”** дије бујурмиштүр.

Мислиман намаз кыланда Аллахын хузурунда булунур. Аллахын хузуруна чыхмах ичүн бәдән, үст баш вә намаз кылынажах јерин тәмүз олмасы лазым. Динимиз ич тәмүзлуға да бөјүк әхәммијет вермиштүр. Мислиманын дишәриси тәмүз олдуғы кими, јүрәги вә руху да тәмүз олмалидүр.

ТӘМҮЗЛУХ БАХЫМЫНДАН СУЛАР

Сулар башлыжа ики кысымдур:

А. Мутлак сулар:

Бунлар јағмур суји, кар суји, гөл, чај, дәниз, кују суларидүр. Су дијанда бунлар ахла гәлүр. Бу сулара башха бир шеј карышмамиштүр.

Б. Мукајјед сулар:

Бунлар ғүл сүји, үзүм суји кими башха бир шејнән карыштурулмиш сулардур. Белә суларинән абдас алынмаз, гусул јапылмаз.

Тәмүзлух бахымындан "мутлак сулар" беш кысыма ајрылур:

1. Хәм тәмүз, хәм дә тәмүзләјижи олуп кулланылмасы мекрух олмијан сулар:

Бунлар рәнги, тады, кохусы бозулмамиш, аслы дәгишмәмиш кулланылмамиш сулардур. Бу суларинән хәр түрли тәмүзлух јапылур, абдас алынур, гусул јапылур, јеме ичмеде кулланулур.

2. Хәм тәмүз хәм дә тәмүзләјижи олмајнән барабар кулланылмасы мекрух олан сулар:

Бунлар писик, тавух кими әв хајванларыјнан, атмажа, шахин кими јыртыжи кушларын артуғи олан сулардур. Башха тәмүз су варкән белә суларинән абдас алмах, гусул јапмах, ичмах вә јемәкләрдә кулланмах мекрухтур. Башха тәмүз су јохса буни кими сулары кулланмах мекрух дәгүл.

3. Гәнди тәмүз олдуғи халда башха шеји тәмүзләмәјән сулар:

Буннар абдас вә гусулдә кулланылан сулардур. Белә суларинән тәкрәр абдас алынмаз, гусул јапылмаз.

4. Тәмүз олмијан сулар:

Бунлар ичинә пислух дүшән, ахмијан сулардур. Итин, домузун вә өбүр јыртыжы хајванларын артуғы олан сулар дә тәмүз дәгүл вә хеч бир тәмүзлух ишиндә кулланылмаз.

5. Шүпәли сулар:

Бунлар ешәгинән катырын артуғы олан сулардур. Буни кими суларинән пислух јаханур. Башха тәмүз су варкән абдас алынмаз, гусул јапылмаз. Башха су јохса абдас алынур, гусул јапылур, сора да тејеммүм едилүр. Чүнки белә суларын тәмүз олуп олмадуғы шүпәлидүр.

АБДАСЫН ФАЗИЛЕТИ

Абдас, бәлли органлары усулүнә ујғун оларах јахамах вә месхетмәјнән јапылан тәмүзлухтур. Абдас алманын фазилети вә маневи фајдаларындан өтүри сәвгүли Пејғамбәримиз белә бујурмиштүр:

“Бир мислиман абдас аланда әлләрини јахадуғунда, әлләријнән јаптуғы гүнахлары бағышланур, јүзүни јахадуғунда гөзләријнән ишләдуғы гүнахлары, башыны месхеттуғунда кулахларијнән ешидип ишләдуғы гүнахлары, ајахларыны јахадуғунда ајахларијнән гәзип ишләдуғы гүнахлары бағышланур.”

“Сиздән бири әксүксүз оларах абдас алур, сора да: “Әшхаду әнлә иләхе илләллахү вахдехү ләшәрика ләх, вә әшхаду әннә Мухаммеден абдүхү вә рәсулүху” дијарса, жәннәтин сәкиз капысы она ачылур, иштәдуғундан ичәри гирәр.”

Абдасын жан сағлуғумуз бахымындан чох фајдалары вардур. Абдас алан бир мислиман кирләнән органларыны тез тез јахајып тәмүзләр вә беләјнән пислухтан ортаја чыхан хасталухлардан гәндини корумиш олур.

АБДАСЫН ФАРЗЛАРИ

Абдасын фарзлари дөрттүр:

1. Јүзи бир кәрә јахамах,
2. Әлләри дирсәкләринән барабар бир кәрә јахамах,
3. Башын дөртте бирини месхетмах,
4. Ајахлары топухларинән барабар бир кәрә јахамах,

Бу фарзлардан бири әксүк олурса абдас герчак дәгүлдүр.

АБДАСЫН СҮННӘТЛӘРИ

1. Абдас алмаја нијат етмах,
2. Абдаса Еузу-Бесмелејнен башламах,
3. Әвәл әлләри биләкләрәчән јахамах,
4. Ағзыны мисвак ја дә фырчајнан јахамах, ја да пармахларијнән овмах,
5. Абдас органларыны ара вермәдән јахамах, јани бир орган курумадан өбүрүни јахамах,
6. Јахадуғы органлары ејжа овмах,
7. Ағзына үч кәрә су алып хәр дәфәсиндә бошалтмах,
8. Орочли олмадуғы заман алдуғы сујнан ағзыны ејжа чалхаламах,

9. Буруна үч кәрә су чекмәх вә хәр дәфәсиндә сол әлинән сүмкүрмах (орочли олмадуғы заман суји ејжа чекмәх),

10. Абдаста органлары јахадуғы вә месхеттуғы заман јохаридә ағнадылан сыраја гөрә хәр шеји јапмах,

11. Јаханан хәр органы үч кәрә јахамах,

12. Абдаста јахамаја сағ тәрәфтән башламах,

13. Абдаста әлләри вә ајахлары јахамаја пармахлардан башламах,

14. Сахалы сых олан кимсә сахалларыны пармахларыјнән араламах,

15. Пармағындаки јүзүги јериндән ојнатмах,

16. Кулахлары месхетмах,

17. Бојни месхетмах,

18. Башин тамамыны месхетмах,

19. Пармахларын арасыны араламах.

АБДАСЫН ӘДӘБИ

1. Намаз вахты гирмәдән абдас алып намаза хазыр олмах,

2. Абдас аланда кыблеје дөнмах,

3. Јүксәк бир јере отурмах,

4. Абдаста башхасындан јардым иштәмәмах,

5. Абдас аланда мәжбур олмадухча сөјләмәмах,

6. Абдаста суји исраф дәрәжәсиндә чох кулланмамах, суји абдас органларындан тамлыјажах катән аз кулланмах,

7. Абдастан сора кыблеје каршы Келиме-и шехадет гәтүрмах.

АБДАС НӘСИН АЛЫНУР

Әвәл коллар дирсәкләрин јохарисинәчән сыванур. Әгәр мүмкүнсә кыблеје каршы дөнүлүр. “Нијат еттим Аллах рызасы ичүн абдас алмаја” дија нијат едилүр вә *“Еузу билләхи мин аш-шејтани ражим, бисмиллахи рахмани рахим”* охунур.

Сора сырасыјнән:

Әлләр биләкләрәчән үч кәрә јаханур, пармахта јүзүк варса ојнадулур вә јүзүгүн алты дә јаханур.

Бундан сора сағ авужинән ағыза үч кәрә ајри ајри су алынып хәр дәфәсиндә гөзәлжә чалхаланур. Сора генә сағ авужа ајри ајри су алынып буруна үч кәрә су чәкилүр вә сол әлинән сүмкүлүрәләк бурун тәмүзләнүр.

Сора јүзүн хәр тәрәфи үч кәрә јаханур. Бундан сора әвәл сағ кол үч дәфә дирсәкләринән барабар, сора да сол кол генә үч кәрә дирсәкләринән барабар јаханур.

Бундан сора әлләр тәзә бир сујнан ислатулур, сағ әлин ичи вә пармахлар башын үстүнә којулуп месхедилүр. Сора әлләр ислатылып сағ әлин шехадет пармағыјнан сағ кулағын ичи, баш пармағыјнан да кулағын дышы, сол әлин шехадет пармағыјнан сол кулағын ичи, баш пармағыјнан да сол кулағын дышы месхедилүр. Әлләрин герије калан үчәр пармағынын дышыјнан да бојнун архасы месхедилүр.

Бундан сора әвәл сағ ајах, сора сол ајах топукларинән барабар јаханур. Ајахлар јахананда сағ ајағын күчүк пармағындан сыраjнан бөјүк пармаға тоғри, сол ајағын бөјүк пармағындан дә сыраjнан күчүк пармаға тоғри јаханур. Ајахлар јахананда араларынын ејжа тәмүзләнмәсинә диккат едилүр.

Абдас биттуғунда кыблеје каршы Келиме-и шехадет охунур. Фарзлары, сүннәтләри вә әдәби јеринә гәтүрүлүп алынан әксүксүз бир абдас белә олур. Абдас аланда охунан дуалар вардур. Бунларын охунмасы чох гөзәлдүр. Охунмаса да абдас тамам сајылур.

АБДАСЫН МЕКРУХЛАРЫ

1. Сүји лазым оландан даха чох кулланмах,
2. Суји бир гәрәк олмадуғы халда нормалден аз кулланмах,
3. Суји абдас органларына вә јүзүнә чапух чарпмах,
4. Абдас аланда гәрәксиз јере сөјләмах,
5. Пис бир јердә абдас алмах,

Абдас алан кимсә бунлардан сахынмалидүр.

АБДАСЫ БОЗАН ШЕЈЛӘР

1. Бәдәнин хәр ханги бир јериндән кан, ирин вә су чыхмасы,
2. Ағыз толи кусмах,
3. Түпүрдуғи заман түкүрүғүн јарысынын ја да даха чоғунун кан олмасы,
4. Күчүк ја да бөјүк тувалет јапмах,
5. Бајылмах вә сархош олмах,
6. Намазда гүлмах (намаз дышында гүлмах абдасы бозмаз),
7. Јухламах.

АБДАССЫЗ ЈАПЫЛМИЈАН ШЕЈЛӘР

1. Намаз кылынмаз,

2. Куран-и Кериме әл сүрүлмәз,

3. Тиләвет сеждеси јапылмаз,

4. Кәәбе таваф едилмәз (Кабеји таваф ичүн абдасли олмах важибтүр).

МЕСЛЕР ҮСТҮНӘ МЕСХЕТМАХ

Абдас алдухтан сора ајахларына мес гијен кимсә тәкрәр абдас аланда меслери чыхармадан, үстүнә месхетмеси јетәрлидүр. Бу, динимизин мислиманлара гөстәрдуғы бир колајлухтур.

Јолжи олмијанлар јигирми дөрт саат сүрејнән хәр абдас алышында меслер үстүнә месхедәрләр. Јигирми дөрт саат гечинжә абдас аланда генә ајахларын јаханмасы гәрәкир. Динән мисафир оланлар ичүн бу сүрә үч гүн, јани јетмиш ики сааттур.

Меслер јстүнә белә месхедилир:

Абдас аланда сыра ајахлара гәлинжә, әвәл сағ әлини исладып үч пармағыјнән (пармахлар ачух оларах) сағ ајағын ужундан башлајып ајак биләгинә тоғри, топуғи ашмах үзере месин үсти бир кәрә сыванур. Сора сол ели исладып сол ајах та белә месхедилүр. Меслерин алты месхедилмәз.

Месин жаиз олдуғи шартлары:

1. Меслер абдасынән (ајахлар јаханмиш оларах) гејилмиш олмали,

2. Меслер ајах топухларыны өртмиш олмали. Топухлардан кыса олан меслер үстүнә месхедилмәз,

3. Меслер он ики бин адым ја да даха чох јол гезәжәх катән тајанухли олмали,

4. Хәр бир месте ајах пармахларынын күчүгијнән үч пармах катән дәлүк, јыртых вә сөкүк олмамали,

5. Меслер ајахда бағсыз туражах катән калын олмали,

6. Меслер дишәридән гәлән суји әмип ајаға гечирмәмәли,

7. Мес гејажах кимсәнин хәр ајағынын өг тәрәфиндән әлин күчүк пармағыјнән ән аз үч пармах јер олмалидүр.

Әгәр ајахларын өг тәрәфини јитүрмиш вә үч пармах катән јер калмамишсә месхедиләмәз, ајахлары јахамасы гәрәкир. Бир ајағы белә олуп, өбүр ајағы сағлам олса билә хәр икисини дә јахамах лазым, сағлам ајағыны месхетмеси жаиз олмаз.

Месхи бозан шејләр:

1. Абдасы бозан хәр шеј.

Бу сәбәплә тәзәдән абдас аланда месләр үстүнә месхетмах лазым.

2. Меслерин ајахтан чыхмасы ја да чыхарылмасы.

Бу дурумда олан кимсә абдаслыјса бир тәк ајахларыны јахар, меслерден бири чыхса биле ики ајағыны дә јахамасы лазым.

САРҒЫ ҮСТҮНӘ МЕСХЕТМАХ

Бәдәнин хәр ханги бир јериндә кырых ја да јарадан өтүри сарғы варса абдас вә гусул јапанда сарғы ачылып алты јаханур. Әгәр сарғыјы ачып алтыны јахамах зәрәрли олурса сарғыјы ачмаја гәрәк јохтур. Бу дурумда әли исладып сарғынын үстүнә месхедилүр.

Јара үстүндә дәрмән олуп сарғы јоғисә, буни јахамах зәрәр вермијажахса үстүнә су ахытылып јаханур, су зәрәрли олурса бир тәк месхедилур. Месхетмах дә зәрәрлијсә јапмаја гәрәк јох.

ГУСУЛ

Кури хеч бир јер быраxмадан бәдәнин хәр тәрәфини јахамаја *"гусул"* дејилүр.

Гусул јапмајы гәрәктирән халлар:

1. Жүнүплух халы:

А. Јеткинлух чағында олан кадын вә адамын јахын (жинсел) илишкидә олмасы,

Б. Јухидә ја да ојанух халда кадын ја да адамын бәлли органларындан билинән сывынын гәлмәси,

2. Хәр ај бәлли заманларда каданларда гөрүлән адет (канама) халынын битмәси,

3. Тоғум јапан кадынларда лохусалух халынын битмәси.

Бу дурумда оланларын гусул јапмалары фарздур. Бунлар гусул јапмадухча:

А) Намаз кыламаз,

Б) Куран охијамаз,

В) Курана әл сүрәмәз,

Г) Кәбеји таваф едәмәз,

Д) Бир зорунлулух олмадухча жамије гирәмәз.

Ајрижа кадынлар адет гөрдухлары гүнләрдә вә лохусалух халларында ороч тутамазлар.

Гусул јапмајы гәрәктүрән халлар олмадуғы заманларда билә жума вә бајрам намазлары ичүн гусул јапмах сүннәттүр.

ГУСУЛҮН ФАРЗЛАРЫ

1. Ағыза су алып боғозачан чалхаламах,
2. Буруна су чәкип јахамах,
3. Бүтүн бәдәни (игнә ужи катән јер бырахмајып) јахамах.

ГУСУЛҮН СҮННӘТЛӘРИ

1. Гусулә *Бесмеле*јнән башламах,
2. Гусулә нијат етмах,
3. Бәдәнин бир јериндә пислух варса әвәлдән онлары јахајып тәмүзләмах,
4. Әдәб јерләрини јахамах,
5. Гусулә башламадан әвәл абдас алмах,
6. Абдастан сора әвәл үч дәфә баша, сора үч дәфә сағ омуза, үч дәфәдә сол омуза су дөкүп јахамах вә суји хәр дөкүштә бәдәнин хәр тәрәфина улаштурмах.
7. Суји дөкүп бәдәни овмах,
8. Ајағын булундуғы јере су топланијерсә, абдас аланда ајахларыны јахамајы сораја бырахмах.

ГУСУЛ НӘСИН ЈАПЫЛУР

Гусул јапажах олан кимсә әвәл Бесмеле охур вә јаханмаја нијат едәр. Әлләрини биләкләрәчән јахадухтан сора әдәб јерләрини јахајып тәмүзләр.

Бундан сора сағ авужијнән ағзына үч кәрә су алур вә хәр дәфәсиндә боғозуначан ағзынын ичини ејжә чалхалар. Орочлијсә боғозуна су качмамасына диккат едәр, сора сағ авужијнән бурнуна үч кәрә су чәкип хәр дәфәсиндә сол әлијнән сүмкүрүр вә бурнуни тәмүзләр.

Бундан сора абдас алур. Абдас битинжә әвәл үч дәфә башына, даха сора үч дәфә сағ омузуна, үч дәфә дә сол омузуна су дөкүп јаханур. Суји хәр дөкүштә әлләринин улашабилдуғы јерәчән бәдәнини овуштурур. Игнә ужи катән кури јер бырахмамах ичүн бәдәнинин хәр тәрәфини үч дәфә ејжә јахар.

Јахананда:

Гөбәк бошлуғы, кулахларын ич кыврымлары, күпә дәлүкләри, диш аралары, бујух, сач вә сахалынән бунларын дипләринин исланмасына диккат едилүр. Гусулде дуа охунмаз, үстүндә бир өрти јохса кыблеје дөнүлмәз вә гәрәксиз јере сөјләнмәз.

Гусул јапмасы гәрәкән бир кимсә ағзына вә бурнуна су алып ејжә чалхаладухтан сора ахан бир суја, денизә ја да бөјүк бир бассејна гирип бәдәнин хәр тәрәфини исладурса гусул јапмиш олур.

ӨЗҮР САХИБИ ОЛАНЛАРЫН ДУРУМИ

Абдасы бозан шејләрдән биринин бир намаз вахты кәсилмәдән девам етмесинә *“өзүр”*, белә бир дурумда олан кимсәјә дә *“өзүр сахиби”* дејилүр.

Бир хасталух сәбәбијнән бурнундан кан ахан ја да бәдәнинин хәр ханги бир јериндән кан ја да башха бир ахынты (тамла тамла сүдүк гәлмәси, жерахат ахмасы кими) гәлән кимсә, намаз вахты ичиндә ахынты кәсилинжә абдас алур, намазыны кылар.

Әгәр ахынты намаз вахтынын тамамында девам едәр, абдас алып намаз кылажах катән бир кесинти олмазса *“өзүр сахиби”* сајылур.

Бу дурумда олан кимсә, намаз вахты гирдухтан сора ахынты девам едәркән абдасыны алур вә намазыны кылар. Девам едән ахынтынын дышында абдасы бозажах башха бир шеј олмазса, бу абдасынән вахыт ичиндә иштәдуғы катән намаз кылабилүр (каза вә нафиле намазлары кими).

Өзүр сахибинин абдасы, намаз вахтынын чыхмасыјнан бозулур, өзүр халы девам еттуғи сүрә хәр намаз ичүн вахыт гирдухтан сора тәкрәр абдас алынур.

Бу өзүр сахипләринә динимизин гөстәрдуғы бир колајлухтур.

КАДЫНЛАРЫН ӨЗӘЛ ХАЛЛАРЫ

1. Адет халы:

Кадынлар јеткинлух чағына гәлинжә гәндиләриндә өзел бир дурум мејдана гәлүр. Буна *“адет халы”* дејилүр. Адет халы хәр ај бәлли гүнләрдә олур вә нередејсе әлли беш јашыначан девам едәр.

Адет гүнләри ичиндә ахынты ара сыра кәсилсә дә, адет халындан сајылур. Адет халынын девам еттуғи гүнләрдә кадынларын базы шејләри јапмасы харам олур.

Кадынлар адет халларынын девам еттуғы гүнләрдә:

1. Намаз кыламазлар,
2. Ороч тутамазлар,
3. Куран охијамазлар,
4. Курана әл сүрәмәзләр,
5. Кабеји таваф едәмәзләр,
6. Жамије гирәмәзләр,
7. Кожасына жинсел јахлашымда булунамазлар.

Адет халы биттухтан сора гусул алмах фарздур. Кадынлар адет гөрдухлары гүнләрдә намазлары каза етмәзләр, бунлары Јүжә Аллах бағышламиштүр. Рамазан ајында тутамадухлары орочлары каза едәрләр, јани сорадан тутарлар.

2. Лохусалух халы:

Чожух тоған кадынларда мејдана гәлән өзел дурума *“лохусалух халы”* дејилүр.

Лохусалух халы чожуғун тоғмасындан сора ән чох кырх гүн девам едәр. Кырх гүндән әвәл дә битәбилүр. Бу дурумда, кадын гусул јапып ибадетләринә девам едәр. Кырх гүнүн тамамланмасыны бәкләмәз. Лохусалух гүнләриндә ахынты бир сүрә кесилип сора девам етсә, ахынтынын кәсилдуғы бу гүнләр дә лохусалух халындан сајылур.

Адет халында јапылмасы харам олан шејләр лохусалух халында да харамдур. Лохусалуз биттухтан сора гусул јапмах фарздур. Лохусалух халында кылынмијан намазлар каза едилмәз, тутулмијан орочлар каза едилүр.

3. Истихаза

Адет халы үч гүндән әксүк битәрсә, бу адет халы дәгүл, кадын ичүн бир мазерет сајылур. Он гүндән чох девам едән адет халыјнан кырх гүндән чох девам едән лохусалух вә ики жанлыјкән ахынты да беләдүр. Бу халлара *“истихаза”* дејилүр.

Кадынлар белә дурумларда намазларыны кылар, орочларыны тутарлар. Чүнки бунлар адет вә лохусалух халы дәгүл, бурун канамасы кими мазерет сајылыјер.

ТЕЈЕММҮМ

Нијат едип, тәмүз топрах ја да топрах кими бир шеје әлләрини вуруп јүзүни вә колларыны месхетмеје *“тејеммүм”* дејилүр. Абдас алмах ја да гусул јапмах ичүн су булунмадуғы заман тејеммүм етмах, абдас вә гусул јеринә гечәр.

ТЕЈЕММҮМҮН ФАРЗЛАРЫ

1. Нијат етмах,

2. Әлләри тәмүз бир топрağа ја да топрах кими бир шеје ики дәфә вуруп, биринжи вурушта јүзләри, икинжисиндә коллары месхетмах.

ТЕЈЕММҮМҮН СҮННӘТЛӘРИ

1. Әвәл Бесмеле охумах,
2. Хәр шеји сыраја гөрә јапмах,

3. Ара вермәдән бирбири ардындан јапмах,

4. Топраға вурдухтан сора әлләри әвәл иләри сүрмах,

5. Сора гери чәкмах,

6. Пармахлары ачух тутмах,

7. Әлләрини јердән калдурдухтан әгәр тозлијсә, әлләрини бирбиринә вуруп силкмах.

ТЕЈЕММҮМ НӘСИН ЈАПЫЛУР

Коллар дирсәкләрин јохарысыначан сыванур. Нә ичүн тејеммүм едиләжахса, онун ичүн нијат едилүр. Пармахлар ачух халда әлләр тәмүз топраға бир дәфә вурулур. Әлләр тозлијсә силкәләнүр.

Сора әлләрин ичијнән јүзүн тамамы бир кәрә месхедилүр.

Әлләр тәкрәр топраға вурулуп сол әлинин ичијнән сағ кол дирсәкләринән барабар, сағ әлин ичијнән дә сол кол дирсәкләринән барабар месхедилүр.

ТЕЈЕММҮМИ БОЗАН ШЕЈЛӘР

1. Абдасы бозан шејләр тејеммүмү дә бозар,

2. Абдас вә гусул ичүн су булунур вә бу суји кулланмах мүмкүн олурса тејеммүм бозулур,

3. Бир јара ја да өзүрдән өтүри бәдәнинә су дәгдүрәмадуғы ичүн тејеммүм етмах зорунда калан кимсәнин өзүрү ортадан кахынжа тејеммүм бозулур.

Тејеммүм Пејғамбәримизин вә биз мислиманлар ибадетләримизи јапабилмәмиз ичүн Јүжә Аллахын вердуғы бир колајлухтур.

ОХУМА

Әдрәф тәмүзлуғи:

Тәмүзлух бир тәк бәдән, үст баш вә әвләрин ич тәмүзлуғы демах дәгүл. Динимиздә тәмүзлуғун аланы чох даха гәништүр. Бу сәбәптән өтүри әдрәф тәмүзлуғы конусунда ајрыжа турмамызх лазым. Чүнки әдрәф тәмүзлуғы бир тәк гәндимизи дәгүл, башхаларыны да меракландыран бир конудур. Әдрәфи кирләтмах башхаларыны рахатсыз етмах, башха инсанлара зәрәр вермах демахтур. Халбуки мислиман башхаларына зәрәр вермәјән, хеч бир жанлыјы инжитмәјән инсандур.

Пејғамбәр Әфәндимиз: ***“Капи бажанызы тәмүзләјин.”*** *бујурарах әвләрин әдрәфинин дә тәмүзләнмәси гәрәктуғуны билдирмиштүр.*

Тәмүз олан әдрәфи писләтмах чох көти бир иш вә мислимана јахышмијан бед бир тавраныштур.

Пејғамбәр Әфәндимиз: ***"Ләнетә уғрамышлардан олмахтан сахынын."*** *бујурду.*

Буна Асхаб:

- Бунлар кимдүр, ја Ресулүллах? дија сорунжа, Пејғамберимиз:

- "Халкын гәлип гечтуғы јола вә гөлгәләндуғы јерләрә писләјәнләрдүр." *бујурду.*

Инсанларын гәлип гечтуғы јоллары, отуруп кахтухлары вә рахатландухлары јерләри кирләдип башхаларыны рахатсыз едилмәси Ислам ахлакына ујмаз. Мислиман башха инсанлары рахатсыз едән тавранышлар јапмаз, јапмамалидүр. Хәр гүн гедип гәлдуғумуз јолларын тәмүз вә бахымли олмасына диккат етмели, парк, бахча вә гезилән јерләрин тәмүз тутулмасы лазым.

Пејғамбәримизин дурғун сулара ишәмаји јасахламасы, мечидин туварында гөрдуғы түкүрүги әлинә алдуғы бир таш парчасыјнән гәндинин казыјып калдурмасы, әдрәф тәмүзлуғуна нә катән әхәммијат вердуғуны гөстәриjер.

Пејғамбәримиз јерлере түпүрмәјә билә изин вермәзкән, бир мислиман нәсин олур да әдрәфи кирләдип инсанлары рахатсыз едәбилүр. Нәсин олур да башхаларынын зәрәр гөрмәсинә сәбәп олажах давранышлар јапабилүр?

Пејғамбәримиз: ***"Соған вә сармусах јијан кимсә биздән вә мечитимиздән узах турсун."*** *бујурријер. Аслында соған вә сармусах халал олан јијажахлардур. Анжах бунлары јијәнләрин ағыз кохусы башха инсанлары рахатсыз едәр. Бу сәбәплә жамијә гедәндә соған вә сармусах кими кохули јијажахлар јемәмәли, јемишсах дә кохусы ағзымыздан гедәнәчән башхаларынын јанына јахлашып кимсәји рахатсыз етмәмәлијух.*

Аллах Теалә Куран-и Керимдә тәмүзлуға ујанлары сәвдуғуны билдириjер. Еләјсә тәмүз олах, әдрәфимизи тәмүз тутах ки Аллахын сәвдуғы куллардан олах. Тәмүз оланлары инсанлар да сәвәр. Әдрәфи тәмүз тутуп башхалырынын нефретини јох тә, сәвгисини казанмаја чалышах.

СОРУЛАР:

1. Ислам дининин тәмүзлуға вердуғы әхәммијаты ағнадын.
2. Тәмүзлух бахымындан сулар кача ајрылур?
3. Абдасын фазилетини ағнадын.
4. Абдасын фарзлары, сүннәтләри вә әдәбини ағнадын.
5. Абдас нәсин алынур?

6. Абдасын мекрухлары вә абдасы бозан шејләр нәләрдүр?
7. Абдассыз бир кимсә нәләр јапамаз?
8. Меслер үстүнә нәсин месхедилүр?
9. Сарғы үстүнә ханги халларда месхедилүр?
10. Гусул нәдүр вә гусул јапмаји гәрәктүрән халлар нәләрдүр?
11. Жүнүп оларах јапыламијан шејләр нәләрдүр?
12. Гусулүн фарзлары вә сүннәтләри нәләрдүр?
13. Гусул нәсин јапылур?
14. Өзүр сахипләри нәсин хәрәкәт едәр?
15. Кариләрин хусуси халлары нәләрдүр?
16. Тејеммүм нәјә дејилүр? Тејемммүмүн фарзлары вә сүннәтләри нәләрдүр?
17. Тејеммүм нәсин јапылур?
18. Тејеммүм ханги халларда јапылур?

4-дүнжи Кысым

НАМАЗ

Конулар:

- *Намазын әхәммиjаты; намаз кимләрә фарздур*
- *Намаз вахытлары вә намаз кылынмасы жаиз олмиjан вахытлар*
- *Намаз түрләри*
- *Намазын фазлары; важибләри вә сүннәтләри*
- *Намазы бозан шеjләр; намазын мекрухлары*
- *Беш вахыт намазын кылынышы*
- *Сабах намазынын кылынышы*
- *Әвлә намазынын кылынышы*
- *Икинди намазынын кылынышы*
- *Ахшам намазынын кылынышы*
- *Jатсы намазынын кылынышы*
- *Витир намазынын кылынышы*
- *Намаз кылдухтан сора нәләр охунур*

НАМАЗЫН ӘХӘММИJАТЫ

Исламын беш шартындан икинжиси намаз кылмахтур. Инсанларын биринчи вәзифәси Аллахын варлуғуна вә бирлигинә, Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) пеjғамбәрлүғуна инанмахтур. Имандан сора фарзларын ән мүхими намаздур. Беш вахыт намаз, Хижреттен бир jарым jил әвәл Мирач гежәсиндә фарз кылынмиштүр.

Намаз, руху тәмүзләjән, jүрәги ишыхладан, инсаны Аллахын хузуруна jүксәлтән бир ибадеттүр.

Сәвгүли Пеjғамбәримиз: **“Намаз динин дирәгидүр.”** буjуруп, намазын динимиздә чох мүхим бир ибадет олдуғуны белиртмиштүр. Намаз бизә бәдән вә рух тәмүзлуғы казандуран бир нурдур. Бунун саjасында мислиман гүнах кирләриндән арынур вә жәннәтә гирмәjә лаjых тәмүз бир кул олур.

Пеjғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) бу конуда беләбуjурийер:

“Сиздән хәр ханги биринизин каписинин өгүндә бир чаj булунса, вә о кимсә чаjда гүндә беш кәрә jаханса, ондә кирдән бишеj калур ми?”

Буни ешидәнләр:

“Хеч кир калмаз, jа Ресулуллах!” диjа жевап вердиләр.

Пеjғамбәримиз:

“Иштә беш вахыт намаз да буна бәнзәр, Аллах намазынән гүнахлары силәр.” бујурду.

Намаз јүрәкләрә Аллах корхусуны јерлештирип инсаны гүнах ишләмахтан корур. Бу герчәк Куран-и Керимдә белә билдирилүр:

“Сана вахјолунан (гөндәрилән) **китабы охи, намазы достоғри кыл. Герчәктән намаз хајасызлухтан вә көтилухтан алыкојар.”**

Намазыны тоғри кылан бир кимсә гүнах ишләмахтан куртулур, иманыны куввәтләндүрүр. Аллахын рызасыны казанур. Жәннәтин ајдынлух јоли она ачылур. Мислиман намаз кылмајнән мүкәлләф (сорумли) олдуғы кими, чожухларына да намазы өгрәтмах зорундадур. Сәвгүли Пејғамбәримиз белә бујурријер:

“Чожухларыныза једи јашына гәлинжә намаз кылмасыны әмрәдин.”

Ана баба једи јашына гирән чожухларына намаз кылмаји өгрәтүрсә, чожухлар јеткинлух чағына гәлинжә намаза ејжә алышмиш олурлар.

НАМАЗ КИМЛӘРӘ ФАРЗДУР

Бир инсана намазын фарз олмасы ичүн үч шартын булунмасы лазым:

1. Мислиман олмах,
2. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах,
3. Ахлы башында олмах.

НАМАЗ ВАХЫТЛАРЫ

Гүндә беш вахыт намаз вардур: сабах, әвлә, икинди вә јатсы намазлары. Бу намазларын хәр биринин бәлирли вахытлары вардур. Хәр намазын гәнди вахтында кылынмасы шарттур. Вахтындан әвәл бир намазы кылмах жаиз олмадуғы кими, өзүрсүз оларах намазы вахтындан сораја бырахмах да бөјүк гүнахтур. Куран-и Керимдә белә бујурулмиштүр:

“Шүпәсиз намаз мүминләр үстүнә бәлли вахытларда фарз кылынмиштүр.”

Сабах намазынын вахты: сабаха каршы тан јеринин ағармаја башламасындан, гүнәшин тоғмасыначан олан замандур.

Әвлә намазынын вахты: гүнәш там тәпәмизә гәлип, гөлгә доғу тәрәфина узанмаја башладуғы вахыттан (гүнәш тәпәдәјкән вар олан гөлгә сајылмаз) хәр шејин гөлгәсинин бир ја да ики каты оланачан девам едән замандур.

Икинди намазынын вахты: әвлә намазы вахтынын битиши олан вахыттан гүнәш батаначан олан замандур.

Ахшам намазынын вахты: гүнәш баттухтан сора башлајып гүнәшин баттуғи јердә кызыллух ја да ондан сора гәлән бајазлух јитәнәчән олан замандур.

Јатсы намазынын вахты: ахшам намазынын вахты чыхтухтан сора башлајып сабах намазынын вахты гирәнәчән девам едән замандур.

Витир намазынын вахты: витир намазынын вахты да јатсы намазынын вахтыдур. Анжах витир намазы јатсы намазындан сора кылынур.

Жума намазынын вахты: әвлә намазынын вахтыдур.

Тәрәви намазынын вахты: јатсы намазынын вахтыдур.

Бајрам намазынын вахты: бајрам гүнләри сабах гүнәшин тоғмасындан нередејсе әлли дакка гечтухтан сора башлајып гүнәшин тәпәјә гәлмәсинәчән девам едән замандур.

НАМАЗ КЫЛЫНМАСЫ ЖАИЗ ОЛМИЈАН ВАХЫТЛАР

Гүнүн базы вахытларында хеч бир намаз кылынмаз:

1. Гүнәш тоғанда,
2. Гүнәш там тәпәјә гәлип баты тәрәфинә гечмәдән,
3. Гүнәш батанда.

Анжах о гүнүн икинди намазынын фарзы кылынмамишсә, гүнәш батанда да кылынур.

НАМАЗ ТҮРЛӘРИ

Намаз башлыжа үч түрдүр:

1. Фарз намазлар,
2. Важиб намазлар,
3. Нафиле намазлар.

А. ФАРЗ НАМАЗЛАР:

Буннар беш вахыт намазынән жума вә жәнәзә намазларидүр.

Беш вахыт намаз:

1. САБАХ НАМАЗЫ: дөрт рәкәттүр.

Ики рәкәт сүннәт,

Ики рәкәт фарз.

2. ӘВЛӘ НАМАЗЫ: он рәкәттүр.

Дөрт рәкәт илк сүннәт,

Дөрт рәкәт фарз,

Ики рәкәт сон сүннәт.

3. ИКИНДИ НАМАЗЫ: сәкиз рәкәттүр.

Дөрт рәкәт сүннәт,

Дөрт рәкәт фарз.

4. АХШАМ НАМАЗЫ: беш рәкәттүр.

Үч рәкәт фарз,

Ики рәкәт сүннәт.

5. ЈАТСЫ НАМАЗЫ: он рәкәттүр.

Дөрт рәкәт илк сүннәт,

Дөрт рәкәт фарз,

Ики рәкәт сон сүннәт.

Беш вахыт намаздан башха фарз олан намазлар:

1. ЖУМА НАМАЗЫ: он рәкәттүр.

Дөрт рәкәт илк сүннәт,

Ики рәкәт фарз, дөрт рәкәт сон сүннәт.

2. ЖӘНӘЗӘ НАМАЗЫ: фарз-ы кифаједүр.

Б. ВАЖИБ НАМАЗЛАР:

1. ВИТИР НАМАЗЫ: үч рәкәттүр.

2. РАМАЗАН БАЈРАМЫ НАМАЗЫ: ики рәкәттүр.

3. КУРБАН БАЈРАМЫ НАМАЗЫ: ики рәкәттүр.

В. НАФИЛЕ НАМАЗЛАР:

Фарз вә важибләрдән башха кылынан намазлара *“нафиле намазлар”* дејилүр.

Нафиле намазлар икија ајрылур:

1. Фарз намазларына бағли оларах кылынан нафиле намазлар:

Бунлар фарзлардан әвәл вә сора кылынан сүннәтләринән Рамазан гежәләриндә кылынан вә Мүеккед бир сүннәт олан тәрәви намазыдүр.

2. Фарз намазларына бағли олмајып кылынан нафиле намазлар:

Бунлара *"Мүстехаб"* ја да *"Мендуб"* намазлар да дејилүр. Бунлар базы вахытларда сәвап казанмах нијатијнән кылынан намазлардур.

Базылары бунлардур:

А) Кушлух намазы: гүнәш тоғуп мекрух олан вахыт гечтухтан сора ән аз ики, ән чох он ики рәкәт кылынан намаздур.

Б) Техежжүд намазы: гежә јарысындан сора кылынан ән аз ики, ән чох сәкиз рәкәт намаздур.

В) Тахијјетүл-Месчид: жамиләр зијарет едилдуғы заман (Мекрух вахыт дәгүлисә) кылынан ики рәкәт намаздур.

НАМАЗЫН ФАРЗЛАРЫ

Намазын фарзлары он икидүр. Бунлардан алтысы намазын дышындадур, **бунлара "намазын шартлары"** дејилүр. Алтысы да намазын ичиндәдүр. Бунлара да **"намазын рүкүнләри"** дејилүр.

Намазын герчәк олабилмәси ичүн он ики фарзын әксүксүз оларах јеринә гәтүрүлмәси гәрәкир.

Намазын шартлары:

1. Хадестен тахарет: хадес дејилән маневи кирин јохедилмәси ичүн абдас алмах, гәрәкли халларда гусул јапмахтур.

2. Нежасеттен тахарет: намаз кылажах кишинин бәдәниндә, үстүндәки урбада вә намаз кылажағы јердә пислух варса бунларын тәмүзләнмәсидүр.

3. Сетр-и аврет: намаз кылажах кишинин бәдәниндә өртүнмәси гәрәкән јерлерин өртүлмәси.

Адамларда: гөбәк вә диз капағы арасыны (диз капағыјнан барабар),

Кадынларда: јүз, әл вә ајахлардан башха бәдәнин хәр тәрәфинин өртүлмәсидүр.

4. Истикбал-и кыбле: намазы кыблеје дөнүп кылмахтур. Кыбле, Мекке шәәриндә јер јузундә Аллаха ибадет максәдијнән јапылан илк кутсал бина олан Кәбедүр. Кәбе, Хазрети Ибрахим вә Хазрети Исмаил тәрәфиндән јапылмиштүр.

5. Вахыт: намазлары гәнди вахытлары ичиндә кылмахтур. Вахыт гәлмәдән намазы кылмах жаиз дәгүл.

6. Нијат: ханги намазы кылдуғуни билмах вә јүрәгиндә хатырламахтур. Нијатын дилинән сөјләнмәси сүннәттүр.

Намазын рүкүнләри:

1. Ифтитах тәкбирләри: намаза башлыјанда тәкбир етмах демахтур.

2. Кыјам: намазда ајахта турмах демахтур.

3. Кыраат: намазда ајахтајкән бирәз Куран охумахтур.

4. Рүкуу: намазда әлләр диз капағына улашажах катән әгилмахтур.

5. Сүжууд: рүкуудан сора ајахлар, дизләр вә әлләринән барабар арны јере којмахтур.

6. Каде-и ахыре: намазын сонунда *"Еттехијјатү"* охыјажах катән отурмах демахтур.

НАМАЗЫН ВАЖИБЛӘРИ

1. Намаза *"Аллаху әкбәр"* сөзијнән башламах.

2. Фарз намазларын илк ики рәкәтиндә, нафиле намазларын хәр рәкәтиндә Фатиха суресини охумах.

3. Фарз намазларын илк ики рәкәтиндә, витир вә нафиле намазларынын хәр рәкәтиндә Фатихадан сора суре ја да ајет охумах.

4. Фатихајы суреден сора охумах.

5. Сәждәдә арнајнан барабар бурни дә јере којмах.

6. Үч вә дөрт рәкәтли намазларын икинжи рәкәтиндә отурмах (буна "каде-и уулә, јани биринжи отуруш дејилүр.

7. Намазлардаки биринжи отурушинән сон отурушларда Еттехијјатү охумах.

8. Жамаатинән кылындуғы заман сабах, жума, бајрам, тәрәви вә витир намазларынын хәр рәкәтиндә, ахшам вә јатсы намазларынын илк ики рәкәтиндә имамын Фатиха вә суреји ачухтан, әвлә вә икинди намазларындајса гизлижә охунмасы.

9. Имама ујан жамаатын Фатиха вә суреји охумајып сусмасы.

10. Витир намазында кунут тәкбири алмах вә кунут дуаларыны охумах.

11. Бајрам намазларында алынан иләве текбирләр.

12. *Таадили еркаан*, јани ајахтајкән достоғри, рүкуда дүмдүз олмах (кадынлар бирәз мејилли (өгә әгилмиш) турурлар). Рүкуудан кахтухтан сора ејжә тоғрулмах, ики сежде арасында там отурмах.

13. Намазын сонунда саға вә сола сәләм вермах.

14. Намазда јанғылма олурса, севих сеждеси јапмах.

(Намазда фарз ја да важиб олан шејләрдән биринин гежихтурулуп јапылмасы ја да важибләрдән биринин унутулуп тәркедилмәси халында севих сеждеси јапмах гәрәкүр. Важиб билә билә јапылмазса намазын тәзәдән кылынмасы лазымдур.)

НАМАЗЫН СҮННӘТЛӘРИ

1. Хәр намазын башлама текбириндә, витир намазынын кунут текбириндә вә бајрам намазларынын иләве текбирләринде әлләри калдурмах. (адамлар әлләрини башпармағы кулах јумушағына гәләжәк шекилдә, кадынлар пармах ужлари омуз хизасына гәләжах шекилдә әлләрини калдурурлар.

2. Беш вахыт намазынән жума намазы ичүн әзән охумах вә икәмет гәтүрмах. (кадынлар ичүн әзән вә икамет сүннәт дәгүл.)

Әзәни ешитмах сәваптур. Әзәни ешидән кимсә мүәззинин сөзләрини тәкрәр едәр. Анжах *"Хајје алес-Саләх"* вә *"Хајје алел-Феләх"* охунанда: *"Лә хавле вә лә куввете иллә билләхил-алијјил-азим"* демәли.

Әзән битинжә Пејғамбәримизә салаат вә селәм гәтурдухтан сора бу дуа охунур:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَ الصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ
مُحَمَّدًا اَلْوَسِيلَةَ وَ الْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا اَلَّذِي وَعَدْتَهُ

Охунушы**: "Аллахүмме Раббе хазихид-даветит-таммети вес-Салатил-каимети аати Мухаммеден ел-весилете ве-л-фазилете ве-басхү макамен махмуден еллези ваадтех."**

Ағнамы: *"Еј әксүксүз дәвәтин (әзәнин) кылынмах ичүн олан намазын Рабби олан Аллах! Мухаммеде (с.а.с.) весиле вә фазилети (жәннәттә јүксәк дәрәжәји) бағышла вә она ваадетүгүн Макамы Махмуда (ән бөјүк шефаат макамына) улаштур."*

Пејғамбәр Әфәндимиз: **" Әзән сонунда ким бу дуаји охурса, кыјамат гүнүндә о кимсә шефаатимә хак казанур."** бујурмиштүр.

ӘЗӘН

Аллаху әкбәр Аллаху әкбәр
Аллаху әкбәр Аллаху әкбәр

Ешхедү әнлә иләхе иллеллах
Ешхедү әнлә иләхе иллеллах

Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах
Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах

Хаjjе алес-Саләх, Хаjjе алес-Саләх,
Хаjjе алел-Феләх, Хаjjе алел-Феләх

Ессаләтү хаjрун миненневм
Ессаләтү хаjрун миненневм

Аллаху әкбәр, Аллаху әкбәр
Лә иләхе иллеллах

ИКАМЕТ

Аллаху әкбәр Аллаху әкбәр
Аллаху әкбәр Аллаху әкбәр

Ешхедү әнлә иләхе иллеллах
Ешхедү әнлә иләхе иллеллах

Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах
Ешхедү енне Мухаммеден Ресулуллах

Хаjjе алес-Саләх, Хаjjе алес-Саләх,
Хаjjе алел-Феләх, Хаjjе алел-Феләх

Кад Каметис-саләх
Кад Каметис-саләх

Аллаху әкбәр, Аллаху әкбәр
Лә иләхе иллеллах

3. *Субханеке* охумах.

4. Илк рәкәттә *Субханеке*ден сора *Еузу-бесмеле*, өбүр рәкәтләрдә *Фатиха*-дан әвәл *Бесмеле* охумах.

5. *Субханеке, Еузу* вә *Бесмеле*ји гизлижә охумах.

6. *Фатиха* охундухтан сора хәм имамын, хәм дә жамаатын гизлижә *Амин* демәси.

7. Ифтитах тәкбириндән башха намаз ичиндәки бүтүн тәкбирләр.

8. Рүкуудан каханда *"Семиаллаху лимен хамидех"*, бунун пешиндән дә *"Раббена лекел-хамд"* демах.

9. Рүкууда үч кәрә *"Сүбхане Раббијел-азим"* вә сәждәләрин хәр бириндә үчәр кәрә *"Сүбхане Раббијел-аалә"* демах.

10. Кыјамдајкән ајахларын арасы дөрт пармах катән ачух олажах.

11. Рүкууда дизләрини әлләринән тутмах вә тутаркән әлләрин пармахлары ачух олажах. (Кадынлар пармахларыны ачмаз вә дизләрини тутмазлар, бир тәк әлләрини дәзләринин үстүнә којарлар).

12. Рүкууда дизләрини вә дирсәкләрини дүз тутуп бүкмәдән архасыны дүмдүз јапмах. (Кадынлар исә дизләрини бүкүк вә архаларыны бирәз јохарија мејилли тутарлар).

13. Сеждеје гедәндә јере әвәл дизләрини, сора әлләрини, даха сора јүзүни којмах; сеждедән каханда әвәл јүзүни, сора әлләрини, даха сора дизләрин үстүнә әлләрини којуп дизләрини јердән калдурмах.

14. Отурушларда әлләри ујлухларын үстүнә којмах.

15. Отуранда сол ајағыны јере јајып үстүнә отурмах вә сағ ајағыны дикип пармахларыны кыбләјә каршы гәтүрмах. (Кадынлар ајахларыны сағ тәрәфә јатух оларах чыхарып менжин үстүнә отурурлар).

16. Сон отурушта *Еттехијјатү*дән сора *Аллахүмме Салли* вә *Аллахүмме Барики*нән дуа охумах *(Раббена аатина...* дуасы).

17. Сәләм верәндә башыны әвәл сağа, сора сола чәвүрмах.

18. Сәләмдә *"Есселәмү алејкүм вә рахметүллахи"* демах.

Намазын әдәбләри:

А. Намазда ајахта туранда сеждә едәжағы јере,

Б. Рүкууда ајахларынын үстүнә,

В. Отуранда кужағына,

Г. Сеждеде бурнун ики кәнәринә,

Д. Сәләм верәндә омузлара бахмах.

НАМАЗЫ БОЗАН ШЕЈЛӘР

1. Намазда сөјләмах;

2. Бир шеј јемах ја да ичмах;

3. Гәнди ешитәжағы катән гүлмах (јанындакиләри ешитәжағы катән гүләрсә, абдасы бозулур;,

4. Биринә сәләм вермах ја да верилән сәләми алмах;

5. Гөјсүни кыбледен чәвүрмах,

6. Дүнјаја ајит бир шејдән ја да бир ағрыдан ағламах, "ах" демах; (Аллах корхусундан ағламах намазы бозмаз);

7. Өскүрүги јохкән өскүрмәјә чалышмах. (Әлдә олмајып, нормал гәлән өскүрүк намазы бозмаз.);

8. Намазда бир иш јапмаја чалышмах,

9. Бир шејә үфүрмах;

10. Кураны, манасы бозулажах шәкилдә охумах;

11. Ајети мусхафын јүзүндән охумах;

12. Намазда абдасы бозулмах;

13. Тејеммүм едән кимсәнин намазда суји гөрмәси, месх сүрәсинин намазда битмәси;

14. Сабах намазыны кыларкен гүнәшин тоғмасы;

15. Кадынларинән адамларын арада бир фәрдә олмадан јан јана бир сафта жамаатинән намаз кылмасы;

16. Намазда өртүнмәси гәрәкән јерләрин ачылмасы вә бу ачылманын бир рүкун јапажах катән сүре девам етмәси.

НАМАЗЫН МЕКРУХЛАРЫ

1. Намазда бәдән ја да урбајнан ојнамах, пармах чытлатмах, пармахларыны бирбиринә гечүрмах, әлләрини бөјрүнә којмах;

2. Әснәмах, гәринмах;

3. Гөзләри јуммах, саға сола вә јохарија бахмах (бахаркән гөғсүни кыбләдән чәвүрүрсә, намаз бозулур);

4. Коллары сыванмиш оларах намаза турмах (кадынлар колларыны сывамыш оларах кыларса намаз бозулур);

5. Өзүрсүз оларах намазда бағдаш курмах, чөмәлмах, дизләрини дикип отурмах;

6. Инсан јүзүнә ја да кор халында јанан аташа каршы намаз кылмах (кандил, мум ја да лампаја каршы мекрух олмаз);

7. Јүзүндәки тәр вә тозлары силмах, кашынмах, сежде јериндәки ташлары дүзәлтмах, (бунлары рахатсыз олдуғы ичүн јапарса мекрух олмаз);

8. Рүкууда ја да сеждеде тәсбихләри бырахмах ја да үчтән аз охумах;

9. Намаз кыланын өгүндә, үстүндә, сағ ја да сол тәрәфиндә жанлы шәкили булунмах ја да жанлы шәкили олан бир шејин үстүнә сежде етмах (манзара вә ағач кими жансыз шәкилләрин сахынжасы јохтур);

10. Намазда бир шеје јасланмах;

11. Сеждеде анжах арныны јере којуп, бурнуны којмамах;

12. Сеждеје гедәндә әлләрини дизләриндән әвәл јере којмах, сеждеден кахандa дизләрини әлләриндән әвәл калдурмах (хасталух сәбәбијнән елә јапарса мекрух олмаз);

13. Јолун үстүндә, пис олан јерлерде, мәзәр үстүндә, пислүғә јахын јерде, сахибинин рызасы олмадан башха бирисинин јеринде кылмах;

14. Икинжи рәкәттә, илк рәкәттә охудуғы суре ја да ајеттен даха узун суре ја да ајет охумах;

15. Әзбәрә билдуғы башха суре варкән ики рәкәттә дә ајны сурејi охумах;

16. Икинжи рәкәттә, илк рәкәттә охудуғы суре ја да ајеттен әвәлки суре ја да ајети охумах.

Заммы суре (намаз кыланда Фатихадан сора охунан кыса сурелер) охунанда баштан сона (јохарыдан ашағыја) тоғри гедилүр. Мисал, илк рәкәттә Фатихадан сора *“Елемтере”*ји, икинжи рәкәттә *“Ли иләфи”*ји охурса бу тоғридүр. Факат илк рәкәттә *“Лии иләфи”*ји, икинжи рәкәттә *“Елемтере”*ји охурса, бу тәрсинә охујуш мекрухтур.

17. Илк рәкәттә бир сурејi охујуп, икинжи рәкәттә арада бир суре атлајып өбүр сурејi охумах;

Мисал, биринжи рәкәттә *“Елемтере”*ји охурса, икинжи рәкәттә *“Лии иләфи”*ји охумасы гәрәкиркән, буни атлајып *“Ереејтеллези”*ји охумах мекрухтур. Анжах ики ја да даха чох суре атларса мекрух олмаз.

18. Намаз кыланда палто ја да пиджакыны гејмәдән омуза алмах;

19. Намазда гөзләри јуммах;

20. Жамидә өг сафта (сырада) ачух јер варкән, архада намаза турмах.

БЕШ ВАХЫТ НАМАЗЫН КЫЛЫНЫШЫ

Намазын там вә дини хүкүмләрә ујғун бир намаз олабилмәси ичүн фарзлары, важибләри вә сүннәтләри јерли јериндe јапмах, намазы бозан вә намазда мекрух олан шејләрдән диккатле сахынмах гәрәкир.

САБАХ НАМАЗЫ

Икиси сүннәт, икиси фарз дөрт рәкәттүр. Әвәл сүннәти, сора фарзы кылынур.

Сабах намазынын сүннәтинин кылынышы:

Илк рәкәт:

1. Ајахларын арасы дөрт пармах ачухлухта вә пармах ужлары кыблеје тоғри гәләжәк шәкилдә ајахта кыблеје дөнүлүр.

Нијат:

2. *"Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бугүнки сабах намазынын сүннәтини кылмаја"* дија нијат едилүр.

Ифтитах тәкбири:

3. *"Аллаху әкбәр"* дејип ифтитах тәкбири алынур.

(**Адамлар,** тәкбир аланда, әлләрин ичи кыблеје каршы вә пармахлары нормал ачухлухта булунур. Башпармахлар кулах јумушағына гәләжах шәкилдә әлләр јохарија калдурулур.)

(Кадынлар, тәкбир аланда, әлләрин ичи кыблеје каршы, пармахлар нормал ачухлухта вә пармах ужлари омуза гәләжах шәкилдә әлләрини јохарија калдурурлар.)

Кыјам:

4. Тәкбирдән сора әлләр бағланур. Ајахтајкән сежде едиләжах јере бахылур.

5. (**Адамлар**, сағ әлин авужи сол әлин үстүндә, сағ әлин баш вә күчүк пармахлары сол әлин биләгини сармиш олуп, әлләрини гөбәк алтында бағламиш олурлар.)

(**Кадынлар,** сағ әл сол әлин үстүндә олажах шәкилдә әлләрини гөгсүн үстүнә којарлар. Адамларда олдуғы кими сағ әлин пармахларыјнән сол әлин биләгини сармазлар.)

Кыраат:

5. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке; Еүзу-Бесмеле; Фатиха* суреси; Курандан бир суре охунур.

Рүкуу:

6. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә бурада үч дәфә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр. Рүкуудајкән ајахларын үстүнә бахылур.

(**Адамлар,** рүкууда пармахлары ачух олуп әлләријнән дизләрини тутуп архасыны дүмдүз јапарлар. Дизләрини вә дирсәкләрини тик тутарлар.)

(Кадынлар, рүкууда архаларыны бираз мејилли (әгилмиш) тутуп адамлардан даха аз әгилүрләр. Әлләрини (пармахларыны ачмадан) дизләрин үстүнә којарлар вә дизләрини бирәз бүкүк тутарлар.)

Рүкуудан кахма:

7. *“Семиаллаху лимен хамидех”* дејип рүкуудан кахылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

Сежде:

8. *“Аллаху Әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Сеждеје гедәндә әвәл дизләр, сора әлләр, даха сора да арын вә бурун јере којулур. Сеждеде баш ики әлин арасында вә хизасында булунур. Сеждедејкән ајахлар калдурулмаз. Сеждеде бурун кәнәрләринә бахылур. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

(**Адамлар,** сеждеде дирсәкләрини јаннарындан узах, колларыны јердән калхух тутарлар. Ајахлар пармахлар үстүнә тик тутулур вә пармах ужлары кыблеје гәләжах шәкидлдә јере којулур.)

(**Кадынлар,** сеждеде колларыны јаннарына битишүк халда тутарлар. Ајахлар пармахлар үстүнә тик тутулур вә пармах ужлари кыблеје гәләжах шәкилдә јере којулур.)

Ики сежде арасы отуруш:

9. *“Аллаху әкбәр”* дејип башыны сеждеден калдуруп диз үстү отурулур. Отуруркән пармахлар дизләрин хизасына гәләжах шәкилдә әлләр ујлухларын үстүнә којулур вә кужаға бахылур. Бурада *“Сүбханаллах”* дејажах катән кыса бир сүрә отурулур.

(**Адамлар**, сол ајағыны јере јајып онун үстүнә отурур, сағ ајах пармахлары кыблеје дөнмиш шәкилдә тик тутулур.)

(**Кадынлар,** ајахларыны јатух оларах сағ тәрәфинә чыхарур вә елә отурурлар.)

10. *“Аллаху Әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

11. *“Аллаху Әкбәр”* дејип сеждеден ајаға (икинжи рәкәттә) калхынур вә әлләр бағланур.

Сеждеден каханда әвәл баш, сора әлләр, даха сора әлләр дизләрин үстүнә којулуп дизләр јерден калдурулур.

Ифтитах тәкбириндән бурајачан јапыланлара **“Бир рәкәт”** дејилүр.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха суреси;* Курандан бир суре охунур.

2. Илк рәкәттә олдуғы кими *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып дизләр үстүнә отурулур. Бурада *“Субханаллах”* дејажах катән кыса бир сүрә отурулур.

6. Сора *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

Каде-и Ахире (Намазын сонунда отуруш):

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур. Отуруркән әл пармахлары дизләр хизасына гәләжах шәкилдә әлләр ујлухларын үстүнә којулур вә кужаға бахылур.

(Адамлар, сол ајағыны јере јајып онун үстүнә отурур, сағ ајах пармахлары кыблеје дөнмиш шәкилдә тик тутулур.)

(Кадынлар, ајахларыны јатух оларах сағ тәрәфә чыхарур вә елә отурурлар.)

8. Отурушта сырасыјнән: *Еттехијјату; Аллахүмме салли; Аллахүмме барик; Раббена атина дуалары* охунур.

Сағ тәрәфә сәләм верилиши:

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Сәләм вериркән омузлара бахылур.

Сол тәрәфә сәләм верилиши:

10. Сора башыны сола чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Беләјнән ики рәкәт намаз тамамланмиш олур.

Сабах намазынын фарзынын кылышы:

Сабах намазынын фарзы да сабахын ики рәкәт сүннәти кими кылынур. Анжах сүннәттән фаркы, фарза нијат едилмәси вә адамларын икамет гәтүрмәсидүр.

Сабах намазынын фарзына белә нијат едилүр:

“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки сабах намазынын фарзыны кылмаја”.

ӘВЛӘ НАМАЗЫ

Әвлә намазы, дөрди илк сүннәт, дөрди фарз вә икиси дә сон сүннәтинән он рәкәттүр.

Әвлә намазынын сүннәтинин кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын сүннәтини кылмаја”* дејип нијат едилүр.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтитах тәкбири алыныр әлләр бағланур.

3. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке; Еузу-Бесмеле; Фатиха* вә бир суре охунур.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

5. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

6. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сежделен кахып дизләр үстүнә отурулур.

8. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

9. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылур вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* суреси; Курандан бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сежделен кахып отурулур.

6. Сора *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип отурулур вә *“Еттехијјатү”* охунур. (Буна биринжи отуруш дејилүр)

8. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасынән: *Бесмеле; Фатиха* сурeси вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип отурулур вә *“Еттехијјатү”* охунур. (Буна биринжи отуруш дејилүр)

8. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасынән: *Бесмеле; Фатиха* сурeси вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип отурулур.

8. Отуркән сырасынән: *Еттехијјату; Аллахүмме салли; Аллахүмме барик; Раббена атина* дуалары охунур.

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр.

Әвлә намазынын сүннәтинин кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын сүннәтини кылмаја”* дејип нијат едилүр.

3. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтитах тәкбири алынып әлләр бағланур.

4. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке; Еузу-Бесмеле; Фатиха* вә бир суре охунур.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

6. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

8. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

9. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр. Вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

10. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылур вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип отурулур вә *“Еттехијјату”* охунур. (Буна биринжи отуруш дејилүр)

8. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* суреси вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сежледен кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллахү әкбәр”* дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле; Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сежледен кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип отурулур.

8. Отуруркән сырасыјнән: *Еттехијјату; Аллахүмме салли; Аллахүмме барик; Раббена атина* дуалары охунур.

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр.

Әвлә намазынын фарзынын кылышы:

Биринжи рәкәт:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын фарзыны кылмаја”* дејип нијат едилүр.

3. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтитах тәкбири алынып әлләр бағланур.

4. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

6. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

8. *“Аллаху әкбәр”* дејип сежделен кахып отурулур.

9. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

10. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылур вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сежделен кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр*” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип отурулур.

8. *“Аллаһү әкбәр”* дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле* вә *Фатиха* охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сежделен кахып отурулур.

6. Генә *"Аллаху әкбәр"* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *"Субхана Раббијел-алә"* дејилүр.

7. *"Аллаху әкбәр"* дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта *Бесмеле* вә *Фатиха* охунур.

2. *"Аллаху әкбәр"* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *"Субхане Раббијел-азим"* дејилүр.

3. *"Семихаллаху лимен хамидех"* дејип калхылур вә ајахта *"Раббена лекел-хамд"* дејилүр.

4. *"Аллаху әкбәр"* дејип сеждеје гедилүр вә үч кәрә *"Субхане Раббијел-алә"* дејилүр.

5. *"Аллаху әкбәр"* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *"Аллаху әкбәр"* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *"Субхана Раббијел-алә"* дејилүр.

7. *"Аллаху әкбәр"* дејип кахып отурулур.

8. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјат, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунур.

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп *"Есселәму алејкүм верахматуллахи"* дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп *"Есселәму алејкүм верахматуллахи"* дејилүр.

Беләјнән әвлә намазынын фарзы түкәнмиш олур.

Бундан сора: *"Аллахүмме ентесселәмү вә минкесселәм. Тебаректе јазел желали вәл икрам"* дејилүр вә сон ики рәкәт сүннәт кылынур.

Әвлә намазынын сон сүннәтинин кылынышы:

"Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын фарзыны кылмаја" дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора сабах намазынын ики рәкәт сүннәти кими кылынур.

ИКИНДИ НАМАЗЫ

Икинди намазы, дөрди сүнәт, дөрди дә фарз, сәкиз рәкәттүр.

Икинди намазынын сүннәтинин кылынышы:

Биринжи рәкәт:

1. *"Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки икинди намазынын сүннәтини кылмаја"* дејип нијат едилүр.

2. *"Аллаху әкбәр"* дејип ифтитах тәкбири алынур вә әлләр бағланур.

3. Ајахта сырасынјнэн: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вэ бир суре охунур.

4. *"Аллаху әкбәр"* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *"Субхане Раббијел-азим"* дејилүр.

5. *"Семихаллаху лимен хамидех"* дејип калхылур вә ајахта *"Раббена лекел-хамд"*дејилүр.

6. *"Аллаху әкбәр"* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *"Субхане Раббијел-алә"* дејилүр.

7. *"Аллаху әкбәр"* дејип сежделен кахып отурулур.

8. *"Аллаху әкбәр"* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *"Субхана Раббијел-алә"* дејилүр.

9. *"Аллаху әкбәр"* дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылур вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасынјнэн: *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *"Аллаху әкбәр"* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *"Субхане Раббијел-азим"* дејилүр.

3. *"Семихаллаху лимен хамидех"* дејип калхылур вә ајахта *"Раббена лекел-хамд"*дејилүр.

4. *"Аллаху әкбәр"* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *"Субхане Раббијел-алә"* дејилүр.

5. *"Аллаху әкбәр"* дејип сежделен кахып отурулур.

6. Генә *"Аллаху әкбәр*" дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *"Субхана Раббијел-алә"* дејилүр.

7. *"Аллаху әкбәр"* дејип кахып отурулур.

8. Отурушта сырасынјнэн: *Еттехијјату, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* охунур.

9. *"Аллаху әкбәр"* дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасынјнэн: *Субханеке,* Еузу-*Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *"Аллаху әкбәр"* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *"Субхане Раббијел-азим"* дејилүр.

3. *"Семихаллаху лимен хамидех"* дејип калхылур вә ајахта *"Раббена лекел-хамд"*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллахү әкбәр”* дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур

Дөрдүнжи рәкәт:

1. Ајахта *Бесмеле*, *Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип кахып отурулур.

8. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјат, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунур.

9. Әвәл башыны сағa чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр.

Әвлә намазынын дөрт рәкәт илк сүннәтијнән икинди намазынын дөрт рәкәт сүннәти арасындаки фарк:

Әвләнин илк сүннәти, *“Сүннәт-и мүеккеде”*дүр. Бунун икинжи рәкәтиндәки отурушта бир тәк *Еттехијјату* охунур вә үчүнжи рәкәтә кахтуғунда *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

Икиндинин сүннәти *“Сүннәт-и ғајр-и мүеккеде”*дүр. Бунун икинжи рәкәтиндәки отурушта *Еттехијјату, Аллахүмме салли* вә *Аллахүмме барик* охунур, үчүнжи рәкәтә кахтуғунда әвәл *Субханеке* охунур, сора *Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

Икинди намазынын фарзынын кылынышы:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки икинди намазынын фарзыны кылмаја”* дејип нијат едилүр.

Икинди намазынын фарзы, əвлə намазынын дөрт рəкəт фарзы кими кылынур. Арадаки фарк бир тəк нијатын башха олмасыдур.

АХШАМ НАМАЗЫ

Ахшам намазы үчи фарз, икиси сүннəт, беш рəкəттүр. Əвəл фарзы кылынур.

Ахшам намазынын фарзынын кылынышы:

Биринжи рəкəт:

1. Икамет гəтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки ахшам намазынын фарзыни кылмаја”* дејип нијат едилүр.

3. *“Аллаху əкбəр”* дејип ифтитах тəкбири алынып əллəр бағланур.

4. Ајахта сырасыјнəн: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вə бир суре охунур.

5. *“Аллаху əкбəр”* дејип рүкууја гедилүр вə үч кəрə *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

6. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вə ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

7. *“Аллаху əкбəр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кəрə *“Субхане Раббијел-алə”* дејилүр.

8. *“Аллаху əкбəр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

9. Генə *“Аллаху əкбəр”* дејип икинжи дəфə сеждеје гедилүр вə үч кəрə *“Субхана Раббијел-алə”* дејилүр.

10. *“Аллаху əкбəр”* дејип ајаға (икинжи рəкəтə) калхылур вə əллəр бағланур.

Икинжи рəкəт:

1. Ајахта сырасыјнəн: *Бесмеле, Фатиха* вə бир суре охунур.

2. *“Аллаху əкбəр”* дејип рүкууја гедилүр вə үч кəрə *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вə ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху əкбəр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кəрə *“Субхане Раббијел-алə”* дејилүр.

5. *“Аллаху əкбəр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр*” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

8. Отурушта *“Еттехијјатү”* охунур.

9. *“Аллахү әкбәр”* дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле* вә *Фатиха* охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр вә бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллахү әкбәр”* дејип ајаға (дөрдүнжи рәкәтә) кахып отурулур.

8. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунур.

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр.

Ахшам намазынын сүннәтинин кылынышы:

“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки ахшам намазынын сүннәтини кылмаја” дејип нијат едилүр. Ахшам намазынын сүннәти дә тыпкы сабах намазынын ики рәкәт сүннәти кими кылынур.

ЈАТСЫ НАМАЗЫ

Јатсы намазы дөрди илк сүннәт, дөрди фарз вә икиси дә сон сүннәт, он рәкәттүр.

Јатсы намазынын илк сүннәтинин кылынышы:

“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бу гежәнин јатсы намазынын сүннәтини кылмаја” дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора тыпкы икиндинин сүннәти кими кылынур. Хәр икиси дә сүннәт-и ғајри мүеккедердүр. Араларындаки фарк бир тәк нијатын башха олмасыдур.

Јатсы намазынын фарзынын кылынышы:

1. Икамет гәтүрүлүр (адамлар ичүн).

2. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки јатсы намазынын фарзыны кылмаја”* дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора тыпкы әвлә намазынын фарзы кими кылынур.

Јатсы намазынын сон сүннәтинин кылынышы:

“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бу гежәнин јатсы намазынын сон сүннәтини кылмаја” дејип нијат едилүр.

Нијаттан сора сабах намазынын сүннәти кими кылынур.

ВИТИР НАМАЗЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Јатсы намазындан сора кылынан үч рәкәтли витир намазында өбүр намазлара гөрә бир фарк вардур. О да үчүнжи рәкәттә *Фатиха* вә бир суре охундухтан сора хама рүкууја гедилмәз. *“Аллаху әкбәр”* дејип әлләр јохари калдурулуп бағланур вә *Кунут* дуалари охунур. Бундан сора рүкууја гедилүр.

Витир намазынын кылынышы:

1. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бу гежәнин витир намазыны кылмаја”* дејип нијат едилүр.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип ифтитах тәкбири алынып әлләр бағланур.

3. Ајахта сырасыјнән: *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

5. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

6. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

8. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

9. *“Аллаху әкбәр”* дејип ајаға (икинжи рәкәтә) калхылур вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

3. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр. Бурада үч кәрә *“Субхане Раббијел-алә”* дејилүр.

5. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

6. Генә *“Аллаху әкбәр*” дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллаху әкбәр”* дејип кахып отурулур.

8. Бу отурушта *Еттехијјату* охунур.

9. *“Аллахү әкбәр”* дејип ајаға (үчүнжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Үчүнжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән: *Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охунур.

2. *“Аллаху әкбәр”* дејип әлләр јохарија калдурулур вә тәкрәр бағланур.

3. Кунут дуалары охунур. (Кунут дуаларыни билмәјән, онларын јеринә: *“Раббена атина фиддүнја хасенетен вә фил ахирети хасенетен вә кына азабеннар”*ы охур.

4. *“Аллаху әкбәр”* дејип рүкууја гедилүр вә үч кәрә *“Субхане Раббијел-азим”* дејилүр.

5. *“Семихаллаху лимен хамидех”* дејип калхылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”*дејилүр.

6. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

7. *“Аллахү әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

8. Генә *“Аллаху әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *“Субхана Раббијел-алә”* дејилүр.

9. *“Аллаху әкбәр”* дејип сеждеден кахып отурулур.

10. Бу отурушта сырасыјнән: *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунур.

11. Әвәл башыны саға чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр. Сора башыны сола чәвүрүп *“Есселәму алејкүм верахматуллахи”* дејилүр.

НАМАЗ КЫЛДУХТАН СОРА НӘЛӘР ОХУНУР

Фарз намазларында сәләм вердухтан сора:

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلاَمُ وَ مِنْكَ السَّلاَمُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجِلاَلِ وَ الْاِكْرَامِ

“Аллахүмме ентесселәмү вә минкесселәм, тебаректе ја зелжеләли ели-крам” дејилүр.

Фарздан сора сүннәт намазы јохса, (сабах вә икинди намазлары кими):

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى اٰلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

“Аллахүмме салли аләә сејјидина Мухаммедин вә аләә аали сејјидина Мухаммед” дејип Пејғамбәримизә саләт вә сәләм гәтүрүлүр. Фарздан сора сүннәт намазы варса, (әвлә, ахшам вә јатсы намазлары кими) саләт вә сәләм сүннәт кылындухтан сора гәтүрүлүр.

Саләт вә сәләмдән сора:

سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لَآ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اللّٰهُ اَكْبَرُ
وَ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

“Сүбханеллахи велхамдү лиллахи вә лә иләхе иллеллахү велләхү әкбәр вә лә хавле вә лә куввете иллә билләхил алијјил азим” дејилүр.

Бундан сора: *Еүзу-Бесмеле* вә *Ајетүл-Күрси* охунур.

Ајетүл Күрси:

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَاْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ اِلَّا بِاِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ اِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Охунушы:

“Аллаху лә иләхе иллә хувел-хајјүл-Кајјум. Лә техузүху синетүн ве лә невм. Леху ма фис-семавати ве ма фил-ард. Мен зеллези јешфау индеху илла биизних. Јалему ма бејне ејдихим ве ма халфехум. Ве лә јухитуне бишеј-ин мин илмихи иллә бима шае. Весиа күрсијјухус-семавати вел-ард. Ве лә јеудүху хифзухума. Ве хүвел-алијјүл-азим.”

Ағнамы:

“Аллах, Ондан башха илах јохтур.; диридүр; гәнди заатијлә (шахсијатыјла*) каимдүр* (вар оландур). *Они нә бир ујухлама нә дә бир јухи тутар. Гөкләрдә вә јерләрдә нә варса хәпписи Онундур. Онун изни олмадан, Онун јанында ким шефаат едәбилүр* (бир сучун бағышланмасы, ја да диләгин јеринә гәтүрүлмаси ичүн

аражылух јапабилүр*)? Онларын өгүндә вә архасында олан хәр шеји билүр. Онун илминдән, гәндинин диләдуғы дышында хеч бир шеј ағнылјамазлар. Онун Күрсиси* (тахты) *гөкләри вә јери капламиштүр; онлары гөзләмах Она хеч бир вахыт ағыр гәлмәз. О, чох јүжә вә чох бөјүктүр."*

Сора сырасыјнән:

33 кәрә سُبْحَانَ اللّٰهِ **"Сүбханаллах"**

33 кәрә اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ **"Елхамдү лиллах"**

33 кәрә اَللّٰهُ اَكْبَرُ **"Аллахү әкбәр"** дејилүр.

Бунларын пешиндән:

لآ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ
وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Лә иләхе илләллаху вахдеху лә шерике лех, лехүл мүлкү вә лехүл хамдү вә хуве алә кулли шејин кадир." дејилүр вә әлләр гөғүс хизасына калдурулуп дуа едилүр.

мбәримизин тавсија еттуғы бу дуанын ағнамы будур:

"Алемлерин Рабби, Аллаха хамдолсун. Әфәндимиз Хазрети Мухаммеде (с.а.с.), она ујанлара вә онун асхабына саләт вә сәләм олсун.

Аллахым! Тајанамијажағымыз чәтинлухлардан, дүнја вә ахырәт ишләримиздә тарлухтан, үзүнти верәжах мукаддераттан, дүшманлары сәвиндүрәжах кәдәрдән Сәнә сығынурух.

Аллахым! Гүнахларымызы бағышла вә бизи кору, биздән разы ол, ибадетләримизи кабул ет, бизи жәннәтә кој, жәхәннәм аташындан куртар, дүнја вә ахырәтә аит бүтүн ишләримизи дүзәлт. Сәни анмах, Сәнә шүкретмах вә ej ибадет јапмах ичүн бизә јардым ет, Аллахым!

Аллахым! Бүтүн ишләрдә сонумузы гөзәл ејле вә бизи дүнјанын үзүнтүләриндән, ахырәтин әзәбиндән кору...

Аллахым! Рахметине сәбәп олажах, бағышламана гөтүрәжах шејләри вә бүтүн гүнахлардан узах калмаји, ејлухларын хәпписини әлдә етмәји вә сонунда жәннәтә гирмәји вә жәхәннәмдән куртулмајы Сәндән иштијерух.

Аллахым! Хеч бир гүнахымызы быракма, хәпписини бағышла, хеч бир үзүнтүмизи быракма, бизи сәвиндүр, бизе бүтүн борчларымызы өдијәжах гүч вә куввәт вер, дүнја вә ахырәтә аит сәнин разы олдуғун хәр ихтијажымызы каршыла. Еј, мәрхәмәтлиләрин эн мәрхәмәтлиси!...

Аллахым! Бизә дүнјада ејлух вә гөзәллух, ахырәттә дә ејлух вә гөзәллух вер вә бизи рахметијнән бағышла, жәхәннәм әзәбиндән кору. Еј, мәрхәмәтлиләрин ән мәрхәмәтлиси!...

Еј Раббимиз! Бәни, анамы, бабамы вә бүтүн мүминләри хесап гөрүләжағи гүн рахметијнән бағышла. Еј, мәрхәмәтлиләрин ән мәрхәмәтлиси!...

Сәләм бүтүн пејғамбәрләрин үстүнә, хамд бир тәк алемләрин Рабби Аллахадур.”

Дуаји:

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۚ وَسَلَامٌ
عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Сүбхане раббике раббил иззети амма јефисун. Ве селәмүн алел мурселин. Вел хамдү лиллахи раббил алемин.” ајетијнән битүрүр вә әлләрини јүзүнә сүртәр.

СОРУЛАР:

1. Намазын әхәммијатыны ағнадын.
2. Намаз кимләрә фарздур?
3. Намаз вахытлары вә намаз кылынмијан вахытлары сајын.
4. Намаз кач түрдүр?
5. Намазын фарзлары качтур? Намазын дышындаки фарзлары ағнадын.
6. Намазын ичиндәки фарзлары ағнадын.
7. Намазын важибләри вә сүннәтләри нәләрдүр?
8. Намазы бозан шејләр нәләрдүр?
9. Намазда мекрух олан шејләр нәләрдүр?
10. Дөрт рәкәт фарзынән дөрт рәкәт сүннәтин кылынышы арасында нә фарк вар?
11. Мүеккед сүннәтијнән Гајри мүеккед сүннәтин кылынышы арасында нә фарк вар?
12. Витир намазында өбүр намазлардан фаркли оларах нә охунур?
13. Намаз кылындухтан сора нәләр охунур?

5-инжи Кысым

НАМАЗ (II)

Конулар:

- *Сехив сеждеси*
- *Жамаатинән намаз кылманын фазилети*
- *Жами вә жамаат әдәби; намазын жамаатинән кылынышы*
- *Жума гүни вә жума намазы; жума намазынын кылынышы*
- *Бајрам намазлары*
- *Тешрик тәкбирләри*
- *Тәрәви намазы*
- *Отурарах вә иимајнән намаз кылмах*
- *Јолжи намазы*
- *Гечмиш намазларын казәси*
- *Тиләвет сеждеси*
- *Жәнәзә намазы*

СЕХИВ СЕЖДЕСИ

Сехив сеждесини гәрәктүрән халлар:

Намаз ичиндә:

А. Фарзлардан бирини унудуп гежихтүрмах.

Б. Важибләрдән бирини унудуп гежихтурмах ја да унудуп јапмамах.

Бу әксиклуғы гидәрмах ичүн намазын сонунда сехив сеждеси јапмах важибтүр. Фарзлардан биринин унудулуп ја да билә билә јапылмадуғунда намаз бозулажағи ичүн сехив сеждесијнән тамамланамаз, намазын тәзәдән кылынмасы лазым. Важибләрдән хәр ханги бири билә билә јапылмадуғунда сехив сеждеси гәрәкмәз, намазын тәзәдән кылынмасы лазымдур.

Сехив сеждеси не вахыт вә нәсин јапылур?

Намазда фарзлардан ја да важибләрдән бири унудулуп гежихтурулур ја да важибләрдән бири бырахылурса, намазын сон отурушунда бир тәк *Еттехијјатү* охунуп сағ тәрәфә сәләм вердухтан сора:

"Аллаху әкбәр" дејип сеждеје гедилүр. Бурада *"Субхана Раббијел-алә"* дејилүр. Сора *"Аллахү әкбәр"* дејип кахып отурулур; тәкрәр *"Аллаху әкбәр"* дејип икинжи дәфә сеждеје гедилүр вә үч кәрә *"Субхана Раббијел-алә"* дејилүр вә *"Аллаху әкбәр"* дејип сеждеден кахып отурулур.

Бу отурушта "*Еттехиј̌јату, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуалары охунуп әвәл саға, сора сола сәләм верилүр. Буна сехив сеждеси дејилүр.

ЖАМААТИНӘН НАМАЗ КЫЛМАНЫН ФАЗИЛЕТИ

Динимиз жамаатинән намаз кылмаја бөјүк әхәммијат вермиштүр. Жамаатинән намаз кылан мислиманлар бирбиријнән јахындан танышур. Билмәјәнләр билгили оланлардан фајдаланур, еј алышканлухлар казанур, заманинән көти алышканлухлардан вазгечар.

Жамаатинән барабар олмајнан мислиманлар арасында каршылухли сәвги меjдана гәлүр, кардашлух вә јардымлашма хисләри кувватләнүр. Мәләкләр кими Аллахын хузурунда тәрәф тутуп намаз кылан мүминләр тәк башына намаз кыланлардан даха чох сәвәп казәнур.

Бу конуда сәвгүли Пеjғамбәримиз бу мүждәләри верийер:

"Жамаатинән кылынан намазын сәвәби, тәк башына кылынан намаздан јигирми једи кат даха чохтур."

"Јатсы намазыны жамаатинән кылан бир кимсә, гежә јарысыначан намаз кылмиш кими олур. Сабах намазыны жамаатинән кылан бир кимсә бүтүн гежә намаз кылмиш кими олур."

"Бир кимсә әвиндә гөзәлжә тәмүзләнүр дә Аллахын фарзларындан бирини өдәмах ичүн мечитләрдән биринә гедәрсә, аттуғи адымлардан бири гүнахларыны силәр, өбүри дә онун дәрәжәсини јүксәлтүр."

Фарз намазлар тәк башына да кылынур. Анжах жамаатинән кылынмасы сүннет-и мүеккедедүр. Жамија девам етмәнин маневи казанжи чох, жамаатын бирлигини сағламада ролү бөјүктүр.

Сүннәт вә нафиле олан намазлар жамаатинән кылынмаз. Анжах тәрәви намазы сүннәт олдуғы халда, хәм тәк башына, хәм дә жамаатинән кылынур. Важиб олан витир намазы бир тәк Рамазан ајында жамаатинән кылынур. Жума вә бајрам намазлары жамаатинән кылынур, тәк башына кылынмазлар.

ЖАМИ ВӘ ЖАМААТ ӘДӘБИ

Жамиләр мислиманларын Аллаха ибадет еттухлары јерлердүр. Јерјүзүнүн ән шәрәфли јерлери олан жамиләрә "Аллахын әви" дијерләр. Жамија ибадет ичүн гедән мүмин Аллахын зијаретчиси вә мисәфири сајылур. Нәсин ки әв сахиби әвинә гәлән мисәфирләринә икрам јапар, жамија гидән мүминләрә дә Јүжә Аллах бөјүк мүкәфат верәжахтур.

Пејғамбәр Әфәндимиз бу конуда белә бујурмиштүр:

“Әвиндә гөзәлжә абдас алып жамија гедән кимсә Аллахын зијаретчисидүр. Зијарет едәнә Аллах икрамда булунажахтур.”

Жамиләрә хөрмәт етмах хәр мислиманын вәзифәсидүр. Бу вәзифәләр кысажа бунлардур:

1. Жамија абдаслы, тәмүз урба вә дүзгүн үст башынән гедилмәлидүр.

2. Жамија әвәл сағ ајағыны атып гирилмәли вә гирәркән Пејғамбәримизә *Салават-ы шерифе* охумалидүр.

3. Жамидән чыханда әвәл сол ајағыны дишәри атмалидүр.

4. Ајахлары вә чораплары кирлијсә, жамидәки халиләрә вә килимләрә басмамалидүр.

5. Бир өзүрү јохса жамидә ајахларыны узадып отурмамали, бағырып чағырмах, шамата етмах вә дүнјаја аит шејләри конушмах кими хөрмәтсиз тавранышлардан сахынмамалидүр.

6. Соған, сармусах јејип ағыз кохусујнан жамија гедип жамааты рахатсыз етмах, гәгирмах вә јанындакиләрини икрахландуражах тавранышларда булунмамалидүр.

Жамидә Куран охунијер ја да вааз јапылыјерсә диккат вә хөрмәтинән кулах вермәли, жамија геч гәләнләр бош булдухлары јерде отурмалы, өг сыралара гечмах ичүн жамааты рахатсыз етмәмәлидүр.

Жамији таныјах:

Жамиләр мислиман бирлигинин ајрылмаз парчасыдур. Ислам өлкәсинин символыдур.

Жами: мислиманларын хәп барабар ибадет еттухлары јере жами дејилүр.

Мечит: намаз кылынан јер демахтур. Күчүк жамиләрә мечит дијерләр. Базы бөјүк жамиләрә дә мечит дејилүр. *Месжид-и Неби* кими.

Күчүк мечитләрдә даха чох вахыт намазлары кылынур, жума вә бајрам намазлары кылынмаз.

Жаминин бөлүмләри:

Михраб: жамиләрдә кыбле јөнүндә булунан вә имамын намаз кылдуранда турдуғы гиринтили јердүр.

Минбәр: жамиләрдә имамын жума вә бајрам хутбелерини охудуғы јүксәкчә мәрдивәнли јердүр.

Күрсү: жамиләрдә вааз верилән јүксәкчә отурма јеридүр.

Минаре:жамиләрин битүшүгүндә әзән охумах ичүн јапылан куле шәклиндә јүксәк јапыдур.

Шерефе: минареләрдә әдрәфинда чыхынтылы јапылан әзән охума јеридүр. Бураја минаренин ичиндәки мәрдивәндән чыхылур. Минареләрдә чоғи заман бир тәнә шерефе булунур. Анжах бирдән чох шерефели минареләр дә вардур.

Алем: минаренин тәпәсинә јерләштүрүлән хиләл (ај) шәклиндәки тәпәлухтур.

НАМАЗЫН ЖАМААТИНӘН КЫЛЫНЫШЫ

Намазын биринжи рәкәтиндә имама ујанлар:

Имамын пешиндә жамаатинән намаз кылан кимсә хәм кылынажах намаза, хәм дә имама ујмаја нијат едәр. Мисал, әвлә намазынын фарзынын нәсин кылынажағыны гөрәлим:

1. Белә нијат едәр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки әвлә намазынын фарзыны кылмаја, ујдум имама.”*

Жамаатинән кылынан бүтүн намазларда имама ујан кимсә нијатын сонунда *“ујдум имама”* сөзләрини катар.

2. Имам тәкбир алдуғунда жамаат да хама онун пешиндән тәкбир алып әлләрини бағлар вә гизлижә *Субханеке*ји охујуп сусар. Жамаат бундан башха рәкәтләрин хеч бириндә ајахта бир шеј охумаз. Бир тәк имам *Фатиха*ји битүрдуғунда гизлижә “*Амин”* дијар.

3. Рүкууја геттуғунда жамаат бурада үч кәрә “*Сүбхане Раббијел-азим”* дијар. Имам *“Семиаллаху лимен хамидех”* дејип ајаға кахтуғунда жамаат ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дијар.

Сежделерде дә үчәр кәрә *“Сүбхане Раббијел-алә”* сөјләр.

4. Отурушларда имаминән барабар жамаат да *Еттехијјату, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик, Раббена атина* вә *Раббенағфирли* дуаларыни охур вә генә имаминән барабар сәләм верүр.

Имамын пешиндә жамаатинән намаз кылан кимсә тәкбир алыркән, рүкууја гедәркән, рүкуудан ајағы кахаркән, сеждеје гедәркән, сежделен кахаркән вә сәләм верүркән имамы тәкрәр едәжах, онун өгүнә гечмијажах.

Бир рәкәтин рүкуунда, јани имам рүкуудан даха кахмадан нијат едип тәкбир алан вә рүкууда имама ујмиш олан кимсә о рәкәтә јетишмиш сајылур.

Икинжи рәкәттә имама ујанлар:

Биринжи рәкәтин рүкууна јетишәмәјән кимсә, јетиштуғы јерде нијат едип тәкбир алур вә имама ујар, имаминән барабар намаза девам едәр. Сон отурушта

*Еттехиjjатү*jү охуjуп имамын сәләм вермәсини бәкләр. Имам сағ тәрәфә сәләм вердуғунда гәнди јетишәмәдуғы рәкәти тәк башына кылмах ичүн сәләм вермәдән *"Аллаху әкбәр"* дејип ajаға кахар, *Сүбханеке, Еузү-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охур. Ондан сора рүкуу вә сежделери jапып отурур. *Еттехиjjатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охур. Әвәл сағa, сора сола сәләм верип намазыны битүрүр.

Үчүнжи рәкәттә имама уjанлар:

Дөрт рәкәтли бир намазын үчүнжи рәкәтында имама уjан кимсә сон отурушта *Еттехиjjатү*jү охуjуп имамын сәләм вермәсини бәкләр. Имам сағ тәрәфә сәләм вердуғунда гәнди сәләм вермејип *"Аллахү әкбәр"* дејип аjағы кахар вә јетишәмәдуғы ики рәкәти белә тамамлар:

Субханеке, Еүзу-Бесмеле, Фатиха вә бир суре охуjуп билиндуғы кими рүкуу вә сежделерини jаптухтан сора *"Аллахү әкбәр"* дејип аjағы кахар. *Бесмеле, Фатиха* вә суреjи охуjуп генә рүкуу вә сежделери jаптухтан сора отурур; *Еттехиjjатү, Аллахүмме салли, Аллахумме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охуjуп сағa вә сола сәләм верип намазыны тамамламиш олур.

Үч рәкәтли олан ахшам вә витир намазларынын үчүнжи рәкәтында имама уjан кимсә имаминән барабар о рәкәти кылар. *Еттехиjjатү*jү охуjуп имамын сәләм вермәсини бәкләр. Имам сағ тәрәфә сәләм вердуғунда гәнди сәләм вермејип *"Аллахү әкбәр"* дејип аjағы кахар вә *Субханеке, Еузу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охуjуп рүкуу вә сежделерини jапып отурур. Бурада биртәк *Еттехиjjатү*jү охур вә *"Аллахү әкбәр"* дејип аjағы кахар. *Бесмеле, Фатиха* вә суреjи охуjуп рүкуу вә сежделери jаптухтан сора отурур; *Еттехиjjатү, Аллахүмме салли, Аллахумме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охуjуп сағa вә сола сәләм верип намазыны битүрүр.

Дөрт рәкәтли бир намазын дөрдүнжи рәкәтында имама уjанлар:

Генә имаминән барабар о рәкәти кылар вә сон отурушта *Еттехиjjатү*jү охуjуп беклер. Имам сағ тәрәфә сәләм вердуғунда гәнди сәләм вермејип *"Аллахү әкбәр"* дејип аjағы кахар вә *Субханеке, Еүзу-Бесмеле, Фатиха* вә бир суре охуjуп рүкуу вә сежделерини jапып отурур. Бурада бир тәк *Еттехиjjатү*jү охуjуп аjағы кахар. Аjахта *Бесмеле, Фатиха* вә суреjи охуjуп рүкуу вә сежделери jаптухтан сора отурмадан аjағы кахар. Бир тәк *Бесмеле* вә *Фатиха*jи охудухтан сора рүкуу вә сежделери jапар вә отурур. *Еттехиjjатү, Аллахүмме салли, Аллахумме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охуjуп сағa вә сола сәләм верип намазыны тамамламиш олур.

Сон рәкәтин рүкуудан кахтухтан сора имама уjан кимсә, имам сағ тәрәфә сәләм вердуғунда, *"Аллахү әкбәр"* дејип аjағы кахар; гәнди баштан сона бүтүн рәкәтләри кылып намазыны тамамлар.

ЖУМА ГҮНИ ВӘ ЖУМА НАМАЗЫ

Жума мислиманларын мукаддес бир гүнидүр. Бу сәбәптән мислиманлар бу гүни бир бајрам сәвинжијнән каршыламали, јаханып тәмүзләнип вә гөзәл урбалар гејип жәмија гетмәлидүр. Пејғамбәримиз (.с.а.с.) белә бујуријер:

“Бир кимсә гөзәлжә абдас алдухтан сора жумаја гәлүр, сусуп хутбеје кулах верүрсә, үч гүн даха чох бу жумадан өбүр жумајачан олан заман ичиндәки гүнахлары бағышланур.”

Жума намазы, дөрди илк сүннәт, икиси фарз вә дөрди дә сон сүннәт, топлам он рәкәттүр. Жума гүнләри әвлә вахтында кылынур вә о гүнүн әвлә намазынын јеринә гечәр. Жума намазынын фарзы жамаатинән кылынур. Тәк башына кылынмаз.

ЖУМА НАМАЗЫ КИМЛӘРӘ ФАРЗДУР

Жума намазынын бир кимсәјә фарз олмасы ичүн, мислиманлух, ахлы башында олма вә јеткинлух чағына гәлмиш олмахтан башха алты шартын даха булунмасы гәрәк.

Жума намазынын фарз олмасынын шартлары:

1. Адам олмах (кадынлара фарз дәгүл).
2. Азад (хүр) вә сербест олмах.
3. Муким олмах (јани мисәфир олмамах).
4. Сағлухли олмах.
5. Көр олмамах.
6. Ајахлары сағлам олмах.

Бу шартлар гәндиндә олмијан адама жума намазы фарз дәгүл. Анжах бу дурумда олан бир кимсә жамија гедип жумаји кыларса о гүнүн әвлә намазынын јеринә гечәр. Жума намазынын герчак (јани кабул) олмасы ичүн дә алта тәнә шарт лазымдур.

Жума намазынын герчәк олмасынын шартлары:

1. Жуманын әвлә вахтында кылынмасы.
2. Намаздан әвәл хутбе охунмасы.
3. Жума кылынан јерин хәркешә ачух олмасы.
4. Имамдан башха ән аз үч адам жамаат булунмасы.
5. Жума намазынын кылдыранын дәвләтин әзифәләндүрдуғә ја да изин вердуғә бир инсан олмасы.
6. Жума кылынажах јерин шәәр ја да шәәрә бағли бир јер олмасы.

ЖУМА НАМАЗЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Жума гүни әвлә вахты әзән охундухтан сора әвәл дөрт рәкәт олан илк сүннәт кылынур. Бунун нијаты беләдүр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки жума намазынын илк сүннәтини кылмаја.”*

Жуманын илк сүннәтинин кылынышы тыпкы әвлә намазынын дөрт рәкәт сүннәти кимидүр. Сүннәт кылындухтан сора жаминин ичиндә бир әзән даха охунур вә имам минбәрә чыхып хутбе охур. Хутбе биттуғунда икамет гәтүрүлүр вә жуманын ики рәкәт фарзы жамаатинән кылынур. Имамын архасындаки жамаат белә нијат едәр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки жума намазынын илк сүннәтини кылмаја, ујдум имама.”*

Фарздан сора жуманын дөрт рәкәт сон сүннәти кылынур. Бунун кылынышы да жуманын илк сүннәти кимидүр. Нијаты беләдүр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн жуманын сон сүннәтини кылмаја.”*

Жума намазы беләјнән тамамланмиш олур.

Бундан сора иштәјән дөрт рәкәт *“Зухри ахиир* (сон әвлә)” вә ики рәкәт дә вахыт сүннәти кылар.

Сон әвлә намазына: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн вахтына јетишип хәлә кыламадуғум сон әвлә намазыны кылмаја”* дејип нијат едилүр. Бу сон әвлә намазы, әвләнин дөрт рәкәт фарзы кими кылынур вә сүннәтләрдә олдуғы кими дөрт рәкәтин хәпписиндә *Фатиха*дан сора суре охунмасы даха ејдүр. Ики рәкәт вахыт сүннәтинә дә белә нијат едилүр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн вахтын сүннәтини кылмаја.”* Бу намаз да сабах намазынын сүннәти кими кылынур.

БАЈРАМ НАМАЗЛАРЫ

Бајрам сәвинч гүни демахтур. Хәп барабар кылынан бајрам намазлары мислиманлар арасындаки бирлух вә барабарлуғун гөзәл бир гөстәргәсидүр. Бајрамлар мислиманлары бирбиринә јахлаштуран, тарғынлухлары ортадан калдуран, кардашлух хисләрини куввәтләндүрән әхәммијатлы гүнләрдүр. Бајрамлар Аллахын мүмин кулларына зијафет гүнләридүр.

Мислиманларын јилдә ики дини бајрамы вардур:

1. Рамазан бајрамы,
2. Курбан бајрамы

Жума намазы фарз олан кимсәләрә бајрам намазларыны кылмах важибтүр. Бајрам намазы ики рәкәттүр. Жамаатинән кылынур. Бајрам намазларында әзән охумах, икамет гәтүрмах јохтур. Бајрам хутбеси сүннәттүр вә намаздан сора охунур. Жума хутбеси исә фарздур, намаздан әвәл охунур.

Өбүр намазлардан фаркли олуп бајрам намазларынын биринжи рәкәтиндә үч, икинжи рәкәтиндә дә үч кәрә, топлам фазладан алты кәрә тәкбир алынур. Бунлара *“Зеваид тәкбирләри”* дејилүр.

БАЈРАМ НАМАЗЛАРЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Рамазан бајрамы намазы:

Биринжи рәкәт:

1. Жамаат дүз сыралар халында имамын архасында турур вә *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн Рамазан бајрамы намазыны кылмаја, уједум имама”* дије нијат едәр.

2. Имам *“Аллаху әкбәр”* дејип әлләрини јохарија калдурдуғунда, жамаат да имамын пешиндән *“Аллаху әкбәр”* дејип әлләрини јохарија калдуруп гөбәгинин алтына бағлар.

3. Хәи имам, хәм дә жамаат гизлижә *Субханеке*ји охур. Бундан сора үч кәрә тәкбир алынур. Тәкбирләрин алынышы беләдүр:

Биринжи тәкбир: Имам јүксәк сәсинән, жамаат да онун пешиндән гизлижә *“Аллаху әкбәр”* дејип (ифтитах тәкбириндә олдуғи кими) әлләрини јохарија калдуруп сора ашағыја ендүрүр. Бурада кыса бир сүре турур.

Икинжи тәкбир: Икинжи дәфә *“Аллаху әкбәр”* дејилип әлләр јохарија калдурулуп генә ашағыја ендүрүлүр вә бурада да биринжи тәкбирдә олдуғы кими турулур.

Үчүнжи тәкбир: сора *“Аллаху әкбәр”* дејилип әлләр јохарија калдурулур вә ашағы ендүрүлмәдән бағланур.

4. Бундан сора имам гизлижә *Еузү –Бесмеле,* ачухча (сәслижә) *Фатиха* вә бир суре охур. (Жамаат биршеј охумаз, имама кулах верүр)

5. Рүкуу вә сежделер јапылып ајаға (икинжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур.

Икинжи рәкәт:

6. Имам гизлижә *Бесмеле,* ачухча да *Фатиха* вә бир суре охур. Суре битдуғунда имам јүксәк сәсинән, жамаат да ичиндән (биринжи рәкәттә олдуғи кими) үч кәрә даха тәкбир алур, үчүнжи тәкбирдән сора әлләр бағланмадан дөрдүнжи тәкбиринән рүкууја гедилүр, сора да сежделер јапылып отурулур.

7. Отурушта имам вә жамаат *Еттехијјату, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охујуп әвәл сағa, сора сола сәләм верип намазы битүрүрләр. Намаздан сора хутбе охунур.

Курбан бајрамы намазы:

1. *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн Курбан намазыны кылмаја, ујдум имама”* дија нијат едилүр.

2. Имам *“Аллахү әкбәр”* дејип ифтитах тәкбирини алдухтан сора архасындаки жамаат да *“Аллахү әкбәр”* дејип әлләрини јохарија калдурдухтан сора гөбәгинин алтында бағлар.

Нијаттан сорасы тыпкы Рамазан бајрамы намазы кими кылынур. Намаз биттухтан сора хутбе охунур.

ТЕШРИК ТӘКБИРЛӘРИ

Курбан бајрамынын бир гүн әвәл олан *“Арефе”* гүнүнүн сабах намазындан башлајып дөрдүнжи гүни икинди намазыначан јигирми үч вахыт фарз намазларынын пешиндә сәләмдән сора бирәр дәфә:

“Аллахү әкбәр, Аллахү әкбәр, лә иләхе илләлахү әкбәр, Аллахү әкбәр вә лиллахил хамд” дија тәкбир алмах важибдүр. Буна *“Тешрик тәкбири”* дејилүр.

Бу тәкбир хәм жамаатинән, хәм дә тәк башына кылана, јолжија, јолжи олмијана, адама вә кадына важибдүр.

Тешрик гүнләриндә казаја калан намазлар:

Тешрик гүнләриндә каза едилүрсә Тешрик тәкбирләрини алмах гәрәкүр. Тешрик гүнләри чыхтухтан сора каза едилүрсә тәкбир алынмаз.

Бајрамда вәзифәләримиз:

Бајрам сабахы ердән кахмах, јаханмах, дишләри тәмүзләмах, ән еј урбалары гејмах вә гөзәл кохиләр сүрүп жамија гетмах, каршылаштуғи кимсәләрә гүләр јүзли тавранмах, јохсуллара јардымда булунуп сәвиндурмах, дин кардашларын бајрамларыны кутламах, бөјүкләри гөрмәјә гетмах, өлүләримиз ичүн садака вермах, мәзәрлүкләрә гедип өлмүшләрә Куран охумах вә дуа етмах, күскүнлухлары бырахмах, тарғынлары барыштурмах, чожухлары хәдијәләринән сәвиндурмах бајрамларда јапылмасы гәрәкән вазифәләримиздүр.

ТӘРӘВИ НАМАЗЫ

Тәрәви намазы јигирми рәкәттүр. Адамлар вә кадынларр ичүн *сүннетимүеккеде*дүр. Рамазан ајында кылынур. Хасталух ја да јолжулух сәбәбијнән ороч тутамијан кимсәләрин дә тәрәви намазларыны кылмалары сүннәттүр. Тәрәви намазынын жамидә жамаатинән кылынмасы сүннәттүр вә сәвабы чохтур. Әвдә дә тәк башына ја да жамаатинән кылынабилүр. Анжах жамидә кылмах даха фазилетлидүр. Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујурмиштүр:

“Фазилетинә инанып вә мүкафатыны умуп Аллах рызасы ичүн Рамазан гежәләрини ибадетинән гечирән (тәрәви намазыны кылан) кимсәнин гечмиш гүнахлары бағышланур.”

Тәрәви намазынын кылынышы:

Тәрәви намазы јатсы намазындан сора кылынур. Јатсыдан әвәл кылынмасы жаиз дәгүл. Витир намазы Рамазан ајында тәрәвидән сора кылынур. Тәрәвидән әвәл дә кылынабилүр.

Јигирми рәкәт олан тәрәви намазы хәр ики рәкәтин сонунда сәләм верилип кылындуғы кими, дөрт рәкәттә бир сәләм верилип дә кылынур. Хәр ики дурумда да намаза девам едилүр вә јигирми рәкәт тамамланур.

Ики рәкәттә бир сәләм верилип тәрәвинин жамаатинән кылынышы:

Јатсы намазынын фарзы вә сон сүннәти кылындухтан сора тәрәви намазына башланур.

Намаз кылдыражах имам: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн тәрәви намазыны кылмаја, бәнә ујанлара имам олдум”* дејип нијат едәр вә сора ифтитах тәкбирини алып әлләрини бағлар.

Имамын архасында кылан жамаат да *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн тәрәви намазыны кылмаја, ујдум имама”* дејип нијат едәр вә имамын тәкбириндән сора *“Аллаху әкбәр”* дејип тәкбир алур вә әлләрини бағлар.

Бундан сора имам вә жамаат гизлижә *Субханеке*ји охур. *Субханеке*нин охунмасы биттухтан сора (жамаат ајахта бир шеј охумаз) имам гизлижә *Еүзу-Бесмеле*, ачухча да *Фатиха* вә бир суре охур. Жамаатинән барабар рүкуу вә сежделери јаптухтан сора икинжи рәкәтә кахылур.

Бурада генә имам гизлижә *Бесмеле*, ачухча да *Фатиха* вә бир суреји охујуп жамаатинән барабар рүкуу вә сежделери јапып отурур.

Бу отурушта имам вә жамаат *Еттехијјату, Аллахумме саллм, Аллахүмме барик* вә *Раббена атина* дуаларыны охујуп сәләм верүрләр. Беләјнән ики рәкәт кылынмиш олур.

Ајағы кахып гөстәрүлдуғи кими икишәр рәкәт кылынмаја девам едилүр. Он кәрә ики рәкәт кылындухтан сора јигирми рәкәт тәрәви намазы тамамланмиш олур. Бундан сора үч рәкәтли витир намазы да жамаатинән кылынур.

Ики рәкәттә бир сәләм верилип тәрәвинин тәк башына кылынышы:

“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн тәрәви намазыны кылмаја” дејип нијат едилүр вә тыпкы сабах намазынын ики рәкәти кими кылынур.

Јигирми рәкәт тамамлананачан икишәр рәкәт кылмаја девам едилүр, тәрәви биттухтан сора да витир намазы кылынур.

Дөрт рәкәттә бир сәләм верилип тәрәвинин жамаатинән кылынышы:

Намазы кылдуражах имам вә жамаат јохаридә ағнатулдуғы кими нијат едип ифтитах тәкбирини алур вә әлләрини бағлар. Имам вә жамаат гизлижә *Субханекеј*и охудухтан сора (жамаат бурада башха бир шеј охумаз) имам гизлижә *Еузү – Бесмеле*, ачухча да *Фатиха* вә бир суре охујуп рүкуу вә сежделери јапып икинжи рәкәтә кахылур.

Бурада имам гизлижә *Бесмелеј*и, ачухча *Фатиха* вә бир сурејi охујуп рүкуу вә сежделери јапар вә отурурлар. Икинжи рәкәтин сонундаки бу биринжи отуруштa имам вә жамаат *Еттехијјатү, Аллахүмме салли* вә *Аллахүмме барик* охур вә үчүнжи рекәта кахарлар.

Үчүнжи рәкәтин башында хәм имам, хәм жамаат гизлижә *Субханекеј*и охур. Сора имам гизлижә *Еузү-Бесмеле*, ачухча *Фатиха* вә бир сурејi охур. Сора рүкуу вә сежделери јапып дөрдүнжи рекәтә кахарлар.

Имам гизлижә *Бесмелеј*и, ачухтан да *Фатиха* вә бир суре охујуп генә рүкуу вә сежделер јапылып отурулур.

Бу отурушта да имам вә жамаат *Еттехијјатү, Аллахүмме салли, Аллахүмме барик, Раббена атина* дуаларыны охудухтан сора сәләм верүрләр. Беләјнән тәрәви намазынын илк дөрт рәкәти кылынмиш олур.

Бундан сора ајағы кахып тыпкы ағнаттуғумуз кими дөрдәр рәкәт кылынмаја девам едилүр. Беш дәфә дөрт рәкәт кылындухтан сора јигирми рәкәт тәрәви намазы тамамланур.

Сора да генә жамаатинән витир намазы кылынур.

Дөрт рәкәттә бир сәләм верип тәрәви намазынын тәк башына кылынышы:

“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн тәрәви намазыны кылмаја” дија нијат едилүр вә тыпкы икинди намазынын сүннәти кими кылынур. Арадаки фарк анжах нијатын башка олмасыдур. Беләјнән дөрдәр рәкәт кылыныпjигирми рәкәт тамамланур. Бунун пешиндән дә витир намазы кылынур.

ОТУРУП ВӘ ИИМАЈНӘН НАМАЗ

Ислам дининдә чәтинлух јохтур. Ибадетләр инсанын гүжүнә вә куввәтинә гөрәдүр. Намазы ајахта кыламијан отуруп кылабилүр.

Бу дурумда намазда ајахтајкән јапылмасы гәрәкән вәзифәләр отурдуғы јердә јапылур. Сора әгилип рүкуу јапар, рүкуудан кахтухтан сора сеждеје гедәр вә беләјнән девам едип намазы тамамлар.

Әгәр арныны јере којуп сежде етмеје гүжи јетмәсә башыјнән ишмар едип кахар. Буна **“Иимајнән** (јани ишмаринән) **намаз”** дејилүр, бу да рүкуу вә сеждеје ишмар едип башы әгмах демахтур. Бу дурумда олан кимсә рүкууда башыны бирәз әгәр, сеждеде дә рүкуудан бирәз даха чох әгәр. Буни јапмазса намазы гечерли сајылмаз.

Хаста отурамијажах дурумдајса иштәдуғи шәкилдә јатып баш хәрәкәтијнән намазыны кылар. Башыјнән хәрәкәт едип намазы кылмаја гүжи јетмијәнләр намазы сораја бырахур.

ЈОЛЖИ НАМАЗЫ

Орта гезмәјнән он сәкиз саатлух (јахлашух дохсан километрлух) бир јере гетмах ичүн јашадуғы јерден чыхан кимсәләрә мисәфир ја да јолжи дејилүр.

Јашадуғы јерден јола чыхан кимсә гедәжағы јере улашаначан мисәфир олдуғи кими, геттуғи јерде он беш гүндән аз калажағысә генә мисәфир сајылур. Геттуғы јерде он беш гүн ја да даха чох калмаја нијат едәрсә мисәфирлухтан чыхар.

Динимиз мисәфир (јолжи) **оланлар ичүн базы колајлухлар гәтүрмиштүр:**

Јолжи дөрт рәкәтли фарз намазлары ики рәкәт кылар. Сабах намазынын ики рәкәт фарзыјнән ахшам намазынын үч рәкәт фарзыны вә витир намазыны там кылар. Јолжулухта вахты варисә сүннәтләр кысалтма јапылмадан кылынур.

Мисәфир олан бир кимсә мисәфир олмијан имама ујарса имаминән барабар фарзы дөрт рәкәт кылар. Мисәфир олан бир кимсә мисәфир олмијанлара имамлух едәрсә, имам икинжи рәкәтин сонунда сәләм верүр, мисәфир олмијан жамаат гәнди башина дөрт рәкәти тамамлар. Мисәфир јолжулухта гечирдуғы дөрт рәкәтли намазлары јолжулухтан сора да ики рәкәт олуп каза едәр. Мисәфир абдасынән гејдуғы мәсләр үстүнә үч гүн үч гежә месхедебилүр.

Мисәфир Рамазанда иштәрсә орожуни тутар, иштәрсә сораја бырахып әвинә дөндуғунда тутар. Ороч тутмасында бир чәтинлух јохса орожи тутмасы даха хејирлидүр. Мисәфир жума вә бајрам намазларыны да кылмијабилүр. Анжах кыларса намазы олур. Жума намазыны кыламазса әвлә намазыны кылар.

Иштә бунлар јолжунун сыхынтиләрини дүшүнүп динимизин мисәфире таныдуғы колајлухлардур.

ГЕЧМИШ НАМАЗЛАРЫН КАЗАСЫ

Бир намазы вахтында кылмаја **“Еда”**, вахты чыхтухтан сора кылмаја да **“Каза”** дејилүр. Намазы билә билә, өзүрсүз (јани сәбәпсиз јере) олуп вахтындан

сораја быраxмах бөјүк гүнахтур. Намазы казајнән јеринә гәтүрмах олур. Анжах вахтындан сораја бырахылдуғи ичүн Женаб-ы Хактан аф диләмах лазымдур.

Беш вахыт намазын фарзларыјнән витир намазы каза едилүр, вахыт чыхтухтан сора сүннәт каза едилмәз. Бир тәк сабах намазыны вахтында кылмијан кимсә, ајны гүн кушлух вахтыначан фарзынән барабар сүннәти дә каза едәр. Каза намазы кылмах ичүн бәлли бир вахыт јохтур. Гүнүз, гежә, хәр вахыт кылынур. Бир тәк үч мекрух вахытта, јани гүнәш тоғанда, гүнәш там тәпәдәјкән вә гүнәш баттуғунда кылынмаз.

Гечмиш намазлары каза едәндә ханги гүнүн, ханги вахтынын намазы олдуғуны биләмәзсә белә нијат едәр: *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн казаја калан илк сабах намазынын фарзыны кылмаја”,* өбүр намазлар ичүн дә казаја калан илк әвлә, илк икинди, илк ахшам, илк јатсы, илк витир дија нијат едәр ја да казаја калан сон сабах, сон әвлә, сон икинда, сон ахшам, сон јатсы вә сон витир дија нијат едәбилүр.

ТИЛӘВЕТ СЕЖДЕСИ

Тиләвет сеждеси Аллаха хөрмәттүр. Куран-и Керимин он дөрт суресинде сежде ајети вардур. Бунлардан бирини охујан ја да ешидәнә сежде етмах важибдүр.

Сежде ајети намазда охунурса, тиләвет сеждесинин намазда јапылмасы гәрәкир. Чүнки, сежде ајетиндән сора Куран охумаја девам едәжахса, сежде ајетини охудухтан сора хама тиләвет сеждесини јапар вә тәкрәр ајағы кахып охумаја девам едәр.

Әгәр сежде ајетиндән сора охумаја девам етмијажахса, бир, ики,ән чох үч ајет даха охујуп рүкуу вә сеждеје гедәр. Бундан башка тиләвет сеждеси гәрәкмәз.

Намазда охунан сежде ајетини намазда олмијан кимсә ешидүрсә сежде етмәси лазымдур. Намаз кылан бир кимсә, намазда олмијанын охудуғи сежде ајетини ешидүрсә намаздан сора тиләвет сеждесини јапмасы гәрәкүр.

Намазда сежде ајетини охујанын намазда тиләвет сеждесини јапмасы лазымдур. Намаз биттухтан сора јапылмаз. Имам намазда сежде ајетини охурса, хәм гәнди хәм дә она ујан жамаат сежде јапарлар. Тиләвет сеждеси намаз кылмајнән мүкәлләф оланлара важибдүр. Адет гөрән ја да лохуса кадынлара важиб дәгүлдүр.

Намаз дышында тиләвет сеждесинин јапылышы:

Абдаслы олуп кыблеје дөнүлүр. Тиләвет сеждеси нијатыјнән әлләр калдурулмадан *“Аллаху әкбәр”* дејилип сеждеје гедилүр. Сеждеде үч кәрә *“Сүбхане Раббијел ала”* дедухтан сора *“Аллаху әкбәр”* дејип кахылур. Ајаға каханда *“Гуфранеке Раббена вә илејкел-масир”* дејилүр. Сежде бир дәфә јапылур. Сеждеден сора сәләм јохтур.

Куран-и Керимде сежде ајети булунан он дөрт суре бунлардур:

1. Араф суреси (206-жи ајет)
2. Рад суреси (15-жи ајет)
3. Нахл суреси (48-жи ајет)
4. Исра суреси (107-жи ајет)
5. Мерјем суреси (58-жи ајет)
6. Хаж суреси (18-жи ајет)
7. Фуркан суреси (60-жи ајет)
8. Немл суреси (25-жи ајет)
9. Сежде суреси (15-жи ајет)
10. Сад суреси (24-жи ајет)
11. Фуссилет суреси (37-жи ајет)
12. Нежм суреси (62-жи ајет)
13. Иншикак суреси (21-жи ајет)
14. Алаак суреси (19-жи ајет)

ЖӘНӘЗӘ НАМАЗЫ

Жәнәзә намазы *фарз-ы кифаје*дүр. Өли ичүн дуадур. Дин кардашларын гүнах вә кусурларынын бағышланмасыны Аллахтан диләмах, она сон вәзифәји јапмахтур.

Кимләрин жәнәзә намазы кылынур:

Бир өлинин жәнәзә намазынын кылынабилмәси ичүн алты шартын булунмасы гәрәкүр:

1. Өлинин мислиман олмасы;
2. Тәмүз олмасы (јани, јаханып тәмүз бир кәфәнә сарылмасы);
3. Жамаат өгүндә олмасы;
4. Өлинин тамамы ја да бәдәнинин јарыдан чоғи, ја да башыјнән барабар јарысынын булунмасы;
5. Жәнәзә намазыны кылажах инсанын (өзүрлү (јани инвалид) дәгүлисә) ајахта кылмасы;
6. Жәнәзәнин јерде олмасы, омузда ја да хајван үстүндә олмамасы.

Жәнәзә намазы фарз-ы кифаје олдуғи ичүн базы мислиманлар бу намазы кыларса башхаларынын кылмасына гәрәк калмаз. Жәнәзә намазында жамаат шарт дәгүл. Јалағуз бир адам ја да кадын жәнәзә намазыны кыларса фарз јеринә

гәлмиш олур. Өбүр намазлары бозан шеjләр жәнәзә намазыны да бозар. Намаз кылынмасы мекрух олан үч вахыттан башха хәр заман жәнәзә намазы кылынур.

Жәнәзә намазынын рүкуулары, дөрт тәкбиринән кыjамдур. Сәләм вермах важибдүр. Жәнәзә намазында рүкуу вә сежде jохтур.

Жәнәзә намазынын сүннәтләри:

1. Намазы кылдуражах имамын өлүнүн гөғси хизасында турмасы;
2. Биринжи тәкбирдән сора *Сүбханеке* охумах;
3. Икинжи тәкбирдән сора *Аллахүмме салли* вә *Аллахүмме барик* охумах;
4. Үчүнжи тәкбирдән сора дуа охумах.

ЖӘНӘЗӘ НАМАЗЫНЫН КЫЛЫНЫШЫ

Жәнәзә jаханмиш вә кәфәнә сарылмиш олуп намазын кылынажағы jерде **"Мусалла"**jа (Мусалла ташына) коjулур. Жәнәзә жамаатын өгүндә турур. Намазы кылдуражах имам өлинин гөғси хизасында турур. Жамаат аjахта вә кыблеjе каршы имамын архасында сыраjа тутур. Жамаатын үч сыра халында турмасы гәрәкүр.

Ниjат едәндә өлинин адам jа да кадын, оғлан чожуғы jа да кыз чожуғы олдуғы сөjләнүр.

Намазы кылдуран имам *"Ниjат еттим Аллах рызасы ичүн хазыр олан жәнәзә намазыны кылмаjа* (өли адамисә) *абу адам ичүн дуаjа"* деjип ниjат едәр.

Өли кадын исә: *"Абу кадын ичүн дуаjа";*

Өли оғлан чожуғы исә: *"Абу оғлан чожуғи ичүн дуаjа";*

Өли кыз чожуғы исә: *"Абу кыз чожуғи ичүн дуаjа"* деjилүр.

Имамын архасындаки жамаат: *"Ниjат еттим Аллах рызасы ичүн хазыр олан жәнәзә намазыны кылмаjа **(өли адамисә)** абу адам ичүн дуаjа, уjдум имама"* деjип ниjат едәр.

Жамааттан бири өлинин адам ми, кадын ми олдуғуны билмәзсә белә ниjат едәр: *"Ниjат еттим Аллах рызасы ичүн имамын намазыны кылажағы абу жәнәзә намазыны кылмаjа, өли ичүн дуаjа, уjдум имама".*

Ниjат еттухтан сора имам jүксәк сәсинән, онун пешиндән жамаат гизлижә *"Аллахү әкбәр"* деjип биринжи тәкбири алып өбүр намазларда олдуғы кими әлләрини кулах хизасына калдурур вә гөбәк аттына бағлар.

Имам вә жамаат гизлижә *Сүбханеке* охурлар. *Сүбханеке*де өбүр намазларда охунмиjан *"ве желле сенаүк"* сөзләри дә охунур.

Сүбханеке охундухтан сора әлләр калдурулмадан имам ачухча, жамаат да гизлижә *"Аллахү әкбәр"* дејип икинжи тәкбири алурлар. Хәм имам хәм дә жамаат гизлижә *Аллахүмме салли* вә *Аллахүмме барик* охур.

Сора әлләр калдурулмадан генә *"Аллахү әкбәр"* дејилип үчүнжи тәкбир алынур вә жәнәзә дуасы охунур. Жәнәзә дуасыны билмијан онун јеринә *Кунут* дуаларыны охујабилүр. *Кунут* дуаларыны да билмијан *Раббена атина* ајетини охур.

Бундан сора әлләр калдурулмадан тәкрәр *"Аллахү әкбәр"* дејилип дөрдүнжи тәкбир алынур вә бир шеј охумадан әвәл башы сағ тәрәфә чәвүрүп сәләм верилур, сора сол тәрәфә чәвүрүп сәләм верилүр. Беләјнән жәнәзә намазы битүрүлмиш олур.

Жәнәзә намазында үчүнжи тәкбирдән сора охунан дуалар:

Хәр жәнәзә ичүн абу дуа охунур:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَا ئِبِنَا وَذَكَرِنَا وَاُنْثَانَ وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا

اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَاَحْيِهِ عَلَى الْاِسْلاَمِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّنَا عَلَى الْاِيمَانِ

Охунушы: **"Аллахүммеғфир лихајјина ве мејјитина ве шахидина ве гаибина ве зекерина ве үнсана ве сағирина ве кебирина.**

Аллахүмме мен ахјејтеху минна фе ехјихи алел Ислами ве мен тевеффејтехү минна фе тевеффехү алел Иман".

Ағнамы: "*Ја раб! Диримизи, өлимизи, бурада булунанларымызы, булунмијанларымызы, адамымызы, кадынымызы, күчүгүмизи вә бөјүгимизи бағышла.*

Ја Раб! Биздән мејдана гәләжах тәзә нәсилләри Ислам динијнән јарат! Биздән әжәли гәлип өлдүрәжахларыны дә иманынән өлдүр."

Бу дуадан сора жәнәзәнин дурумуна гөрә ашағыдаки дуалардан бири даха охунур.

1. Жәнәзә адам исә абу дуа охунур:

وَخُصَّ هٰذَا الْمَيِّتَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِى اِحْسَانِهِ وَاِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ الْاَمْنَ وَالْبُشْرٰى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفٰى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Охунушы: **"Ве хусса хазел мејјите биррахви веррахети вел мағрифети верридван. Аллахүмме инкәне мухсинен фезид фи ихсанихи ве ин кәне мусиен фетежавез анхү ве леккыхил емме вел бүшра вел керамете вез зүлфа бирахметике ја ерхамер рахимин."**

Ағнамы: *"Раббим! Бу өлија тәмүз бир хава ичиндә әбәди рахат, сонсуз рахмет, гүнахлардан мағрифет, жәннәт ичиндә бир өмүр вер.*

Аллахым! Бу өли ејлух јапмиш бир кишијсә, шимди сән дә она мүкәфатини фазласыјнән вер, әгәр бу өли көтилух ишләмишсә жезаландурмахтан вазгеч! Гүнахларыны бағышла.

Бу өлији корхтуғундан емин кыл, лүтфујнан мүжделе, они ахырәт шәрәфина вә јүксәк мәртәбәјә ериштүр.

Еј мәрхәмәтлиләрин ән мәрхәмәтлиси олан Аллахым."

2. Жәнәзә кадын исә абу дуа охунур:

وَخُصَّ هَذِهِ الْمَيِّتَةَ بِالرَّوْحِ وَالرَّاحَةِ وَ الْمَغْفِرَةِ وَ الرِّضْوَانِ اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِي اِحْسَانِهَا وَ اِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَ لَقِّهَا الْاَمْنَ وَ الْبُشْرَى وَ الْكَرَامَةَ وَ الزُّلْفَى بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Охунушы: **"Ве хусса хазихил мејјитете биррахви веррахети вел мағрифети верридван. Аллахүмме инкәнет мухсинетен фезид фи ихсаниха ве инкәнет мүсиетен фетежавез анха ве леккыхел емне вел бүшра вел керамете вез зүлфа бирахметике ја ерхамер рахимин."**

Ағнамы: *"Раббим! Бу өлија тәмүз бир хава ичиндә әбәди рахат, сонсуз рахмет, гүнахлардан мағрифет, жәннәт ичиндә бир өмүр вер.*

Аллахым! Бу өли ејлух јапмиш бир кишијсә, шимди сән дә она мүкәфатини фазласыјнән вер, әгәр бу өли көтилух ишләмишсә жезаландурмахтан вазгеч! Гүнахларыны бағышла.

Бу өлији корхтуғундан емин кыл, лүтфујнан мүжделе, они ахырәт шәрәфина вә үксәк мәртәбәјә ериштүр.

Еј мәрхәмәтлиләрин ән мәрхәмәтлиси олан Аллахым."

3. Жәнәзә оғлан чожуғујса абу дуа охунур:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهُ لَنَا اَجْرًا وَ ذُخْرًا وَجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَ مُشَفَّعًا

Охунушы: **"Аллахүмме жеалху лена фератан вежеалху лена ежрен ве зүхрен вежеалху шафиен ве мүшеффеа."**

Ағнамы: *"Аллахым! Бу чожуғи жәннәттә бизи каршылајыжы вә ахырәт армағаны кыл.*

Аллахым! Бу чожуғы бизим ичүн шефаатчы кыл вә шефаатыны макбул ет."

4. Жәнәзә кыз чожуғиjсә абу дуа охунур:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهَا لَنَا اَجْرًا وَ ذُخْرًا وَجْعَلْهَا لَنَا شَافِعَةً وَ مُشَفَّعَةً

Охунушы: **"Аллахүмме жеалха лена фератан вежеалха лена ежрен ве зүхрен вежеалха шафиен ве мүшеффеах."**

Ағнамы: *"Аллахым! Бу чожуғы жәннәттә бизи каршылаjыжы вә ахырәт армағаны кыл.*

Аллахым! Бу чожуғи бизим ичүн шефаатчы кыл вә шефаатыны макбул ет."

Жәнәзә дуаларыны билмиjанлар абу аjети дуа ниjатыjнән охиjабилүрләр:

رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Охунушы: **"Раббена атина фиддүнjа хасенетен ве фил ахырети хасенетен ве кына азабеннар."**

Ағнамы: *"Еj Раббимиз! Бизә дүнjада еjлух, гөзәллух, ахырәттә дә еjлух, гөзәллух вер вә бизи жәхәннәм әзәбиндән кору."*

СОРУЛАР:

1. Сехив сеждеси нәjә деjилүр вә ханги халларда jапылур?
2. Жамаатинән намаз кылманын фазилетини ағнадын.
3. Жамидә нәләрә диккат етмәлиjух?
4. Жаминин бөлүмләрини ағнадын.
5. Имама уjан кимсә жамаатинән намазы нәсин кылар?
6. Жума намазы кимләрә фарздур?
7. Жума намазы кач рәкәттүр?
8. Баjрам намазы кимләрә важибдүр?
9. Баjрам намазынын өбүр намазлардан фаркы нәдүр?
10. Тешрик тәкбирләрини ағнадын.
11. Баjрамдаки вәзифәләримиз нәләрдүр, агнадын.
12. Тәрәви намазынын фазилетини ағнадын.
13. Тәрәви намазы нәсин кылынур?
14. Отуруп вә иимааjнән намаз нәсин кылынур?
15. Јолжи (мисәфир) кимә деjилүр, бунлар намазы нәсин кылар?
16. Еда вә Каза нәjә деjилур, гечмиш намазлар нәсин каза едилүр?
17. Тиләвет сеждеси нәдүр, нәсин jапылур?
18. Кимләрин жәнәзә намазы кылынур?
19. Жәнәзә намазына нәсин ниjат едилүр? Жәнәзә намазы нәсин кылынур?

6-нжи Кысым

ОРОЧ

Конулар:

- *Орожун әхәммијаты вә фајдалары*
- *Рамазан орожи кимләрә фарздур*
- *Сахур (јаслух) вә ифтарын фазилети*
- *Орожа не вахыт вә нәсин нијат едилүр*
- *Ороч түрләри*
- *Рамазан орожуни башха вахытта тутмаји мүбах (изинли) кылан өзүрләр вә фидје*
- *Рамазанда өзүрсүз олуп ороч тутмаманын хүкми*
- *Орожи бозуп, хәм каза, хәм дә кефарети гәрәктүрән шејләр*
- *Орожи бозуп бир тәк казајы гәрәктүрән шејләр*
- *Орожи бозмијан шејләр*
- *Орочлија мекрух олан шејләр*
- *Орочлија мекрух олмијан шејләр*

ОРОЖУН ӘХӘММИЈАТЫ

Исламын беш шартындан үчүнжиси Рамазан ајында ороч тутмахтур. Рамазан орожи, Хижретин икинжи јилиндә фарз кылынмиштүр.

Ороч, нијат едип, тан јеринин ағармаја башламасындан, ахшам гүнәш батаначан јемамах, ичмамах вә кари кожа илишкисиндә булунмамахтур.

Рамазан ајы базы јилләрдә јигирми дохуз, базы јилләрдә отуз гүндүр. Рамазан аји јигирми дохуз гүн олдуғы заман ороч генә тамдур. Чүнки фарз олан, ајын тамамыны ороч тутмахтур. Пејғамбәр Әфәндимиз дохуз Рамазан ороч тутмиштүр. Бу Рамазанлардан дөрди јигирми дохуз гүн, беши дә отуз гүн олмиштүр.

Рамазан аји мислиманлар ичүн кутсал вә чох мүбарек бир ајдур. Ислам гүнәши бу ајда тоғмиш, дүнјаји ајдынлатан Јүжә Китабымыз Куран-и Керим бу ајда енмәјә башламиштүр. Бин ајдан даха хејирли олан Кадир гежаси бу ајин ичиндәдүр. Ичимизи көти дүшүнжәләрдән, дишаримизи көти тавранышлардан тәмүзләјән ороч бу ајда тутулыјер.

Јүжә Аллах белә бујурийер:

“Еј, иман едәнләр! Ороч сиздән әвәлкиләрә фарз кылындуғы кими, сизә дә фарз кылынды. Ола ки, корунуп сахынурсунуз.”

Ороч бизи дүнјада көтилүхлардан сахындуран, ахырәттә жәхәннәмдән коријан вә гүнахларымызын бағышланмасына весиле олан мүхим бир ибадеттүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз бу мүждәји веријер:

“Ким инанып вә мүкәфатыны Аллахтан бәкләјип Рамазан орожуни тутарса, гечмиш гүнахлары бағышланур.”

ОРОЖУН ФАЈДАЛАРЫ

А. Ороч ахлакымызы гөзәлләштүрүр:

Ороч бизә хәр заман Аллахы хатырлатур, сорумлулух хиссини гәлиштүрүр. Јүрәгимизи көти хисләр вә дүшүнжәләрдән тәмүзләр, башхаларына көтилух јапмахтан корур. Ороч бизә ән гөзәл ахлаки тавранышлары казандуруп бизи санки мәләкләштүрүр. Ороч гөзләри харама бахмахтан, дили јалан вә көти сөзләрдән, кулахлары харам шејләри динләмахтан, әлләри көти иш јапмахтан, ајахлары көти јерләрә гетмахтан корур.

Орожун фарз олмасындаки хикмет Аллаха каршы куллух вәзифәсини јеринә гәтүрмах вә көтилухлардан сахынмахтур.

Б. Ороч инсанын мәрхәмәт вә јардым хисләрини гәлиштүрүр:

Өмрүндә ачлух нәдүр билмијән бир кимсә, јохсулларын чәктуғи ачлух вә чәтинлухлары ағнызамаз. Факат бу киши ороч тутарса ачлуғун нә олдуғуны ағнар вә јохсулларын сыхынтыларыны јүрәгиндә даха еј хисседәр, онлара каршы шефкат вә мәрхәмәт хисләри ојанур. Беләјнән јохсуллара јардым әли узатур, сыхынтыларыны гидәрмәјә чалышур.

В. Ороч инсанлара нимәтләрин кыјмәтини өгрәдүр:

Инсан, әлиндә олан нимәтләрин кыјмәтини анжах бунлар елиндән геттуғунда ағнар, факат иш иштән гечтуғы ичүн бунун бир фајдасы олмаз. Ороч тутмајнән бир сүрә нимәтләрдән узах калан инсанын гөзүндә бу нимәтләрин кыјмәти даха еј ағнашылур. Бу ағнајыш инсана, онлары даха еј корумасыны вә нимәтләри верен Аллаха даха чох шүкретмәсини өгрәдүр.

Г. Ороч тутмах инсаны сағлухли јапар:

Бу конуда Пејғамбәр Әфәндимиз бelә бујурмиштүр:

“Ороч тутун, сағлухли олурсунуз.”

Јилин он бир ајында јорулан синдирим органлары (ашказан, бағарсухлар) ороч сајасында динләнүр. Рамазандан сора даха гүчли бир шәкилдә вәзифәләрини јапарлар. Билир адамлары орожун бәдәнимизә чох фајдалары олдуғуны бәлиртмиштүр. Нобел тып (медицина) премијасыны казанан Франция билим адамы дохтор Алекси Карел ороч хаккында бунлары сөјлијер: *“Ороч тутанда*

бәдәндә топланмиш ѕиажахлар харжанур, сорадан бунларын јеринә тәзәләри гәлүр, беләјнән бәдәндә бир тәзәләнмә олур. Ороч сағлух бахымындан чох фајдалидүр.”

Д. Ороч инсана сабурли олмаји өгрәдүр:

Ороч тутмајнән бәлли бир заман гәндини јемәмәјә, ичмәмәјә алыштуран инсан, өмрүнда каршысына чыхабиләжах чәтинлүхлара колајлуғинән сабредәр, ажылара вә сыхынтылара тајанур. Гәрәктуғунда дүшманинән савашмахтан јилмәз, каршысына чыхабиләжах чәтинлүхлара тајанмасыны билүр.

РАМАЗАН ОРОЖИ КИМЛӘРӘ ФАРЗДУР

Орожун фарз олмасынын шартлары бунлардур:

1. Мислиман олмах,
2. Ахлы башында олмах,
3. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах.

Јеткинлух чағына гәлән вә ахлы башында олан хәр мислиман адам вә кадына Рамазан ајында ороч тутмах фарздур. Аллахын кесин әмридүр. Јеткинлух чағына гәлмәмиш олан чожухлара ороч тутмах фарз дәгүл. Анжах сағлухларына зәрәр вермијажах шәкилдә чожухлары дә ороч тутмаја јаваш јаваш алыштурмах ујғун олур.

Кадынлар лохусалух вә адет гөрмә халларында ороч тутамаз, намаз кыламаз. Бу халлары гечтухтан сора тутамадухлары орочлары казә едәрләр, јани гүни гүнүнә тутарлар. Факат кыламадухлары намазлары казә етмәзләр.

ЈАСЛУХ ВӘ ИФТАРЫН ФАЗИЛЕТИ

Јаслухта кахып јемек јемах *мүстехабтур* (јани сәвәп јеринә гечәр). Сәвгүли Пејғамбәримиз: **“Јаслухта јемек јејин, чүнки јаслух јемәгиндә бәрәкәт вардур.”** дија бујурмиштүр. Јаслух јемәги орожа тајанма гүжи верүр. Дуаларын кабул едилдуғы вахытлардан бири дә јаслух вахтыдүр. Јаслуға кахан бир орочли диләкләри ичүн дуа етмәли вә Аллахтан гүнахларынын бағышланмасыны иштәмәлидүр.

Ороч ибадетини тамамлајып ифтар вахтына јетишән кимсә бундан бөјүк хошбәхтлух вә севинч тујар. Туттуғи орожун мүкәфатыны алмах ичүн кыјамет гүнүндә Аллахын өгүнә вардуғы заман ән бөјүк севинжи тадажахтур.

Пејғамбәримиз беләә бујуријер:

“Орочли ичүн ики севинч вардур: бири ифтар еттуғы вахыт, өбүри дә Аллаха кавуштуғи замандур.”

Ифтар вахты јапылан дуаларын гери чəвүрүлмијажағыны Пејғамбəр Əфəндимиз билдирмиштүр.

Ифтар дуасы:

Охунушы: “Аллахүмме леке сумтү ве бике аментү, ве алејке тевеккелту, ве алə рызкыке ефтарту, ве савмел гади мин шехри рамазане невејтү, фағфир ли ма каддемтү ве ма аххартү.”

Ағнымы: *“Аллахым, сəнин рызан ичүн ороч туттум, сəнə инандым, сəнə гүвəндим, сəнин рызкыјнəн орожуми ачтым. Рамазан ајынын сабахки орожуна да нијат еттим. Артух бəним гечмиш вə гəлəжах гүнахларымы бағышла!”*

ОРОЖА НЕ ЗАМАН ВƏ НƏСИН НИЈАТ ЕДИЛҮР

Орожун герчəк олмасы ичүн нијат етмах шарттур. Нијатсыз ороч кабул едилмəз.

Рамазан орожуна ахшамдан кушлух вахтыначан нијат едилəбилүр. Нормал оларак орожа јаслух јемəгини једухтан сора нијат едилүр. Анжах јаслухта ојанамајип јеме ичмə заманынын биттуғы *имсак* вахтындан (сабах əзəни вахты) сора кахан бир кимсə, гүнəш тоғмиш олса билə кушлух вахтыначан о гүнүн орожуна нијат едəбилүр. Јетəр ки имсак вахтындан сора орожи бозажах бир шеј јапмасын.

Јаслуға кахмах иштəмијəн бир кимсə ахшамдан сора сабағын орожуна нијат едəбилүр, гежə кахып тəкрəр нијат етмəси лазым дəгүл. Јаслуға кахтуғы халда орожа нијат етмəји унудуп сабах ахлына гəлəн бир кимсə дə генə кушлух вахтыначан нијат едəбилүр. Белə геч нијат етмиш оланларын орочларында бир əксиклух јохтур. Кушлух вахтындан сора орожа нијат едилмəз. Рамазан ајында тутуламијан орожи башха гүнлəрдə казə едəндə нијатын гежə јапылмасы гəрəкир. *Кеффарет* (јани, бозулан бир гүн орожун јеринə ики ај ја да алтмиш гүн пешпеше ороч тутмах) орочлары дə белəдүр. Бу орочлара имсактан сора нијат едилмəз.

Нијат əсəс јүрəгинəн јапылур. Јани, гежə, сабах ороч тутажағыны јүрəгиндəн гечирəн кимсə нијат етмиш демахтур. Ороч тутмах дүшүнжəсијнəн јаслух јемəгинə кахан кимсəнин бу дүшүнжəси дə нијаттур. Орожа јүрəгијнəн нијат етмах јетəрлидүр. Анжах јүрəгијнəн јапылан бу нијаты дилијнəн сөјлəмах даха ејдүр. Бу сəбəплə ороч тутажах олан кимсə хəм ичиндəн нијат етмəли, хəм дə дилијнəн: *“Нијат еттим Рамазан-ы Шерифин сабахки орожуна” дија сөјлəмəлидүр.*

ОРОЖУН ТҮРЛƏРИ

Алты түр ороч вардур:

1. Фарз олан орочлар: Рамазан ајында ороч тутмах, Рамазанда тутуламијан орожи башха гүнлəрдə каза етмах вə кеффарет орочлары фарздур.

2. Важиб олан орочлар: адак орочларијнән, бозулан нафиле орочлары каза етмах важиптүр.

3. Сүннәт олан орочлар: Мухаррем ајынын дохуз вә онунжи, ја да онунжи вә он биринжи гүнләри ороч тутмах сүннәттүр.

4. Мүстехаб олан орочлар: *Камери* ајларын (јани Хижри, Ислам) таквиминә гөрә ајләр) он үч, он дөрт вә он бешинжи гүнләријнән хафтанын пазартеси (понеделник) вә першембе (четверг) гүнләри вә Рамазандан сора Шеввал ајында алты гүн ороч тутмах сәвәп сајылур.

5. Мекрух олан орочлар: Мухаррем ајынын бир тәк онунжи гүнијнән бир тәк жума (пятница) ја да бир тәк жумартеси (суббота) гүнләриндә ороч тутмах мекрухтур.

6. Харам олан орочлар: Рамазан бајрамынын биринжи гүнијнән Курбан бајрамынын дөрт гүни ороч тутмах харамдур. Чүнки бајрам гүнләри Аллахын кулларына бирәр зијафет гүнидүр. Аллахын зијафетиндән качынмах ујғун дәгүл.

РАМАЗАН ОРОЖИНИ БАШХА ЗАМАНДА ТУТМАЈИ МҮБАХ (јани јапылмасында сахынжа гөрүлмәјән) КЫЛАН ӨЗҮРЛӘР

Өзүри олмадан Рамазан ајында ороч тутмамах хәм гүнахтур, хәм дә жезасы вардур. Анжах бир кимсә ашағыдаки дурумларда Рамазан орожуни тутмајабилүр ја да башламиш олдуғы орожи бозабилүр.

1. Хасталух: бир хаста ороч туттуғунда хасталуғунун артмасындан ја да узамасындан корхијерсә, ороч тутмајабилиүр. Хасталуғи гечтухтан сора тутмадуғы орочлары казә едәбилүр.

2. Јолжулух: Рамазан ајында ән аз дохсан километр узахлухта јола чыхан кимсә ороч тутмијабилүр. Јолжулух халы биттуғунда тутмадуғы гүнләри казә едәр. Ороч тутмасында бир чәтинлух јохса, јолжинин ороч тутмасы даха хејирлидүр.

3. Чәтинлух чәкмах: орожи бозмах ичүн өлүминән ја да бәдәнинә бир зәрәр верилмә тәхдиди олан кимсә орожини бозабилүр. Боздуғы орожи сора тутар.

4. Ики жанли олмах вә чожуғы әмдүрмах: ики жанли олан ја да чожуғы әмдүрән бир кадын ороч туттуғунда гәндинә ја да чожуғуна бир зәрәр гәләжагындан корхарса ороч тутмијабилүр. Сорадан тутамадуғы орочлары тутуп каза едәбилүр.

5. Ашыры ачлух вә сусузлух: орочли бир кимсә ачлух ја да сусузлух сәбәбијнән ахлынын бозулмасындан ја да бәдәнинә бөјүк бир зәрәр гәләжагындан корхарса орожуни бозабилүр. Сора ујғун бир заманда тутмадуғы орочлары каза едәбилүр.

6. Ихтиjарлух вә гүчсүзлух: бәдәни гүндән гүнә гүчсүзләшән вә орожа таjанамиjан еjжә ихтиjарланмиш олан кимсәләр ороч тутмиjабилүр. Бунлар сорадан да орожи каза едәмиjажахлары ичүн тутамадухлары хәр гүнүн орожи jеринә фидjе верәбилүр.

ФИДJЕ

Ороч тутмаjа гүжи jетмиjан дүшкүн вә ихтиjар кимсәләринән еjләнмә үмиди олмиjан хасталар Рамазан аjынын хәр гүни ичүн бир фидjе верүрләр. Фидjенин тутары фитрә катәндүр. Бу фидjелер Рамазанын башында, ичиндә jа да сонунда вериләбилүр.

Иштәрсә фидjелерин хәпписини бир jохсула топлужа верүр, аjри аjри jохсуллара да верәбилүр. Бу дурумда олан кимсәләр фидjе вермәjә гүчләри jетмиjерсә Аллахтан бағышланмаларыны иштәрләр. Ороч тутмаjа гүжи jетмиjан ихтиjарлар вә еjләнмә үмиди олмиjан хасталар әгәр иләридә ороч тутабиләжах дурума гәлүрләрсә, тутамадухлары орочлары каза етмәләри гәрәкир. Әвәлдән вердухлары фидjелерин хүкми калмаз, бунлар нафиле (jани бошуна) бағыш саjылур.

РАМАЗАНДА ӨЗҮРҮ ОЛМАДАН ОРОЧ ТУТМАМАНЫН ХҮКМҮ

Рамазан аjында ороч тутмах Аллахын кесин әмридүр. Мислиманларын бу әмри jеринә гәтүрмәси гәрәкир. Бир мислиман өзүрү олмадан Рамазан аjында орожа ниjат етмәjип jеjип ичәрсә тутмадуғы гүнләрин орожуни гүни гүнүнә казә етмәси гәрәкир, кеффарет лазым гәлмәз. Чүнки кеффарет ороч тутмаманын дәгүл, башланан орожун бозманын жесасыдүр.

Рамазанда бир өзүр олмадан ороч тутмиjан гүнәх ишләмиш вә Аллаха каршы сорумлу дурума дүшмиш олур. Бу дурумда төбә едип Аллахтан аф диләмәси вә орожуни вахыт гечүрмәдән каза етмәси лазым.

ОРОЖИ БОЗУП ХӘМ КАЗА ХӘМ ДӘ КЕФФАРЕТИ ГӘРӘКТҮРӘН ШЕJЛӘР

Орочли олдуғуны билә билә:

1. Jемах, ичмах (jемек де олса, дәрмән дә олса),
2. Жинси (кари кожа) илишкисиндә булунмах,
3. Сигара ичмах.

Казә: бозулан орожун jеринә гүгүнә гүн ороч тутмахтур.

Кеффарет: бозулан бир гүн орожун jеринә ики аj jа да алтмиш гүн пешпеше ороч тутмахтур.

Рамазан ајында нијат едип орожа башлыјан бир кимсә, өзүрү олмадан билә билә јејип ичсә ја да жинси илишкидә булунса орожи бозулур. Бозулан бу орожун гүни гүнүнә каза едилмәси, бир дә ороч өзүр олмадан вә билә билә бозулдуғы ичүн дә кеффарет тутмасы гәрәкир.

Башланан бир орожи билә билә бозманын дүнјадаки жезасы кеффареттүр. Јани алтмиш гүн пешпеше ороч тутмахтур. Хәр ханги бир сәбәплә кеффарет орожуна ара верилүр үа да әксүк тутулурса, тәзәдән башлајып алтмиш гүни кесинтисиз тамамламах лазымдур. Кадынлар кеффарет орожи туттухларында арраја гирән адет гүнләрини тутмазлар, адет гүнләри түкәндуғунда ара вермәдән тәмүз гүнләриндә орожа девам едип алтмиш гүни тамамларлар.

ОРОЖИ БОЗУП БИР ТӘК КАЗАЈЫ ГӘРӘКТҮРӘН ШЕЈЛӘР

1. Јејилмәси *мутад* (јани, әдәт, алышылмиш) олмијан вә дәрмән кими кулланылмијан шејләри јутмах (топрах, кағыт, памбух кими),

2. Буруна дәрмән чәкмах,

3. Кулағын ичинә јағ тамлатмах,

4. Абдас заманында ағзына вә бурнуна су аланда әлиндә олмадан, казәјнән боғозуна су качурмах,

5. Ағзына алдуғы рәнкли ипин бојасы түпүрүгә гечип бојанан бу түпүрүгү јутмах,

6. Зорла орожи бозмах,

7. Јухидә башхасы тәрәфиндән боғозуна су дөкүлмах,

8. Ағзы толи кусмах (гәнди истәгијнән),

9. Ахшам вахты гирмәдән, ахшам олди занып ифтар етмах,

10. Имсак вахты гечип, имсака даха вахыт вар занып јемек јемах.

ОРОЖИ БОЗМИЈАН ШЕЈЛӘР

1. Орочли олдуғуны унудуп јемах, ичмах (унудуп јејип ичтуғунда ахлына гәлүрсә хама ағзыны јахајып орожа девам едәр, орочли олдуғи ахлына гәлдухтан сора боғозундан ашағыја бир шеј гечәрсә орожи бозулур),

2. Кулағына су качмах,

3. Гөзә дәрмән тамлатмах,

4. Гежә јаханмасы гәрәкиркән сабах јаханмах,

5. Гәнди истәги олмадан кусмах,

6. Ихтиләм олмах (јани, јухидә жүнүплух халы олмах, бошалмах),

7. Кан алдурмах,

8. Гәнди истәги олмадан боғозуна тоз, думан гирмах,

9. Ағзындаки түпүрүги јутмах.

ОРОЧЛИЈА МЕКРУХ ОЛАН ШЕЈЛӘР

1. Бир шејин јутмадан тадына бахмах, (әгәр кадынын кожасы јемәгин тузундан өтүри карысына ағнајышсыз (көти) тавранурса, кавга чыхарурса кари јутмадан јемегин тузуна бахабилүр),

2. Түпүрүги ағзында бириктүрүп јутмах (әгәр ағзында бириктүрдуғы түпүрүги дишәри чыхардухтан сора јутарса орожи бозулур),

3. Гәндини гүчсүз дүшүрәжах катән кан алдурмах, ағыр ишләрдә ишләмах.

ОРОЧЛИЈА МЕКРУХ ОЛМИЈАН ШЕЈЛӘР

1. Гүл вә *миск* (бир түр жејләнын әркәгинин карнынын дәрисинин алтындан алынан вә парфүм јапымында кулланылан бир кохули бир маддә) кими шејләри кохламах,

2. Дишләрини тәмүзләмах,

3. Ағзына су алып чалхаламах,

4. Бурнуна су чәкмах,

5. Јаханмах.

СОРУЛАР:

1. Ороч нә демахтур?

2. Орожун фајдаларыны ағнадын.

3. Ороч кимләрә фарздур?

4. Ифтар дуасыни әзбәрләјин.

5. Орожа не заман вә нәсин нијат едилүр?

6. Ороч кач түрдүр?

7. Рамазан орожуни башха заманда тутмаји мүбах (изинли) кылан өзүрләр нәләрдүр?

8. Фидје нә демахтур, кимләрин фидје вермәси гәрәкир?

9. Казә вә кеффарет нә демахтур?

10. Орожи бозуп хәм казә, хәм дә кеффарети гәрәктүрән шејләр нәләрдүр?

11. Орожи бозуп бир тәк казәји гәрәктүрән шејләр нәләрдүр?

12. Орожи бозмајан шејләр нәләрдүр?

13. Орочлија мекрух олан шејләр нәләрдүр?

7-нжи Кысым

ЗӘКӘТ

Конулар:

- *Зәкәтин әхәммиjаты вә фаjдалары*
- *Зәкәти кимләр верүр*
- *Нисаб*
- *Зәкәт кимләрә верилүр*
- *Зәкәт верилмәси гәрәкмиjән маллар*
- *Зәкәт верилмәси гәрәкән маллар*
- *Фытыр садакасы (фитре)*

ЗӘКӘТИН ӘХӘММИJАТЫ ВӘ ФАJДАЛАРЫ

Исламын беш шартындан дөрдүнжиси зәкәт вермахтур. Хижретин икинжи jилиндә орочтан әвәл фарз олмиштүр. Малынән jапылан ибадеттүр.

Зәкәт дини өлчүләрә гөрә варлухли олан мислиманларын jилдән jилә малынын вә парасынын кырхта бирини jохсул олан мислиманлара вермәсидүр. Зәкәт Куран-и Керимдә намазынән барабар отуз jеди jерде гечиjер. Зәкәтин үстүндә бу катән чох турулмасы онун динимиздә бөjүк әхәммиjат ташыдуғуны гөстәриjер.

Зәкәт jүрәги хәсислух хасталуғундан, малы jохсулун хаккындан тәмүзләjән, варлиләрдә шефкат вә мәрхәмәт хисләрини гәлүштүран бир ибадеттүр. Зәкәт саjасында jохсулларын jүрәгиндәки пахыллух вә кысканчлух ортадан кахар. Гәндиләринә jардым едән варлиләрә каршы сәвги вә саjғы меjдана гәлип бирлух вә кардашлух куввәтләнмиш олур.

Ислам дини милләтин дәртләрини еjләштүрән, ихтиjачларыны каршылаjан бир сүри әсәсләр гәтүрмиштүр. Аллахын әмри олан зәкәт милләт әрәсында jардымлашма системасыдүр. Зәкәт малын бүjүмәсини вә бәрәкәтләнмәсини сағлар. Зәкәти вәрилән варлуғы jох олмахтан, көти инсанларын зәрәриндән Аллах корур. Пеjғәмбәримиз белә буjуриjер:

“Малларынызы зәкәтинән коруjун.”

Зәкәт мислиманлухта сәмими (jүрәктән) олуп олмадуғумузун бир өлчүсидүр. Зәкәти верән Аллаха куллухта самими олдуғуни гөстәрмиш, гәндинә бу вары верән Раббинә каршы тәшәккүр вәзифәсини jеринә гәтүрмиш олур. Зәкәтини верән варли jохсуллара jардым едән, jохсулларын jүзүни гүлдүрән сәвимли вә фаjдали инсандур.

ЗӘКӘТИ КИМЛӘР ВЕРҮР

Ашағыдаки шартлара ујан кимсәләр зәкәт вермајнән мүкеллеф олур:

1. Мислиман олмах;
2. Ахлы башында олмах;
3. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах;
4. Хүр олмах;
5. Динә гөрә варлухли (јани, асли ихтијачларындан вә борчларындан башха *"нисаб"* (варлуғун өлчүси) миктары мала ја да параја сахип) олмах.
6. Зәкәт, верилмәси гәрәкән мал ја да пара:

А. Нисаб миктарына (јани, 80.18 грам алтун дәғәринә) улашмиш олмах;

Б. Сахибинин әлиндә там бир камери јил калмиш олмах;

В. Герчәктән ја да хүкмән артыжы нитәликтә олмасы гәрәкир.

НИСАБ

Нисаб, динимизин којдуғы варлух өлчүсидүр, боржундан вә асыл ихтијачларындан башха, бәлирләнән бу өлчи миктары ја да даха чох малы ја да парасы олан кимсә динен варлухли сајылур.

Фитре вермах вә курбан кәсмах ичүн дә ән аз нисаб миктары мал ја да параја сахип олмах лазымдур. Анжах бунларда малын ја да паранын үстүндән бир јил гечмәси вә артыжы нитәлухта олмасы шарт дәгүлдүр.

ЗӘКӘТ КИМЛӘРӘ ВЕРИЛҮР

1. Јохсуллар: дини өлчүләрә гөрә варлухли сајылмијан, нисаб миктары малы олмијан кимсәләр.

2. Мухтачлар: хеч бир шеји олмијанлар.

3. Борчлиләр: боржундан чох нисаб миктары мала сахип олмијанлар.

4. Јолжиләр: мәмләкәтиндә малы олуп да јолда парасыз калан, әлиндә бир шеј булунмијан кимсәләрдүр. (Бунлара мәмләкәтләринә варажах катән зәкәт вериләбилүр)

5. Аллах јолундакиләр: бунлар жихад ја да хаж ичүн јола чыхып парасыз каланлар вә ишини гүжүни бырахып гәндини илимә вермиш олан кимсәләрдүр.

Зәкәт верәндә бу сыраја ујмах лазым:

Әвәл бажи кардашлар, бажи кардаш чожухлары, әми, биби, таи вә хала, сора өбүр јахынлар вә комшулар, бунлардан сора мәхәлләсиндә јашадуғи мәмләкәт-

тәки јохсуллар. Алдуғи зәкәт парасыны гүнах јолунда харчлыјажах ја да исраф едәжах кимсәләрә јох та, герчәк ихтијачлары ичүн харчлыјан јохсуллара вермах даха ејдүр.

ЗӘКӘТ КИМЛӘРӘ ВЕРИЛМӘЗ

Гәнди вә бахмајнан јүкүмли олдуғы кимсәләрин ихтијажы олан шејләрдән зәкәт вермах гәрәкмәз. Бунлара **"Хаваижи аслије"** дејилүр. Бунлар: ичиндә јашанан әвләр, әв ещјалары, үст баш, урбалар, бинекләр (машина, мотосиклет, ат, ешек кими), тижарет ичүн (сатылух) олмијан китаплар, санаткәрларын кулландухлары хәжәтләр, јејажах ихтијачлары, алтун вә гүмүштән башха вә сатылух олмијан инжи, алмаз, зүмрүт кими бәзәклух ещјалар.

ЗӘКӘТ ВЕРИЛМӘСИ ГӘРӘКӘН МАЛЛАР ВӘ ЗӘКӘТ МИКТАРЛАРЫ

1. Алтун: ән аз 80.18 грам ја да даха чох олурса, кырхта бири;

2. Гүмүш: ән аз 561 грам ја да даха чох олурса, кырхта бири;

3. Пара: ән аз нисаб миктары ја да даха чох паранын кырхта бири, (паранын нисабы, јани парада зәкәт вермәјә әсәс олан варлух өлчүси: ән аз 80.18 грам алтун каршылуғы параја сахиб олмахтур).

4. Тижарет маллары: ән аз нисаб миктары пара дәғәриндә ја да даха чох олан хәр түрли тижарет малынын кырхта бири;

5. Тавар вә кечи: кырх тавар ја да кечиси олан ичүн бир тавар ја да гечи;

6. Сығыр вә жамуш: отуз сығыр ја да жамушы олан ичүн бир јашыны тамамламиш тана;

7. Дәвә: беш дәвәси олан ичүн бир тавар ја да гечи.

Хајванларын сајысы арттухча зәкәтин миктары да дәгишүр. Топрахтан әлдә едилән махсулләрин зәкәти даха башхадур.

Јохаридә сајылан малларын зәкәтләри гәенди жинсләриндән дә вериләбилүр, бунларын дәғәрләри олан парајнән да веридәбилүр.

Зәкәтин герчәк олмасынын шарты нијаттур. Варлухли бир мислиман јохсула зәкәт верәндә јүрәгијнән нијат етмәси гәрәкир, дилијнән сөјләмәси шарт дәгүл.

ФЫТЫР САДАКАСЫ (ФИТРЕ)

Боржундан вә асыл ихтијачларындан башха ән аз нисаб миктары малы ја да онун дәғәриндә парасы олан мислиманын фытыр садакасы вермәси важиптүр. Буна

кысажа *"фитре"* дејилүр. Фытыр садакасынын важиб олмасы ичүн зәкәттә олдуғи кими малын үстүндән бир јил гечмәси вә артыжы нитәлухта олмасы шард дәгүл.

Фитре, Рамазан ајында јохсуллара верилән бир садакадур. Бајрамдан әвәл верилмәси ејдүр. Бајрам гүни ја да даха сора да вериләбилүр. Дини өлчүләрә гөрә варлухли олан кимсәнин, хәм гәндинин, хәм дә јеткинлух чағына гәлмәмиш олан чожухларынын фитрелерини вермәси важиптүр.

Фитре бу дөрт жинс јијажах маддесиндән ашағыдаки миктарларда верилүр:

Жинси:	**Миктары:**
1. Буғдај	1460 грам
2. Арпа	2920 грам
3. Кишмиш	2920 грам
4. Хурма	2920 грам

Бу јијажах мадделеринин гәндиләри дә вериләбилүр, пара олан дәғәрләри дә вериләбилүр. Хангиси јохсулун јарарына олурса они вермах даха ујғундур. Бир фитре бир јохсула верилүр, икије бөлүнмәз. Бир јохсула бирдән чох фитре вериләбилүр. Фитре нијат едилип верилүр. Анжах бунун фитре олдуғуны јохсула өјләмах гәрәкмәз. Ичиндән нијат етмәси јетәрлидүр.

Зәкәт ханги јохсуллара верилүрсә фитре де онлара верилүр. Бир өзүрдән өтүри Рамазанда ороч тутамијанлар да нисаб миктары мал ја да параја сахипсәләр фитрелерини вермәјнән јүкүмлүдүрләр.

Варлухли мислиманлар фитре вермәјнән јохсуллара бајрам сәвинжини таттурурлар. Беләјнән хәм боржуни өдәмиш, хәм дә сәвәп казанмиш олурлар. Фитре вермах орожун кабул едилмәсинә, өлүмүн шиддәтиндән вә кабир әзәбиндән куртулмаја весиле олур.

СОРУЛАР:

1. Зәкәтин фајдаларыны кысажа ағнадын.
2. Зәкәт вермах кимләрә фарздур?
3. Зәкәт кимләрә верилүр?
4. Кимләрә зәкәт верилмәз?
5. Ханги маллардан зәкәт вермах гәрәкмәз?
6. Зәкәт ханги маллардан, нә катән верилүр?
7. Нисаб нәјә дејилүр?
8. Фытыр садакасы нәдүр?

8-инжи Кысым

ХАЖ

Конулар:

- *Хажжын әхәммијаты вә фајдалары*
- *Хажж кимләрә вә не заман фарздур*
- *Хажжын түрләри*
- *Ихрам, телбије, таваф, сај вә вакфе*
- *Хажжын јапылышы*
- *Умре*

ХАЖЖЫН ӘХӘММИЈАТЫ ВӘ ФАЈДАЛАРЫ

Ислам шартларынын бешинжиси хажждур. Хажж, бәлли заманда, бәлли јерлери өзәл бир шекилдә зијарет етмахтур.

Хижретин дохузунжи јилиндә фарз олмиштүр. Хаж, хәм мал, хәм дә бәдәнинән јапылан бир ибадеттүр. Бәлли шартлара ујғун олан мислиманларын өмрүндә бир дәфә хажжа гетмәси фарздур. Аллахын хәр әмриндә олдуғы кими хажжын фарз кылынмасында да бир чох хикмәтләр вә фајдалар вардур.

Түрли түрли мәмләкәтләрдән мукаддес топрахлара гәлән, дилләри вә рәнкләри ајри олан мислиманларын тек максәт әдрәфиндә бир араја гәлмәси вә хәп барабар Аллаха јөнәлмәси Ислам кардашлуғуни куввәтләндүрүр. Мислиманларын бирбиријнән танышмаларыны, бирбиринин дәрт вә сыхынтыләринә чаре булмаларыны сағлар.

Варли јохсул хәр сәвијада мислиманын ихрама гирип ајны урба ичиндә олмасы инсанлара ешитлух фикрини өгрәдүр, махшәр гүнүни ахла гәтүрүр. Хаж јолжулуғы инсанын билги вә гөргүсүни артурур, чәтинлухлара каршы тајанма алышухлуғуны казандурур. Мала бағымлулуғы азалтып јохсуллара, мухтачлара каршы мәрхәмәт вә јардым хисләрини гәлиштүрүр.

Сәвгүли Пејғамбәримизин тоғуп бөјүдуғы, ислам дининин дүнјаја јајылмаја башладуғы кутсал јерлери гөрмах рухлара маневи бир хејежан верүр, дини хисләри куввәтләндирүр. Кутсал јерлерде инсан гәндини Аллаха даха јахын хиседәр, јаптуғы ибадетләрә кат кат фазла сәвап верүр. Аллах рызасы ичүн хаж вәзифәсини јапан вә инсанлара көтилух јапмахтан сахынанларын (кул хакларындан башха) бир чох гүнахы бағышланур. Бу конуда Пејғамбәр Әфәндимиз беләбујурмиштүр:

“Ким Аллах ичүн хажжедәр дә көти сөз вә тавранышлардан сахынурса, анасынын они тоғурдуғи гүн кими гүнахларындан арынмиш олуп дөнәр.”

ХАЖ КИМЛӘРӘ ВӘ НЕ ЗАМАН ФАРЗДУР

Ашағыдаки шартлара ујғун оланлара хажжа гетмах фарз олур:

1. Ахлы башында олмах;

2. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах;

3. Мислиман олмах;

4. Хүр олмах;

5. Хажжын фарз олдуғуны билмах. (бу шарт мислиман олмијан мәмләкәтләрдә мислиманлуғи кабул едәнләр ичүндүр. Ислам мәмләкәтләриндә јашыјан мислиманлар ичүн хажжын фарз олдуғуны билмәмах өзүр дәгүл.);

6. Зорунли ихтијачлардан башха хажжа гедип дөнәнәчән гәндинин вә бахмајнән јүкүмли олдуғи аилә фәртләринин гечинәбиләжағы мадди гүжә сахип олмах;

7. Дурумуна ујғун бир васытајнән хажж јолжулуғуны јапабилмәси ичүн васыта вә јол харчларыны каршылијажах парасы олмах;

8. Хажж вәзифәсини јапабиләжах замана (јаша) јетишмиш олмах.

Сајдуғумуз бу шартлардан башха хажж вәзифәсини јапмах ичүн бу шартларын да булунмасы гәрәкир. Бунлара *“хажжын едасынын шартлары”* дејилүр.

Хажжын едасынын шартлары:

1. Бәдәнсәл сағлухли олма, (кор, гәзәмијән вә хаж јолжулуғуна тајанамијажах дәрәжәдә хаста вә ихтијар олмамах.);

2. Хажжа гетмәсинә бир мана булунмамах (түрмәдә олмах кими);

3. Јол гүвәнлуғы олмах;

4. Кадынын јанында кожасы ја да көчмәси жаиз олмијан бир махреми булунмах;

5. Кожасы өлмиш ја да бошанмиш олан кадынларын *“иддет сүрәләри”* (бошанан кадынын тәкрәр көчәбилмәси ичүн бәкләмәси гәрәкән үч јүз гүнлух сүрә) битмиш олмах;

Бу сајдуғумуз шартлара сахип олан бир кимсәнин өгүндәки биринжи хаж мәвсиминдә хажжа гетмәси фарз олур.

ХАЖЖЫН ФАРЗЛАРЫ

Хажжын фарзлары, бириси шарт, икиси рүкүн, топлам үчтүр:

1. Ихрама гирмах (шарттур);

2. Арафатта вакфе;

3. Зијарет тавафы.

ХАЖЖЫН ТҮРЛӘРИ

Јапылышына гөрә хажж үч түрдүр:

1. Ифрад хажжы: умресиз јапылан хаж демахтур. Хажы олажах инсан ихрама гирәндә хажжа нијат едәр вә хаж вәзифәләрини јеринә гәтүрүр. Ифрад хажжы јапанлара курбан кәсмах важиб дәгүл.

2. Теметту хажжы: умре вә хажжы ајри ајри ихрама гирип јапмахтур. Хажи олажах инсан әвәл умре ичүн ихрама гирип умре вәзифәләрини јапар вә ихрамдан чыхар. Гүни гәлдуғунда тәзәдән ихрама гирип хажж вәзифәләрини јеринә гәтүрүр. Теметту хажжында курбан кәсмах важиптүр.

3. Кыран хажжы: умре вә хажжы бир ихрамда јапмахтур. Хажы олажах инсан ихрама гирәндә хәм умре, хәм дә хажжа нијат едәр. Әвәл умреји јапар, анжах ихрамдан чыхмаз, сора да хажжы јапар. Кыран хажжында да курбан кәсмах важиптүр.

Хажжа гетмах иштијән бир кимсә бу үч түр хажждан хангисини иштәрсә они јапар. Усулүнә гөрә хангисини јапарса хаж вәзифәсини јеринә гәтүрмиш олур.

Ихрам, телбије, таваф, сај вә вакфе:

Ихрам: хаж ја да умре јапажах олан кимсәнин башха заманларда халал олан базы тавранышлары бәлли бир сүре гәндинә харам кылмасыдүр. Хаж ја да умреје нијат етмах вә телбије гәтүрмәјнән ихрама гирилмиш олур.

Телбије: ихрамлы олуп вә јүксәк сәсинән: *“Леббејк, Аллахүмме леббејк, леббејке лә шерике леке леббејк, иннел хамде вен нимете леке вел мүлк, лә шерике лек.”* демахтур. Кадынлар сүкүтчә телбије гәтүрүрләр.

Таваф: Кәбенин әдрәфини усулүнә гөрә једи дәфә толашмахтур.

Сај: Кәбенин јахынында булунан Сафа вә Мерве тәпәләри арасында гедип гәлмахтур. Бу гедиш гәлишләр Сафадан Мервеје дөрт, Мерведен Сафаја үч, топлам једи дәфә олур.

Вакфе: хажжда Арафат вә Музделифе дејилән јерлерде бәлли заманларда бир сүрә калмахтур. Арафат вакфеси фарз, Музделифе вакфеси важиптүр.

ХАЖЖЫН ЈАПЫЛЫШЫ

Хажжа гетмах иштијән кимсә бу кутсал вәзифә ичүн халал казанч тәмин едәр. Јола чыхмадан әвәл варса борчларыны өдәр, хак сахипләријнән халаллашур. Гүнахларынын бағышланмасы ичүн төбә едип Аллахтан аф диләр. Казаја калмиш ибадетлери варса мүмкүн олдуғы катән каза едәр. Јола чыхажағы заман әвиндә ики рәкәт намаз кылар. Аиле фәртләри, достлары вә јахынларыјнән халаллашып веда едәр. Јолжулухта вә хажж заманында башхаларыны инжитәжах көти сөз вә тавранышлардан сахынур.

Ихрама гирмә јери олан *“Микат”* сынырына гәлмәдән әвәл тырнахлар кәсилүр, гәрәкли бәдән тәмүзлүғи јапылур вә мүмкүнсә гусул абдас алынур,

мүмкүн дәгүлисә абдас алынур. Адамлар гејдухлары бүтүн урбалары чыхарып *“Изар”* вә *“Риба”* дејилән ики парча өртүја сарылурлар. Ихрамлыјкән ајах вә башларыны ачух тутарлар. Кадынлар ихрама гирәндә урбаларыны чыхармазлар.

Бундан сора *“Микат”* сынырында *“Ихрамын сүннәти”* нијатыјнән ики рәкәт намаз кылынур вә хажжа нијат едилип телбије гәтүрүлүр. Беләјнән ихрама гирилмиш олур. Ихрамдајкән јасах олан шејләрдән сахынмах гәрәкир.

Меккеје гәлдухтан сора гусул јапылур ја да абдас алынур. Сора Харем-и Шерифе гедилип Кәбенин әдрәфиндә кудүм тавафы јапылур вә пешиндән ики рәкәт таваф намазы кылындухтан сора Сафа вә Мерве арасында усулүнә ујғун сај јапылур. Хажы олажах инсан бундан сора ихрамлыјкән Меккеде калур. Бурада калдуғи сүрә ичиндә мүмкүнсә намазлары Харем-и Шерифте кылмах, имкан олдуғунда нафиле таваф етмах чох сәвәптүр.

Тервије гүни, јани Арафадан бир гүн әвәл Арафата чыхылур. Арафа гүни гүнәш батаначан Арафатта калынур. Ибадет вә дуајнән вахыт гечирилүр. Бурада әвлә вә икинди намазлары жамаатинән әвлә вахтында барабар кылынур. Буна *“Жем-и Такдим”* дејилүр. Әвләдән сора вакф јапылур. Гүнәш баттухтан сора ахшам намазы кылынмадан *“Мүзделифеје”* јола чыхылур. Мүзделифеде ахшам вә јатсы намазлары жамаатинән јатсы вахтында барабар кылынур. Буна *“Жем-и Техир”* дејилүр. Гежеји Мүзделифеде гечүрдухтан сора шејтан ташламах ичүн кулланылажах ташлар бурада топланур.

Бајрам сабахы сабах намазы ерикән кылынып *“Музделифе вакфеси*” јапылур. Хава јадынландухтан сора Минаја тоғри јола чыхылур.

Бајрамын биринжи гүни Минада сырајнән:

1. Акабе жемресине једи таш атылур.

2. Сачлар тыраш едилип ихрамдан чыхылур. (ифрад хажжы јапанлара курбан кәсмах важиб олмадуғи ичүн бунлар Акабе Жемресине таш аттухтан сора тыраш олуп ихрамдан чыхарлар. Теметту ја да Кыран хажжы јапанлар Акабе Жемресине таш атып курбан кәстухтан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхарлар.)

3. Вахыт вә имкән булунурса ајны гүн Меккеје гедилип фарз олан зијарет тавафы јапылур.

Бајрамын икинжи гүни сырајнән: күчүк, орта вә Акабе Жемрелерине једишәр таш атылур. Бајрамын биринжи гүни зијарет тавафыны јапамијанлар икинжи гүндә јапарлар.

Бајрамын үчүнжи гүни: генә күчүк, орта вә Акабе Жемрелерине једишәр таш даха атылур. Ајны гүн Минадан Меккеје дөнүлдүғунда веда тавафы јапылып хаж вәзифәси тамамланмиш олур.

Ағнаттуғумуз Ифрад хажжидүр. Теметту вә Кыран хажжларынын јапылышында базы дәгишүклүхлар вардур.

Теметту хажжы: Теметту хажжы јапажах олан кимсә Микат сынырында умре ичүн ихрама гирәр. Меккеје гәлдуғунда усулүнә ујғун умреји јаптухтан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар. Тәрвије гүнүнәчан (јани Арафа гүнүндән бир гүн әвәл) Меккеде ихрамсыз бәкләр. Тәрвије гүни Меккеде хажж ичүн тәзәдән ихрама гирәр вә јохаридә ағнатулдуғы кими хаж вәзифәсини јапар.

Анжах Ифрад хажжындан фархлы олуп:

1. Бајрамын биринжи гүни Жемре Акабесине таш аттухтан сора курбан кәсәр, ондан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар.

2. Зијарет тавафындан сора хажжын сајыны јапар.

Кыран хажжы: Кыран хажжы јапажах олан Микат сынырында хәм хаж, хәм дә умреје икисинә бирдән нијат едип хәр икиси ичүн дә бир ихрама гирәр. Меккеје геттуғунда әвәл умре јапар, умреји тамамладухтан сора хажжын кудүм тавафыны, пешиндән дә хажжын сајыны јапар. Анжах ихрамдан чыхмаз. Ихрамлы бәкләјип тәрвије гүни гәлдуғунда Арафата чыхып ағнатылдуғы кими хаж вәзифәләрини јеринә гәтүрүр. Кыран хажжында да Ифрад хажжындан фаркли олуп: бајрамын биринжи гүни Жемре Акабесинә таш аттухтан сора курбан кәсәр, ондан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар.

УМРЕ

Умре, бәлли бир замана бағли олмадан усулүнә гөрә ихрама гирдухтан сора таваф етмах, сај јапмах вә тыраш олмахтан олушур.

Умре сүннәттүр. Умре ичүн бәлли бир заман јохтур. Арафа вә пешиндән гәлән курбан бајрамы гүнләри, јилдә бу беш гүндән башха хәр заман умре јапылабилүр.

Умренин јапылышы:

Умре јапмах иштијән кимсә *"Микат"* сынырларындан башха гәрәкли тәмүзлуғы јаптухтан сора умреје нијат едип телбије гәтүрүп ихрама гирәр. Меккеје улаштуғунда усулүнә гөрә Кәбенин әдрәфиндә умре тавафыны јапар. Таваф биттуғунда ики рәкәт *"Таваф намазы"* кылар. Даха сора Сафајнән Мерве арасында умренин сајыны јапар. Саји битүрдухтан сора тыраш олур вә ихрамдан чыхар. Беләјнән умре тамамланмиш олур.

СОРУЛАР:

1. Хаж нә демахтур?
2. Хажжын фајдаларыны кысажа ағнадын.
3. Хаж кимләрә фарздур?
4. Кач түр хажж вардур?
5. Курбан кәсмах ханги хаж түрүндә важиб дәгүлдүр?
6. Ихрам, телбије, таваф, сај вә вакфе нәјә дејилүр?
7. Умре нәдүр?

9-унжи Кысым

КУРБАН

Конулар:

- *Курбан кәсмәнин әхәммијаты; кимләр курбан кәсәр*
- *Курбан нә заман вә нәсин кәсилүр*
- *Курбанын әти вә дәрисијнән илгили ишләр*
- *Курбан олуп кәсилмәси жаиз олан вә олмијан хајванлар*
- *Әтләри јејилән вә јејилмијән хајванлар*
- *Адак курбаны*
- *Јеминин түрләри вә хүкмү*

КУРБАН КӘСМӘНИН ӘХӘММИЈАТЫ

Курбан ибадет нијатыјнән бәлли вахытта курбанлух хајваны кәсмахтур.

Курбан кәсмах малынән јапылан бир ибадеттүр вә важиптүр. Хижретин икинжи јилиндә әмредилмиштүр. Курбан, Аллах јолунда гөстәрилән бир федакәрлух, Онун вердуғи ниметлере карши шүкран боржуни јерине гәтүрмахтур.

Варлиләрин кәстухлары курбан әтләриндән јохсуллары јарарландурмасы, мислиманлар арасында сәвги вә кардашлух хисләрини куввәтләндүрүр. Варлухли инсанларинән барабар јохсуллар да сәвинүр. Курбанинән гәлән бу сәвинч инсанларын хузур вә хошбәхтлуғуны артурур.

Сәвгүли Пејғамбәримиз: **“Ким (мал варлух) генишлуғы булур да курбан кәсмәзсә бизим мечитимизә јахлашмасын.”** дија бујуруп курбан кәсмәнин варлиләр ичүн мүхим бир вәзифә олдуғуны бәлиртмиштүр.

КИМЛӘР КУРБАН КӘСӘР

Ашағыдаки шартлары ташыјан кимсәләрин курбан кәсмәси важиптүр:

1. Мислиман олмах;
2. Ахлы башында олмах;
3. Јеткинлух чағына гәлмиш олмах;
4. Хүр олмах;
5. Муким олмах (јани мисәфир олмамах)
6. Нисаб миктары мал ја да параја сахип олмах. (Курбан нисабында мал вә паранын үстүндән бир јилин гечмәси шарт дәгүлдүр.)

КУРБАН НӘ ЗАМАН ВӘ НӘСИН КӘСИЛҮР

Курбан кәсмәнин вахты Курбан бајрамынын биринжи, икинжи, үчүнжи гүнидүр. Үчүнжи гүнүн ахшамындан сора курбан кәсилмәз.

Курбаны кәсмәјә гөтүрәндә хајвана еј тавранмали, итәкләјип вуруп гөтүрмәмәлидүр. Хајвана захмет вермамах ичүн бичах еј биләнмиш олмали, курбаны әлиндән гәлүрсә сахиби кәсмәлидүр. Әлиндән гәлмәјән башхасына кәстүрәбилүр.

Курбан едиләжах хајван сол јаны үстүнә вә кыблеје каршы јатурулур. Кәсәжах адамын гәнди *"Бисмиллахи Аллаху әкбәр"* дејип хајванын чәнгәсинин алтындан јем јолуны, нәфәс јолуны вә шах тамарыны кәсип кесим иши битирилүр. Хајванын жаны чыхмадан башыны бәдәниндән ајырмах вә дәрисини јүзмәјә башламах мекрухтур. Курбаны кәсәндә биле билә *"Бесмеле"* сөјләнмәмишсә хајванын әти јејилмәз.

КУРБАНЫН ӘТИ ВӘ ДӘРИСИЈНӘН ИЛГИЛИ ЈАПЫЛАЖАХ ИШЛӘР

Курбаны кәсән кимсә курбанын әтиндән гәнди дә јијабилүр, башхаларына да једирәбилүр.

Курбан әтини үчә бөлүп: бир кысмыны курбан кәсмәјән јохсуллара тағытмали, бир кысмыны јахын вә достлара хәдије етмәли, каланыны дә гәндиси вә аиләси ичүн ајырмалидүр. Курбан әтинин тамамыны вермах да жаиздүр. Курбан әти вә дәриси сатылмаз, бундан касәп парасы өдәнмәз. Курбан дәрисини намазлух ја да әвдә кулланылажах бир шеј јапмах жаиз одуғи кими, бир јохсула ја да хејир ишләринә хизмет едән јерләрдән биринә дә вермах жаиздүр.

КУРБАН ОЛУП КӘСИЛМӘСИ ЖАИЗ ОЛАН ВӘ ОЛМИЈАН ХАЈВАНЛАР

Хајванлардан анжах тавар, гечи, сығыр (буға вә инәк), жамуш вә дәвә курбан едилүр. Бунлардан таваринән кечи бир јашыны, сығыр вә жамуш ики јашыны, дәвә беш јашыны толдурмиш олмалидүр. Анжах тавар алты ајыны тамамладуғы халда бир јашыны толдурмиш кими гөстәришли олурса курбан едиләбилүр. Кечи ичүн белә бир дурум јохтур, бир јашыны толдурмасы шарттур.

Тавар вә кечи бир киши ичүн курбан олур. Сығыр, жамуш вә дәвә бирдән једи кишијачан ортаклаша курбан едиләбилүр. Бу хајванларын бојнузсуз олмасы, бојнузунун бирәз кырых олмасы, дишләриндән бирәзинин төкүлмәси вә топал олмасы курбан олмаларына әнгәл дәгүлдүр.

Бу кусурлардан (әксүкләрдән) бири хајванда булунурса курбан олмаз:

1. Бир ја да ики гөзи кор олан;
2. Бојнузларындан бири ја да икиси көкүндән кырых олан;
3. Кулағынын ја да кујруғунун јарыдан чоғы копмиш олан;
4. Ајағынын үстүнә басамијажах дәрәжәдә топал олан;
5. Кулахлары ја да кујруғы тоғуштан олмијан;
6. Дишләринин чоғы төкүлмиш олуп, карныны тојурамијан;
7. Хаста олан;
8. Гәмүкләринин ичиндә илиги калмамиш дәрәжәдә зајыф олан;
9. Мәмә башлары копмиш олан;
10. Тавар вә кечинин мәмәләриндән бири, сығыр жинсиндән ики мәмәси курумиш олан;

Бундан башха таух, хороз кими хајванаринән әти јејилән јабан хајванлар курбан олмазлар.

ӘТЛӘРИ ЈЕЈИЛӘН ХАЈВАНЛАР

Тавар, гечи, сығыр, жамуш, дәвә, таух, каз, өрдәк, зүрафа (жираф), девекуши, бағыртлан куши, гөгәрчин, былдыржын (перепел), тавус куши (павлин), кырлангыч (ласточка), бајкуш, тавшан, турна, серче (воробей) вә сығыржык (скворец) кими хајванлар усулүнә ујғун олуп кәсилдуғы заман әтләри јејилүр. Бир дә суда јашајан хәр түр палух дә јејилүр.

Азы дишләријнән капып авланан, парчалајан вә гандини савунан хајванларын әтләри јејилмәз: курт, аји, аслан, каплан (тигр), синжап (белка), сансар (куница), мејмун, домуз, сыртлан (гиена), писик, ит, фил (слон), тилки вә гелинжик (хорёк) кими.

Ат, катыр вә ешәгин әтләри дә јејилмәз. Тырнахларыјнән авлајан, леш вә пислух јијан кушларын да әтләри јејилмәз: картал (орел), чајлак (нуб), акбаба (гриф), лејлек (журавль), кузгун (ворон), атмажа (ястреб), шахин (ястреб), јараса (летучая мышь) вә карға кими.

Јаратылыштан тиксинч олан: сичан, акреп (скорпион), јилан, кертенкеле (ящерица), курбаға, јер вә дениз каплумбағасы (черепаха), көстебек (крот), кирпи, сүмүкли бөжүк, чија, куртлар, бүтүн синәкләр вә бөжүкләр, ары вә келебек (бабочка) јејилмәзләр.

Палух шәклиндә олмијан дениз хајванларыјнән јенгеч (краб), мидје (мидия), истиридје (устрица) вә ыстакоз (омар) дә јејилмәз.

АДАК КУРБАНЫ

Адак бир кимсәнин јапмах зорунда олмадуғы бир шеји гәндинә важиб кылмасыдүр.

Адаклар икиjа аjрылур:

1. Хеч бир шеjә бағли олмаjып jапылан адаклар:

Бир кимсә *"Аллах рызасы ичүн бир курбан кәсәжәм"* диjа адак jапарса курбан кәсмах гәндинә важиб олур вә бу адағыны диләдуғы заман jерине гәтүрәбилүр.

2. Бир шеjин олмасына jа да олмамасына бағли олуп jапылан адаклар:

Мисал: *"Хастам еjләнүрсә Аллах рызасы ичүн бир курбан кәсәжәм"* диjа адакта булунан кимсәнин хастасы еjләндуғунда курбан кәсмәси важиб олур. Дедуғи иш даха герчәкләшмәдән курбан кәсмәси гечәрли дәгүлдүр.

Адаклар анжах курбан едиләжах хаjванлардан олур: таух, хороз кими хаjванлардан адак курбаны олмаз.

Адак курбанынын әтиндән адағы jапанын гәндиси, карысы (кожасы), анасы, бабасы, дәдәләри, нәнәләри, чожухлары вә торунлары да jиjамаз, нисаб миктары мал jа да парасы олуп варлухли саjыланлар да jиjамаз. Адак курбанынын тамамынын jохсуллара тағытылмасы гәрәкир.

Өли ичүн курбан кәсмәнин хүкми:

Өли ичүн курбан кәсмах иштәjән кимсә буни Курбан баjрамы гүнләриндә кәсмәси лазымдур. Белә бир курбанын әтиндән кәсәнин гәндиси jиjабилүр, башхаларына дә верәбилүр.

Әгәр курбан кәсилмәсини өли васиjет етмишсә бу курбанын әтиндән кәсән кимсә jиjамаз, тамамыны jохсуллара тағытмасы гәрәкүр.

JЕМИН ТҮРЛӘРИ ВӘ ХҮКМИ

Jемин, сөзә куввәт казандурмах максәдиjнән Аллахын адыны анмахтур.

Jемин үч түрдүр:

1. Jемин-и ләғв: jанлышлухла jалан jере jапылан jемин демахтур. Парасы олдуғы халда олмадуғуны занып "Валла, парам jох" диjа jемин етмах кими. Белә jеминдән өтүри кеффарет вермах гәрәкмәз.

2. Jемин-и гамус: билә билә jалан jерә jемин етмахтур. Гөрмәдуғы бир шеj ичүн "валла, гөрдүм", боржуни өдәмәдуғы халда "Валла, өдәдим" деjип билә билә jалан jере jемин етмах кими. Белә jалан jере jемин етмах бөjүк гүнахтур. Бунун бағышланмасы ичүн төбә етмәли, Аллахтан аф диләмәлидүр.

Белә jемин едип башхасына хаксызлух етмишсә, хаккы сахибинә вермәли вә халаллух алмалидүр. Бунун кими jеминләрдән өтүри кеффарет вермәjә гәрәк jох. Чүнки бунун гүнахындан куртулмах ичүн кеффарет jетәрли дәгүл.

3. Јемин-и мунакиде: гәләжахта бир иши јапажағына ја да јапмијажағына јемин етмахтур. “Валла, сабах боржуми өдијажам”, “Валла, фәлән кимсәјнән сөјләмијажам” дија јемин етмах кими. Әгәр јеминә ујғун олуп дедуғуны јапарса кеффарет гәрәкмәз. Анжах јемин едип сөјләмиш олдуғы сөзи јеринә гәтүрмәзсә јемин бозулмиш олур вә жезәсы кеффареттүр.

Јеминин кеффарети:

Гәләжахта бир шеј јапажағына ја да јапмијажағына јемин едип дә јеминини бозан кимсә кеффарет вермах ичүн он јохсули гејдүрүр ја да он јохсула бирәр фитре миктары пара верүр. Бунлары јапажах гүжи олмијанлар пешпеше үч гүн кеффарет орожи тутарлар.

СОРУЛАР:

1. Курбан кәсмах кимләрә важиптүр?
2. Курбан нә заман кәсилүр?
3. Курбанын эти вә дәрисијнән илгили нәләр јапылмалидүр?
4. Курбан олуп кәсилмәси жаиз олан вә олмијан хајванлар нәләрдүр?
5. Адак курбаны нәдүр, нә заман кәсилүр, адак курбанынын эти вә дәриси нә јапылур?
6. Әти јејилән вә јејилмәјән хајванлар хангиләридүр?
7. Јемин нәјә дејилүр, кач түрдүр?
8. Јемин кеффаретини ағнадын.

10-унжи Кысым

МҮБАРЕК ГҮН ВӘ ГЕЖӘЛӘР

Конулар:

- *Жума вә бајрам гүнләри*
- *Мәвлүт кандили*
- *Регаиб вә Мирач гежәләри*
- *Берат вә Кадир гежәләри*

ЖУМА ГҮНИ

Жума гүни мислиманлар ичүн бир бајрам гүни демахтур. Жума намазы жамаатинән кылынур. Бу сәбәплә мислиманлар бир араја гәлип бирбирләријнән јахындан танышмах вә гөрүшмах имкәни булурлар. Хәр хафта мислиманларын белә бир араја гәлмәси араларындаки достлуғы артурур, бирлух вә барабарлуғы куввәтләндүрүр.

Жума, мүхим олајларын мејдана гәлдуғы чох хејирли вә фазилетли бир гүндүр. Пејғамбәримиз беләбујурмиштүр:

“Үстүнә гүнәшин тоғдуғы ән хејирли гүн жума гүнидүр. Адем (а.с.) о гүн јаратылмиш, о гүн жәннәтә којулмиш вә о гүн жәннәттән чыхарылмиштүр”.

“Жума гүнүндә бир саат вардур ки, ханги мүмин о саатта Аллахтан бир диләктә булунурса, Аллах онун диләгини кабул едәр.”

БАЈРАМ ГҮНЛӘРИ

Јилдә ики дини бајрамымыз вардур:

1. Рамазан бајрамы
2. Курбан бајрамы

Бајрам сәвинч гүни демахтур. Рамазан ајында ороч тутуп Аллахын әмрини јерине гәтүран, Курбан бајрамында курбан кәсип Аллах јолунда федакәрлух гөстәрән бајрам намазларыны топлужа кылан мислиманлар вәзифәләрини јапмиш олманын сәвинч вә хошбәхтлулуғуны јашарлар.

Рамазанда зәкәт вә фитрәләринән, Курбан бајрамында курбан этләринән јохсуллара јардым әлләри узатылур. Беләјнән варли јохсул арасында герчәк ағнамда бир сәвги вә хөрмәт мејдана гәлүр.

Бајрамларда ана, баба вә бөјүкләр зијарет едилүр, тарғынлар барышур, хысым вә жан жигәр арасында каршылухли хедије вермәләр достлухлары куввәтләндүрүр. Инсанлар арасында јашанан бу ортак сәвинч, дини вә милли хисләри куввәтләндүрүр. Бајрамларын гәтүрдуғы хузур ичиндә мислиманларын үстләриндәки јорғунлухлары гедәр, үзүнтүләр унутулур.

Бајрамларда мүминләр бирбирләријнән бајрамлашур, узахта оланлара тәбрикләр јолланып гөнүлләри алынур. Кабирләр зијарет едилип өлиләр ичүн дуа едилүр. Куран охунуп вә садака верилип рухлары шад едилүр.

Бајрамлар Аллахын мүмин кулларына бирәр зијафет гүнләридүр. Бу гүнләр Аллахын рызасына ујғун тавранышларинән гечүрүлмалидүр.

МӘВЛҮТ КАНДИЛИ

Инсанлуғун куртулушы ичүн гөндәрилән сон вә ән бөјүк пејғамбәр, бизим Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) 571 јилиндә Камери ајлардан Ребиүл-еввел ајынын он икинжи гежәси тоғмиштүр. Бу мүбарек гежәјә *“Мәвлүт кандили”* дејилүр.

Онун тоғдуғи чағда дүнјанын хәр тәрәфиндә жахиллух, зулүм вә ахлаксызлух алмиш башыны гедијерди, Аллах инанжы унутулмиш, инсанлух корхунч вә каранух бир дурума дүшмиш, дүнја јашанмаз хала гәлмишти.

Сәвгүли Пејғамбәримизин тоғумијнән дүнја ајдынланды, тәк Аллах инанжијнән јүрәкләр нурланды. Ешитлух, адалет вә кардашлух гәлди. Она инанан милләтләр герчәк хузура кавушты. Онун тоғдуғи гежә инсанлуғун куртулуши ичүн чох хејирли вә мүбарек бир башланғычтур.

Бу гежә мислиманлар арасында јүзјиллләрдән бери бөјүк би сәвинчле кутланијер, сәвгүли Пејғамбәримиз дәрин бир хөрмәтинән анылыјер. Бөјүк түрк алими Сүлејман Челеби тәрәфиндән јазылан вә асыл ады **“Весилетүн нежат”** олан Мәвлүт китабы онун тоғумуны, үстүнлүғуны вә мужизәләрини ән гөзәл шәкилдә ағнатан кыјмәтли бир китаптур.

Пејғамбәримизин тоғум јилдөнүмләриндә охунан мәвлүтләри хөрмәтинән динләмах, онун мүбарек рухуна салат вә сәләм охумах хеч шүпәсиз бөјүк милләтимизин Пејғамбәримизә олан сынырсыз сәвги вә бағлылуғунун бир гөстәргәсидүр.

Бунинән барабар онун ахлак вә фазилет толи өмрүни өгрәнмах вә гәндимизә өрнек алмах башта гәлән вәзифәләримиздүр. Асыл о заман онун сәвгисини вә хошнутлуғуны казанмиш олурух.

РЕГАИБ ГЕЖӘСИ

Үч ајлар дија билинән Режеп, Шабан вә Рамазан ајлары маневи бахымдан өбүр ајлардан даха үстүн вә даха бәрәкәтлидүр. Режеп ајы гәлдуғунда Пејғамбәримиз белә дуа едәрди:

"Аллахым, бизә Режеп вә Шабаны мүбарек ејле вә бизи Рамазана улаштур."

Режеп ајынын биринжи жума гежаси "Регаиб гежәси"дүр. Бу гежә Аллахын рахмет вә бағышламасынын бол олдуғи, дуаларын кабул едүлдуғы мүбарек бир гежәдүр. Пејғамбәр Ефендимиз белә бујурмиштүр:

"Беш гежә вардур ки, онларда јапылан дуалар гери чәврүлмәз. Бунлар:

- **Режебин биринжи жума гежәси**
- **Шабанын он бешинжи гежәси**
- **Жума гежәләри**
- **Рамазан бајрамы гежәси**
- **Курбан бајрамы гежәсидүр."**

МИРАЧ ГЕЖӘСИ

Аллахын дәвәти үстүнә сәвгүли Пејғамбәримиз бир гежә Меккеде Месжид-и Харамдан Кудүстәки Месжид-и Аксаја гөтүрүлмиш, орадан Жебраилинән барабар бүтүн гөкләри ашып *"Сидретүл мүнтеха"* дејилән макама (јере) јүксәлмиштүр. Пејғамбәримиз (с.а.с.) бурадан даха иләрије гетмиш вә васытасыз халда Јүже Аллахынән гөрүшмиштүр.

Бу мукаддес јолжулуғун Меккеден Кудүсәчан олан кысмына *"Исра",* Кудүстән сора девам едән кысмына да *"Мирач"* дејилүр. Пејғамбәримиз беш вахыт намазы үммәтинә Мирач хәдијеси олуп гәтүрмиштүр.

Мирач Пејғамбәримизин ән бөјүк мужизәләриндән биридүр. Хижреттен бир јарым јил әвәл Режеп ајынын јигирми јединжи гежәсиндә мејдана гәлмиштүр.

БЕРАТ ГЕЖӘСИ

Шабан ајынын он бешинжи гежәси *"Берат гежәси"*дүр. Борчтан, суч вә жезадан куртулмах ағнамыны ташыјан Берат, гүнахлардан куртулуш гежәси демахтур.

Бу гежә Јүже Аллахын гәндинә јөнелип аф диләјән мүминләри бағышлајып куртулуш бераты вердуғы бир гежәдүр. Бу гежәји ојанух халда гечүрүп диләкләримизи Аллаха сунмамызы иштәјән сәвгүли Пејғамбәримиз белә бујурије:

“Шабан ајынын он бешинжи гежәси олдуғы заман о гежәји ибадетинән гечүрүн, гүнүзүни дә ороч тутун. Чүнки Аллаху Теалә о гежә гүнәш тоғаначан дүнјаја рахметијнән ортаја чыхып” белә бујурур:

- **Јох мидүр бағышланмах иштәјән, бағышлыјем?**
- **Јох мидүр рызык иштәјән, рызыкландурем?**
- **Јох мидүр дәрт вә мүсибәтә тутулан, шифа верем?**
- **Даха ханги диләкләри олан варса иштәсинләр верем.**

Еләјсә Раббимизин мүждәсинә кулах верип бизләрә танынан бу фырсатлардан јарарланмалијух.

КАДИР ГЕЖӘСИ

Рамазан ајынын јигирми јединжи гежәси *“Кадир гежәси”*дүр. Инсанлара дүнјада вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрән динимизин кутсал китабы Куран-и Керим Пејғамбәримизә Рамазан ајы ичиндә Кадир гежәсиндә енмәјә башламиш. Хазрети Мухаммедә (с.а.с.) пејғамбәрлух вәзифәси бу гежәдә верилмиш вә Ислам гүнәши бу гежәдә тоғмиштүр.

Кадир гежәсинин бин ајдан даха хејирли олдуғы Куран-и Керимдә ачухча билдирилмиштүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз дә бу гежәнин фазилетиндән өтүри белә бујурмиштүр:

“Ким ки фазилетинә инанып вә мүкәфатыни Аллахтан бәкләјип Кадир гежәсини ибадетинән гечирүрсә гечмиш гүнхлары бағышланур.”

Кадир гежәси биз мүминләрә Аллаху Теаләнын бөјүк бир лүтфу вә сонсуз рахметинин әсәридүр. Бу гежәји Аллах рызасы ичүн намаз кылып, Куран охујуп вә дуа едип ән еј шәкилдә гечүрмәлијух.

Хазрети Ајше бир гүн Пејғамбәримизә:

- *“Ја Ресулеллах, Кадир гежәсинә растларсам нәсин дуа едем?”* дија сорди.
- Пејғамбәримиз белә бујурди:
- **“Де ки: Ја, Рабб, сән чох аффедижисин, аффетмеји сәвәрсин, бәни аффет.”**

Сәвгүли Пејғамбәримизин өгрәттуғы бу дуаjы биз де Кадир гежәсиндә тәкрәр едәх.

Кандил гежәләрини Аллах рызасы ичүн намаз кылмах, Куран охумах, Пејғамбәримизә салат вә сәләм охумах, гүнахларымызын бағышланмасы ичүн Аллахтан аф диләмах, дүнја вә ахырәтә аит диләкләримиз ичүн дуа етмах вә јапажағымыз јардымларинән јохсуллары сәвиндүрмәғинән гечирмәлијух.

СОРУЛАР:

1. Жума гүнүнүн фазилетини ağнадын.
2. Јилдә кач дини бајрамымыз вардур? Бајрамларын әхәммијаты нәдүр?
3. Мәвлүт кандилини ağнадын.
4. Регаиб гежәси нәдүр?
5. Мирач гежәсинин әхәммијатыны ağнадын.
6. Берат гежәси не замандур? Фазилетини ağнадын.
7. Кадир гежәсинин фазилетини ağнадын.
8. Кандил гежәләриндә нәләр јапылмалидүр?

ҮЧҮНЖИ БӨЛҮМ

АХЛАК

ИСЛАМ ВӘ АХЛАК

Конулар:

Ахлак нә демахтур
Исламда ахлак
Еј ахлаклы олмада инанч вә ибадетин ролү
Ән гөзәл ахлак мисали Хазрети Мухаммед (с.а.с.)
Фәртләр ичүн ахлакын әхәммијаты
Иш хајаты вә ахлак
Ахлак дәгишүр ми
Ислам дининин ахыла вә илимә вердуғы үстүн кыјмәт

АХЛАК НӘ ДЕМАХТУР

Ахлак инсанын рухуна јерләшән алышканлухлардур. Бу алышканлухлар чох дүшүнмәјә гәрәк олмадан хәрәкәт вә тавранышларымызы мејдана гәтүрүр.

Рухумуза јерләшән алышканлухларымыз ики кысымдур:

1. Еј алышканлухлар
2. Көти алышканлухлар.

Органларымызын хәрәкәтләри рухумуза бағлидүр. Рухумуза еј алышканлухлар јерләшүрсә органларымызын хәрәкәт вә тавранышлары еј олур. Бунлара **гөзәл ахлак** дејилүр. Рухумуза көти алышканлухлар јерләшүрсә тавранышларымыз көти олур. Бунлара да **көти ахлак** дејилүр. Тавранышларымызын еј, ахлакымызын гөзәл олабилмәси ичүн рухумузу көти алышканлухлардан тәмүзләјип еј алышканлухлар јерләштүрмәмиз лазым.

Топраға әктуғумуз тохума гөрә махсул алурух. Нәсин ки буғдај тохумундан буғдај битијерсә, арпа тохумундан да арпа битәр. Демах ки, топрағын ичинә ханги тохуми әкәрсах бу тохумдан она гөрә битки чыхар. Буни кими рухумузун дәринлухларына еј алышканлух тохумларыны әкәрсах бу тохумлар органларымызда гөзәл ахлак олуп ортаја чыхар. Әгәр рухумуза көти алышканлух тохумларыны әкәрсах бу тохумлар да органларымызда көти ахлак олуп мејдана гәлүр.

ИСЛАМДА АХЛАК

Ислам дининдә ахлакын бөјүк бир әхәммијаты вә кыјмәти вардур. Исламын максәди инсанлары гөзәл ахлак сахиби јапып олгунлаштурмахтур. Ислам гөзәл ахлак демахтур. Пејғамбәримиз (с.а.с.) белә бујурмиштүр:

“Бән гөзәл ахлакы тамамламах ичүн гөндәрилдим.” Бир мислиманын кыјмәти ахлакынын гөзәллүғијнән өлчүлүр. Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Сизин бәнә ән сәвимлиниз вә кыјамат гүнүндә бәнә ән јахыныныз ахлакы ән гөзәл оланыздур.” бујуруп бу герчәги дилә гәтүрмиштүр.

Пејғамбәримизә:

“Аллах катында ән сәвгүли куллар кимләрдүр?” дија сормишләр.

Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Ахлакы ән гөзәл оланыдүр.” бујурмиш. Ибадетләр нәсин динимизин әмријсә, ахлаки вәзифәләри јерине гәтүрмах да динимизин әмридүр. Исламда ибадетлерин бир максәди дә инсанлары көтилүхтан сахындурмах вә еј ахлак сахиби јапмахтур.

ЕЈ АХЛАКЛЫ ОЛМАДА ИНАНЧ ВӘ ИБАДЕТИН РОЛҮ

Герчәк бир инанжа сахип олан инсан бүтүн тавранышларынын Аллах тәрәфиндән гөрүлдуғуна вә бунларын гөрәвли мәләкләр тәрәфиндән дә јазылдуғуна инанур. Дүнјада јаптуғи хәр иш вә тавранышын кыјамат гүнүндә гәндиндән сорулажағыны билүр. Ејлух јапанларын бунун мүкәфатыны гөрәжағына, көтилух едәнләрин дә жезасыны чәкәжағына мутлака инанур.

Јүжә Аллах Куран-и Керимде белә бујуријер:

“Ким зәррә катән ејлух јапмишсә, они гөрүр. Ким дә зәррә катән көтилух јапмишсә, они гөрүр.”

Бу инанч инсаны көтилухлардан узахлаштурур вә ејлух јапмаја јөнәлтүр. Јурәгиндә белә бир инанч вә сорумлулух хисси ташыјан кимсәләрдән исә гәнди фајдасы олмадухча ејлух бәкләмәз, бунлар фырсат булдуғунда көтилуғы јапабилүрләр.

Анжах јүрәгиндә сағлам бир инанч ташыјан бир мислиман бүтүн тавранышларына диккат едәр. Кимсәјә көтилух јапмаз. Әлиндән гәлдуғи катән ејлух јапмаја чалышур. Ибадетлер хәм јүрәгимиздәки иманы куввәтләндүрүр, хәм дә еј ахлаклы олмамызы сағлар.

Беш вахыт намаз бизә хәр вахыт Аллахы ахлымыза гәтүрүр, хәр түрли көти тавранышлардан вазгечирүр. Ороч шефкат вә мәрхәмәт хисләрини гәлиштүрүр, әлимизи харамдан, дилимизи јаландан корур. Зекәт жимрилухтан куртарур, башхаларына каршы ејлух вә јардымсәвәрлух хисләрини гәлиштүрүр, милләтә фајдали бир инсан халына гәтүрүр.

Беләјнән, ибадетләринән бесленен иман органларымызда еј ахлак мејвалары вермиш вә инсан герчәк кыјмәтини казанмиш олур. Еј ахлак сахиби олмијанлар исә чичәк вә јапрах ачмијан мејвасыз ағач кимидүрләр.

ӘН ГӨЗӘЛ АХЛАК МИСАЛИ ХАЗРЕТИ МУХАММЕД (с.а.с.)

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Аллахын тәрбијасында јетишмиш, јүксәк ахлак сахиби бир пејғамбәрдүр. О ахлакыны Курандан алмиш, бүтүн ејлухлары гәндиндә топламиштүр. Хазрети Ајшеје Пејғамбәримизин ахлакынын нәсин олдуғы сорулдуғунда бу жәвабы вермиш:

"Онун ахлакы Куранды."

Пејғамбәр Әфәндимиз ахлаки вәзифәләрини хәм өғрәтмиш, хәм дә гәнди ујғуламиштүр. О хеч бир вахыт тоғрилүхтан, ејлухтан ајрылмамиш, гөзәл ахлакы, еј тавранышларијнән инсанлара мисал олмиштүр. Јүжә Аллах Куран-и Керимде: **"Аллахын ресулүндә сизин ичүн ујулмасы гәрәкли гөзәл өрнәк вардур."** бујуруп Пејғамбәримизин јашајышыны өрнәк алмамызы истәмиштүр. Бизә дүшән вәзифә Пејғамбәримизин ахлак вә фазилет толи өмрүни ејжә өгрәнмах, онун ахлаки тавранышларыны өрнәк алып јашамахтур.

ФӘРТЛӘР ИЧҮН АХЛАКЫН ӘХӘММИЈАТЫ

Билиндуғы кими, милләт ады верилән бөјүк топлулух аиләләрин (түтүнләрин) бир араја гәлмәсиндән олушур. Аиләләр дә фәртләрдән мејдана гәлүр. О халда бир милләтин гүчли олмасы, хошбәхтлух ичиндә јашамасы аиләләрин сағлам бир јапыја сахип олмасына бағлидүр. Аиләнин сағлам вә хузурли олмасы, аилә ичиндәки фәртләрин үстләринә дүшән ахлаки вәзифәләри јеринә гәтүрмәләријнән мүмкүндүр.

Бу сәбәплә хәр шејдән әвәл милләти мејдана гәтүрән фәртләрин еј ахлаклы олмасы бөјүк әхәммијат ташыјер. Нәсин ки чүрүк тахталардан сағлам бир гәми јапыламазса, еј ахлак сахиби олмијан, сорумлулух хисси ташымијан фәртләрдән дә гүчли вә сағлам бир милләт мејдана гәлмәз.

ИШ ХАЈАТЫ ВӘ АХЛАК

Чалышмах динимизин әмридүр. Бир мислиман гечинмах вә кимсәјә мухтач олмадан јашамах ичүн чалышмах зорундадур. Чалышып казанманын чох јоллары вар, анжах бу конуда ән мүхим хусус казанжымызы халал јоллардан сағламах вә рызкымыза харам карыштурмамахтур.

Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Инсанын малыны нерәдән казанып нерәјә харчладуғундан кыјамат гүни соргуја чәкиләжағыны” билдирмиш, казанжына харам карыштуранлардан өтүри бу ујары јапмиштүр:

“Бир мислиманы јалдатан ја да зәрәр верән биздән дәгүлдүр.”

Чалышып казананда тоғри хәрәкәт едәнләр ичүн дә бу мүждәји вермиштүр:

“Тижаретте (алверде) тоғрилухтан ајрылмијан кыјамат гүнүндә пејғамбәрләринән барабар олажахтур.” Тоғрилух мислиманлухта чох мүхим бир ахлак кајидәсидүр (куралыдүр). Мислимана јахышан, иш хајатында тоғрилухтан ајрылмамах, инсанлары јалдатмахтан, кара базаржилухтан (спекуляция), качахчылухтан сахынмах, халал вә тәмүз јоллардан казанмахтур.

Бир шеј үрәтәнин вәзифәси еј вә тоғри мал јапмахтур. Ишчи вә мемурун (девлет адамынын) вәзифәси гәндиләринә верилән ишләри әксүксүз јапмахтур. Чалышан бир инсан «бәни кимсә гөрмијер» дејип вәзифәсини бозарса, тоғри јапмазса, тоғрилухтан ајрылмиш вә хаксыз казанч әлдә етмиш олур ки, бу тавраныш динимиздә кесинликле јасахтур. Башхасынын хаккыны чалмах, вәзифәсини көтија кулланмахтур. Белә хәрәкәт едәнләр әмәкләрин боша гетмәсинә сәбәп олур. Бундан хәм дәвләт зәрәр гөрүр, хәм дә инсанларын бирбиринә гүвәни калмаз. Тәмүз јүрәкли, еј ахлаклы бир мислиман буни кими тавранышлардан узахтур.

Еј ахлак сахиби инсан ишини тоғри јапар, кимсәји јалдатмаз, сахтекәрлух јапмаз. Үстүнә алдуғы вәзифәји хаккыјнән јапар, хәм гәндинә, хәм дә чевресинә јарарли олур.

АХЛАК ДӘГИШҮР МИ

Чожух дүнјаја тәртәмүз гәлүр. Әгәр анасы вә бабасы тәрәфиндән еј тәрбија едилүр, гөзәл хујлар өгрәдилүрсә еј ахлаклы олуп јетишүр. Әгәр ки еј тәрбија едилмәзсә, рухуну көти хујлар бир кара ләкә кими сарарса, ондан гөзәл ахлак вә еј тавранышлар бәкләнмәз.

Нәсин ки бәдәнимизи рахатсыз едән хасталухлар дәрмәнинән ејланијерсә, рухумуз да көти алышканлухлар атылып јеринә еј алышканлухлар јерлештирилмәсијнән ејланабилүр.

Сәвгүли Пејғамбәримиз: «**Ахлакынызы гөзәлләштүрүн**» бујуруп көти ахлакын дүзәләбиләжағыны билдирмиштүр.

Гәндиндә булашыжы хасталух олан бир хастајнан отуруп кахан кимсә ајны хасталуға јахаланабилүр. Көти ахлаклы инсанларынән архаташлух едәнләр дә онларын тавранышларындан еткиләнүр вә заманла еј хујларыны јитүрүп көти ахлаклы олурлар. Бу сәбәплә, еј ахлак сахиби олмах вә буни девам еттирәбилмах

ичүн еј бир ахлак еғитими гөрмахтан башха билгили вә еј ахлаклы инсанларынән архаташлух етмах, көтиләринән дүшүп кахмахтан сахынмах лазым.

Сәвгүли Пејғамбәримиз:

- Еј кимсәләринән архаташлух етмәји, гөзәл кохиләр сатылан бир дүккәнда отурмаја бәнзәтмиштүр. Дүккән сахиби о кимсәјә бир шеј икрам етмәсә билә оранын гөзәл кохиләриндән фајдаланур.

- Көти кимсәләринән архаташлух етмәји дә дәмүржи устаханасында отурмаја бәнзәтмиштүр. Орада отуран кимсәјә ја бир аташ кывылжымы сичрәр, ја да көти кохусундан рахатсыз олур.

Иштә буни кими еј кимсәләринән архаташлух едәнә, ејләрин гөзәл ахлакы тәсир едәр, о да еј хујлу олур. Көти ахлаклы инсанларынән архаташлух едәнләрә дә онларын көти авранышлары тәсир едәр вә заманла о кимсәнин еј хујлары бозулур, көти ахлаклы олур.

Бизә дүшән вәзифә архаташ сечмахта диккатли олмах, еј вә билгили кимсәләринән дост олмах, онларын сөз вә сохбәтләриндән фајдаланмах, көти инсанлардан узах турмахтур. Анжах, көти тавранышлардан куртарма максәдијнән инсанлара јахлашмалы вә еј ахлак сахиби олмаларына јардымжы олмалијух.

ИСЛАМ ДИНИНИН АХЫЛА ВӘ ИЛИМӘ ВЕРДУҒЫ ҮСТҮН КЫЈМӘТ

Ахыл, Аллахын инсанлара вердуғы бөјүк бир ниметтүр. Инсан еји вә көтији бирбириндән ахылынән ајырур. Ахыл, инсаны өбүр жанлылардан ајыран ән бөјүк өзәлликтүр.

Динимиздә мүкәлләф олмах ичүн ахылли олмах шарттур. Иман вә ибадетлерде аранан биринжи шарт ахылдур. Ахылы олмијанларын динин әмирләриндән сорумли олмамасы, ахлын Ислам дининдәки әхәммијатыны гөстәријер. Анжах ахылын герчәк кыјмәтини булмасы вә инсан ичүн јарарли олабилмәси, они еј кулланмаја бағлидүр. Ахлыны еј кулланмијанлар Куран-и Керимде хор гөрүлијерләр. Ахыл ән мүхим билги васыталарындан биридүр.

Ислам дини ахыла олдуғы кими билгија да үстүн бир кыјмәт вермиш, хәп охумајы вә өгрәнмәји әмретмиштүр. Куран-и Керимин биринжи ајетинин **«Охи»** әмријнән башламасы бизә охуманын әхәммијатыны ачух бир шәкилдә гөстәријер. Билгије вә билги сахиплерине верилен дәғәр конусунда Јүже Аллах белә бујуријер:

«Де ки, хеч биләнләринән билмијанлар бир олур ми?» Пејғамбәр Әфәндимиз дә билги өгрәнмәнин мислиманлар ичүн мүхим бир вәзифә олдуғуны белиртип белә бујуријер:

«Илим өгрәнмах адам вә кадын хәр мислимана фарздур.»

Динимизин әмирләринә ујғун олуп аталарымыз билгија чох дәғәр вермиш, билим адамларына чох бөјүк хөрмәт гөстәрмиштүр.

Бөјүк Түрк хүкүмдары Јавуз Султан Селим, Мысыр (Египет) сәфәриндән дөнәндә јанында булунан үнлү дин билгини Ибни Кемалинән чамурли бир јердән гечијерләрмиш. Ибни Кемалин атынын ајағындан сичрәјән чамурлар Јавузун урбасыны кирләттуғунда Ибни Кемал буна чох үзүлмишти.

Хожасынын үзүлдүғүни гөрән Јавуз Султан Селим:

«Үзүлмә Хожам! Алимин атынын ајағындан сичрәјән чамур бизим ичүн бир бәзәклухтур. Бу кафтан бир чамуринән сахланып табутумун үстүнә којулсун» дија вәсијат етмиш, алимләрә олан үстүн хөрмәтини гөстәрмиштүр.

СОРУЛАР:

1. Ахлак нәјә дејилүр, ағнадын.
2. Исламда ахлака верилән әхәммијаты ағнадын.
3. Инанч вә ибадетин еј ахлаклы олмадаки ролүнү ачухлајын.
4. Пејғамбәримизин ахлакы нәсинди?
5. Фәрт ичүн ахлакын әхәммијатыны ағнадын.
6. Ахлакын иш хајатына тәсирини ағнадын.
7. Ахлак дәгишүр ми, ачухлајын.
8. Исламда ахыла вә илимә верилән кыјмәти ағнадын.

2-нжи Кысым

АХЛАКИ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

Конулар:

- *Ислам дининдә ахлаки вәзифәләр*
- *Аллаха, Пејғамбәрә вә Курана каршы вәзифәләримиз*
- *Гәнди шәхсымыза каршы вәзифәләримиз*
- *Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз*
- *Рухумуза каршы вәзифәләримиз*
- *Јемәдә вә ичмәдә ахлак каидәләри*
- *Дилин тәрбија едилмәси вә дүзәлтилмәси*
- *Өбүр органларымызын тәрбија едилмәси вә дүзәлтилмәси*

АХЛАКИ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

Ислам дининдә ахлаки вәзифәләр башлыжа беш кысымдур:

1. Аллаха, Пејғамбәрә вә Курана каршы вәзифәләримиз,
2. Гәнди гәндимизә каршы вәзифәләримиз,
3. Аиләмизә каршы вәзифәләримиз,
4. Вәтән вә милләтимизә каршы вәзифәләримиз,
5. Бүтүн инсанлара каршы вәзифәләримиз.

1- АЛЛАХА, ПЕЈҒАМБӘРӘ ВӘ КУРАНА КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

А. Аллаха каршы вәзифәләримиз:

Бизи јохтан вар едән вә мүкәммәл органларинән бәзәдән, јер јүзүндә нә варса хәпписини бизим фајдаланмамыз ичүн јаратан Аллахтур. Инсана верилән бу үстүн өзәлликләр хеч бир жанлыја верилмәмиштүр. Бу ејлухлара каршы јапмамыз гәрәкән вәзифәләр вардур.

Бу вәзифәләр:

1) Аллахын варлуғуна вә бирлуғуна инанмах,

2) Ибадет вәзифәләрини јеринә гәтүрмах,

3) Әмирләринә ујғун хәрәкәт едип јасак еттуғи шејләрдән сахынмах,

4) Аллах сәвгисини хәр шејдән үстүн тутмах,

5) Онун адыны хөрмәтинән анмах,

6) Вердуғы ниметлере шүкретмах.

Б. Пејғамбәрә каршы вәзифәләримиз:

Аллах Ислам динини инсанлара улаштурма вәзифәсини Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) верди. Сәвгүли Пејғамбәримиз инсанлуғун куртулушы ичүн чох чалышты. Бу уғурда бир чох чәтинлухларинән каршылашты. Исламын ишығыјнән дүнјајы ајдынлатты. Инсанлара хошбәхт олманын јолларыны гөстәрди.

Бу сәбәплә:

1) Онун сон вә ән бөјүк пејғамбәр олдуғуна инанмах,

2) Они чох сәвмах, ады анылдуғы заман салеват-и шерифе охумах,

3) Онун гөстәрдуғы јолдан јүрүмах,

4) Онун гөзәл ахлакыны гәндимизә өрнәк алып јашамах. Пејғамбәримизә каршы јеринә гәтүрмәмиз гәрәкән вәзифәләрдүр.

В. Курана каршы вәзифәләримиз:

1) Куран-и Керимин Аллах тәрәфиндән Пејғамбәримиз вәситәсијнән гөндәрилән сон китап олдуғуна инанмах,

2) Они усулүнә гөрә гөзәлжә охумах,

3) Манасыны ағнамаја чалышмах,

4) Кураны охујанда вә динлијанда чох хөрмәтли олмах,

5) Куранын јап дедухларыны јапмах, јапма дедухларындан сахынмах.

2- ГӘНДИ ШӘХСЫМЫЗА КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

Инсан бәдән вә рухтан мејдана гәлән бир варлухтур. Бу сәбәплә гәндимизә каршы вәзифәләримиз ики кысыма ајрылур:

1. Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз,
2. Рухумуза каршы вәзифәләримиз.

1. Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз:

А. Дүзәнли бәсләнмах (јемах ичмах): Јијажағымыза, ичажағымыза диккат едип дәнгәли бәсләнмәлијух. Чүнки сағлухли вә гүчли бир бәдәнә сахип олабилмәмиз буна бағлидүр. Куран-и Керимде белә бујурулыјер: **«Еј инсанлар! Јер јүзүндәки тәмүз вә халал олан шејләрдән јејин.»**

Пејғамбәр Әфәндимиз: **«Куввәтли мүмин зајыф мүминдән даха хејирли вә Аллах катында даха сәвимлидүр.»** бујуруп мислиманын гүчли вә куввәтли олмасыны истәмиштүр.

Б. Сағлуғумузы корумах: Нәсин ки бәдәнимизи хасталухлардан корумах вә бунун ичүн гәрәкли ехтијатлары (тәдбирләри) алмах вәзифәмиз олдуғы кими,

хәр ханги бир хасталуға јахаландуғумуз заман ејләнмах да вәзифәмиздүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз бу конуда белә бујуријер:

«Еј Аллахын куллары! Ејланын. Чүнки Аллах вердуғы хәр хасталуғун дәрмәнини дә јаратмиштүр.»

Ислам дини бәдәнимизә зәрәрли олан ичкиләрин вә ујуштуружиләрин кулланылмасыны јасахламиш, сағлуғумызы тәхликәјә дүшүрәжах хәр түрли таврашыштан сахынмамызы әмретмиштүр.

Аллахын инсанлара вердуғы нимәтләрин ән мүхими сағлухтур. Инсан өмри бојунжа бу нимети корумајнән јүкүмлидүр. Бәдән сағлуғы јериндә олмијан инсан нә хузурли бир хајат јашыјабилүр, нә дә ибадет вәзифәләрини гәрәктуғы кими јерине гәтүрәбилүр. Бунун ичүн аталарымыз *«Хәр ишин башы сағлух»* демишләрдүр.

Сағлуғумуз јериндәјкән кыјмәтини еј билмәли, хасталухлара каршы хәп тәдбирли олмалијух. Чүнки инсан чоғы заман нимет әлдәјкән онун кыјмәтини хаккыјнән биләмәз. Пејғамбәр Әфәндимиз бу конуда белә бујуријер:

“Ики нимет вардур ки, инсанларын чоғы бунларда јалданмиштүр. (Јани бунларын кыјмәтини билмәз) **Бири сағлух, өбүри дә бош вахыттур.”**

Хәм дүнја, хәм дә ахырәт хошбәхтлулуғуны әлдә едәбилмәмиз, сағлухли олмамыза бағлидүр. Бу сәбәплә динимиз сағлух конусуна бөјүк әхәммијат вермиш, хасталухлара каршы корујужу тәдбирләрә ујулмасыны истәмиштүр. Хастаяандуғумуз заман да ејләнмәји әмретмиштүр.

Јетәрли бесленме, тәмүзлуға ујма вә јарарли хәрәкәтләрдә булунмајнан бәдәнин гәлишип гүчләнмәси ичүн чалышмали вә Пејғамбәримизин **“Куввәтли мүмин зајыф мүминдән даха хејирли вә Аллаха даха сәвимлидүр”** сөзүни унутмамалијух.

Ашыры јоргунлух, јухусузлух, хавасызлух, ички кулланмах, хавасы пис олан јерлерде булунмах, микропли јијажахлары јемах, микропли сулари ичмах кими сағлуғумуза зәрәрли шејләрдән сахынмали вә булашыжы хасталух булунан јерлердән узах турмалијух. Гәрәкли халларда хасталухлара каршы професионалларын тавсијаларына ујғун ашылары (прививкалары) јаптурмалијух.

Пејғамбәримиз: **“Асландан качар кими жуззамлидан кач”** вә **“Бир јерде веба хасталуғуны ешиттуғунуз заман ораја гирмәјин”** бујуруп булашыжы хасталуға јахаланан кимсәләрдән узах турмамызы әмретмиштүр.

Пејғамбәримиз бир хасталуға тутулдуғумуз заман хәр түрли имкәнлары кулланып ејләнмәјә чалышмамызы әмретмиш, гәнди дә ејләнмах ичүн дәрмәнләр кулланмиш вә хасталарын ејләнмәси ичүн о гүнүн шартларында базы мадделерин дәрмән нијатына кулланылмасыны тавсија етмиштүр.

Ислам дининин ејләнмәјә вә дәрмәнә вердуғи бөјүк әхәммијат сәбәбијнән Ислам дүнјасында чох тып билгини јетишмиш, Ибн-и Сина вә Абу Бекир Рази кими алимләрин тып аланында јаздухлары китаплар Европада јүзјилләринән охунмиштүр.

Ејланмах ичүн чабаламах тевеккүл инанжына ајкыры дәгүлдүр. Там тәрси, герчәк тевеккүл хасталанан бир кимсәнин әлдән гәлән хәр түрли ејләнмә чаресинә баш вурдухтан сора Аллахтан шифа диләмәсидүр. Јохса ејләнмә чарелерини арамадан "Аллаха тевеккүл еттим" демах тоғри олмадуғы кими, Исламын тевеккүл инанжыны да јанлыш ағнамахтур. Бу, тарлаја тохум әкмәдән махсүл бәкләмәјә бәнзәр ки, белә бир дүшүнжәнин тевеккүлинән бир илгиси јохтур.

Дүнјада хәр шеј бир сәбәбә бағланмиштүр. Әвәл сәбәпләрә јапушажајух, сора нәтижә бәклијажајух. Дәрмәни булуп кулланмах сәбәбә јапушмах демахтур, хасталуғун ејләнмәси дә бунун нәтижәсидүр.

В. Тәмүзлуға диккат етмах: бәдәнимизә каршы вәзифәләримиздән бири дә тәмүзлухтур. Мислиманын бәдәни, урбасы вә чевреси тәмүз олмалидүр. Тәмүзлуғун сағлуғумузун корунмасында мүхим ролү вардур. Пејғамбәримиз: **"Тәмүзлух иманын јарысыдүр."** дија бујурмиштүр.

Сәвгүли Пејғамбәримиз диш тәмүзлуғуна да бөјүк әхәммијат вермиш, бизә дә дишләрин тәмүз тутулмасыны тавсија едип белә бујурмиштүр:

"Сизә нә олыјер дә дишләриниз саралмиш олуп јаныма гәлијерсиз? Мисвак кулланын."

2. Рухумуза каршы вәзифәләримиз:

1. Рухумузу асылсыз вә јалныш инанчлардан тәмүзләмах,
2. Тоғри вә сағлам инанчлар јерләштүрмах,
3. Тоғри вә фајдали билгиләринән толдурмах,
4. Көти дүшүнжә вә хујлардан арындурмах,
5. Еј дүшүнжә вә гөзәл хујларынән бәзәтмах.

Рухумузу бу көти хујлардан тәмүзләмәлијух:

Дүшманлух, херс, башхаларыны кысканмах, јаланжилух, сөзүндә турмамах, ики јүзлүлух, утанмазлух, хөрмәтсизлух, тәрбијасызлух, мәрхәмәтсизлух, корхахлух, тәмбәллух, жимрилух, бөјүклух тасламах, зүлүм вә хаксызлух, еманете хыјанет, сабурсузлух, каба вә кырыжы тавраныш, каты јүрәкли олмах.

Рухумузу бу гөзәл хујларынән бәзәтмәлијух:

Достлух, мәрхәмәт, тоғрилух, жөмәртлух, јүрәклилух, чалышканлух, сабур, утанма, бөјукләрә хөрмәт, инсан сәвгиси, сөзүндә турмах, кибар (мехрибан) тав-

ранмах, јумушах хујли олмах, адалет, әдәп вә тәрбија, бағышлајыжы олмах, алчах гөнүлли олмах, херсини јенмах, дилинә сахип олмах, инсанлара вә бүтүн жанлылара жаны јанма хисси ташымах.

ЈЕМӘДӘ ВӘ ИЧМӘДӘ АХЛАК КАИДӘЛӘРИ

1. Јијажах вә ичажахларын халал олмасы,

2. Јемәктән әвәл вә сора әлләри јахамах,

3. Јемәгә башламадан әвәл *"Бисмиллах",* јемәк биттухтан сора дә *"Ел-Хамдуллиллах"* демах,

4. Јемәги гәнди өгүндән јемах вә сағ әлинән јемах,

5. Лухмајы ағыза гөрә алмах вә ејжә чејнадухтан сора јутмах,

6. Лухма ағзындәјкән сөјләмамах,

7. Бир лухмаји јутмадан башха лухмаји алмамах,

8. Јемәги савутмах ичүн үстүнә үфүрмах,

9. Су ичәндә стаканын ичинә нәфәси вермамах,

10. Башхаларыны дискиндүрәжах сөз вә тавранышларда булунмамах,

11. Јемәктә исраф етмамах, табаға јијабиләжағы катән јемәк којмах вә којдуғы јемәги битүрмах,

12. Топлу јемәк јејиләндә хәркеш јемәги битүрмәдән суфрадан кахмамах,

13. Јемәгә әвәл бөјүкләрин башламасы,

14. Сохахларда јемамах.

ДИЛИН ТӘРБИЈА ЕДИЛМӘСИ ВӘ ДҮЗӘЛТИЛМӘСИ

Гәндимизә каршы вәзифәләримиздән бири дә дилимизин тәрбија едилмәсидүр. Ағзымыздан ичәри гирән шејләрә диккат едәжағымыз кими ағзымыздан чыхан сөзләрә дә дикккат етмәмиз гәрәкир. Ислам дини бәзә конушманын вә сөз сөјләмәнин әдәбини өгрәтмиштүр.

Конушанда ујмамыз гәрәкән ахлак каидәләри кысажа бунлардур:

1. Сөјләјәжағы сөзүн сонуны дүшүнүп онә гөрә конушмах,

2. Дүнја вә ахырәт ичүн јарары олмијан сөзләри сөјләмәмах,

3. Сөзләријнән кимсәнин гөнлүни кырмамах, конушанда башхасынын сөзүни кәсмәмах,

4. Инсанларын макам вә шәхысләринә гөрә конушмах,

5. Бир инсаны өгәндә ашырыја гетмамах,

6. Бөјүкләрин јанында јүксәк сәслә конушмамах,

7. Бошбоғозлух, гәвәзәлух етмамах,

8. Конушанда ағзыны әгип бүкмәмах, билгичлух тасламамах, башхаларынын сөзләриндә кусур арамамах,

9. Дилини көти сөзләрә алыштурмамах, јалан сөјләмахтан, јалан јере јемин етмахтан, башхалары хаккында көти конушмахтан, они буни хәдәф гөстәрмахтан, јалан јере сөз вермахтан сахынмах,

10. Башхаларыјнән алај етмамах, кимсәјә көти бир ад тахмамах,

11. Сөјләнмәмәси иштәнән бир гизли сахлыјы башхаларына сөјләмамах.

Пејғамбәримиз, *Куртулуш јоли нәдүр?* дија сорана бу жевабы вермиш: **"Дилини мухафаза ет** (көти шејләрдән кору)."

Асхабдан бири Пејғамбәримизә: *Гәндим ичүн корхажағым ән тәхликәли шеј нәдүр?* демиш. Сәвгүли Пејғамбәримиз мүбарек дилини әлијнән тутуп: **"Иштә будур."** бујурмиш.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) бир хадиси шерифлериндә дә белә бујурмиштүр:

"Аллаха вә ахырәт гүнүнә инанан кимсә, ја хејирли сөз сөјләсин ја да суссун."

ӨБҮР ОРГАНЛАРЫМЫЗЫН ТӘРБИЈАСЫ ВӘ ДҮЗӘЛТИЛМӘСИ

Дилимиздән башха өбүр органларымызы да тәрбија едип тавранышларымызы дүзәлтмах, органларымызы ахлак каидәләринә ујғун кулланмах гәндимизә каршы јерине гәтүрмәмиз гәрәкән вәзифәләрдәндүр. Бу вәзифәләр кысажа бунлардур:

1. Әлләрини вә ајахларыны харамдан, башхаларына зәрәр верән ишләрдән чәкмах,

2. Гәндинин олмијан бир шејә көти гөзинән бахмамах, гөзләријнән башхаларынын кусурларыны гөрмәјә чалышмамах, гөзијнән кимсәји рахатсыз етмамах,

3. Кулахларыјнән јалан, кыјбәт, дүнја вә ахырәтә фајдасы олмијан шејләри динләмамах,

4. Хеч кимсәнин малына, жанына, намусуна тежавүз етмамах.

ОХУМА:

Динимиз исрафы јасахламиштүр

Халал вә мешру јоллардан чалышып казанмаји әмредән динимиз чалышып казандуғумузы исраф етмәји вә герексиз јере харчламаји бизе јасахламиштүр. Куран-и Керимде белә бујурулыјер:

“Јејин, ичин, анжах исраф етмәјин. Чүнки Аллах исраф едәнләри сәвмәз.”

*Исрафын харам олдуғуны чох ачух бир шәкилдә билдирән бу ајетин сонундаки **“Чүнки Аллах исраф едәнләри сәвмәз”** сөзи мислиманлар ичүн мүхим бир ујарыдүр. Әлбәттә хеч бир мислиман Аллахын сәвмәдуғи кимсәләрдән олмах иштәмәз.*

Динимиз жимрилухтан да сахынмамызы истәмиш вә хәр вахыт өлчүли олмамызы, јашајышымызда орта вә макул бир јол изләмәмизи әмретмиштүр.

Куран-и Керимде Аллахын рахметинә лајых олан еј кулларын јашајыш бичиминин бу јоли такип едәнләр олдуғи белә билдирилүр:

“Онлар ки** (малларыны) **харчладухлары вахыт нә исраф едәрләр, нә дә жимрилух јапарлар, икиси арасында орта бир јол тутарлар.”

Гөрүлијер ки динимиз бизә нәсин казанажағымызы өгрәттуғы кими нәсин харчлыјажағымызы да өгрәтмиштүр. Бизә дүшән вәзифә Јүжә Раббимизин әмирләринә, сәвгүли Пејғамбәримизин тавсијаларына үјғун, ашырылуға качмадан өлчүли вә денгели бир шекилдә хајатымызы дүзәнләмахтур.

Казандуғуни сачып савуран, гәлүријнән гидәрини дәнкләштирәмәјән, казандуғундан даха чох харчлыјан бир инсан арзу еттуғы хајат сәвијасына улашамаз вә белә бир аиләдә хузур олмаз. Малымызы, парамызы гәнди ихтијачларымыз вә милләтин јарары ичүн кулланмалијух.

Бир аилә ичүн дурум белә олдуғы кими милләт ичүн дә беләдүр. Исраф милләтләрин калхынмасыны әнгәлләр, фәртләри вә милләти јохсуллуға итәр вә әмәкләрин боша гетмәсинә сәбәп олур.

Дәвләтимиздә тәмәл јејажах олан вә чөпләрә атылан әтмәк исрафынын улаштуғы бојут чох дүшүндүрүжидүр. Аслында чөпләрә атылан бир тәк әтмәк дәгүл. Чөпә атылан чифтчинин алын тәри, буғдајын әтмәк олмасы ичүн чалышанларын әмәги вә они сатын аланын парасыдүр.

Пејғамбәр Әфәндимиз әтмәгә хөрмәт гөстәрилмәсини әмретмиштүр.

Әтмәги чөпә атмајнан хәм Пејғамбәримизин тавсијасына ујмамиш, хәм дә әтмәгә хөрмәт гөстәрмәмиш олурух.

Табаға јијабиләжағындан чох јемәк којуп бир кысмынын артух бырахылмасы, ихтијачтан фазла лампа јанмасы, чешимеден сујун бошуна ахмасы исрафтур. Хеч кимсәнин бунлары өлчүсүзжә кулланып исраф етмәјә хаккы јохтур.

Заманы боша гечүрмах да исрафтур. Гәндиндән варлухли кимсәләрин хајатына өзәнип, ужуз ешјасыны атып бахалисини алмах, хәр гүн дәгишән модаја

ајах уўдуражам дија боржа ғирмах да исрафтур. Бунлар динимизин тутумли јашамах ичүн којдуғи принциплара тәрс дүшән, сосјал денгелери алт үст едән вә економикајы чөкәртән тавранышлардур.

Калхынан милләтләр турмадан чалышан вә казандуғуны јерли јериндә харчламасыны биләң, исрафтан качынан милләтләрдүр.

Имканларымызы, заманымызы, казанжымызы, јер алты вә јер үстү сәрвәтләримизи тутумли бир шәкилдә кулланмали, сахип олдуғумуз ниметлерин кыјмәтини еј билмәли, исрафтан, сачып савурмахтан сахынмалијух. Белә едәрсах, миллетче калхынмиш дәвләтләрин сәвијесине чыхабилүрух.

*Пејғамбәр Әфәндимиз: **"Тутумли олан јохсул дүшмәз."** дија бујуруп бизә хајатта такип едәжағымыз мүхим бир пренсип өгрәтмиштүр. Унутмијах ки, исрафын зәрәри бир тәк дүнјадакиләрдән ибарет дәгүл.*

Өмрүни вә сәрвәтини еј кулланмијанлардан кыјамат гүнүндә бунларын хесабы сорулажахтур.

Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујуријер:

"Кыјамат гүнүндә инсан дөрт шејдән сорғуја чәкилмәдукча Аллахын хузурундан ајрыламаз:

1. Өмрүни нерәдә гечүрдуғундан,

2. Бәдәнини нерәдә јипрәттуғундан,

3. Малыны нерәдә казанып нерәјә харчладуғундан,

4. Билгисијнән нә әмәл еттуғундан."

СОРУЛАР:

1. Ахлаки вәзифәләр кач кысымдур?
2. Аллаха, Пејғамбәрә вә Курана каршы вәзифәләримиз нәдүр?
3. Ганди шәхсымыза каршы вәзифәләр кача ајрылур?
4. Бәдәнимизә каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
5. Рухумуза каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
6. Еј вә көти хујлар нәләрдүр, сајын.
7. Јемә вә ичмәдә ахлак каидәләрини сајын.
8. Конушанда ујмамыз гәрәкән ахлак каидәләри нәләрдүр?
9. Өбүр органларымызы нәсин дүзәлтмәмиз гәрәкир?

3-үнжи Кысым

АИЛӘМИЗӘ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

Конулар:

- *Исламда аиләнин әхәммиjаты*
- *Аилә фәртләринин бирбиринә каршы вәзифәләри*
- *Кари кожанын бирбиринә каршы вәзифәләри*
- *Ана бабанын чожухларына каршы вәзифәләри*
- *Чожухларын ана бабаларына каршы вәзифәләри*
- *Анасына аси (тәрс) олан бир жәилин сон нәфәсиндә иманыны jитүрмә техликәсиjнән каршылашмасы (Охума)*
- *Бажи кардашларын бирбиринә каршы вәзифәләри*
- *Хысым вә жан жигәрә каршы вәзифәләримиз*
- *Комшулара каршы вәзифәләримиз*
- *Мислиман комшусуни белә дүшүнүр (Охума)*

ИСЛАМДА АИЛӘНИН ӘХӘММИJАТЫ

Кари кожа, ана баба вә чожухлардан меjдана гәлән ән күчүк инсан топлулуғуна аилә деjилүр.

Аиләләрин бирләшмәсиндән миллет меjдана гәлүр. Бир миллет ичүн аиләнин әхәммиjаты чох бөjүктүр. Чүнки миллеттин тәмәли аиләдүр. Аиләләр хошбәхт вә хузурли олурса миллет де гүчли вә куввәтли олур.

Аилә бир миллети миллет jапан милли вә маневи дәғәрләрин, әнәнә вә әдәтләрин өгрәнүлдуғы бир мәктәптүр. Аллаха, вәтәнә вә миллете каршы борчли олдуғумуз вәзифәләр әвәл бурада өгрәнүлүр. Күчүкләр аиләдә бөjүкләрин тавранышларыны гөрүп тәкрәр едәр, хеп гөрдуғы хәрәкәтләр рухунда еjжә jерләшүр вә алышканлух халына гәлүр. Беләjнән чожуғун ахлаки jапысы вә кишилуғы олушур.

Инсанларын тавранышларыны бир фотоғраф макинасы кими алан чожуғун тәмүз рухунда еj гөрүнтүләрин jер алмасы ичүн аилә фәртләринин хәр заман еj хәрәкәтләрдә булунмасы гәрәкир. Бу сәбәптән өтүри аилә фәртләринин бирбирләринә каршы ахлаки вәзифәләрини вә сорумлулухларыны jеринә гәтүрмәси чох мүхимдүр. Аиләнин хошбәхтлуғы вә миллетин гәләжағы буна бағлидүр.

АИЛӘ ФӘРТЛӘРИНИН БИРБИРЛӘРИНӘ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИ

Аиләнин тәмәли кари кожадур. Аилә әвәл бунларинән курулур. Пеjғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) белә буjурмиштүр:

“Диккат един, сизин кариләринизин үстүндә, кариләринизин дә сизин үстүнүздә хаклары вардур...”

А. Кари кожанын бирбиринә каршы вәзифәләри:

1. Хәр шејдән әвәл кари вә кожа арасында каршылухли сәвги олмали,

2. Кожа аиләсинин јијажах, гејажах вә башха ихтијачларыны каршыламах ичүн чалышмали, казанжы халал олмали,

3. Кожа аиләсинин дини вә ахлаки вәзифәләрини јапмасында јардымжы олмали, әксүкләрини өгрәтмәјә чалышмали,

4. Адам ханымына каршы кибар вә јумушах тавранмали, каба вә кырыжы олмамалидүр,

Бу конуда сәвгүли Пејғамбәримиз белә бујуријер:

“Мүминләрин иман тәрәфиндән ән мүкәммәли ахлакча ән гөзәл оланларидүр. Сизин ән хејирлиниз кадынлара каршы ән еј таврананыздур.”

5. Кадын кожасына сәвги вә хөрмәтинән бағланмали, әв идаресиндә вә чожухларын тәрбијасында кожасына јардымжы олмали,

6. Кадын тутумли олмали, кожасынын казандухларыны исраф етмәмәли вә әвинә сахип чыхмали,

7. Кадын әвинә, јувасына бағли олмали, намусуны титизлуғинән корумалидүр,

Пејғамбәр Әфәндимиз бујуријер ки:

“Кадын беш вахыт намазыны кылар, Рамазан орожуны тутар, намусуны корур вә кожасына баш әгәрсә, она: “Ханги团 каписиндән иштәрсән жәннәтә гир” дејилүр.”

“Хәр ханги бир кадын, кожасы ондан разы олдуғы халда өлүрсә жәннәтә гирәр.”

Б. Ана вә бабанын чожухларына каршы вәзифәләри:

Аилә јувасынын бәзәги вә хошбәхтлух кајнағы олан чожух, ана вә бабаја Аллахын бир аманатыдүр. Ана баба чожухларынын тәрбијасындан хәм Аллаха, хәм дә топлума каршы сорумлидүр. Ана бабанын чожухларына каршы вәзифәләри бунлардур:

1. Чожухларыны сағлухли бир шәкилдә бәсләјип бөјүтмах, чожухларын бәдән вә рух сағлухларыны корумах,

2. Чожухлара харам лухма једирмәмах,

Пејғамбәр Әфәндимиз: **“Аллах јолунда харжанан параларын сәвабы ән чох оланы аилә фәртләринә харжанан парадур.”** вә

“Бир инсанын бахмајнән јүкүмли олдуғы аилә фәртләрини ихмал етмәси гүнах олуп гәндинә јетәр.” дија бујурмиш.

3. Чожуғуна гөзәл бир ад којмах,

4. Чожуғи еј тәрбија етмах, она ахлак тәрәфиндән гөзәл өрнәк олмах,

Пејғамбәримиз: **“Хеч бир баба чожуғуна гөзәл тәрбијадан даха үстүн бир бағышта булунмамиштүр.”** бујуруп чожух тәрбијасынын әхәммијатыны бәлиртмиштүр.

5. Чожуға намаз кылмајы, өбүр дини вә ахлак вәзифәләрини өғрәтмах,

6. Чожуғи охутмах, гечимини сағлыјажах бир мәсләк сахиби јапмах,

Хазрети Али белә демиштүр: *“Чожухларынызы булундуғунуз замандан башха бир заман ичүн јетиштүрүн. Чүнки онлар сизин заманыныздан башха бир заман ичүн јаратылмишләрдүр.”*

7. Чожухлары сәвмах, онларинән илгиләнмах. Чүнки чожухларын јемах, ичмах катән сәвгија да ихтијачлары вардур.

Пејғамбәр Әфәндимиз чожухлары чох сәвәр вә онларынән илгиләнүрди.

8. Чожухлара сәвги гөстәрәндә, хедија верәндә ајырым јапмамах, ешит вә адаләтли тавранмах,

9. Әвләнмә чағына гәлдухлары заман чожухлары әвләндүрмах.

B. Чожухларын ана бабаларына каршы вәзифәләри:

1. Ана вә бабаја ејлухта булунмах,

2. Гечим сыхынтысы ичиндәјсәләр әгәр гечимләрини сағламах,

3. Ана бабајы сөз вә тавранышларынән хеч бир шекилдә инжитмәмах, “Офф” билә демамах,

4. Ана вә бабаја каршы гүләр јүзли, татли сөзли олмах, јүзләринә сәрт вә херсли бахмамах,

5. Чағырдухлары вахыт хама кошмах,

6. Ана вә бабанын әмирләрини – бу әмирләрдә Аллаха каршы гәлмә јоғисә – динләмах вә јеринә гәтүрмах,

7. Хәр иштә онлары разы етмах,

8. Јанларында јүксәк сәсинән конушмамах,

9. Ана баба хызмәтә мухтач дурума гәлдухларында онлара хызмәт етмах вә буни сәвә сәвә јапмах,

10. Јолда гедәндә өгләринә гечмамах,

11. Онлардан изинсиз бир јере гетмамах,

12. Өлдухлары заман онлары рәхмәтинән анмах, дуа етмах, онларын рухлары ичүн хејир јапмах, вәсијатларыны јеринә гәтүрмах, ана вә бабанын достларына ејлух етмах, ана вә бабасына көти сөз сөјләнмәсинә сәбәп олмамах.

Ана баба хаклары конусунда Пејғамбәр Әфәндимиз белә бујуријер:

“Аллахын ән сәвдуғы әмәл вахтында кылынан намазынән ана вә бабаја ејлух јапмахтур.”

“Аллахын кыјамат гүнүндә јүзләринә бахмијажағы кишиләрдән бири дә ана бабасына каршы аси оландур.”

“Аллах бүтүн гүнахлардан диләдухларынын (жезасыны) әртәләр, бир тәк ана бабаја јапылан исјанын жезасыны Аллах сахибинә өлмәдән әвәл верәжахтур.”

ОХУМА

Анасына аси (тәрс) олан бир жәилин сон нәфәсиндә иманыны јитүрмә техликәсијнән каршылашмасы

Абдуллах бин Еби Евфа белә ағнадыјер:

Пејғамбәримизин хузурунда булундуғумуз сырада Пејғамбәримизә бириси гәлип:

- Ја Рәсуләллах, өлүм дөшәгиндә јатан бир жаил вар, она “Лә илахе илләллах” де, дедуғумуз халда бир түрли буни сөјлијамијер, деди.. Пејғамбәримиз:

- Намаз кылар мијди? *дија сорди. Адам:*

- Хә. Кыларды, деди. Бундан сора Пејғамбәримиз кахты. Биз дә онинән барабар кахтух. Пејғамбәримиз о жәилин јанына гирди вә она:

- “Лә илахе илләллах” де, *бујурди. Жәил:*

- Буни сөјлијамијерим, деди. Пејғамбәримиз:

- Нија сөјлијамијерсин? *Дија сордуғунда, гәлән адам:*

- Анасына асијди. деди. Пејғамбәримиз:

- Анасы сағ ми? *дија сорды. Орадакиләр:*

- Хә, сағдур, дедиләр. Пејғамбәримиз:

- Чағырын бураја гәлсин*, бујурди. Онлар да кадыны чағырдиләр, кадын дә гәлди. Пејғамбәримиз кадына:*

- Бу хаста сәнин оғлун мидүр? *дија сорды. Кадын:*

- Хә, оғлумдур, деди. Пејғамбәримиз кадына:

- Бах, бурада бөјүк бир аташ хазырланурса вә : "Оғлуны бағышларсан, они бу аташта јахмазух. Анжах бағышламазсан бу аташта јахарух" десәләр нә едәрдин? Бағышлар мидин? *дија сорды. Кадын:*

- Они бағышлардым, деди. Пејғамбәримиз:

- О халда сәнә аси олан бу оғлуны жәхәннәм аташындан куртармах ичүн хаккыны она халал едип ондан разы олдуғуна Аллахы вә бәни шахит гөстәр, *бујурди. Кадын:*

- Аллахым, Сәни вә Пејғамбәрини шахит тутијерим. Оғлумдан разы олдум, хаккымы она халал еттим, деди. Бундан сора Пејғамбәр Әфәндимиз хаста жәилә:

- Лә иләхе илләллах вахдеху лә шерике лех вә ешхедү енне Мухаммеден абдүхү вә Рәсүлүхү" де*, дија бујурди. Хаста хама шехадет гәтүрди. Бундан сора Пејғамбәримиз:*

- Аллаха хамд олсун ки, бәним васытаминән бу жәили жәхәннәм аташындан куртарды, *бујурди.*

Г. Бажи кардашларын бирбиринә каршы вәзифәләри:

1. Бажи кардашлар арасында ичтән бир сәвги вә бирлух олмали,

2. Бажи кардашлар бирбирләрини тамамлаjан бир бүтүнүн парчалары кимидүр. Хеч бир шеј бу бирлуғи бозмамали, кардашлары бирбириндән узахлаштурмамали

3. Мирас, пара вә мал кими шејләр бажи кардашларын арасыны ачмамали, аралырындаки бирлүғы бозмамали,

4. Бөјүк бажи кардашлар күчүкләр ичүн ана баба кимидүр. Күчүкләр бөјүкләрә хөрмәт гөстәрмәли, онлара каршы гәлмахтан, кырыжы сөз вә травранышлардан сахынмали. Бөјүкләр дә күчүкләри корумали, сәвги вә мәрхәмәт гөстәрмәлидүр,

5. Бажи кардашлар бирбиринә ејлух јапмали, бирбирләринин фајдасыны гәнди фајдасы кими гөрмәлидүр.

Д. Хысым вә жан жигәрләрә каршы вәзифәләримиз:

Хысым вә жан жигәр гениш ағнамда аиләмизин бир парчасы олдуғундан онлара каршы јапмамыз гәрәкән ахлаки вәзифәләримиз вардур:

1. Хысым вә жан жигәрә сәвги вә хөрмәт гөстәрмах,

2. Ихтијажы оланлара јардым етмах,

3. Онлары унутмамах, заман заман зијаретләринә гетмах, хәдија вермах,

4. Узахта оланлары мәктүп вә телефонинән арајып хатырларыны сормах вә беләјнән аилә бағларыны куввәтләндүрмах,

Хала, биби, таи вә әми бизим ана вә бабаларымыз дурумундадыр. Онлара ана вә бабамыз кими сәвги вә хөрмәттә булунмамыз гәрәкир.

Пејғамбәр Әфәндимиз:

“Јахынларыјнән илгисини кәсән кимсә жәннәтә гирәмәз” бујуруп жан жигәринән илгиләнмәнин әхәммијатыны бәлиртмиштүр.

Асхабдан Абдуллах бин Еби Евфа дијер ки:

Биз Пејғамбәримизин јанында отуријердух. Пејғамбәримиз:

“Жан жигәријнән илгисини кәсәнләр бугүн бизинән отурмасын” деди. Бунун үстүнә халасыјнән арасында кыргынлух гечмиш олан бир жәил арамыздан кахып халасына гетти. Онинән гөрүшүп барышты. Сора да о жәил тәкрәр мәжлисимизә гәлди. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз:

“Араларында жан жигәријнән илгисини кәсән кимсәләр булунан топлума рахмет инмәз” бујурди.

Е. Комшиләрә каршы вәзифәләримиз:

Аилә вә жан жигәримиздән сора бизә ән јахын олан инсанлар комшиләримиздүр. Нерәдәјсә хәр гүн каршылаштуғумуз, чоғы заман барабар олдуғумуз комшиләринән еј гечинмах динимизин әмридүр.

Јүжә Аллах Куран-и Керимдә комшиләрә ејлух јапмамызы әмретмиш, сәвгјли Пејғамбәримиз дә:

“Аллаха вә ахырәт гүнүнә инанан комшисина ејлух етсин.”

“Аллаха вә ахырәт гүнүнә инанан комшисинә әзијәт етмәсин.” бујурмиштүр.

Пејғамбәримиз бир хадис-и шерифиндә: комшисинә әзијат едәнләрин герчәк мүмин олмијажахларыны вә жәннәтә гирәмијажахларыны билдүрмиштүр.

Комшиләримизә каршы башлыжа вәзифәләримиз бунлардур:

1. Комшуларын хаккына хөрмәтли олмах, онлары сөз вә тавранышларымизинән инжитмәмах,

2. Гүләр јүзли, татли сөзли олмах, сәвинч вә үзүнтүләрини пајлашмах,

3. Дәрт вә сыхынтыләрини гидәрмәјә чалышмах, гәрәктуғунда јардым етмах, борч вермах, хәдијалашмах,

4. Сәс вә шаматајнан онлары рахатсыз етмамах,

5. Хасталары зијарет етмах, өләнин жәнәзәсинә катылмах, башсағлуғы диләмах,

Јани, гәндимиз ичүн сәвдуғумуз шејләри онлар ичүн дә сәвип арзу етмах, гәндимизә јапылмасыны иштәмдуғумуз шејләри онлара јапмамахтур.

Комшумуз мислиман олмаса биләә онларинән еј гечинмах, әзијәт етмахтан сахынмах, еј тавранышлар ичиндә булунмах вәзифәмиздүр.

Динимизин әмри будур. Бу әмрә ујғун олуп мислиманлар тарих бојунжа мислиман олмијан комшиләринә еј тавранмишләрдүр.

Хазрети Өмәрин оғли Абдуллах бир гүн хизмәтчисинә тавар кәстүрүп әтләрдән бир кысмыны комшулара тағытмасыни вә әвәл мислиман олмијан комшидән башламасыны әмрәтмиш вә бу сөзүни үч дәфә тәкрәр етмишти.

ОХУМА

Мислиман комшисини белә дүшүнүр..

Фатих Султан Мехмет бир гүн јијажахларын калитесини вә бааларыны инжәләмах максәдијнән танынмамах ичүн үстүни дәгиштүрүп базара чыхмиш. Бир дүккәна гирмиш, сәләм вердухтан сора:

-“Јарым батман (7.69 кило) јағ, јарым батман пал вә јарым батман пејнир верин” демиш. Баккал јарым батман јағ тартып парасыны хесап еттухтан сора:

-“Ағам, өбүр истәкләринизи дә каршы комшидән алын” демиш. Чүнки онун малы хәм даха ејдүр, хәм дә комшим даха сифтах етмәди” демиш. Падишах икинжи дүккәна гирип орадан да јарым батман пал алдухтан сора бу баккал да она:

-“Аллаха шүкүр олсун, ағам, бән сифтахымы еттим вә чожухларымын јијажах парасыны казандым, комшим исә даха сифтах етмәди” демиш. Бунун үстүнә Падишах:

-“Бу миллет бу гөзәл ахлакынән дүнјалары фетхедәр. Милләтин тәмүз ахлакыны бозанлары Аллах кахретсин” демиш.

СОРУЛАР:

1. Ислам дининдә аиләнин әхәммијатыни ағнадын.
2. Кари кожанын бирбиринә каршы вәзифәләри нәләрдүр?
3. Ана вә бабанын чожухларына каршы вәзифәләри нәләрдүр?
4. Чожухларын ана бабаларына каршы вәзифәләри нәләрдүр?
5. Бажи кардашын бирбиринә каршы вәзифәләри нәләрдүр?
6. Хысым вә жан жигәрә каршы вәзифәләримиз нәләрдүр?
7. Комшиләрә каршы вәзифәләримизи ағнадын.

4-дүнжи Кысым

ВӘТӘН ВӘ МИЛЛӘТИМИЗӘ КАРШЫ ВӘЗИФӘЛӘРИМИЗ

Конулар:

- *Түрк милләтинин тарихтәки јери*
- *Түркләрин Ислам docinә хызмәтләри*
- *Исламын Түрк милләтинә казандурдухлары*
- *Вәтән вә милләтимизә каршы вәзифәләримиз*
- *Динимизин бирлух вә барабарлуға вердуғы әхәммијат*
- *Динимиздә кардашлух*
- *Динимиздә хошгөри*
- *Милли бирлух вә барабарлуғумузун сағланмасында үстүмүзә дүшән вәзифәләр*
- *Бајрах сәвгиси*
- *Истикләл маршы нәсин јазылды*
- *Куртулуш вурушунда Түрк кадыны (Охума)*

ТҮРК МИЛЛӘТИНИН ТАРИХТӘКИ ЈЕРИ

Инсанлух тарихиндә ән эски вә ән бөјүк милләтләрдән бири Түрк милләтидүр. Дүнја үстүндә бир чох импараторлухлар вә дәвләтләр курмиш олан бу милләт мәдәнијатта бөјүк иләрләмәләр гөстәрмиш, саваш меjданларындаки кахраманлухларыјнән дүнја тарихиндә дестанлар јазмиш, тарихи шән вә шәрәфинән толи бир милләттүр.

Ислам бүтүн дүнја милләтләринин хошбәхтлуғи ичүн гөндәрилән сон вә ән мүкәммәл диндүр. Ислам дини Арап јарымадасында Мекке уфкунда бир гүнәш кими тоғмиш вә кыса заманда дүнјаја јајылмиштүр.

Түркләрин Ислам дининә гирмәси Түрк милләтинин тарихиндә бир дөнүм ноктасы олмиш, мислиманлух ичүн хејирли нәтижәләр тоғурмиштүр.

Түркләр Ислам динини хеч бир зорлама олмадан гәнди истәкләријнән кабул етмиштүр. Бунун башлыжа сәбәпләри бунлардур:

1. Ислам дини вә Ислам мәдәнијатынын үстүнлуғи,

2. Ислама гирмәдән әвәл Түркләрин әски дини инанчларынын Ислам инанжына јахын олмасы вә Исламын гәтүрдуғы үстүн пренсипларын Түрк милләтинин рухуна вә маневи јапысына ујғун дүшмәси.

ТҮРКЛӘРИН ИСЛАМ ДИНИНӘ ХЫЗМӘТЛӘРИ

Түркләр Ислама гирдухтан сора гәндиләрини бу јүжә динә ададылар, бүтүн варлухларыјнән бу динә хызмәт еттиләр, бу уғурда хеч бир федакәрлухтан чекинмәдиләр.

Түрк милләтинин тарих бојунжа Ислам дининә хызмәтләри үч маддеде топлыјабилүрух:

А. Түркләрин Исламын дүнјаја јајылмасында хызмәтләри:

Араплардан сора Исламын дүнјаја јајылмасы вәзифәсини Түркләр үстләнмиш вә буни башарыјнән девам еттүрмишләрдүр. Түркләр доғуда (восток) Азија кытасынын бир чох бөлгәләриндә Ислам дининин јајылмасыны хызмәт еттухтан сора батыја (запад) јөнәлдиләр.

Бөјүк Түрк хүкүмдары Алрарсланын 1071 јилиндә казандуғи Малазгирт зәфәри Түрк вә Ислам тарихинин ән мүхим олајларындан биридүр. Бу зәфәр Анадолунун түркләшмәсини вә исламлашмасыны сағламиш, Ислам дининин батыја тоғри јајылмасыны чапухлаштурмиштүр.

Истанбулун мислиман Түркләр тәрәфиндән 1453 јилиндә фәтхедилмәсијнән Түрк милләтинин лидерлүғүнда јүзјилләринән сүрәжах олан Исламын алтун чағы башламиш олыјерди.

Түрк милләти геттуғи дәвләтләрә Ислам мәдәнијатыны, Ислам адалетини вә ахлакыны гөтүрмиш. Түркләрин идаресиндә бир тәк мислиманлар дәгүл, башха динләрдә олан милләтләр дә хузур вә гүвән ичиндә јашамиштүр.

Б. Түркләрин Исламын корунмасында хызмәтләри:

Түркләр Исламын ич вә дыш дүшманлара каршы корунмасында бөјүк хызмәтләрдә булунмишләрдүр.

Исламы ичтән јыхмах иштәјән вә бу максәдинән мислиманлар арасына јанлыш инанчлар јајмаја вә бөлүжүлүк јапмаја чалышанлара каршы Исламын тәмүз инанчларыны корумишләрдүр.

Бизанслыларын (Византијалылар) мислиманлара јаптуғи салдырылара вә өзәлликлә хачли сәфәрләринә каршы Түрк милләтинин кахраманжа савашмасы, Ислам дәвләтләрини бөјүк тәхликәләрдән куртармиштүр. Бөјүк бир сел феләкети кими Ислам дәвләтләринә јөнәлән хачли ордуларыны Түркләр турдурмамиш олсајды, Ислам дүнјасы гәндини савунамијажах вә чох шеј јитүрәжахты.

Исламын корунмасы кими шәрәфли бир вәзифәји Јүжә Аллах Түрк милләтинә насип етмиш, милләтимиз дә бу уғурда тәмүз каныны ахытып жаныны сәвә сәвә верип вәзифәсини јеринә гәтүрмиштүр.

В. Түркләрин илим вә мәдәнијатта Ислама хызмәтләри:

Түркләрин Ислама хызмәтләри бир тәк саваш мејданларында олмамиштүр. Түркләр Ислам күлтүр вә мәдәнијатына мүхим каткыда булунмиш, илимдә, санатта бирчох әсәрләр мејдана гәтүрмишләрдүр.

1. Иштә Ислам дининин тәмүз инанчларынын савунужусы вә Итикадда (инанч) Матуриди мезхебинин куружусу **Абу Мансур Матуриди**,

2. Динимиздәки Куран-и Керимдән сора ән кыјмәтли әсәр олан Пејғамбәримизин мүбарек сөзләринин топландуғы *"Сахих-и Бухари"* китабыны мејдана гәтүрән **Мухаммед бин Исмаил Бухари,**

3. Бизләрә өлмәз әсәрләр бырахан бөјүк Ислам дүшүнүри вә билгини **Имам-ы Газали,**

4. Гөнүлләр султаны **Мевләна Желәледдин-и Руми**,

Анжах биркачынын адыны билдуғумуз бу бөјүк дин билгинләри Түрктүр.

Түркләр бир тәк дин илимдәриндә дәгүл, өбүр илим талларында, техникада вә фајдали илимдләрдә дә бөјүк иләрләмәләр гөстәрмиш, дүнјажа танынан билим адамлары јетиштүрмиштүр.

Бөјүк бир Түрк билгини олан **Ибн-и Синанын** тып аланында јаздуғи китаплар Европада јүзјилләринән охутулмиш, генә бир Түрк билгини олан **Абу Бекир Разинин** әсәрләри билим дүнјасына ишых тутмиштүр.

Тып, физика, химија, математика вә астрономија илимләринә мүхим каткыларда булунан, бирчох билим талынын тәмәлләрини атып дүнјаја лидерлух едән чох сајыда Түрк билгини јетишмиштүр.

Ислам дүнјасынын хәр тәрәфини бәзәдән, бөгүн билә чоғи ајахта туран санат әсәрләринин чоғы Түрк мимарлары тәрәфиндән јапылмиштүр. Ислам дүнјасында Синан кими бир мимар, Селимије Жами кими башха бир шахәсәр гөрмах мүмкүн дәгүлдүр.

Нә јазух ки, мислиманлар түрли сәбәпләр јүзүндән казандухлары башарылары девам еттүрәмәдиләр. Шинди бизә дүшән вәзифә динимизин әмирләринә ујғун чалышып иләрләмах вә дүнја милләтләри арасында лајых олдуғумуз јери алмахтур.

Ислам тарихинә бахтуғумуз заман ачухча гөрүрүз ки, Исламын биринжи заманларындан сора мислиманлуға бөјүк хызмәтләрдә булунуп Аллахын сәвгисини казанан милләт Түрк милләти олмиштүр.

Куран-и Керимдә гәләжахта Ислама хызмәт едәжах олан милләттән өтүри белә бујурулыјер:

"Еј иман едәнләр! Сиздән ким дининдән дөнәрсә, Аллах елә бир милләт гәтүрүр ки, Аллах онлары сәвәр, онлар да Аллахы сәвәрләр; онлар мүминләрә каршы алчах гөнүллидүрләр, кафирләрә каршы онурли вә гүчлидүрләр; Аллах јолунда савашурлар вә хеч бир кынајанын кынамасындан корх-

мазлар. Иштә бу Аллахын бир лүтфүдүр ки, они диләдуғуна верүр. Аллахын лүтуф вә ихсаны геништүр вә хәр шеји биләндүр.”

Бу ајетте иләрдә Ислама хызмәт едәжах олан милләтләрдән биринин дә Түрк милләти олдуғуна ишарет едилмиштүр.

Пејғамбәр Әфәндимиз дә бу муждәји вермиштүр:

“Истанбул әлбәттә фетхолунажахтур. Они фетхедән кумандан нә гөзфәл кумандандур. Они фетхедән әскәр нә гөзәл аскәрдүр.”

Пејғамбәримизин бу муждәсинә лајых олабилмах ичүн пек чох ислам кумандаңы Истанбулу кушатмиш, анжах алмаји башарамамиштүр. Истанбулун алынмасы бөјүк Түрк падишахы Фатих Султан Мехмеде вә онун кахраман әскәринә нәсип олмиш. Фатих вә онун әскәри Пејғамбәримизин муждәсинә вә өвгүсүнә хак казанмиштүр.

ИСЛАМЫН ТҮРК МИЛЛӘТИНӘ КАЗАНДУРДУХЛАРЫ

Ватан вә милләт сәвгиси

Үстүндә јашадуғумуз топрахлара вәтән дејилүр. Шәхәрләримиз, көвләримиз, жамиләримиз вәтән топрахлары үстүндәдүр. Мәктәбимиз, фабрикамыз, сөзүн кысасы хәр шејимиз, тоғуп бөјүдуғумуз бу топрахлар үстүндәдүр.

Аталарымыз дүнјанын ән гөзәл вә бәрәкәтли топрахларыны вәтән олуп сәчмишләр вә бизә аманат етмишләрдүр. Бу аманаты корумах динимизин әмри, хәпимизин вәзифәсидүр.

Аталарымыз мүбарек вәтән топрахларыны дүшманлара чығнатмамах ичүн кахраманжа савашмишләр, жанларыны сәвә сәвә вермишләрдүр. Хәр карыш топрағы шехит канларыјнән суланан вәтәнимизин кыјмәтини чох еј билмәмиз гәрәкир.

Милли шаиримиз Мехмет Акиф Әрсој бизә сәсләнијер:

“Бастуғун јерләри “Топрах” дејип гечмә, таны!

Дүшүн алтындаки бинләринән кәфәнсиз јатаны.

Сән шехит оғлисин, инжитмә јазухтур атаны, верме, дүнјалары алсан да бу жәннәт вәтәни!”

Бунун ичүн вәтәни сәвмах, гәрәктуғунда вәтәнимизи дүшманлардан корумах ичүн савашмах вә бу уғурда жанымызы сәвә сәвә вермах кутсал бир вәзифәдүр. Вәтән сәвгиси бир тәк они корумах дәгүл, ајны заманда јурдумузун калхынмасы, милләтимизин јүксәлмәси ичүн чалышмахтур.

Вәтәнини сәвән топрағыны ишләр, јолларыны јапар, мешәләрини корур, гөгә јүксәлән минареләрин јанында фабрика бажаларыны дә јүксәлтүр. Беләјнән хәм маневи, хәм дә мадди јүксәлмәји барабар герчәкләштүрүр. Јурдуны сәвән милләтинә хызмәт етмәји шәрәфли бир вәзифә билүр. Сәвгүли Пејғамбәримиз: **"Инсанларын хејирлиси өбүр инсанлара фајдали оландур"** бујурмиштүр.

Динимиздә вәтән сәвгисинин әхәммијаты бу сөзләринән өзәтләнмиштүр:

"Вәтән сәвгиси имандандур."

ДИНИМИЗИН БИРЛУХ ВӘ БАРАБАРЛУҒА ВЕРДУҒЫ ӘХӘММИЈАТ

Тарих бојунжа мислиманларын гөстәрдуғы башарылар, бирлух вә барабарлух сајасында олмиштүр. Мислиманларын башына гәлән феләкетләрин чоғы бирлуғун бозулмасы, мислиманларын бөлүнүп парчаланмасы јүзүндән мејдана гәлмиштүр.

Јүжә Аллах Куран-и Керимдә бизи бирлуға чағырып беләә бујурријер:

"Хаппиниз бирдән Аллахын ипинә сымсыхы сарылын, сахын ајрылып бөлүнмәјин."

Сәвгүли Пејғамбәр Әфәндимиз (с.а.с.) дә:

"Мүминләр, парчалары бирбиринә бағланмиш бир бина кимидүр." бујуруп динимиздә бирлух вә барабарлуғун әхәммијатыны бәлиртмиштүр.

Бирлухтан куввәт тоғар, ајрылух феләкетә гөтүрүр. Бизим вәзифәмиз мислиманлар арасында бирлух вә барабарлуғи корумах, бөлүжүлуға хеч мејдан вермамахтур.

Сәвгүли Пејғамбәримиз мислиманларын бирлуғуны бозмах иштијанлары белә ујарыјер:

"Ајрыжылух јапан биздән дәгүлдүр."

ДИНИМИЗДӘ КАРДАШЛУХ

Јүжә китабымыз Куран-и Керимдә белә бујурулыјер: **"Шүпәсиз мүминләр бирбирләријнән кардаштур; еләјсә тарғын олан кардашларынызын арасыны дүзәлтин. Аллахтан сахынын ки, сизә жаны јансын."**

Бу ајеттен ачухча ағнашылыјер ки, Ислам кардашлух динидүр. Кардашлух хисси мислиманларын бирбирини сәвмәсијнән герчәкләшүр вә гүчләнүр. Бу конуда Пејғамбәримиз: **"Иман етмәдухча жәннәтә гирәмәзсиниз, бирбиринизи сәвмәдухча да иман етмиш сајылмазсыныз."** бујурмиштүр.

Гөрүнән о ки, герчәк мислиман олабилмәмиз бирбиримизи сәвмәмизә бағлидүр. Дүнја үстүндә варлуғумузы девам еттирәбилмәмиз, милли бирлух вә бүтүнлуғумузу корумајнән мүмкүндүр. Бунун шарты да мисилманлар арасындаки сәвги бағларынын вә кардашлух хисләринин куввәтли олмасыдүр. Куранын әмри, Пејғамбәримизин тавсијасы будур. Мислиманын вәзифәси дә динимизин кардашлух конусундаки әмирләринә ујғун хәрәкәт етмахтур.

ДИНИМИЗДӘ ХОШГӨРИ

Инсанлар топлулух халында јашадухлары ичүн бирбирләријнән еј гечинмах, бирбирләринин хакларына хөрмәт гөстәрмах вә хошгөрүли тавранмах зорундадур.

Бизим ичүн ән јүксәк ахлак өрнәғи Пејғамбәримизин инсанлара каршы бөјүк бир хошгөри сахиби олдуғуны гөријерух. Енес бин Малик дијер ки: *“Он јил Пејғамбәримизин хызмәтиндә булундум, бәнә бир дәфә билә “Офф” дедуғуни ешитмәдим.”*

Ухуд савашында дүшманлар Пејғамбәримизә ок вә ташларинән салдырмишләр, мүбарек дишини кырмишләр, јүзүни јараламишләрди. Онлара бу тавранышларына каршы Пејғамбәримиз көти сөз сөјләмәмиш, инсан сәвгиси вә хошгөрүнүн ән гөзәл өрнәғини верип белә бујурмиштүр: **“Аллахым! Милләтими бағышла, онлар нә јаптухларыны билмијерләр.”**

Аллах Теалә Куран-и Керимдә герчәк мүминләри: **“Херсләрини јенәнләр, инсанларын кусурларыны бағышлаыјанлар”** дејип өгијер вә инсанлара каршы бир хошгөри ичиндә олажағымызы өгрәтијер.

Дүшүнжә вә инанчлары биздән фаркли олан инсанлара каршы тавранышларымыз өлчүли вә хошгөрүли олмалидүр. Мислиманлар бир тәк гәнди дин кардашларына дәгүл, тарих бојунжа башха динләрдән оланлара каршы да хошгөрүли тавранмишләрдүр.

Пејғәмбәр Әфәндимиз мислиманларын бирбирләринә каршы нәсин тавранмалары гәрәктуғуны белә ачухламиштүр: **“Мүмин сүкүттүр. Башхаларыјнән еј гечинүр. Гәндијнән дә еј гечинилүр. Еј гечинмәјән, гәндијлә дә еј гечинилмәјән кимсәдә хејир јохтур.”**

Милләтчә хузур вә хошбәхтлух ичиндә јашајабилмәмизин шартларындан бири дә бирбиримизә каршы хошгөрүли тавранмахтур. Бу хошгөри билә билә јапылан көтилухлара гөз јуммах, сәс чыхармамах демах дәгүлдүр. Белә дурумларда јапыжы бир јахлашмајнән вә гөзәл сөзләринән көтилухлары дүзәлтмах вәзифәмиздүр.

МИЛЛИ БИРЛУХ ВӘ БАРАБАРЛУҒУМУЗУН САҒЛАНМАСЫНДА ҮСТҮМҮЗӘ ДҮШӘН ВӘЗИФӘЛӘР

Шехитләрин канларыјнән јоғрулан мүбарек вәтәнимиздә, ај јылдызли бајрағымызын көлгәсиндә варлуғумузи девам еттирәбилмәмиз, бирлух вә барабарлуғумузун корунмасына бағлидүр.

Буни сағламах ичүн:

1. Мислиман олуп хәппимизин бибиримизин дин кардашы олдуғуни билмәли, тарғын оланлар варса барыштурмали, араларыны дүзәлтмәјә чалышмалијух,

2. Гәндимиз ичүн сәвдуғумуз шејләри, дин кардашларымыз ичүн дә сәвип арзу етмәли, гәндимиз ичүн хошланмадуғумуз шејләри башхаларына рева гөрмәмәлијух,

3. Феләкете уғријан, сыхынтыја дүшән дин кардашларымызын үзүнтүләрини пајлашмалы вә әлимиздән гәлән јардымы јапмалијух,

Јүже Аллах белә бујуријер: **“Ејлухта вә көтилухтан сахынмахта јардымлашын.”**

4. Милли бүтүнлуғумузы бозмаја вә бизи бирбиримизә дүшүрмәјә чалышан бозғунжулара каршы диккатли олмали, буни кимиләрин сөзләринә инанмамалијух.

Јүжә Аллах бу конуда мислиманлары белә ујарыјер:

“Еј инананлар! Әгәр јолдан чыхмишин бири сизә бир хабәр гәтүрүрсә, онун ич јүзүни араштурун, јохса билмәдән бир милләтә көтилух едәрсиниз дә, сора еттуғунуза пишман олурсунуз.”

5. Милли бүтүнлуғумузун сағланмасында чох мүхим ролү олан дини инанчларымызы бозмаја вә беләјнән вәтән вә милләтимизи бөлмәјә чалышан фесатчыларын јалдатмаларына инанмамали, дини конуларда билмәдухларымызы герчәк билги сахапларындан өгрәнмәлијух,

6. Вәтән вә милләт сәвгисинин имандан олдуғуни билип мислиманлар арасында кардашлух бағларынын куввәтләнмәсинә чалышмалијух.

БАЈРАХ СӘВГИСИ

Бајрах бир милләтин шәрәфи, мүстакиллик вә хүрријетинин символыдур.

Пејғамбәримизин заманында јапылан савашларда Ислам ордуларында бајрах булунур вә буна чох әхәммијат верилүрди. Хајбер савашында бөјүк кахраманлух гөстәрән хазрети Алије бајрағы Пејғамбәримиз гәнди вермиштүр. Истанбулун фетхинде Улубатлы Хасан бајрағымызы сурлара дикип фетхин мүждәсини сермиш, гәнди дә диктуғы бајрағын дибиндә шехит олмиштүр.

Мислимагларинән Византијалылар арасында 629 јилиндә јапылан Муте савашында Ислам ордусунун куманданы Хазрети Зејд иди. Пејғамбәримиз Ислам ордусуну Мединеден јола вуранда санжағы гәнди әлијнән орду куманданы олан Зејде теслим етмиш вә : **“Әгәр шехит олурсан санжағы Жәфәр алажах.”** демишти. Саваштa Зејд шехит дүштуғунда Пејғамбәримизин бујурдуғы кими санжағы Хазрети Жәфәр алмишти. Саваш бүтүн шиддәтијнән девам едәркән Жәфәрин сағ әли кәсилдуғунда они сол әлинә алмиш, о да кәсилдуғунда ики колы арасында сымсыкы сарылмиш, шехит оланачан бајрағы јере дүшүрмәмиштүр.

Гөрүлијер ки бајраға мислиманлухта кутсал бир кыјмәт верилмиш, хөрмәт едилмиштүр. Рәнгини шехитләрин канындан алан ај јылдызли бајрағымыз Түрк милләтинин мүстакиллик вә хүрријатынын символыдур. Бајрах бир кумаш парчасы дәгүлдүр. Бајрах милләтимизин намус вә шәрәфинә хөрмәт гөстәрмахтур.

Бајрағы сәвмах милләти сәвмахтур. Бајраға хөрмәт етмах милләтин намус вә шәрәфинә хөрмәт етмахтур.

ИСТИКЛӘЛ МАРШЫ НӘСИН ЈАЗЫЛДЫ

Биринжи дүнја вурушундан сора әлимиздә калан сон вәтән парчасы Анадолу дүшманлар тәрәфиндән сарылмиш, әзән сәсләри сусмиш, Түрк милләти тарыхынын ән каранух гүнләрини јашыјерди. Түрк ордусу милләтинән бүтүнләшип дөрт колдан јурдумуза салдыран дүшманлара каршы бир өлүм калым вурушуна гиришти.

Түрк милләтинин јүрүттуғи бу кахраманжа мүжаделеји дилә гәтүрмах, ордумузун маневи гүжүни јүксәлтмах ичүн милли шаиримиз Мехмет Акиф Әрсој тәрәфиндән јазылан Истикләл маршы 12 Март 1921 јилиндә Түркија Бөјүк Миллет Мәжлисиндә кабул едилди.

Мехмет Акиф Әрсој Түрк милләтинин кан ағладуғи о каранух гүнләрдә Анадолују толашты, милләтин дәртләрини јахындан гөрди, куртулуш чәрелерини гөстәрди. Халкы дүшмана каршы мүжаделеје чағырды. О. милләтимизин ән чәтин гүнләриндә :

“Корхма, сөнмәз бу шафакларда јүзән ал санжах,

Сөнмәдән јурдумун үстүндә түтән ән сон ожах.”

дија сәсләнип милләтимизә үмит, хејежан вә куввәт верди.

Истикләл маршында Түрк милләтинин тарих бојунжа кутсал аманат кими ташыдуғы бајрах, вәтән, милләт, дин, иман, истикләл вә хүрријат кими милләти милләт јапан мадди вә маневи кыјмәтләр јер алмиштүр. Истикләл маршында милләтимизин иманы, кахраманлуғы, шан вә шәрәфинән толи тарыхы јатар.

Мехмет Акиф бу шиири кахраман ордумуза хедије етмиш, Сафахат китабына билә алмамиш: “Бу, бәним дәгүл, милләтиминдүр.” демиштир. Түрк милләтинин әвләтләри олан бизим Истикләл маршынын хејежаныны тујмах, онә дәриндән хөрмәт етмах хәппимизин вәзифәсидүр.

ОХУМА:

Куртулуш вурушунда Түрк кадыны

Гәми вә кајыкларинән Инеболуја чыхарылан силахлар вә патронлар Кастамону шәхри үстүндән Анкараја, орадан да вурушун олдуғи жепхеје јолланијерди. 1921 јили Декабр ајында бирдән бирә бастуран кар јоллары капатмишти.

Инеболудан Кастамонуја хәрәкәт едән вә нәсин олдысә јолда конвојдан гери калмиш жәил бир кадын фыртынали бир гежәдә сабахачан јаған кар алтында јолуна девам етмишти. Патронлар вә топ мәрмиләринән јүкли ат арабасыјнән јорғун арғын халда анжах Кастамону кышласынын өгүнәчан гәләбилмиш, шәхәрә гирмах нәсип олмадан арабасы јолун кәнәриндә турмишти.

Арабанын јанында гедәнләрин гөрдуғи шеј јүрәкләр ажысыјди. Бу вәтән сәвәр кадын бу кыјмәтли јүки корумах ичүн јорғанларыны топ мәрмиләрин үстүнә өртмиш, гәнди дә колларыны ачып јорғанын үстүна јатмиш вә о дурумда сабаха каршы товуп калмиш. Олај јеринә јолланан Жемил вә Рыфат адли әскәрләр гөз јашлары төкә төкә шехидин үстүндәки карлары сүпүрүп арабадан ендүрәндә јорғанын алдындан бирдән бирә бағыра бағыра ағлыјан бир чожух сәси ешиттухларында шашурдиләр вә шехит анајы јана чәкип јорғаны калдурдухларында гөрдухлари табло бујди: отлара сарыли топ мәрмиләринин арасында јерлештүрүлмиш, чапутларын ичиндә кондахли бир кыз чожуғы.

Жепханеси вә јаврусу уғруна гәндини феда едән бу кахраман Түрк анасынын ажыхли хикәјасы бу вәтән топрахларында јашыјан хәркешин, өзәлликлә жәил нәсилләрин еј дәғәрләндүрмәси гәрәкир.

*

Әвләнмәјә хазырланан јохсул бир кыз гәлинлүғунун сатылып вуруш газиләринә верилмәсини иштәмиш. Бу истәги үстүнә гәлинлуғы сатылмиш, гәнди дә саде бир кафтан гејип тоји јапылмиштүр.

*

Полковник Хулүси Атак сөзләриндән:

Жепхеје силәх ташыјан ат арабаларын чоғуни кадынлар идаре едијерди. Бу конвојларын бириндә бирдән бир бағырма сәси ешиттух, бунун пешиндән хәркеш турди.

Бир сүрә сора гөзәл бир мүждәјнән каршылаштух. Орада булунан икижанли бир кадын бир оғлан чожуғы тоғурмишти. Бу кадыны хастанеје јатурмах ичүн герија чәвүрмах иштәдиләр.

Факат јорғунлух вә чектуғи ажыларинән бети бензи солмиш олан хаста кадын, “Жепхедеки силахлар...” деди. “Жепхане бәклијер, орајa жепхане улаштурмалијим, гери дөнәмәм!...” демиштүр.

СОРУЛАР:

1. Түрк милләтинин тарыхтаки јерини ағнадын.
2. Түркләрин Ислам динини гәнди истәкләријнән кабул етмәләринин сәбәпләри нәләрдүр?
3. Түркләрин Исламын корунмасындаки хызмәтләри нәләрдүр?
4. Түркләрин илим вә мәдәнијатта Ислама хызмәтләри нәләрдүр?
5. Ислам Түрк милләтинә нәләр казандурмиштүр?
6. Вәтән вә милләт сәвгисинин әхәммијатыны ачухлајын.
7. Динимиздәки бирлух вә барабарлуға верилән әхәммијаты ағнадын.
8. Динимиздә кардашлуға верилән әхәммијаты ағнадын.
9. Динимиздәки хошгөрији ағнадын.
10. Милли бирлух вә барабарлуғумузун сағланмасында үстүмүзә дүшән вәзифәләр нәләрдүр?
11. Бајраға сәвги вә Истиклә́л маршына хөрмәтин әхәммијатыны ағнадын.

ДӨРДҮНЖИ БӨЛҮМ

СИЈЕР

(Пејғамбәримизин Хајаты)

1-инжи Кысым

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ТОҒУМИ ВӘ ЧОЖУХЛУҒЫ

Конулар:

- *Исламијеттән әвәл Арабистанын дуруму*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) несеби (соји)*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) тоғуми*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) чожухлуғы*
- *Кәбенин Аллах тәрәфиндән корунмасы*

ИСЛАМИЈЕТТӘН ӘВӘЛ АРАБИСТАНЫН ДУРУМИ

Исламијеттән әвәл араплар коју бир жехалет ичиндәјдиләр. Охума јазма биләнләр јох дејиләжах катән азды. Инсан хакларына хөрмәт јоғиди. Гүчли инсанлар зајифләри әзијерди. Хакларынын бир чоғундан махрум олан кадынлар санки бир ешја кими алынып сатылыјерди. Кыз чожухларыны дири дири топраға гөмүп өлдүрмах әдәт халына галмишти вә јүрәкләр ажысы бу дурума кимсә јох демијерди.

Тәк Аллах инанжы унутулмиш, инсанлар гәнди әлләријнән јаптухлары путлара тапијерләрди. Кәбенин ичиндә үч јүз алтмиштән чох пут вариди. Халбуки Кәбе Хазрети Ибрахим вә оғли Хазрети Иса тәрәфиндән Аллаха ибадет ичүн јапылмишти. Бундан башха хәр әвдә дә бир пут булунур, аилә фәртләри она тапарды. Ички, кумар вә хәр түрли ахлаксызлух топлуми сармиш, инсаф вә мәрхәмәт хисләри јүрәкләрдән силинмишти. Дүнјанын өбүр дәвләтләриндә јашыјан инсанларын дуруми исә даха да көтијди.

Каранухлар ичиндә калан инсанлуғы бу корхули дурумдан куртаражах, инсанлара дүнјада вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрәжах олан сон Пејғамбәрин гәлмәсинә бөјүк ихтијач варыди.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) НЕСЕБИ

Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) бабасы Абдуллахтур. Абдуллахын бабасы, Курејш кабилесинин Хашимоғуллары колундан вә Меккенин иләри гәләнләриндән Абдүлмутадибтүр. Анасы, Курејш кабилесинин Зүхре оғуллары колундан Вехбин кызы Аминедүр.

Хәм баба хәм дә ана тәрәфиндән тәмүз вә шәрәфли бир аиләје менсуп олан Хазрети Мухаммедин соји Хазрети Ибрахиме тајанијер.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ТОҒУМИ

Пејғамбәримиз Хазрети Мухаммед (с.а.с.) 571 јили 20 Апрел ајына расгәлән Ребиүл-әввәл ајынын он икинжи гежәси тан јери ағаранда Меккеде дүнјаја гәлди.

Онун тоғдуғи сабах дүнја нуринән толди. Бабасы Абдуллах Онун тоғумундан ики ај катән әвәл өлдуғы ичүн бирижик оғлуны гөрәмәди.

Хазрети Әминә белә нур топи кими бир чожух дүнјаја гәтүрдуғунда дәдәси Абдүлмуталип бөјүк бир зијафет верип сәвгүли торунуна Мухаммед адыны којди.

- *Торунуна нә ад којдун? дија соранлара:*

- *Мухаммед адыны којдум, деди.*

Онлар:

- *Аталарын арасында белә бир ад јоғиди. Бу ады којмахта максәдин нәдүр? дејинжә,*

Абдүлмуталип:

- *Умарым ки Они гөктә Хак, јерде халк өгәжахтур, дија жевап верди.*

Пејғамбәримизин тоғдуғи гежә дүнјада олағанүсти бир чох олајлар мејдана гәлди. О гежә Иранда падишах (Кисра) сарајынын он дөрт сүтүнү јıхылмиш, Сава гөли курумиш, бин јилдән бери јанан межусиләрин (аташа тапанларын) таптухлары аташлар бирдән бирә сөнмишти. Бу олајлар, гәләжахта Иран салтанатынын јıхылажағына, Византија импараторлуғунун чөкәжағына вә путперестлуғун ортадан кахажағына ишарет едијерди. Герчәктән дә елә олды.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ЧОЖУХЛУҒЫ

Мекке иләри гәләнләрин бир әдәти варыди. Тәзә тоған чожухларыны Мекке јахынларында јашыјан кабилеләриндәки сүт аналарына верип бахтурурларды. Чүнки Меккенин хавасы ағыр вә сижах олдуғундан чожухлара еј гәлмәзди.

Пејғамбәримизи Хазрети Амине үч гүн, Сүвејбе хатун да ики гүн әмдүрмиш. Даха сора Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Сад кабилесиндән Хәлимә адында бир сүт анаја верилди. Хәлимә Они өз әвләдиндән чох сәвәр, әсән јүзгәрдән билә сахынурды. Хәлимәнин күчүк кызы вә Хазрети Мухаммедин сүт кардеши олан Шејма да Они чох сәвәр, хәп Онинән барабар ојнарди. Бу јетим чожух аиләјә бөјүк уғур гәтүрди. Хәлимәнин кожасы бир гүн белә демишти:

"Хәлимә, бу чожуғун ајағы бизә чох уғурли гәлди. О, әвимизә ајах бастуғы гүндән бери хајванларымызын сүти, сүтүмүзүн јағы чоғалды. Әвимизә бәрәкәт толды. Әлимиз генишләди. Бән бу чожухта бир башхалух сәзијерим."

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) бу аиләнин јанында беш јил калдухтан сора Меккеде аиләсинин јанына гәтүрүлди.

Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) анасы Аминенин Мединедеки јахынлары варды. Хәм онлары гөрмах, хәм дә оғлуна бабасынын мәзәрини зијарет еттурмах максәдијнән Амине чожуғыјнән барабар Мединеје гетти. Мединеде бир ај калдыләр. Пејғамбәримизин бабасы Абдуллахын мәзәрини зијарет еттиләр. Хазрети Амине чожуғи вә јанында хызмәтчиси Үммү Ејменинән барабар Меккеје дөнмах ичүн јола чыхтиләр. Ахшам үсти Ебва көјүнә улаштыләр вә гежәји бурада гечүрдиләр.

Хазрети Амине бурада хасталанды. Јаныбашына отурттуғи брижик јаврусуну өпти, хәсрәтијнән бағрына басып охшады. Өләжағыны вә оғлундан ајрылажағыны сәзән ана бир даха дүнја гөзијнән оғлунун јүзүнә бахып бунлары сөјләди:

"Хәр тәзә шеј әскијажах вә хәр шеј јох олажахтур. Бән дә өләжәм. Факат гам јемәм. Чүнки тәмүз бир чожух тоғурдум. Дүнјаја бөјүк, хејирли бир варлух бырахыјерим."

Бу сөзләрдән сора Амине гөзләрини хајата јумди. О сырада Хазрети Мухаммед (с.а.с.) алты јашындајды. Үммү Ејмен чожуғы алып Меккеје дөнди.

Баба вә анадан өксүз калан Хазрети Мухаммеди дәдәси Абдүлмуталип јанына алды. Пејғамбәримиз ики јил онун јанында калды. Абдүлмуталибин өлүми јахлаштуғунда торунуни, Пејғамбәримизин әмиси Абу Талибе теслим етти. Она чох еј бахмасыны вәсијат етти. Пејғамбәримиз о заман сәкиз јашына гәлмишти. Абу Талиб вә карысы Фатма ханым чожуға чох еј бахтиләр, Они өз чожухлары кими сәвдиләр.

ОХУМА

Кәбенин Аллах тәрәфиндән корунмасы..

Кәбе, Аллаха ибадет максәдијнән јерјүзүндә јапылан илк ибадетханедүр. Аллахын әмријнән Хазрети Ибрахим вә Хазрети Исмаил тәрәфиндән јапылмиштүр. Арабистанын Мекке шәхәриндә булунан Кәбе тарих бојунжа кутсаллуғуны девам еттүрмиш, инсанларын илгисини чәкмиштүр.

Исламдан әвәл Кәбе пута тапан араплар тәрәфиндән путларинән толдурулмиш вә јапылыш максәдинин дышында кулланылмиштүр. Пејғамбәримизин 630 јилиндә Меккеји фетхетмесијнән Кәбе путлардан тәмүзләнмиштүр.

Исламијаттан әвәл Мекке арапларын тижарет мәркәзијди вә Кәбеји зијарет етмах ичүн хәр јил бир чох инсан Меккеје гәлүрди.

Хабешистанын Јемен валиси Ебрехе, ахын ахын Кәбеји зијарете гедән халкы гәнди үлкәсинә чекмах ичүн Сана шәхәриндә бөјүк бир тапынах јаптурды. Факат халкы Кәбеден вазгечүрәмәди. Бундан сора Ебрехе Кәбеји јыхып ортадан калдурмаја карар верди вә филләринән куввәтләндүрдуғы бир ордујнан хәрәкәтә гечип Мекке јахынларына гәлди. Ордунун өгүндә бөјүк бир фил варыды.

Меккелилерин бу ордуја каршы којажах гүчләри јоғыди. Ебрехенин адамлары араплара аит маллары вә хајванлары јағмалајып (чалып чырпып) Ебрехеје гәтүрдиләр. Јағма едилән маллар арасында Пејғамбәримизин дәдәси Абдүлмуталибин дә јүз дәвәси варыди. Мекке халкындан бир груп елчи бир рижада булунмах ичүн Ебрехенин јанына гетти. О елчиләрин арасында Абдүлмуталиб да варыди. Ебрехе, нә ичүн гәлдухларыны сорды. Абдүлмуталиб, дәвәләринин гери верилмәси ичүн гәлдухларыны сөјләди. Бунун үстүнә Ебрехе:

“Бән зандым ки, Кәбеји јыхмијајым дија јалвармаја гәлдиз. Сиз исә дәвәләринин дәрдиндәсиниз.”

Абдүлмуталиб Ебрехеје бу жевабы верди:

“Бән дәвәләрин сахибијим, онлары иштијерим. Кәбенин сахиби вар, они сахиби корур.”

Ебрехе дәвәләри Абдүлмуталибе гери верди, сора да Кәбеји јыхмах ичүн хәрәкәтә гечти. Ән өгдә бөјүк бир фил варыди. Кәбеје јахлаштуғунда бу фил бир адым иләри гетмәди. Гери чәвүрүлдуғунда јүријер, факат Кәбеје чәврүлдуғунда јүрүмијерди. Бүтүн уғрашмалар бошунајды, фили Кәбе тәрәфина јүрүтмах мүмкүн дәгүлиди.

Там бу сырада бәкләнмәдух бир олај олды. Сүрүләр халында гәлән кушлар хавајы каплады вә фил ордусунун үстүндә учмаја башладылар. Бу кушлар, ағызларында вә ајахларында ташыдухлары уфах ташлары бир бомба кими әскәрләрин үстүнә јағдурдилар. Ташларын исабет еттуғи әскәрләрин бәдәнләри дәлүк дәшүк олди вә беләјнән орду кыса заманда перишан олуп тағылды. Кәбе јыхылмахтан куртулди. Ебрехе жаныны зор куртарып үлкәсинә дөнди вә бир сүре сора орада өлди. Абдүлмуталибин дедуғы кими, Кәбеји онун сахиби Аллах коруды.

Инсанлар тәрәфиндән савунмасыз калан Кәбеји јыхмах вә батыл (бош) инанчларыны девам еттурмах иштәјәнләри Јүже Аллах белә жезаландурды. Кәбеји јыхмаларына изин вермәди. Чүнки јахында Аллахын сәвгүли кулу Хазрети Мухаммед (с.а.с.) дүнјаја гәләжахты. 571 јилиндә мејдана гәлән бу олајдан әлли гүн катән сора Пејғамбәримиз тоғди.

СОРУЛАР:

1. Исламијаттан әвәл Арабистанын дуруми нәсиниди?
2. Хазрети Мухаммедин ана вә бабасынын адлары нәдүр?
3. Хазрети Мухаммед нереде вә не заман тоғди, сүт анасы кимдүр?
4. Хазрети Мухаммедин тоғдуғи гежә дүнјада ханги олајлар мејдана гәлди, бунлар нәјә ишарет едијерди?
5. Хазрети Мухаммеде бу ады ким вә не максәдинән којмиштүр?
6. Хазрети Мухаммедин бабасы вә анасы не заман өлмиштүр?
7. Хазрети Мухаммед анасынын өлүмүндән сора кимләрин јанында бөјүди?

2-нжи Кысым

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ЖӘИЛЛУҒЫ ВӘ ӘВЛИЛУҒЫ

Конулар:

- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) сејахатлары*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) тижарет хајаты*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Хазрети Хадижәјнән әвләнмәси вә чожухлары*
- *Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Кәбенин тамираты (ремонту) ишиндәки хакемлүґи*

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) СЕЈАХАТЛАРЫ

Пејғамбәримизин әмиси тижаретинән уғрашырды. Бир дәфәсиндә Хазрети Мухаммеди дә јанында гөтүрди. Шам јахынында Бусра касабасына уғрадиләр. Орада Бахира адында бир папазынән каршылаштыләр. Бахира, Теврад вә Инжилдә ады вә сыфатлары јазыли олан сон Пејғабәрин аләметләрини бу чожкухта гөрди. Бунун үстүнә Они Меккеје гери гөтүрмәсини, чүнки јахудиләр (еврејләр) тәрәфиндән бу чожуға бир көтилух гәләбиләжағыны Абу Талибе сөјләди. Абу Талиб, Бахиранын бу тавсијасына ујуп Шама гетмахтан вазгечти вә тижаретини бурада тамамлајып әвинә гери дөнди.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) он еди јашындајкән дә әмиси Зүбејринән Јемене гедип гәлмишти.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ТИЖАРЕТ ХАЈАТЫ

Курејшин иләри гәләнләриндән тул вә варлухли Хадижә адында бир кадын базы кимсәләрә сермаје (пара) верип тижарет ортахлуғы јапијерди. Хадижә Хазрети Мухаммеде сермаје верип Они бир кәрванызјнән Суријеје јоллады.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) тижарет хајатында да тоғрилух вә дүрүстлуғи сајасында үстүн башары сағлады. Бу сәбәпләдүр ки, дүзәнләдуғы хәр тижарет кәрванындан бәкләдуғундан даха чох кәринән дөнди. Хадижә Хазрети Мухаммединән (с.а.с.) јаптуғы тижарет ортахлуғундан чох разы калды.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ХАЗРЕТИ ХАДИЖӘЈНӘН ӘВЛӘНМӘСИ ВӘ ЧОЖУХЛАРЫ

Шам сәфәриндән дөндухтан сора Пејғамбәримиз, Курејш кабилесинин бу асалетли вә варлухли кадынызјнән әвләнди. Хазрети Мухаммед о заман јигирми беш јашындајды, Хадижә исә кырх јашына гәлмишти. Хошбәхтли бир аилә јувасы курды.

Хазрети Мухаммедин үчи оғлан, дөрди кыз, једи чожуғы дүнјаја гәлмиштүр. Бунлардан алтысы Хазрети Хадижәдән, бири Марижеден тоғмиштүр. Оғлан әвлатләри: **Касым, Абдуллах** вә **Ибрахимдүр**. Кыз чожухлары: **Зејнәп, Рукије, Үммүгүлсүм** вә **Фатымадур**. Касыминән Абдуллах Пејғамбәрлүх гәлмәдән әвәл күчүк јашта Меккеде өлдиләр. Ибрахим исә Хижреттен сора Мединеде тоғди вә күчүк јашта орада рәхмәтлүх олды. Кызларынын хәпписи бөјүди вә көчтиләр. Хазрети Фатымадан башха үч кызы Пејғамбәримиздән әвәл рәхмәтлүх олды. Пејғамбәримизин нәсли Хазрети Алије көчән Хазрети Фатымајнән девам етмиштүр.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) КӘБЕНИН ТАМИРАТЫ ИШИНДӘКИ ХАКЕМЛҮҒЫ

Базы јерләри селден јыхылан Кәбеји Меккелиләр тамир етмәјә башладиләр. Туварлар јүксәлип сыра *"Хажерул-Есвед"* ады верилән кутсал кара ташы Кәбе туварындаки јерине којмаја гәлдуғунда хәр кабиле бу шәрәфи казанмах ичүн бирбиријнән јарыша којулдиләр. Хатта бу јүздән араларында ағнашмазлух вә кавға чыхты. Сонунда герчәктән гүвәнилир вә тоғри бир киши олдуғуна инандухлары Хазрети Мухаммеди хакем јапмаја вә онун верәжағы хүкүмә разы олмаја карар вердиләр.

Хазрети Мухаммед *"Хажерул-Есведи"* бир өртинин үстүнә којди вә өртинин ужларыны кабиле башканларына туттурды. Хәп барабар ташы јохари калдурдиләр. Хазрети Мухаммед ташы мүбарек әлләријнән тувардаки јеринә којди. Онун бу барыштуран тавранышы хәркеши разы етти. Беләјнән бөјүк бир ағнашмазлух ортадан кахмиш олды. Бу олајын мејдана гәлдуғы сырада Хазрети Мухаммед отуз беш јашындајды.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Пејғамбәрлуғундан әвәл дә сон дәрәжә тоғри вә гүвәнилир бир кишилуға сахипти. Бу өзәллиғиндән өтүри халк арасында Она *"Мухаммедул-Емин"* јани *"Гүвәнилүр Мухаммед"* дејилијерди. Хәркешин сәвги вә хөрмәтини казанмишти. Тәмүз вә өрнәк јашајышијнән топлумда бир јылдыз кими парлыјерди. Јужә Аллах Они ән еј бир шәкилдә тәрбија етти, ахлак вә фазилетинән бәзәтти. Чүнки инсанлуғун куртулушы ичүн Они Пејғамбәр олуп вәзифәләндүрәжағыды.

СОРУЛАР:

1. Хазрети Мухаммед чожухлуғунда вә жәјиллуғунда нерәләрә сејахат јапмиштүр?
2. Хазрети Мухаммед киминән, не заман әвләнди?
3. Хазрети Мухаммедин кач чожуғы олмиштүр?
4. Хазрети Мухаммедин Кәбенин тамираты ишиндәки хакемлүғуны ағнадын.
5. Хазрети Мухаммеде *"Мухаммедул-Емин"* дејилмәсинин сәбәби нәдүр?

3-үнжи Кысым

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ПЕЈҒАМБӘР ОЛУШЫ ВӘ ГИЗЛИ ДӘВӘТ

Конулар:

- *Илк вахиј*
- *Фетрет деври*
- *Исламда дәвәтин башламасы*
- *Илк мислиманлар*
- *Хабешистана јапылан илк хижрет*
- *Хабешистан падишахы Нежашинин мислиманлара каршы тутуму*

ИЛК ВАХИЈ (М. 610)

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) кырх јашына гәлдуғи заман гәндисиндә базы дәгүшүклухлар гөрүлмәјә башлады. Јанына јијажах ичәжах алып Мекке јахынында Хира тағындаки мағараја чәкилүр, бурада јалағуз башына гүнләринән калур, кәинаты јаратан Аллахын бөјүклуғуни дүшүнүрди. Рүвәдә нә гөрүрсә, гөрдухлары ајнен чыхыјер. Кимсәнин гөрәмәдуғы вә билмәдуғы бир чох герчәкләри апачух гөријерди. Бу дурум алты ај катән девам етти. Јүжә Аллах беләјнән Они тәрбија едип Пејғамбәрлуға хазырлыјерди.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Миләди 610 јилинин Рамазан ајында бир пазартеси гежәси genә Хира тағындаки мағараја чәкилмиш, бүтүн варлуғијнән Аллаха јөнәлмишти. Бу сырада Жебраил (с.а.с.) гәндинә гөрүнди вә :

- *Охи*, деди.

Хазрети Мухаммед (с.а.с.):

- **Бән охума билмәм,** деди.

Жебраил икинжи дәфә *"Охи"* деди. Хазрети Мухаммед (с.а.с.) генә **"Бән охума билмәм"** деди.

Жебраил (с.а.с.) үчүнжи дәфә *"Охи"* дедуғунда Хазрети Мухаммед **"Нә охијем? "** дија сорди. О заман Жебраил (с.а.с.) Куран-и Керимде Аләк суресинин башында јер алан бу ағнамдаки ајетләри билдүрди:

"Јаратан Раббинин адыјнән охи,

О, инсаны кан пыхтысындан јаратты,

Охи, Раббин сонсуз кәрәм сахибидүр.

Каләминән јазмајы өгрәтән Одур.

Инсана билмәдуғуни О өгрәтти."

Беләјнән Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) илк вахиј гәлмиш. Куран ајетләри енмәјә башламишти. Бундан сора Мәләк кајболды. Охунан ајетләр Пејғамбәримизин јүрәгинә јазылмиш кими гәнди дә бунлары охумаја башлады.

Илк вахијин ағырлуғы, алдуғы вәзифәнин бөјүклуғы вә тујдуғы сорумлулух хиссинин тәсиријнән әвә дөнди. Башындан гечәнләри Хазрети Хадижәјә ағнатты. Хазрети Хадижә Они тәсәлли едип белә деди:

“Мүждәләр олсун! Себат ет. Өмрүми әлиндә булундуран Аллаха јемин едәрим ки сән бу үммәтин Пејғамбәри олажахсын. Јүжә Аллах сәни хеч бир вахыт бырахмаз. Чүнки сән акрабалух хакларына ујарсын, сөзүндә турурсун, чәтинлухлара тајанурсун, мисәфирләри ағырларсын, фелякете уғријанларын јардымына јетишүрсүн. Белә олан кулуны Аллах јалағуз бырахмаз.”

ФЕТРЕТ ДЕВРИ

Аләк суресинин илк беш ајети ендухтан сора вахиј бир сүре кәсилди. Жебраил (с.а.с.) гөрүнмәз олды. Арадан гечән бир сүре хазрети Мухаммедин вахји каршыламаја хазырланмасы ичинди. Пејғамбәримиз дә иләхи вахјин гәлмәсини бүтүн гөнлүјнән иштәмиш вә они кабулә хазыр дурума гәлмишти.

Бунун үстүнә Жебраил (с.а.с.) Она гөрүнди вә Мүддессир суресинин илк ајетлерини гәтүрди. Бу ајетләрин ағнамы беләдүр:

“Еј өртүсүнә бүрүнән (Мухаммед),
Ках та ујар,
Раббини јүжәлт,
Гејдухларыны тәмүз тут,
Көти шејләри тәркә девам ет.”

Бундан сора вахјин гәлиши аралухсуз девам етмиш вә Куран-и Керим јигирми үч јилдә тамамланмиштүр.

Јохаридә белиртилдуғы кими, илк вахијден сора гечижи бир сүрә вахјин кесилдуғы бу дөнеме *“Вахјин фетрети дөнеми”* дејидүр.

ИСЛАМА ДӘВӘТИН БАШЛАМАСЫ

Вахјин гәлмәсијнән Пејғамбәрлухла вәзифәләндүрүлән Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Пејғамбәрлуғуни әвәл гүвәндуғы кишиләрә сөјлијер вә онлары Ислама дәвәт едијерди. Илк мислиманлар ибадетләрини гизли јапијерләрди. Бу дурум үч јил катән девам етти. Бу арада мислиманлуғы кабул едәнләрин сајысы дә отузы гечти.

ИЛК МИСЛИМАНЛАР

Пејғамбәримизә әвәл садык еши хазрети Хадижә, ондан сора чожухлардан Хазрети Али, көләјкән хүрријетинә кавушмиш олан Зејд бин Харисе вә бөјүкләрдән Хазрети Абу Бекир иман едип мислиман олдиләр.

ХАБЕШИСТАНА ЈАПЫЛАН ИЛК ХИЖРЕТ

Мүшрикләрин мислиманлара јаптухлары әзијат хәр гечән јил артыјерди. Мислиманлар ибадетләрини сәрбәстче јапамијер, ачухча Куран охијамијерләрди. Бу сәбәплә Хазрети Пејғамбәр мислиманларын даха емин бир јер олан Хабешистана хижрет етмәләринә изин верди.

Он бир адам вә дөрт кадындан олушан илк кафиле (груп) Хазрети Мухаммедин (с.а.с.) Пејғамбәрлуғунун бешинжи јилиндә Меккеден гизлижә чыхып Кызыл дениз јолыјнән Хабешистана гетти. Ичләриндә Хазрети Осман вә карысы Пејғамбәримизин кызы Рукије де варыди. Орада чох еј каршыланан мислиманлар гүвәнли вә хузурли бир хајата кавуштиләр.

Илк гедән кафиленин еј каршыландуғуны ешидән мислиманлардан сәксән кишилух икинжи бир груп даха бир јил сора ораја хижрет еттиләр. Бунларын башында Хазрети Алинин кардашы Жафер-и Тајјар булунијерди.

ХАБЕШИСТАН ПАДИШАХЫ НЕЖАШИНИН МИСЛИМАНЛАРА КАРШЫ ТУТУМИ

Меккели мүшрикләр, мислиманларын Хабешистанда хузура кавушмасындан рахатсыз олдиләр. Онлары гери чәвүрмах ичүн Хабеш падишахы Нежашије бир чох хедијаларинән барабар ики елчи јолладиләр. Елчиләр мислиманлары гәндиләринә теслим едип гери јолламасыны Нежашидән иштәдиләр. Христијан олан Нежаши мислиманлары чағырып Исләмијет хаккында билги алды. Хәр ики тәрәфи динләдухтан сора мислиманлары хаклы булды вә елчиләр әли бош гери дөнүп Меккеје гәлдиләр.

Бундан сора Нежаши мислиманлары әскисиндән даха чох корумаја, тәрәфини тутмаја башлады. Мислиманларынән Хабешистанын јерли халкы чох еј гечиндиләр.

СОРУЛАР:

1. Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) илк вахиј кач јашындәјкән, не заман вә нерәдә гәлди?
2. Фетрет деври нә демахтур?
3. Ислама илк дәвәт нәсин башлады?
4. Илк мислиманлар кимләрдүр?
5. Мислиманлар Хабешистана нә ичүн хижрет еттиләр?
6. Мислиманлар Хабешистанда нәсин каршыландиләр?

4-дүнжи Кысым

ДӘВӘТИН АЧУХЛАНМАСЫ

Конулар:

- *Ислама дәвәтин ачухтан јапылмасы*
- *Мүшрикләрин мислиманлара јаптухлары зулүмләр*
- *Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) ән чох дүшманлух јапанлар*
- *Курејшин Ислама дүшман олмасынын сәбәпләри*
- *Мүшрикләрин Абу Талибе башвурмалары вә Пејғамбәримизин жевабы*
- *Хазрети Хамза вә Хазрети Өмәрин мислиман олмалары*

ИСЛАМА ДӘВӘТИН АЧУХТАН ЈАПЫЛМАСЫ

Пејғамбәр Әфәндимиз Ислама дәвәти үч јил гизлижә јаптухтан сора бу ағнамдаки ајетләрин әшкәрәјә чыхмасыјнән халкы ачухтан Ислам дининә чағырма дөнәми башлады:

“Сән ән јахын жан жигәрини ујар, мүминләрдән сәнә ујанлара рәхмәт вә хидајет канатларыны ендүр. Әгәр сәнә тәрс олуп каршы турурларса, онлара: - Бән сизин ишләдухларыныздан тамамен узағым, де.”

“Шинди сән нејнән әмролунијерсән апачух билдүр. Мүшрикләрдән јүз чәвүр.”

Бунун үстүнә Пејғамбәримиз (с.а.с.) әвәл јахынларыны әвиндә топлајып бир зијафет верди. Аллахтан алдуғы әмирләри билдүрүп онлары Ислам дининә дәвәт етти. Әмиси Абу Лехеб Пејғамбәримизә каршы чыхып топлананлары тағытты.

Бундан бир сүрә сора Пејғамбәримиз дәвәтини генишләтмах ичүн Сафа тәпәсинә чыхты. Бурадан бүтүн Мекке халкына сәсләнди. Онун сәсини тујанлар әтрәфинә топландиләр.

Пејғамғбәримиз (с.а.с.) орада топлананлара:

“- Сизә бу тәпәнин архасында бир дүшман ордусунун булундуғуны хабәр версәм бәнә инанур мисиз? дија сорди.

Хапписи бирдән:

- *Хә, инанурух. Чүнки Сәнин јалан сөјләдуғуны хеч ешитмәдух,* дедиләр.

Бунун үстүнә Пејғәмбәримиз онлара белә деди:

“– Еләјсә билиниз ки, Аллах бәни Пејғамбәр оларах сечти. Бәнә мәләк аражылуғыјнән гәнди кәләмини (сөзләрини) гөндәрди. Инсанлары Хак дин

олан Ислама дәвәт етмәми әмретти. Аллах бирдүр. Ондан башха Танры јохтур. Бән дә сизә вә бүтүн инсанлара гөндәрилән Онун Пејғамбәријим.”

Орада булунан Абу Лехеб ајаға кахып Пејғамбәримизә каршы кырыжы сөзләр сөјләди. Бунун үстүнә топлантıја катыланлар тағылдиләр. Беләјнән бу топлантыдан да бир нәтижә елде едиләмәди.

МҮШРИКЛӘРИН МИСЛИМАНЛАРА ЈАПТУХЛАРЫ ЗУЛҮМЛӘР

Мислиман оланлары диндән чәвүрмах, Ислам нуруну сөндүрмах ичүн мүшрикләр мислиманлара әзијат едијер, түрли түрли зулүм вә ишкәнжәләрдә булунијерләрди.

Исламын ән бөјүк дүшманларындан Үмејје бин Халеф, Биләл-и Хабешији кызғын кумлара јатуруп гөғсүнә дә ташлары јығып саатларинән гүнәшин алтында туттухтан сора:

- *Әгәр мислиманлухтан вазгечмәзсән сәни беләә өлдүрәжәм,* дијер, бундан нәтижә аламадухтан сора Биләлин бојнуна ип тахып Меккенин бир тәрәфиндән өбүр тәрәфинә сүрүклијерди. Бу вәхшижә ишкәнжәләр алтында әзилмәсинә бахмадан Хазрети Биләл, *“Аллах бирдүр, Аллах бирдүр”* дија хајкырыјерди. Сонунда Хазрети Абу Бекир, Биләли сатын алып хүрријатына кавуштурды вә залым Үмејјенин әлиндән куртарды.

Илк мислиманлардан Аммар бин Јасир кызғын кумлара јатурулуп бајыланачан дөгүлмиш, анасы Сүмејје, Абу Жехил тәрәфиндән мызрак вурушијнән канлар ичиндә јере сәрилип өлдүрүлмиш, бабасы Јасин дә мүшрикләрин ишкәнжәләријнән жан вермишти. Јасиринән карысы Сүмејје Хатун илк Ислам шехитләри адыны алмишләрдүр.

Генә Хаббаб бин Ерет јанан кыпкырмызы көмүрләрин үстүнә јатурулуп, Абу Фукајха исә ајағына бағланан ипинән кызғын кумларын үстүндә сүрүкләнип инанчларындан өтүри тајанылмаз әзијатлар чәкијерләрди. Бунлардан башха даха бир чох мислиман мүшрикләрин зулүмүнә уғрамишти. Буна бахмајып герчәк иман сахипләри ишкәнжәләрдән јилмәдиләр. Исламдан дөнмәдиләр.

Хазрети Абу Бекирин Ислама бөјүк хызмәтләриндән бири дә, мислиманлуғы кабул еттуғы ичүн зулүмә уғрајан бир чох көлә вә жаријеји сатын алып куртармиш олмасыдүр.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДЕ (с.а.с.) ӘН ЧОХ ДҮШМАНЛУХ ЈАПАНЛАР

Мүшрикләр гәрәк Пејғамбәримизә, гәрәксә мислиманлара әзијат етмахтан гери турмијерләрди.

Пејғамбәримизә ән чох дүшманлух јапанлар бунлардур:

1. Абу Лехеб: Пејғамбәримизин өз әмиси олмасына бахмајып Исламын ән бөјүк дүшманыјди. Даха илк гүндән бери Пејғамбәримизә каршы чыхмишти. Карысы да Пејғамбәримизин гечәжағы јоллара хәр фырсатта дикән којарды. Теббет сурееси бу икисиндән өтүри енмиштүр. Абу Лехеб, Бедир савашында мислиманларын зафәр казандуғуну тујдуғунда кахрындан өлмиштүр.

Абу Лехебин оғли Утејбе бир кәрәсиндә Пејғамбәримизә хужум етмиш, јахасындан тутуп гөмләгини јыртмишти. Пејғамбәримиз онун бу хәрәкәтиндән сон дәрәжә үзүлмиш вә : **“Ја Раб, Утејбенин үстүнә жанаварларындан бирини мусаллат ет”** дија дуа етмишти. Аллах сәвгүли Пејғамбәринин дуасыны кабул етти. Утејбе Шама гедәндә јолда бир арслан чыхып они парчалады. Беләјнән Пејғамбәрә јаптуғы хакаретин жезасыны булмиш олды.

2. Абу Жехил: Пејғамбәримизә ән чох дүшманлух едәнләрин башында гәлүр. Мислиманлара чох әзијат етмиш. Аммар бин Јасирин анасыны инанжындан өтүри өлдүрмиштүр. О да Бедир савашында өлдүрүлүп жезасыны булмиштүр.

3. Ас бин Ваил: Пејғамбәримизә дүшманлухта иләри гедән бу адам Пејғамбәримизин оғли Касым өлдуғы заман *“Мухаммедин соји кәсилди”* дејип алај етмиш, әвләд ажысыјнән јүрәги јанан Пејғамбәримизи чох үзмишти.

Кевсер суресиндәки **“Асыл соји кәсилән, ады унутулан, сәнә кин вә дүшманлух едән кимсәдүр”** ајети буни билдүрмиштүр. Ас бин Ваил, Мекке јахынларында бир тағ гечидиндән гечәндә биндуғы хајван они јере дүшүрүп ајағыны дишләмиш вә бу јарадан өлмиштүр.

4. Велид бин Муғире,

5. Үмејје ибни Халеф,

6. Утбе бин Ребиа да Пејғамбәримизә дүшманлух јапанларын арасындајды.

КУРЕЈШИН ИСЛАМА ДҮШМАН ОЛМАСЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

1. Ислам дини топлумда сыныф фаркларыны ортадан калдурријер, инсанларын бир тарағын дишләри кими ешит олдуғуны, көләјнән әфәндинин Аллах катында бир олдуғуны илан едијерди. Курејшин иләри гәләнләри бу ешитлуғы кабул етмәмиш, мевкииләринин әлләриндән гедәжағындан корхтухлары ичүн Ислама дүшман олмишләрди.

2. Арапларын тижарет мәркәзи Меккејди. Мекккеде булунан Кәбенин ичиндә үч јүз алтмиш катән пут варыды. Меккеје кимсәнин гәлмијажағыны, бу јүздән дә гечимләрини сағладухлары тижаретин ортадан кахажағыны заныјерләрди.

3. Арабистанда јүзјиллләрдән бери путлара тапма көкләшмишти. Еjинән көтиjи аjырт едәбилмахта чәтинлух чәкән о заманын милләтләри, аталарындан гөрдухлары шеjләрдән колаjжа вазгечмәзләр, јенилухлара дүшман олурлар. Иштә Ислам дини арапларын алыштухлары пута тапмаји ортадан калдуриjер, тәк Аллах инанжыны гәтүриjерди.

4. Арапларда милләтә башкан олабилмах ичүн лиjакат (ләик олма), фазилет (әрдәмлух), јетенек кими нитәликләр аранмазды. Анжах ики шарт варыди. Бунлардан бири зәнгинлух, өбүри дә чох әвләд сахиби олмахты.

Хазрети Мухаммедде бунлар јоғиди. Еләjсә они гәндимизә лидер кабул едәмәзух. Аjрыжа Хашимиләринән Емевиләр арасында әскидән бери девам едән кабиле реислуғы рекабети (јарышы) варыды. Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Курејшин Хашими колундан олдуғы ичүн Она дүшманлух едәнләрин чоғы Емевиләрдәнди.

МҮШРИКЛӘРИН АБУ ТАЛИБЕ БАШВУРМАЛАРЫ

Әмиси Абу Талиб, Пеjғамбәримизи чох сәвәрди. Исламын јаjылмасында јегәнинә хәп јардымжы олыjер вә Они химаjе едиjерди (корыjерди). Мүшрикләрин иләри гәләнләри Абу Талибе башвуруп, *“Ја јегәнини Ислам давасындан вазгечүр, ја да химаjе етмахтан вазгеч”* дедиләр вә они техдит еттиләр.

Абу Талиб дуруми јегәни Хазрети Мухаммеде (с.а.с.) ағнаттуғунда О беләжевап верди:

“Бән Аллах тәрәфиндән Хак дини билдурмағыјнән вәзифәлиjим. Бән гәнди башыма бир шеj етмиjерим. Бән Аллах елчисиjим. Еј әмижим, бу иштән вазгечмәм ичүн гүнәши сағ әлимә, аjи сол әлимә версәләр генә дә бу вәзифәjи быраxмам.”

Абу талиб бу жевабы динләдухтан сора, *“Сән ишинә бах оғлум, бән сағ олдухча онлар сәнә бир шеj јапамазлар”* деjип Пеjғамбәримизи корумаjа девам едәжағына сөз вермиш олды.

ХАЗРЕТИ ХАМЗАНЫН МИСЛИМАН ОЛМАСЫ

Пеjғамбәримиз (с.а.с.) бүтүн чәтинлухлара бахмадан вәзифәсинә девам едиjер, мислиманларын саjысы да гүндән гүнә артыjерди.

Пеjғамбәрлуғунун алтынжы јилиндәjди. Бир гүн Сафа тәпәсиндә отуранда орадан гечән Абу Жехил, Пеjғамбәримизә күфүр етти. Онун бу тәрбиjасыз тавранышына Пеjғамбәримиз жевап вермәди. Бу үзүжү олаjы гөрән бир кадын бу дуруми Пеjғамбәримизин әмиси Хамзаjа ағнатты. Хамза хәлә мислиман ол-

мамишти. Факат кардашынын оғлуна јапылан бу хакарете чох херсләнди. Хама Курејш мүшрикләринин топландуғы јере гедип Абу Жехиле сәсләнди:

- *Бәним кардашымын оғлуна сөгүп они инжитән сән мисин?* деди вә Абу Жехилин башына вурды.

Бу олајдан сора Хазрети Хамза мислиманлуғы кабул едип Пејғамбәримизин јанында јер алды.

ХАЗРЕТИ ӨМӘРИН МИСЛИМАН ОЛМАСЫ

Хазрети Хамзанын мислиман олушы вә мислиманларын гүндән гүнә кувватләнмәси Курејш мүшрикләрини теләша дүшүрди. Бу дурума бир чаре булмах ичүн *"Дарун-Недве"* дејилән јерде топландиләр. Дуруми гөздән гечүрдухтан сора Абу Жехилин теклифи үстүнә Хазрети Мухаммеди өлдүрмәјә карар вердиләр. Бу корхунч карары ујғуламах ичүн ичләриндән ән јүрәкли олан Өмәри вәзифәләндүрдиләр. О заман отуз үч јашында олан Өмәр кылыжыны кушанды вә Хазрети Мухаммеди өлдүрмах ичүн јола чыхты.

Мислиманлар Еркамын әвиндә топланмишләрди. Пејғамбәримиз дә орадајды. Өмәр јолда Нуајма раслады. Нуајм:

- *"Нерәјә, ја Өмәр?"* дија сорди. Өмәр:

- *Милләти бирбиринә дүшүрән Мухаммедин бәдәнини ортадан калдурмаја гедијерим,* жевабыны верди. Нуајм:

- *Чәтин бир ишә калхыштын,* дедуғунда, Өмәр:

- *Сән дә ми Мухаммедден јана олыјерсин?* дија чыхышты. Нуајм:

- *Ја Өмәр, сән бәни бырах, гәнди аиләнә бах, еништән Саидинән бажин Фатма мислиман олдиләр,* дедуғунда, Өмәр:

- *Еләјсә әвәл онларын ишини битирәјим,* дија јолуны дәгиштүрүп бажысынын капысыны чалды. О сырада бажысыјнән еништәси Пејғамбәримизә јенги билдүрүлмиш олан *"Та-Ха"* суресиндәки ајетләри охыјерләрди. Өмәрин силахлы гәлдуғуны ғөрүнжә корхуп Куран сајфаларыны сахладыләр.

Өмәр ичәри гирдухтан сора нә охудухларыны сорды. Онлар да *: "Бир шеј јох"* дедиләр. Өмәрин херси даха да артты. *"Демах ешиттухларым тоғријмиш"* дејип еништәсини јахасындан тутуп јере чарпты вә дөгмәјә башлады. Кожасыны куртармах иштәјән Фатманын јүзүнә дә бир јумрух атты. Заваллы кадын ағзындан бурнундан ахан канлар ичиндә јере сәрилди. Фатма иманынын вердуғы јүрәклулуғинән Өмәрә бу сөзләри сөјләди:

- *Аллахтан корх. Бир кадына јаптухларына бах. Бән вә кожам мислиман олдух. Башымызз кессән бундан дөнмәзух.*

Өмәр:

- *Охудуғунуз шеји бәнә гәтүрүн,* деди. Бажысs чыхарып верди. Өмәр диккатинән охумаја, охудухча да јүрәги јумушамаја башлады. Куран-и Керимин ешсиз ахенги (гармониjасы), манасындаки јүксәклух, охунушундаки татлилух вә гөзәллух Өмәрин јүрәгини фетхетти. Артух Өмәрин јүрәги Ислама ачуғыди. Хазрети Пејғамбәрин јанына гетти. Өгүндә диз чөкти вә Келиме-и Шехадети гәтүрүп мислиман олды. Орада булунанлар буна чох сәвиндиләр. Хәп барабар Келиме-и Шахадет гәтүрдиләр.

Өмәрин Ислама гирмәсијнән мислиманлух даха да куввәтләнди. Өмәр:

- *Јааранымыз кач кишидүр?* дија сорди.

- *Сәнинән барабар кырх киши,* дедиләр.

Өмәрин истәгијнән, өгдә Пејғамбәримиз олдуғы халда мислиманларын хәписи тоғрижа Кәбеје геттиләр. Орада топлу оларах вә ачухта намаз кылдиләр. Өбүр тәрәфтән мүшрикләр Пејғамбәри өлдүрмәјә јолладухлары Өмәрин мислиман олдуғуны дујдухларында шашкына дөндиләр.

Пејғамбәримизи өлдүрмах ичүн јола чыхан Өмәрин мәрхәмәтсиз вә таштан даха каты јүрәгини бажысынын әвиндә охудуғы Куран ајетлери јумушатмиш, каранух гөвлүни нуринән толдурмиш. Пејғамбәрә олан дүшманлух хисләрини достлуға чәвүрмиштүр.

СОРУЛАР:

1. Хазрети Мухаммед инсанлары нија вә нәсин ачухтан Ислама дәвәт етти?
2. Мүшрикләрин мислиманлара әзијатларыны вә мислиманларын бу әзијатлар каршысында нә јаптухларыны ағнадын.
3. Хазрети Мухаммеде ән чох дүшманлух едәнләр кимләрдүр?
4. Курејшин Хазрети Мухаммеде дүшман олмасынын сәбәпләри нәләрдүр?
5. Абу Талиб кимдүр? Хазрети Мухаммеди нәсин корумиштүр?
6. Хазрети Хамза вә Хазрети Өмәр нәсин мислиман олдиләр?

5-инжи Кысым

БОЈКОТ ВӘ ХҮЗҮН ЈИЛЛӘРИ

Конулар:

- *Мүшрикләрин мислиманлары бојкоты*
- *Абу Талиб вә Хазрети Хадижәнин рәхмәтлух олмалары*
- *Таиф јолжулуғы*
- *Акабе биатлары*
- *Мирач мужизәси*
- *Мирач хедијасы - намаз*

МҮШРИКЛӘРИН МИСЛИМАНЛАРЫ БОЈКОТЫ

Хазрети Хамза вә Хазрети Өмәрин мислиман олмалары вә Исламын гүндән гүнә јајылмасы мүшрикләри ејжә корхутти. Бунун үстүнә топланып мислиманлара каршы бојкот карарларыны алдыләр.

"Бундан сора мислиманларинән вә онлары химаје едәнләринән, Мухаммедин акрабасы олан Хашимоғулларыјнән хәр түрли бағлантыјы кәсәжахлар, онларынән хеч кимсә гөрүшмијажах, алыш вериш етмијажах, кыз алып вермијажахтур."

Мүшрикләрдән Мансур ибн Икриме бу ағнашмајы јазды вә хәп барабар Кәбенин туварына астыләр.

Бојкот карары үч јил девам етти. Бу сүре ичиндә мислиманлар чох сыхынты чәктиләр. Мүшрикләр мислиманларын топлу оларах сығындуғы мәхәлләјә јијажах ичәжах сохмамах ичүн әлләриндән гәләни јаптыләр. Мислиманлар, Ислам уғруна хәр түрли сыхынтыја, чәтинлуға, ачлуға вә сусузлуға катландиәр. Ағач јапрахлары јејип јашамах зорунда калдыләр. Ачлухтан ферјад едән чожухларын дуруми исә јүрәкләр ажысыјды.

Бу инсанлухдышы тавранышларинән дә мүшрикләр бир нәтижә аламады, Ислам нурунун јајылмасыны әнгәлләјәмәдиләр. Бу арада бир гүвә Кәбенин туварына асылан ағнашманын кағыдыны јејип "Аллах" адындан башха өбүр јазыларын тамамыны јохетмишти. Ајрыжа Мансур ибн Икрименин анлашмајы јаздуғы әли курумиш вә чолах калмишти. О заман *"Бесмеле"* јеринә *"Бисмикелләхүмме"* кулланылурды.

Сонунда мүшрикләрдән биркач киши инсафа гәлип залым ағнашмајы ендүрүп јырттыләр. Беләјнән бојкот кахмиш вә мислиманлар да бөјүк бир сыхынтыдан куртулмиш олдиләр. Мислиманлара ујғуланан бојкот Пејғамбәрлуғун јединжи јилиндән онунжи јилинәчән үч јил девам етти.

АБУ ТАЛИБ ВӘ ХАЗРЕТИ ХАДИЖӘНИН РАХМӘТЛИ ОЛМАЛАРЫ

Бојкотун кахмасыјнән Пејғамбәримиз вә мислиманлар бирәз рахат нәфәс алдыләр. Факат арадан чох гечмәдән Пејғамбәримизин әмиси Абу Талиб, биркач гүн сора да ханымы Хазрети Хадижә рәхмәтлух олдыләр.

Абу Талиб Пејғамбәримизи өз әвләди кими сәвәр вә корурди. Хазрети Хадижәјсә Пејғамбәримизә илк инанан, ән сыхынтыли заманларда Они тәсәлли едән, јардымжы олан садык вә вефакәр бир еш иди. Пејғамбәримиз, гәндинә хәп дәстәк олан бу ики дәғәрли варлуғи кајбетмахтан бөјүк үзүнти тујди. Бу сәбәптән бу јилә үзүнтүли үил ағнамына гәлән *“Хүзүн јили”* дејилмиштүр.

Абу Талиб вә Хазрети Хадижәнин өлүмүндән сора мүшрикләр Пејғамбәримизә әзијаты артурдиләр. Бир гүн јолдан гечәндә алчағын бири Пејғамбәримизин башына топрах атмиш. Пејғамбәримиз о халда әвинә гетмишти. Кызы Хазрети Фатыма бабасыны елә гөрдуғунда ичи сызламиш вә үстүнә атылан топрахлары тәмүзлијанда ағламишти. Кызынын ағладуғуны гөрән Пејғамбәримиз (с.а.с.): **“Ағлама јаврум, Јүже Аллах бабаны кориажахтур”** дејип Аллаха олан гүмәнини дилә гәтүрмишти.

ТАИФ ЈОЛЖУЛУҒЫ

Абу Талибинән Хазрети Хадижәнин өлүмүндән сора мүшрикләрин Пејғамбәрмизе әзијатлары артурмалары үстүнә Пејғамбәримиз Таиф халкыны Ислама дәвәт етмах ичүн мислиманлардан Зејд ибни Харисеји јанына алып Таифе гетти. Таифлиләр Исламы кабул етмәдухлары кими, Пејғамбәримизин орадан чыхып гетмәсини иштәдиләр. Бунинән дә калмајып Пејғамбәримизи таша туттиләр. Атылан ташлардан ајахлары јараланды, кан ичиндә калды, јүријамијажах хала гәлди. Зејд исә бәдәнини Пејғамбәримизә сипәр едип атылан ташлардан корумаја чалышыјерди.

Јол кәнәриндә бир бағa сығынан Пејғамбәримиз бурада бирәз динләндухтан сора үзүнти ичиндә Меккеје дөнди. Пејғамбәримиз хајатынын ән бөјүк әзијатынән бу јолжулух сырасында каршылашмиштүр. Ама бу оланлардан үмитсизлуға дүшмәди. Хеч јилмәди. Вәзифәсинә девам етти.

АКАБЕ БИАТЛАРЫ

Пејғамбәр Әфәндимиз јилләринән Мекке халкыны Ислама дәвәт етмиш, анжах Меккелиләрин инатчи тутумундан өтүри бөјүк чәтинлухларынән каршылашмишти. Не вар ки, онларын бу тутуму Ислам Пејғамбәрини вәзифәсиндән алыкојажах дәгүлиди. Исламын нуру инсанлуғы ајдынлатмаја девам едәжағыды. Бунун ичүн Јүжә Аллах јени бир уфук ачты. Исламын јајылмасы ичүн даха әлверишли бир чевре хазырлады. Бу чевре Медине иди.

Пејғамбәрлуғун он биринжи јили Хаж мевсиминде Хазрети Мухаммед (с.а.с.) Мекке дышына чыхты. Мединедән гәлән алты кишилух бир топлулугынән каршылашты. Онлара Пејғамбәр олдуғуны сөјләди. Куран охуды. Аллахын әмирләрини ағнатты. Онлары мислиман олмаја дәвәт етти.

Мединелиләр еј дүшүнжәли инсанларыды. Пејғамбәримизин сөјләдухларынын ахла ујғун вә тоғри олдуғуна инанып мислиман олдыләр. Мединеје дөндухларында Исламын јајылмасына чалыштиләр.

Биринжи Акабе Биаты (Пејғамбәрлуғун он икинжи јили)

Ертәси јил Меккеје гәлән Мединелиләрдән он ики кишилух бир груп Мекке јахынында Акабе дејилән јерде Пејғамбәримизинән гөрүшти. Реисләри Есаб бин Зүраре иди. Араларында бир јил әвәл мислиман олмиш беш киши дә варыди. Бунлар: *“Аллаха ширк* (Аллахтан башха Танры олдуғуна инанмах) *кошмамах, хырсызлух јапмамах, зиина* (әвли олмадуғы инсанынән барабар олмах) *етмамах, јалан вә ифтирадан сахынмах, Пејғамбәрә каршы гәлмамах”* хусусунда Пејғамбәримизә биат еттиләр (егемәнлуғуни, бөјүклуғуни кабул еттиләр), сөз вердиләр. Буна *“Биринжи Акабе Биаты”* дејилүр.

Мединелиләр гәндиләринә исламијети өгрәдәжах бир кимсә иштәдиләр. Пејғамбәримиз дә бу вәзифәји јүрүтмах ичүн Мусабы вәзифәләндүрди. Мусаб Мединеде Исламын өгрәтилмәси вә јајылмасында бөјүк хызмәтләр јапты.

Икинжи Акабе Биаты (Пејғамбәрлуғун он үчүнжи јили)

Бу јил Мединедеки мислиманлардан јетмиш беш кишилух бир груп Меккеје гәлди. Бунларын икиси кадынды. Акабе дејилән јерде Пејғамбәримизинән гөрүштухтан сора *“Икинжи Акабе Биаты”* герчәкләшти. Буна гөрә Мединелиләр кадынларыны, кызларыны нәсин коријерләрсә, Пејғамбәримизи дә елә корижахларына сөз вердиләр. Хәпписи әлләрини Пејғамбәримизә узатып биат еттиләр.

Бундан сора Пејғамбәримиз араларындан он ики кишији темсилжи сечмәләрини иштәди. Онлар да он ики кишији темсилжи сечтиләр. Хәпписи дә Хазрети Пејғамбәрә*: “Тарлух вә генишлух заманында, хәр хал вә дурумда итаате* (бојун әгмәјә), *сөзүн хәр заман тоғрисини сөјләмәјә вә Аллах јолунда хеч бир шејдән корхмамаја”* сөз вердиләр.

Акабе биатлары Исламын јајылмасында мүхим бир дөнүм ноктасы олды.

МИРАЧ МУЖИЗӘСИ

“Мирач” сөзлухта - јуксәгә чыхмах, “*Исра”* да - гежә јүрүмах, демахтур. Пејғамбәр Әфәндимиз Хижреттен бир јарым јил әвәл Режеп ајынын јигирми јединжи гежәси Меккедеки Месжид-и Харамдан Кудүстеки Месжид-и Аксаја гөтүрүлмиш, орадан да гөкләрә јүксәлмиш, Мелекуут алемини сејретмиштүр.

Аллахын сонсуз кудретинин бир әсәри вә Пејғамбәримизин ән бөјүк мужизәләриндән бири олан Мирач хадисесине мүшрикләр инанмадиләр. Чүнки онлар Јүжә Аллахын бөјүклуғуни, кудретинин генишлуғуны ағнамахтан ажиздиләр. Онлар, сынырли бир дүшүнжә вә батыл бир инанжа сахип олдухлары ичүн Мирач мужизәсини каврајажах сәвијада дәгүлидиләр.

Мүминләр хеч шүпә етмәдән Миражи кабул еттиләр вә инандыләр. Хазрети Абу Бекире Мирач олајы ағнатылдуғы заман О *"Буни Мухаммед сөјлијерсә тоғридүр"* деди вә Пејғамбәримизи тәсдик етти. Бундан сора гәндисинә *"Тәсдик едижи"* манасына гәлән *"Сыддык"* ады верилди.

МИРАЧ ХЕДИЈАСЫ НАМАЗ

Хәр ханги бир сејахаттан дөнән кимсә јахынларына хәдијалар гәтүрдуғы кими, Пејғамбәримиз дә мукаддес Мирач јолжулуғундан мүхим муждәләр вә хәдијаларинән дөнмиштүр.

Мирач гежәси Пејғамбәримиз (с.а.с.) јүксәлдуғи јүжә макамда Аллаха кавушмиш, арада хеч бир васыта олмадан Иләхи Вахије (хитаба) мазхар олмиштүр (шәрәфләндүрүлмиштүр). Бу макамда гәндинә үч шеј верилмиштүр:

1. Бакара суресинин сон ики ајети (Амен - ерресулү),

2. Үммәтиндән Аллаха ширк кошмијанларын жәннәтә гирәжағы мүждәси,

3. Мирач хәдијасы оларах беш вахыт намаз.

Исламын шартларындан бири вә динин дирәги олан намаз Мирач гежәсиндә фарз олмиштүр.

СОРУЛАР:

1. Мүшрикләр мислиманлара нәсин бир бојкот карары алдиләр? Бојкот кач јил сүрди?
2. Абу Талиб вә Хазрети Хадижә не заман рәхмәтлух олдыләр? Бу јилә не ад верилди?
3. Пејғамбәримизин Таиф јолжулуғуны ағнадын.
4. Биринжи вә икинжи Акабе Биатларыны ағнадын.
5. Пејғамбәримиз не заман Миража чыхмиштүр?
6. Мирач хәдијалары нәләрдүр?

6-нжи Кысым

ХИЖРЕТ ВӘ МЕДИНЕДЕКИ ИЛК ЈИЛЛӘР

Конулар:

- *Пејғамбәримизин Меккеден Мединеје Хижрети*
- *Хазрети Пејғамбәрин Мединеде каршыланышы*
- *Месжид-и Небевинин јапылышы*
- *Әнсәр вә мухажирләр арасындаки кардашлух*
- *Пејғамбәр мәктәби вә Асхаб-ы Суффа*

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН МЕККЕДЕН МЕДИНЕЈЕ ХИЖРЕТИ (М. 622)

Ислам тарихиндә Пејғамбәримизин Меккеден Мединеје гөч етмәсинә *"Хижрет"* дејилүр.

Мүшрикләрин баскы вә зулүмләринин девам етмәси үстүнә Пејғамбәримиз мислиманларын Меккеден Мединеје хижрет етмәләринә изин верди. Мислиманлар груплар халында Мединеје гөч етмәјә башладиләр. Дин уғрунда тоғуп бөјүдухлары јуртларыны, мал вә мүлкләрини бырахтиләр. Мединеде јанан үмит ишығына коштиләр.

Меккеде Пејғамбәримизинән барабар Хазрети Абу Бекир, Хазрети Али вә бир кач мислимандан башха кимсә калмамишти. Пејғамбәримиз бүтүн чәтинлухлара бахмадан вәзифәсини јапмиш, Пејғамбәрлуғунун он үч јилини Меккеде тамамламиш булунијерди.

Мүшрикләр, Мединелиләрин мислиман олмасы вә Меккедеки мислиманларын да Мединеје гөч етмәсијнән кувләтли бир Ислам топлулуғунун олушмасындан корхтиләр. Исламијети көкүндән јохетмах ичүн "Дарун-Недве" дејилән јерде гизлижә топландиләр. Абу жехилин теклифинә ујуп Пејғамбәримизи өлдүрмәјә карар вердиләр. Бу корхунч карары ујғуламах ичүн хәр кабиләдән бирәр жәјил сечтиләр. Сечилән бу силахлы жәјилләр Пејғамбәримизин әвинин әдрәфини сардиләр вә дишәри чыхмасыны бәкләмәјә башладиләр.

Мүшрикләрин гизлижә алдуғи бу өлүм карары Аллах тәрәфиндән Жебраил аражилуғыјнән Пејғамбәримизә билдүрүлди вә хижрет етмәсинә изин верилди. Пејғамбәримиз гәнди јатағына Хазрети Алији јатуруп әвини саран мүшрикләрин арасындан чыхты вә Хазрети Абу Бекирин әвинә гетти. Аллах Пејғамбәрини коруды. Әли силәхлы мүшрикләр Они гөрәмәдиләр.

Јол хазырлухлары јапылдухтан сора Пејғамбәримиз Хазрети Абу Бекиринән барабар гежә Меккеје бир јарым саат узахлухта олан Севр тағына геттиләр вә орада бир мағарада гизләндиләр. Сабах олдуғунда Пејғамбәримизин әвдән чыхтуғы ағнашылды. Мухаммеди ким булурса она јүз дәвә мүкафат вериләжағына сөз вердиләр.

Пејғамбәримизи арыүанлар јолдаки изләри такип едип мағаранын өгүнәчән гәлдиләр. Мағаранын гиришинә бир өрүмжәгин ағ гәрмиш олдуғуны гөрдиләр. Мағаранын ичинә гирип арамах иштәдиләр, ичләриндән бири: "ичәријә инсан гирсәјди, бурада өрүмжәгин ағы вә гөгәрчинин јувасы олмазды" дедуғунда дөнүп геттиләр.

Мүшрикләр мағаранын өгүнә гәлдухлары сырада Хазрети Абу Бекир ендишәләнип:

- *Бизи гөрәжахлар, ја Рәсулеллах*, деди.

Пејғамбәр Әфәндимизз:

- **Үзүлмә, Аллах бизинән барабардур,** дија каршылух верди.

Мағаранын ағзына өрүмжәкләрин ағ өрмәси, орада битән бир ағажын талларына гөгәрчинләрин јува јапып јумурта бырахмасы бирәр мужизәдүр. Јүжә Аллах, сәвгүли Пејғамбәрини бу мужизәләринән корумиш, мағаранын ағзына гәлән дүшманлары гизли бир куввәт гери чәвүрмиштүр.

Пејғамбәримиз вә хазрети Абу Бекир мағарада үч гүн калдухтан сора Мединеје гетмах ичүн јола чыхтиләр. Онларын пешиндән гедән Сүрака адында бир пехливан изләрини булди. Бүтүн гүжијнән атыны үстләринә сүрди. Онлара ејжә јахлашты. Там бу сырада атынын ајахлары сүрчти. Гәнди дә јере јуварланды. Тәзәдән топарланып вар куввәтијнән атыны тәкрәр иләри сүрди. Факат бу дәфә атынын ајахлары дизләринәчән кума батты. Олдуғы јерде чахылып калды. Гизли бир куввәт атыны гери чәкијерди. Сүрака бу дуруми гөрүнжә корхты. Јаптуғуна пишман олды. Пејғамбәримиздән аф диләди вә гери дөнди. Архадан гәләнләрә дә: *"Бән буралари арадым, кимсә јохтур"* дејип онлары гери чәвүрди. Сүрака даха сора мислиман олмиштүр.

Сәвгүли Пејғамбәримиз бир хафта сүрән тарихи јолжулуғуны тамамлајып бир пазартеси гүнү Медине јахынындаки Куба көвүнә улашты. Бурада бөјүк бир сәвгијнән каршыланды.

Пејғамбәримиз бурада он гүндән чох калды. Мәсжид јапылыркән мүбарек әлләријнән таш ташыды. Бир ишчи кими чалышты. Ислам тарихиндә јапылан илк мәсжид будур. Пејғамбәримиздән үч гүн сора Меккедеән ајрылан Хазрети Али дә бурада Пејғамбәримизә јетишти.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН МЕДИНЕДЕ КАРШЫЛАНМАСЫ

Јанындаки мислиманларинән барабар Пејғамбәр Әфәндимиз бир жума гүни Кубадан Мединеје хәрәкәт етти. Салимоғуллары јурдуна гәлдухлары заман әвлә вахты олмишти. Пејғамбәр Әфәндимиз жума намазынын фарз кылындуғуны мислиманлара билдүрди. Мединеје тоғри јолуна девам етти.

Мединелиләр бир бајрам сәвинжи ичиндә бу шәрәфли мисәфири каршыламах ичүн јолун ики тәрәфинә сыраланмишләрди. Пејғамбәримиз гечәндә *"Бујурун, ја Рәсулеллах"* дијерләр, уфак јаврулар да *"Аллах елчиси гәлди"* дија сәвинч чығлухлары атыјерләрди.

Мединеде бөјүк бир сәвинжәнән каршыланан Пејғамбәримиз, Халид бин Зејд, јани Абу Ејјүб Енсари Хазретлеринин әвиндә мисәфир олды вә бурада једи ај катән калды.

МЕСЖИД-И НЕБЕВИНИН ЈАПЫЛЫШЫ

Абу Ејјүб Енсаринин әвинин јанында бош бир топрах варыды. Пејғамбәр Әфәндимиз бу топрағы сатын алып үстүндә бир месжид вә әдрәфиндә дә гәндинин јашамасы ичүн отахлар јаптурди. Сора да мисәфир оларах калдуғы әвдән бураја ташынды.

Бөгүн мислиманлар тәрәфиндән зијарет едилән Мединедеки *"Месжид-и Небеви"* иштә бурасыдүр. Бу месжид јапылыркән дә Пејғамбәримиз сыртында керпич ташымиш вә гәнди чалышмиштүр.

ӘНСӘР ВӘ МУХАЖИРЛӘР АРАСЫНДАКИ КАРДАШЛУХ

Меккеден гөч едип Мединеје гәлән мислиманлара *"Мухажир",* Мединенин јерли халкына да, мухажирләрә јардым еттухлары ичүн *"Әнсәр"* дејилди.

Малларыны, мүлкләрини бырахып гәлән мухажирләрә Мединелиләр хәртүрли јардым јаптиләр. Онлары бағырларына бастыләр, әвләриндә мисәфир еттиләр, әтмәкләрини онларынән бөлүштиләр.

Дүнја тарихиндә бирбирини белә жандан сәвән, бирбиринә бу катән ичтән бағланан башха бир топлулух гөстәриләмәз. Бүтүн дүнјаја өрнәк олан бу олај Ислам кардашлуғунун ән гөзәл әсәридүр.

Пејғамбәримиз Мухажирләрдән хәр бирини Әнсәрдән биријнән кардаш јапты. Бу кардашлух кан кардашлуғундан даха куввәтлијди.

Ислам тарихинде хәр заман хөрмәтинән анылан Әнсәр вә Мухажирләр динимизә бөјүк хызмәтләрдә булунмишләрдүр.

ПЕЈҒАМБӘР МӘКТӘБИ ВӘ АСХАБ-Ы СУФФА

Месжид-и Небевинин бир тәрәфиндә үсти капалы оларах јапылан јере *"Суффа",* бурада каланлара да *"Асхаб-ы Суффа"* дејилмиштүр.

Бурада әви олмијан јохсуллар вә кимсәсизләр калурды. Бу кишиләр иш булдухлары заман чалышур, гечинүрләрди. Иш буламадухларында да Пејғамбәримиз вә Асхабын зәнгинләри тәрәфиндән ихтијачлары каршыланурди. Бу груптан әвләнәнләр ајри бир әвә ташынур, тәзә бир јува курарды.

Бурада булунанлар хәр заман Пејғамбәримизинән барабар олур, Онун илиминдән фајдаланурларды, гүнләрини ибадет вә илим өгрәнмәјнән гечирүрләрди. Исламда илк еғитим вә өгрәтим куруми, Суффа мәктәби, дәрс гөрән Асхабын мәәллими дә Хазрети Пејғамбәрдүр (с.а.с.). Пејғамбәримиздән ән чох хадис ағнатан Абу Хурејре бу мәктәптә јетишмиштүр.

Суффа мәктәбиндә јетишәнләр ичиндә Ислам динини, Куран-и Керими вә Хадис-и Шерифләри чох еј каврајан, ағнајан, ачухлајан бөјүк алимләр булунмахтајды. Башха јерләрдә Исламијети ағнатмах ичүн вәзифәләндүрүләнләр бунлардан сечилүрди.

Бу сәбәплә Суффа адыны ташыјан бу јер Ислам тарихиндә илк дәфә курулан мәктәптүр. Бу мәктәптә јетишәнләр Исләмијетин јајылмасында вә динин өгрәтилмәсиндә мүхим вәзифәләр јапмишләрдүр.

СОРУЛАР:

1. Хижрет нә демахтур?
2. Пејғамбәримизин вә мислиманларын Хижрет етмәләринин сәбәби нәдүр?
3. Хижрет олајыны вә Хижрет вахтында Пејғамбәримизин гөстәрдуғы мужизәләри ағнатын.
4. Ислам тарихинде јапылан илк месжид хангисидүр?
5. Пејғамбәримиз Мединеде нәсин каршыланмиштүр вә кимин әвиндә мисәфир калмиштүр?
6. Месжид-и Небеви нәдүр? Нереје јапылмиштүр?
7. Әнсәр вә Мухажир кимләрә дејилүр?
8. Асхаб-ы Суффа кимләрә дејилүр? Бунларын Ислама ханги хызмәтләри олмиштүр?

7-нжи Кысым

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (с.а.с.) САВАШЛАРЫ

Конулар:

- *Бедир савашынын сәбәпләри*
- *Бедир савашы сә нәтижәләри*
- *Ухуд савашынын сәбәпләри*
- *Ухуд савашы вә нәтижәләри*
- *Ухуд савашындан алынажах дәрсләр*
- *Хендек савашынын сәбәпләри*
- *Хендек савашы вә нәтижәләри*
- *Хубејбије антлашмасы (мүкавиләси)*
- *Хубејбије антлашмасынын нәтижәләри*
- *Комши дәвләт башканларына јолланан Ислама дәвәт мәктуплары*
- *Хајерин фетхи*
- *Кәбе зијарети (Каза Умреси)*

БЕДИР САВАШЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

Пејғамбәримиз Мухажирләринән Мединеје јерләштухтан сора Меккели мүшрикләр дүшманлухларындан вазгечмәдиләр. Медине јахынларыначан гәлип мислиманларын отлыјан дәвәләрини алып гөтүрдиләр. Мүшрикләр Абдуллах ибн Үбејбеје хабәр јоллајып Мухаммеди өлдүрмәсини ја да Мединедән чыхармасыны иштәдиләр. Әгәр буни јапмазса Мединеје салдыражахларыны билдүрдиләр. Өбүр тәрәфтән мислиманларынән јапылажах бир саваша хазырланмах ичүн бөјүк бир тижарет кәрваныны Шама јолладиләр.

Мислиманларын бу тәхликәләрә каршы ујанух олмасы вә тәдбир алмасы гәрәкијерди. Кәрванын хәрәкәтини әнгәлләмах ичүн Хижретин икинжи јили Пејғамбәр Әфәндимиз үч јүз беш кишилух бир ордујнан јола чыхты. Буни тујан Меккели мүшрикләр бин кишилух бир ордујнан Медине үстүнә јүрүдиләр. Бедир дејилән јерә гәлдухларында турдиләр вә бурадаки су кајнакларыны контроллери алтына алдиләр.

Мислиманлар Мединеден саваш ичүн дәгүл, мүшрикләрә аит тижарет караванынын хәрәкәтини әнгәлләмах ичүн чыхмишләрди.

Меккеден бөјүк бир дүшман ордусунун гәлдуғунун хабәри алынды. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз Асхабыјнән мәсләхәт еттухтан сора дүшманынән каршылашмаја карар верди.

Бедире гәлән Ислам ордусу кумлух бир сахаја енмах мәжбур калды. Бурада су јоғыди. Чүнки даха әвәл гәлән мүшрикләр сујун булундуғы јери заптетми-

шләрди. Факат Аллахын јардымы јетишти. О гежә бол јағмур јағды. Мислиманлар су сыхынтысындан куртулды.

Пејғамбәримиз Ислам динини гөзәл сөзинән вә иршад (рәхбәрлух) јолыјнән јајмаја чалышмиш, кимсәји зорламамиштүр. Анжах мүшрикләрин салдырыларына каршы Аллах тәрәфиндән мислиманларын савашмасына изин верилмиштүр.

БЕДИР САВАШЫ ВӘ НӘТИЖӘЛӘРИ (Х. 2 / М. 624)

Мүшрикләр инсан (әскәр) сајысы вә силәх бахымындан мислиманлардан чох үстүн дурумдајдылар. Бу сәбәплә савашы казанажахларындан әмин гөрүнијерләр, мислиманларын маневи гүжүни хесаба катмијерләрди. Бурада Хакынән Батыл, Иманынән Күфүр чарпышажахты. Исламын гәләжәғы да бу савашын нәтижәсинә бағлијди.

Ертәси гүнүн сабахында ики орду каршы каршыја гәлди вә саваш башлады. Иштә о анда Пејғамбәримиз әлләрини гөғә калдуруп:

“Ја Рабб! Бәнә ваадеттуғун јардымы бөгүн вер” дија дуа етти. Даха сора сеждеје капанып јүжә Аллаха белә јалварды: **“Ја Рабб! Бу бир авуч мислиман бөгүн тәләф олурса, јерјүзүндә Сәнә ибадет едәжах кимсә калмијажах.”**

Аллах Тејалә Пејғамбәринин дуасыны кабул етти.

Мислиманлар иманларындан алдухлары гүжинән кахраманжа саваштыләр вә Аллахын јардымыјнән гәндиләриндән кат кат үстүн олан дүшман ордусуну бөјүк бир бозғуна уғраттыләр. Дүшманлар саваш аланында јетмиш өли, јетмиш дә әсир бырахып качтиләр. Исламын ән бөјүк дүшманы Абу Жехил дә өләнләрин арасындајды. Беләјнән саваш мислиманларын кесин зафәријнән нәтижәләнмиш олды. Бу савашта мислиманлардан он дөрт киши шехит олмиштүр.

Ислам ордусу зафәр сәвинжијнән Мединеје дөнди. Пејғамбәр Әфәндимиз әсирләрә еј тавранылмасыны әмретти. Әсирләрин бир кысмы Фидје (бәлли бир миктар пара) каршылуғунда сәрбест бырахылды.

Бу миктар парајы буламијан вә охума јазма билән әсирләрдән хәр бири мислиманлардан он кишијә охума јазма өгрәттухтан сора салыверилдиләр. Пејғамбәримизин бу тавранышы Ислам дининин охума јазмаја вә билги сахиби олмаја нә катән әхәммијат вердуғуны гөстәријер.

УХУД САВАШЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

Мушрикләрин Бедир савашында јенилгије уғрамалары Меккеде бөјүк үзүнти мејдана гәтүрди вә мүшрикләр матем тутмаја башладыләр. Пејғамбәримизә ән чох дүшманлух јапанлардан Абу Лехеб бу үзүнтинин тәсиријнән өлди.

Мүшрикләр Бедирдәки ағыр јенилгинин өжүни алмах ичүн үч бин кишилух бир орду хазырладыләр. Бедир савашында јахынлары өлдүрүлән бир чох кадын да ордуја катылмишти. Абу Сүфјан башканлуғундаки бу орду бирдән Меккеден хәрәкәт едип Мединеје јахын бир узахлухта булунан Ухуд тағында карарғәхыны курди.

Пејғамбәримизин әмиси Аббас о сырада хәлә мислиман олмамишти вә Меккеде булунијерди. Мүшрикләрин Медине үстүнә јүрүдуғуны бир мәктүбинән гизлижә Пејғамбәримизә билдүрди. (Пејғамбәримизи чох сәвән әмиси Аббас даха сора мислиман олмиштүр.)

УХУД САВАШЫ ВӘ НӘТИЖӘЛӘРИ (Х. 3 / М. 625)

Мәктупта билдүрүлдуғи кими герчәктән дүшман ордусунун Ухуд тағыначан гәлип бурада карарғәх курдуғы ағнашылмишти. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз Асхабыјнән дуруми гөрүшти вә бин кишилух бир куввәтинән дүшман ордусунун булундуғи Ухуд тағына хәрәкәт еттиләр. Јолда үч јүз мүнафык ордудан ајрылып гери дөндуғунда мислиманларын сајысы једијүз киши калды.

Мислиманлар дүшманын булундуғи јере вардухларында архаларыны Ухуд тағына верип саваш дүзәнинә гирдиләр. Ислам ордусунун сол тәрәфиндә бир вади варыди. Бурадан гәләбиләжах бир дүшман салдырысыны өнләмах ичүн Пејғамбәримиз бураја әлли кишилух окчу бирлуғы јерләштүрмиш вә онлара бу әмри вермиш: **“Дүшман иштәр јенсин, иштәр јенилсин, бәндән әмир алмадухча бурадан асла ајрылмајыныз. Дүшман атлиләри гәлдуғунда ок атыныз.”**

Мислиманларын кахраманжа чарпышмасы каршысында дүшман ордусу бозғуна уғрады. Бу ордуда булунан кадынлар да тағлара тоғри качышмаја башладыләр. Анжах саваш там оларах казанылмыш дәгүлиди. Дүшманын пешиндән гедип кесин оларах нәтижә алынмасы гәрәкирди.

Не вар ки, саваши казандухларыны заннедип дүшманларын бырахтухлары ганимет малларыны топламаја башладыләр.

Бунлары гөрән әлли кишилух окчу бирлуғы дә башларындаки комутанларыны динләмәјип (бир кач тәнәсиндән башха) јерләриндән ајрылдиләр. Халбуки Пејғамбәримиз онлара гәндиндән әмир алмадухча јерләриндән ајрылмамаларыны тәмбих етмишти.

Окчу бирлуғунун јериндән ајрылмасы мүшрикләрин ишинә јарады. Хама топарланып окчуларын тәркеттухлары вадидән хүжума гечтиләр. Бу хүжум каршысында мислиманлар чох зор дурумда калдыләр. Мислиманларын бу гафлети казанылмиш олан зафәрин әлдән гетмәсинә , Пејғамбәримизин әмиси Хазрети Хамзајнән барабар бирчох Ислам кахраманынын шехит дүшмәсинә сәбәп олди. Пејғамбәримизин мүбарек диши кырылды, јүзи јараланды. Савашын ән шиддәт-

ли анында билә Пејғамбәримиз јүзүндәки канлары силәркән белә дуа едијерди: **“Ја Рабб! Милләтими бағышла... Онлар нә јаптухларыны билмијерләр.”**

Иштә Пејғамбәримизин јүрәгиндәки мәрхәмәт вә инсан сәвгиси...

Ухуд савашында мислиманлар јетмиш шехит вердиләр. Мүшрикләрдән өлдүрүләнләрин сајысы јигирми икијди. Саваш сырасында Ислам ордусундаки кадынлар бөјүк федакәрлух гөстәрмишләр, әскәрләрә су тағытып, јаралары сарып хызмәт етмишләр.

Пејғамбәримиз јилләр сора Ухуд савашынын јапылдуғы јердән гечәркән о ажи гүни хатырлајып јанындакиләрә белә сәсләнмиштүр:

“Мислиманлар! Бундан сора тәкрәр путлара тапманыза имкән јохтур. Бундан зәррә катән ендиһә етмәм. Корхтуғум шеј, сизин дүнјаја тапманыздур.”

Бу саваште мүшрикләр галип гәлмәјнән барабар бәкләдухлари нәтижәләри әлдә едәмәдән Ухуддан чәкилдиләр. Тәзәдән топарланан мислиманлар бир сүре дүшманы такип едип пешиндән геттиләр. Дүшман тәкрәр савашмајы гөзә аламады. Меккеје тоғри јолуна девам етти. Мислиманлар да Мединеје дөндиләр.

УХУД САВАШЫНДАН АЛЫНАЖАХ ДӘРСЛӘР

Савашын башында мислиманлар зафәри казанмышкән, даха сора нија јенилгие уғрадыләр?

Бунда мислиманлар ичүн алынажах мүхим дәрсләр вардур.

Бөјүкләрин сөзүни динләмәмах, куманданлара итаатсизлух етмах, чох кутсал бир вәзифә олан нөбәти бырахып шахси мәнфаат пешиндә кошмах бир ордунун савашы кајбетмәсинә сәбәп олур вә бундан бир тәк бу јанлышы јапанлар дәгүл, бүтүн милләт зәрәр гөрүр.

Ухуд савашында иштә белә олмиштүр. Вадије јерләштүрүлән окчу бирлуғунун Пејғамбәримизин әмринә итаат етмәмәси вә нөбәт јерини бырахып ганимет топламаја башламасы, Ислам ордусунун јенилгијә уғрамасына вә мислиманларын феләкетә дүшмәсинә сәбәп олмиштүр.

Бу тарихи олај мислиманлар ичүн бир ујарыдүр.

ХЕНДЕК САВАШЫНЫН СӘБӘПЛӘРИ

Пејғамбәримиз Мединеје Хижрет еттухтан сора бурада јашыјан Јахудиләринән антлашма јапмишти. Куба јахынында јашыјан Надироғуллары Јахудиләри, Ухуд савашындан сора мислиманлары рахатсыз етмәјә башладыләр. Мислиманларинән јаптухлары антлашмалары бозмаја јөнәлдиләр. Бунинән дә

калмајып Пејғамбәримизи өлдүрмах ичүн планлар хазырладиләр. Бунун үстүнә Јахудиләр јуртларындан чыхарылып сүргүн едилдиләр.

Јахудиләрин иләри гәләнләри буни махана едип Меккеје геттиләр вә мушрикләринән ағнаштыләр. Ухуд савашындан ики јил сора мүшрикләр Абу Сүфјанын кумандасында он бин кишилух бир ордујнән Медине үстүнә јүрүдиләр. Дуруми хабәр алан Пејғамбәримиз хәр заман олдуғы кими Асхабыјнән бир дурум дәғәрләндирмәси јапып дүшмана каршы деғишүк бир саваш тактиғи ујғулајып Мединеји корумаја карар верди.

ХЕНДЕК САВАШЫ ВӘ НӘТИЖӘЛӘРИ (Х. 5 / М. 626)

Мүшрикләрин бөјүк бир ордујнән Медине үстүнә јүрүдуғуны хабәр алдухтан сора Пејғамбәримиз дуруми Асхабыјнән гөрүшти. Мединеји ичәридән савунмах вә дүшманын ичәри гирмәсини әнгәлләмах ичүн шәхәрин әдрәфинә хәндәк казылмасына карар верилди. Башта Пејғамбәримиз, мислиманларын сүрәкли чалышмасы сонужунда хәндәк алты гүндә казылды.

Дүшман ордусу Медине өгүнә гәлдуғи заман хәндәги гөрдүғунда шашурди. Гечәжах јер арадыләр, факат буламадыләр. Мислиманлар гежә гүнүз нөбәт бекләјип дүшман хүжумларыны турдурдиләр. Пејғамбәрин дә гәнди сабахларачан нөбәт бәкләрди.

Дүшман ордусунун кушатмасы узадухча Мединеде тарлух вә кытлух баш гөстәрди. Мислиманлар бөјүк сыхынтыләр чәктиләр. Мевсим кыш олдуғы ичүн саухтан вә ачлухтан ејжә јорулдиләр.

Кушатма башлыјалы јигирми једи гүн олмишти. Кушатманын сон гүнүндә Пејғамбәримиз Аллаха белә јалварды:

“Аллахым, еј, Кураны гөндәрән Раббим... Еј, дүшманларынән хесабы тез гөрән Раббим! Бу дүшман топлулуғуны кыр... Онлары хезимәтә уғрат... Ираделерини сарс, Аллахым...”

Пејғамбәримиз дуасыны битүрдухтан сора јүзүндә севинч бәлиртиләри гөрүлди. Дуасы кабул едилмишти.

Мислиманлара Аллахын јардым едәжағыны мүждәлијерди.

Ахшама тоғри дүшман тәрәфиндә чох шиддәтли бир јүзгәр чыхты. Кыса сүрәдә бөјүк бир фыртынаја дөнүшән бу јүзгәр куми, топрағы дүшманын јүзүнә чарпијер, чадырлары сөкүп атыејерди. Јемәк казанларыны дәвүрүп аташлары сөндүријерди. Тәбијат куввәтләри занки дүшманынән савашыјерди. Бу дурум дүшманы чох корхутти. Даха чох тајанамадиләр. Он бин кишилух орду бозғуна уғрады. О гежә корхи вә дәхшәт ичиндә бир чох јијажах вә мал бырахып качтиләр.

Сабах олдуғунда фыртына динмиш, Медине вә әдрәфиндә дүшман калмамишти. Мислиманлар гәндиләрини куртаран Аллаха хамдеттиләр. Бедир, Ухуд вә Хендек савашларында хеч бир нәтижә аламијан Меккели мүшрикләр, Исламын нуруны сөндүрәмијажахларыны ағнадиләр вә бундан сора бир даха мислиманлара салдырмадыләр.

ХУДЕЈБИЈЕ АНТЛАШМАСЫ (Х. 6 / М. 628)

Меккеден гөч едип Мединеје гәлән мислиманлар тоғуп бөјүдухлары јуртларына хәсрәтләнмишләрди. Меккедеки кутсал Кәбеји зијарет етмах иштијерләрди. Хазрети Пејғамбәр Хижретин алтынжы јилиндә Кәбеји зијарет етмах ичүн бин дөрт јүз кишијнән барабар Меккеје гетмах ичүн јола чыхты. Меккелиләр дуруми хабәр алдухларында мислиманлары Меккеје сохмамаја карар вердиләр.

Бунун үстүнә мислиманлар, Хубејбије дејилән јерде турдиләр. Пејғамбәримиз Хазрети Османы елчи оларах Меккеје јоллајып Кәбеји зијарет етмах иштәдухларыны билдүрди. Меккелиләр мислиманларын Кәбеји зијарет етмәсинә изин вермәдиләр вә буни гәләжах јилә бырахмаја карар вердиләр. Узун гөрүшмәләрдән сора мислиманларинән мүшрикләр арасында бир антлашма јапылды.

Бу антлашманын шартлары бу шәкилдә бәлирләнди:

1. Мислиманлар бу јил Кәбеји зијарет етмәдән Мединеје гери дөнәжахлар.

2. Гәләжах јил Меккеје гәләбиләжахлар, факат бурада үч гүндән чох калмијажахлар.

3. Мислиманлар Меккеје силәхсыз гирәжахлар.

4. Мислиманлар Меккедеки мислиманлардан хеч бирини Мединеје гөтүрмијажахлар, Мединелиләрдән Меккеде калмах иштәјән олурса калабиләжах.

5. Меккели мислиманлардан вә мүшрикләрдән бири Мединеје гедәжах олурса гери чәврүләжах, мислиманлардан бири Курејш тәрәфинә гечәрсә о теслим едилмијәжах.

6. Арап кабиләләри иштәдухлары тәрәфиәнән бирләшәбиләжах.

Антлашмадан сора Пејғамбәримиз вә барабар олдуғы мислиманлар Кәбеји зијарет етмәдән орадан гери дөнүп Мединеје гәлдиләр.

ХУДЕЈБИЈЕ АНТЛАШМАСЫНЫН НӘТИЖӘЛӘРИ

Антлашманын шартлары илк бахышта мислиманлар ичүн чох ағыр гөрүнијерди. Анжах Пејғамбәримиз бу шартлары кабул етти. Чүнки бу антлашманын иләридә мислиманлар ичүн чох фајдали олажағыны билијерди.

Герчәктән дә елә олды. Мединеје дөнәндә јолда *“Фетих суреси”* Она билдүрүлди. Бу сүрәдә Јүжә Аллах мислиманлара бөјүк бир фетих вә зафәр мүждә-

лијерди. Меккели мүшрикләр кол којдухлары бу антлашмајнән илк дәфә мислиманларын варлуғуны танымыш олдиләр.

Арадан чох гечмәдән Меккелиләрдән базы кишиләр мислиман олуп, Мединеје гәлдиләр. Анжах антлашманын шартларына гөрә мүшрикләр онларын гери јолланмасыны иштәдиләр. Бундан сора мислиман олуп, Меккеден качанлар, Мединеје гедәмәдухлары ичүн Меккејнән Медине арасында бир јерде топланмаја башладыләр. Бурасы Меккелиләрин тижарет кәрванларынын гечтуғы мүхим бир јерди.

Заманынән бурада мислиманлар куввәтли бир топлулух меjдана гәтүрдиләр. Бу дурум каршысында Меккелиләр тижарет јолларынын тәхликәјә дүшмәсиндән корхмаја башладыләр. Пејғамбәримизә елчи јоллајып арзу едән Меккели мислиманларын Мединеје гедәбиләжахларыны билдирдиләр вә антлашманын бу маддесинин дәгиштүрүлмәсини иштәдиләр. Пејғамбәримиз бу истәги кабул етти. Беләјнән башта мислиманлар ичүн зәрәрли олан антлашма мүшрикләрин истәгијнән дәгиштүрүлмиш, ортадан кахмиш олды.

Худејбије антлашмасыјнән мислиманларынән мүшрикләр арасындаки гәргинлух азалды. Мүшрикләр тәрәфиндән гәләбиләжах тәхликә ортадан кахмиш олди. Мислиманлар хузура кавушты. Исламын сәси әдрәфтә тујулмаја башлады. Меккедеки мүхим кишиләр Мединеје гәлип мислиман олдыләр. Бу антлашма мислиманларын чоғалмасына вә куввәтләнмәсинә сәбәп олди. Исламын хәр тәрәфтә јајылмасыны сағлады.

КОМШИ ДӘВЛӘТ БАШКАНЛАРЫНА ЈОЛЛАНАН ИСЛАМА ДӘВӘТ МӘКТУПЛАРЫ

Хазрети Мухаммед (с.а.с.) бүтүн инсанлара Пејғамбәр оларах гөндәрилмишти. Бу сәбәплә Худејбије антлашмасындан сора Ислам динини дүнјаја билдүрмә вәзифәсинә башлады. Бизанс импараторуна, Иран, Мысыр (Египет), Хабешистан, Умман вә Бахрејн дәвләт башканларына елчиләр јоллады. Ислама дәвәт мәктуплары јоллады. Пејғамбәримиз гүмүштән бир мүхүр јаптурмиш, үстүнә дә **“Мухаммедүр Ресүлуллах”** сөзләрини јаздурмишти. Мәктупларынын алтыны бунинән мүхүрлијерди.

Хабешистан падишахы Ислама дәвәт мәктубуни алдухтан сора мислиманлуғы кабул етти. Бизанс импараторујнан Мысыр падишахы Пејғамбәримизин елчиләринә еј таврандиләр, анжах мислиманлуғы кабул етмәдиләр. Иран падишахы исә Пејғамбәримизин мәктубуны охудухтан сора чох хөрмәтсиз тавранды вә бөјүк бир херсинән мәктуби јыртып атты. Бу падишах арадан чох гечмәдән оғли тәрәфиндән өлдүрүлмиш вә Пејғамбәрә јаптуғы хөрмәтсизлуғун жезасыны булмиштүр.

ХАЈБЕРИН ФЕТХИ (Х. 6 / М. 628)

Хајбер, Сурије јолу үстүндә јахудиләрин јашадуғы бир јерди. Бурада једи кале варыди. Мединеден сүрүлән јахудиләрин бир кысмы да бурада јашијерди. Хајбер јахудиләри Мединеје салдырмах ичүн бир план хазырламишләрди. Пејғамбәримиз бунлара елчи јоллајып ағнашма теклиф етти. Јахудиләр Пејғамбәримизин теклифини кабул етмәдиләр. Мислиманлара хүжум етмах ичүн Гатафан арапларыјнән ағнаштыләр. Онлар салдырыја гечмәдән мислиманлар даха әвәл тавранып бин алты јүз кишилух бир ордујнән јола чыхтыләр. Үч гүндә Хајбере вардыләр. Јахудиләр мислиманлары гөрдухларында калелеринә капандыләр.

Бурада Пејғамбәримиз беләә дуа етти:

"Ја Рабб! Биз Сәндән бир үлкәнин, бу үлкә шеннигинин, бу үлкәдәки хәр шејин ејлуғуны иштәрух. Онун халкынын вә ичиндәки хәр шејин шәриндән Сәнә сығынырух."

Әвәл Пејғамбәримиз антлашма тәклиф етти. Факат јахудиләр тәклифи гери чәвүрдиләр. Бунун үстүнә саваш башлады. Он гүн девам едән шиддәтли чарпышма сонунда калелер бирәр бирәр алынды. Хазрети Али бу савашта чох бөјүк кахраманлухлар гөстәрди. Бир ара калканы әлиндән фырлајып дүштүғүнда орада булунан бир капији калкан кими кулланып чарпышмаја девам етмишти. Савашта мислиманлардан он киши шехит олды. Јахудиләрдән дохсан үч киши өлдүрүлди.

Базы мислиман кадынлар да өргү өрүп казандухларыјнән әскәрләрә јардым етмах, хасталара дәрмән вермах, саваш аланында су тағытмах кими шејләр јапып бу саваша катылмишләрди.

Чаресиз калан јахудиләр барыш иштәдиләр. Топрахларында калып чифтчилух јапмајы вә әлдә еттухлары үрүнләринин јарысыны мислиманлара вермәји тәклиф еттиләр. Истәкләри кабул едилди. Пејғамбәримиз јахудиләрә еј тавранды. Анжах јахудиләр бир зијафет верип Пејғамбәримизи зехирләмәјә чалыштыләр. Јемәгә зехир катылдуғы Аллах тәрәфиндән Пејғамбәримизә билдүрүлди вә ағзына алдуғы лухмаји дишәри атып зехирләнмахтан куртулды.

КӘБЕ ЗИЈАРЕТИ (КАЗА УМРЕСИ) (Х. 7 / М. 629)

Бир јил әвәл јапылан Худејбије антлашмасынын шартларына гөрә бу јил мислиманлар Меккеје гедип Кәбеји зијарет едәжахларды. Пејғамбәримиз ики бин мислиманынән барабар Мединеден јола чыхып Меккеје гәлди. Кәбеји гөрдуғунда хәп бир ағыздан текбир гәтүрдиләр. Усулүнә ујғун оларах Кәбеји зијарет еттиләр вә ихрамдан чыхтыләр. Ертәси гүн Пејғамбәримиз Кәбеје гирди. Әвлә вахты гәлдуғунда Биләл-и Хабеши татли вә гүр сәсијнән әвлә әзәнини охуды. Ики бин мислиман жамаатинән әвлә намазыны кылдыләр.

Мислиманлар Меккеде үч гүн калдухтан сора гери дөндиләр. Бу зиjарет сырасында Меккелиләр мислиманлары диккатинән сереттиләр. Мислиманларын тәмүзлуғы, гөзәл ахлакы онларын үстүндә олумли еткиләр бырахты. Ислама каршы ичләриндә сәвги оjанмаjа башлады. Курејшин иләри гәләнләриндән Халид бин Велид вә Амр бин Ас Мединеjе гедип мислиман олдыләр.

СОРУЛАР:

1. Бедир савашы не заман вә кимләр арасында олди?
2. Бедир савашынын сәбәпләри нәләрдүр? Нәтижә нә олмиштүр?
3. Ухуд савашы не заман вә нереде олмиштүр?
4. Ухуд савашынын сәбәпләри нәләрдүр? Нәсин нәтижәләнмиштүр?
5. Бу саваштан мислиманларын нәсин бир дәрс алмасы гәрәкир?
6. Хендек савашы не заман олмиштүр? Сәбәпләри нәләрдүр? Нәтижәси нә олмиштүр?
7. Худеjбиjе антлашмасы не заман, кимләр арасында jапылмиштүр, ханги нәтижәләр тоғурмиштүр?
8. Пеjғамбәримиз ханги дәвләт башканларына Ислама дәвәт мәктуплары jолламиштүр?
9. Хаjбер не заман, нәсин фетхедилмиштүр?
10. Кәбе зиjарети не заман jапылмиштүр?

8-инжи Кысым

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН (с.а.с.) САВАШЛАРЫ (II)

Конулар:

- *Меккенин фетхи*
- *Хунејн савашы*
- *Евташ савашы вә Таиф кушатмасы*
- *Тебүк сәфәри*
- *Месжид-и Дирарын јыхылмасы (Охума)*
- *Пејғамбәримизин савашларынын өзәлликләри*
- *Хазрети Абу Бекирин хажж емирлуғы*
- *Веда хажжы*
- *Веда хутбеси*
- *Пејғамбәримизин тарихи веда хутбесиндән кысымлар (Охума)*
- *Пејғамбәримизин хасталанмасы вә рәхмәтлух олмасы*
- *Пејғамбәримизин рәхмәтлух олмасындан сораки олајлар*
- *Пејғамбәримизин чожухлары*
- *Ашере-и Мүбешшере*
- *Пејғамбәримизин Асхабы*
- *Пејғамбәримизин инсанлуға ишых тутан јүксәк ахлакы*

МЕККЕНИН ФЕТХИ (Х. 8./ М. 630)

Меккелиләр Худејбије антлашмасыны боздиләр. Пејғамбәримизин гәндиләринә хабәр јоллајып антлашма шартларына ујмаларыны иштәди. Меккелиләр антлашма шартларына ујмамахта ысрар еттиләр. Јапылан гөрүшмәләрдән дә нәтижә аламадухтан сора Пејғамбәримиз (с.а.с.) Меккеји фетхетмәјә карар верди вә он бин кишилух бир орду хазырлајып Хижретин сәкизинжи јили Рамазан ајында Мекке үстүнә јүрүди.

Меккелиләрин мислиманлара каршы којажах гүчләри јоғыди. Ислам ордусу дөрт колдан Меккеје гирди. Пејғамбәр Әфәндимиз Меккенин кан төкүлмәдән алынмасыны иштијерди. Бунун ичүн әскәрләрә белә деди:

“Кесинлухла кан төкмәјин, силахлы чатышмаја гирмәјин.”

Дедуғы кими дә олды. Мекке кан төкүлмәдән фетхедилди. Пејғамбәримиз Харем-и Шерифе гедип Кәбеји путлардан тәмүзләтти вә орада топланан инсанлара мүхим бир хутбе охуды. Пејғамбәримиз бу хутбесиндә Аллахын бирлуғуны, инсанларын ешит олдуғуны, гечмиштәки кан даваларынын калдурулдуғуны ағнаттухтан сора бу ағнамдаки ајети охуды:

“Еј инсанлар! Биз сизи бир еркегинән бир дишидән јараттух. Танышасыныз дија сизи милләтләрә, кабиләләрә ајырдух. Сизин Аллах катында ән шәрәфлиниз Ондан ән чох сахынаныныздур. Шүпәсиз Аллах билүр вә ешидүр.”

Бу сөзләри динләјән Меккелиләр вахтында Пејғамбәримизи өлдүрмәјә калхышмишләр, илк мислиманлара тајанылмаз әзијатларда булунмишләр, Исламын нуруни сөндүрмах ичүн әлләриндән гәләни јапмишләрди. Шинди бојунларыны бүкмиш, хакларында вериләжах карары бәклијерләрди.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) онлара сорды:

- **Еј курејш топлулуғу! Хаккынызда нә јапажағымы заныјерсиз?**

- *Сән асил вә шәрәфли бир кардашсын*, дедиләр.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) бурада да бөјүклуғуны гөстәрди.

- **Бөгүн сизи кынамах јох, хәпиниз сәрбәстсиниз**, бујурди вә хәпписини аффетти.

Меккеји фетхедән бөјүк Пејғамбәр дәрин мәрхәмәти вә бағышлајыжылуғыјнән дә јүрәкләри фетхетти. Инсанлуға ән гөзәл ахлак вә фазилет дәрси верди. Меккенин фетхедилдуғы гүн әвлә әзәнини Хазрети Биләл-и Хабеши Кәбенин чатысына (дамына) чыхып охуды. Намаз кылындухтан сора Пејғамбәримиз Сафа тәпәсинә чыхты. Јени мислиман оланлар да орада топландиләр. Әвәл еркекләр, сора да кадынлар биат еттиләр (јани Пејғамбәрә итаат едәжахларына сөз вердиләр).

ХУНЕЈН САВАШЫ (Х. 8 / М. 630)

Меккенин алынмасыјнән Кәбе путлардан тәмүзләнмиш, мүшрикләрин чоғы мислиман олмишти. Исламын ишығы хызынән дүнјаја јајылыјерди. Мекке ахынларында јашЫјан Хавазин кабиләси варыди. Бунлар путлара тапан калабалух бир кабилејди. Меккедеки путларын кырылмасындан сора сыра гәнди путларына гәлдуғуны дүшүнүп мислиманларынән савашмаја карар вердиләр. Мислиманлара салдырмах ичүн Меккејнән Таиф арасында Хунејн дејилән јерде јигирми бин кишилух бир орду топланды.

Пејғамбәримиз даха Меккеден Мединеје дөнмәмишти. Дүшманын бу хазырлуғуны хабәр алынжа он ики бин кишилух бир орду топлајып дүшманын булундуғы Хунејне хәрәкәт етти.

Дүшман тар бир вадидә пусу курмишти. Мислиманлар чохлухларына гүмән едип дүшманы өнәмсәмәдиләр, гәрәкән тәдбирләри алмадыләр. Сабахын алажакарануғунда Ислам ордусу вадидән гечәндә пусуда бәклијән дүшманын хүжуму-

на уғрады. Мислиман ордусу бозулди вә тағылмаја башлады. Бу дурум Исламын гәләжағы ичүн чох тәхликәлијди.

Дүшман ордусунун шиддәтли салдырыларына јүрәклилуғынән каршы којан вә саваш аланында димдик ајахта туран тәк бир кахраман калмишти. О да Хазрети Мухаммед (с.а.с.) иди.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) тағылан мислиманлары јанына чағырды. Онун сәсини тујан Ислам ордусу јенидән топарланды. Дүшман үстүнә салдырыја гечти. Бу амансыз салдыры каршысында дүшман ордусу нәјә уғрадуғуны шашурды. Тағылып качмаја башлады. Мислиманлар савашын башында кыса бир заман јенүх дүштүхтан сора тәкрәр зафәр казандиләр вә буна чох сәвиндиләр. Дүшман саваш аланында чох сајыда әсир, бинләринән дәвә, тавар вә чох миктарда гүмүш бырахып качты.

Бу саваш Пејғамбәримизин (с.а.с.) јүрәклүлүғы, азим вә себаты (тајанухлулуғы) сајасында казанылмиштүр.

ЕВТАС САВАШЫ ВӘ ТАИФ КУШАТМАСЫ (Х. 8 / М. 630)

Мислиманлар Хунејндән качан дүшманлары Евтас дејилән јерәчән коваладиләр. Орада јенидән топарланмаја чалышан дүшманы јере сәрдиләр вә кесин бир галибијет әлдә еттиләр. Дүшман бундан сора бир даха топарланамады. Бу савашта мислиманлардан дөрт киши шехит олды. Дүшмандан јетмиш киши өлдүрүлди.

Таиф кушатмасы

Хунејн савашында мүшрикләрин башы олан Малик бин Авф качып Таиф каласына сығынмишти. Бунун үстүнә Ислам ордусу Таиф каласыны кушатты. Таифлиләр калаларына капанып гәндиләрини савундыләр. Кушатма бир ај катән сүрди, факат кала сағлам олдуғы ичүн алынамады. Мислиманлар да кушатмајы калдуруп гери дөндиләр. Таифлиләр даха сора пута тапмахтан вазгечип мислиманлуғы кабул еттиләр.

Пејғамбәримиз јени мислиман олан меккелиләрә Куран-и Керими вә Ислам динини өгрәтмах ичүн Муаз бин Жебели Меккеде бырахып Асхабыјнән барабар Мединеје дөндиләр.

ТЕБҮК СӘФӘРИ (Х. 9 / М. 630)

Тебүк, Мединејнән Шам арасында бир јердүр. Мекке фетхедилдухтан сора Ислам дини хызлы бир шәкилдә јајылмаја башлады.

Бизанс импараторлуғу Исламын јајылмасынын өгүнә гечмах ичүн саваш хазырлуғуна башлады. Христијан олан араплар да онинән барабар олдыләр.

Буни хабәр алан мислиманлар гөнүлли әскәр топламаја башладиләр. Хазрети Абу Бекир вә Хазрети Осман ордују мөхкәмләндүрмах ичүн бөјүк јардымда булундиләр. Кадынлар да алтунларыны, гүмүшләрини бағышлајып бу хызмәтә катылдиләр. Дүшман куввәтләрини тағытмах ичүн Пејғамбәримиз отуз бин кишилух бир одујнән Мединеден јола чыхты. Јазын сижахлуғунда јүзләринән километре чөли ашып Тебүкә гәлдиләр. Дүшман савашмахтан качынды вә калаларына капанды. Мислиманларын каршысына чыхан олмајынжа саваш јапмаја гәрәк калмады вә Ислам ордусу гери дөнди. Беләјнән дүшман синдирилмиш вә сәфәрдән бәкләнән нәтижә әлдә едилмиш олди.

ОХУМА:

Месжид-и Дирарын јыхылмасы...

Мүнафыклар Куба месжидинин жамаатыны бөлмах, мислиманлары парчаламах вә Абу Амир адындаки бир Ислам дүшманына јер хазырламах ичүн Медине јахынларында бир месжид јаптыләр.

Бәклӓдухлары "Абу Амир", Ухуд вә Хунејн савашларына катылып Пејғамбәримизә каршы савашмиш, бир нәтижә аламадухтан сора Шама качмишти. Орадан мүнафыклара белә хабәр јолламишти: ***"Әлиниздән гәлдуғы катән силәхланын, хазырланын, бәнә бир мабәд (тапынма јери) јапын, бән Бизанс импараторуна гедијерим, бөјүк бир ордујнән гәлип Мухаммеди вә Асхабыны Мединеден сүрүп чыхаражам."***

Бу адамын тәшвикијнән (хәвәсләндүрмәсијнән) мүнафыклар Месжид-и Дирары јапмишләрди. Мүнафыклар ихтијарлух вә хасталух кими сәбәпләринән Пејғамбәримизин месжидинә гедәмәдухларыны сөјләјип бурада топланмах иштијерләрди. Дыш гөрүнүши жами олан бу бина аслында мислиманлары парчаламах ичүн јапылан бир фесат јувасыјды.

Мүнафыклар Пејғамбәримизи дәвәт едип јаптухлары месжиди ачмасыны иштәдиләр. Аллах Теалә Жебраили гөндәрип месжиди, мислиманлары парчаламах ичүн көти максәдинән јапылдуғуны билдүрди. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз Тебүк сәфәриндән дөнүштә бу месжиди јыхтуруп јахтурды. Беләјнән мүнафыклар көти әмәлләринә улашамадыләр. Абу Амир дә Шамда перишан бир халда өлди.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН САВАШЛАРЫНЫН ӨЗӘЛЛИКЛӘРИ

Пејғамбәримиз инсанлары гөзәл сөзләринән Ислама дәвәт етмиш вә хеч кимсәјә каба вә кырыжы тавранмамиштүр. Буна каршылух мүшрикләр Пејғамбәримизә вә Она инананлара хәр түрли көтилуғы јапмишләрди. Дини инанчларындан өтүри бир чох мислимана тајанылмаз дәрәждә әзијат етмишләрдүр, базылары да инсафсызжа өлдүрүлмиштүр.

Мислиманлар гәндиләринә јапылан бу инсанлух дышы тавранышлара там он үч јил сабретмиштүр. Сонунда тоғуп бөјүдухлары вәтәнләрини бырахып Мединеје гөч етмах зорунда калмишләрдүр. Анжах Мединеде де мислиманлары рахат бырахмадиләр. Бу дурум каршысында мислиманларын гәндиләрини корумах ичүн савашмахтан башха чареләри калмамишти. Бунун үстүнә Хижретин икинжи јилиндә саваша изин верүлдуғуны билдирән ајетләр енмиштүр. Бу ајетләрин ағнамы беләјди:

“Гандиләријнән савашанлара, зулума уғрадухлары ичүн саваша изин верилмиштүр. Шүпәсиз ки Аллах онлара јардым етмәјә кадирдүр.”

“Сизинән савашанларынән, Аллах јолунда сиз дә савашыныз вә ашыры гетмәјиниз. Аллах ашыры гедип тежавүз (зорбалух) едәнләри сәвмәз.”

Гәрәк бу ајетләрә, гәрәксә Пејғамбәримизин јаптуғы савашлара бахтуғумузда бу өзәлликләри гөрүрүз:

1. Пејғамбәримизин савашлары салдыры максәтли дәгүлиди. Чүнки Ислам барыш динидүр.

2. Бу савашынән, дүшман салдырыларынын өгүнә гечмах, Аллахын адыны јүжәлтмах, мислиманларын динләрини, жанларыны вә малларыны корумах ичүн јапылан савунма савашларыдүр. Чүнки хаксызлуға вә тежавүзә уғрыјан инсанлар гәндиләрини савунма хаккына сахиптүрләр.

ХАЗРЕТИ АБУ БЕКИРИН ХАЖ ЕМИРЛУҒИ (Х. 9 / М. 631)

Хижретин дохузунжи јили хаж мевсими гәлдуғунда Пејғамбәримиз (с.а.с.) хажжа гетмах ичүн топланан үч јүз кишијнән Хазрети Абу Бекири Хаж емири оларах Меккеје јоллады. Архасындан да Хазрети Алији јоллады.

Хазрети Али Хаж вәзифәләринин нәсин јапылажағыны ачухлајып бунлары билдүрди:

“Бундан сора пута тапанларын Хаж етмәси вә Кәбенин чыплах оларах таваф едилмәси јасахланмиштүр.”

Ислам тарихиндә илк дәфә бу јил дини усулләрә ујғун оларах Хаж вәзифәси јеринә гәтүрүлмимтүр.

ВЕДА ХАЖЖЫ (Х. 10 / М. 632)

Мекке фетхедилдухтан сора Ислам дини хызла јајылды. Аллахын бирлуғы инанжы ејжә јүрәкләрә јерләшти. Куртулушун Исламда олдуғуны гөрән инсанлар гәндилуғундан груплар халында гәлип мислиман олмаја башладиләр. Јигирми үч јиллух шәрәфли мүжаделенин хејирли нәтижәсини гөрән Пејғамбәримиз

(с.а.с.) Хижретин онунжи јилиндә јүз биндән чох мислиманынән барабар Хажжа гетти.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) Арафатта јахлашух јүз јигирми дөрт бин мислимана мешхур хутбесини охуды. Буна *“Веда хутбеси”* дејилүр. Бу хутбедән сора бу ағнамдаки ајет-и керими енмиш олды:

“Бөгүн сизин дининизи кемале әрдүрдүм. Үстүнүздәки ниметими тамамладым. Вә сизә дин оларах Исламы сечтим.”

Пејғамбәр Әфәндимиз ахырәт јолжулуғунун јахлаштуғуны вә бундан сора хажж едәмијажағыны ағнадуғы ичүн бурада мислиманлара веда етти. Бу сәбәплә Пејғамбәримизин бу хажжына *“Веда Хажжы”* дејилмиштүр.

Пејғамбәримиз Хаж вәзифәсини тамамладухтан сора јанындаки мислиманларинән барабар Мединеје дөнди.

ВЕДА ХУТБЕСИ

Бу хутбеде ешитлух пренсиплары билдүрүлмиш, герчак ағнамда хузур вә хошбәхтлуғун тәмәлләри атылмиштүр. О заман сәси узахлара улаштуражах хопарләр (динамикләр) кими шејләр олмадуғы ичүн Пејғамбәримизин сөјләдуғи хәр жүмлә бир башхасы тәрәфиндән јүксәк сәсинән тәкрәр едилијер, бүтүн жамаата анында тујурулыјерди. Бу хутбе инсан хаклары әврәнсәл (универсал) бејаннамесиндән чох әвәл инсан хакларыны корујужы мүхим хүкүмләр гәтүрмиштүр.

Веда хутбесиндә јер алан хүкүмләр бунлардур:

1. Исләмијеттән әвәлки бүтүн жахилијет әдәтләри калдурулмиштүр.

2. Бүтүн инсанлар ешиттүр. Бир инсанын өбүрүндән үстүн олмасы Аллаха хөрмәтијнәндүр.

3. Жан, мал вә намус кутсалдур, хәр түрли тежавүздән корунмиштүр.

4. Аманатлар сахипләринә верилмәлидүр.

5. Фаизин хәр түрлүси харамдур.

6. Кан давалары калдурулмиштүр.

7. Еркекләр кадынларын хакларыны гөзәтәжахлар, кадынлар да еркекләрин хакларына хөрмәт едәжахлар. Хәм кадын хәм дә еркек зинадан качынажах.

8. Бүтүн мислиманлар кардаштур. Дин кардашынын хаккына тежавүз етмах харамдур.

9. Хызмәтчиләрә еј тавранылажах.

ОХУМА:

Пејғамбәримизин тарихи веда хутбесиндән кысымлар:

Еј инсанлар!

Сөзүми еј динләјиниз. Билмијерим, бәлки бу јилдән сора сизинән бурада әбәди оларах бир даха бирләшмијажам.

Инсанлар!

Бу гүнләриниз нәсин ки мукаддес бир гүн исә, бу ајларыныз нәсин мукаддес бир ај исә, бу шәхәриниз (Мекке) нәсин ки мүбарек бир шәхәр исә, жанларыныз, малларыныз, намусларыныз да елә мукаддестүр, хәр түрли тежавүздән корунмиштүр.

Асхабым! Јарын Раббинизә кавушажахсыныз вә бөгүнки хәр хал вә хәрәкәтиниздән мухаккак сорулажахсыныз. Сахын бәндән сора әски сапыклухлара дөнүп дә бирбиринизин бојнуны вурмајыныз. Бу вәсијетими бурада булунанлар булунмијанлара билдүрсүн. Олабилүр ки билдүрүлән кимсә бурада булунуп да ешитәндән даха еј ағнајып мухафаза етмиш олур.

Асхабым! Кимин јанында бир аманат варса они сахибинә версин. Фаизин хәр түри калдурулмиштүр, ајағымын алтындадур. Факат боржунузун аслыны вермах гәрәкир. Нә зулум единиз, нә дә зулума уғрајыныз. Аллахын әмријнән фаизжилух артух јасахтур. Жахилијеттен калан бу бед әдәтин хәр түрлүси ајағымын алтындадур.

Асхабым! Жахилијет дәвриндә гүдүлән кан давалары да тамамен калдурулмиштүр.

Инсанлар! Бөгүн шејтан сизин бу топрахларынызда јенидән тәсир вә хакимијетини курмах гүжүни әбәдијен јитүрмиштүр. Факат сиз бу калдурдуғум шејләр дышында, күчүк гөрдүғунуз ишләрдә она ујарсаныз, бу да они мемнун едажахтур. Динињизи корумах ичүн бунлардан да сахыныныз.

Инсанлар! Кадынларын хакларыны гөзәтиниз вә бу хусуста Аллахтан корхманызы тавсија едәрим. Сиз кадынлары Танры аманаты оларах алдыныз, онларын намусларыны вә иффәтләрини Аллах адына сөз верип халал единиз. Сизин кадынлар үстүндә хаккыныз, онларын да сизин үстүнүздә хаклыры вардур. Сизин кадынлар үстүндәки хаккыныз онларын, аилә јувасыны, сизин хошланмадуғунуз хеч бир кимсәјә чығнатмамалидүр.

Мүминләр! Сизә бир аманат быраxыјерим ки она сычча сарылдухча јолунузы хеч шашурмазсыныз. О аманат Аллах китабы Курандур.

Мүминләр! Сөзүми еј динләјиниз вә еј бәлләјиниз. Мислиман мислиманын кардашыдур, беләјнән бүтүн мислиманлар кардаштур. Дин кардашыныза аит

олан һәр ханги бир хакка тежавүз башхасына халал дәгүлдүр. Егәр ки гөнүл хошлуғијнән гәндиси вермиш олсун.

Асхабым! Гәндизә дә зулум етмејиниз. Гәндинизин дә үстүнүздә хаккы вардур.

Инсанлар! Женаб-ы Хак һәр хак сахибинә хаккыны (Куранда) вермиштүр. Варисә вәсијет етмәјә лүзум јохтур.

Инсанлар! Раббиниз бирдүр. Бабаныз бирдүр. Хәппиниз Адемин чожухларысыныз. Адем исә топрахтандур. Аллах јанында ән кыјмәтли оланыныз Она ән чох хөрмәт едәниниздүр. Инсанлар, јарын бәни сизә соражахлар, нә дијажахсыныз?

*"- **Аллахын елчилуғуны ифа еттин, вәзифәни јеринә гәтүрдүн, бизә вәсијет вә өгүттә булундун, дија шехадет едәрух"** (бунун үстүнә Ресул-и Екрем мүбарек шехадет пармағыны гөгә тоғри калдуруп, сора да жамаат үстүнә чәвүрүп, сора ендүрүп белә бујурди**: "Шахид ол ја Рабб. Шахид ол ја Рабб. Шахид ол ја Рабб."***

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН ХАСТАЛАНМАСЫ ВӘ РӘХМӘТЛУХ ОЛМАСЫ (Х. 10 / М. 632)

Пејғамбәримиз Веда хажжыны јапып Мединеје дөнди вә бир сүрә сора хасталанды. О, вәзифәсинин сона әрдуғуны вә бу дүнјадан гөчмә заманынын гәлдуғуны ағнамишти. Хасталуғы гүндән гүнә артыјерди. Хастајкән дә әзән охундуғунда месжиде гедип намазлары кылдурыјерди. Факат өлүмүнә үч гүн кала хасталуғы ағырлашты. Месжиде чыхамады. Хазрети Абу Бекирин жамаата имамлух јапмасыны вә намазлары кылдурмасыны әмретти.

Кызы Хазрети Фатыма һәр гүн бабасыны зијарет едијерди. Өлүм дөшәгиндә кызына бу нәсихатта булунди:

"Еј Пејғамбәрин кызы Фатыма, сәни ахырәт гүнүнүн сорумлилуғундан куртаражах хејирли ишләр јапмаја бах. Пејғамбәр кызы олмах сәнә бир шеј казандурмаз. Бән сәни о гүнүн дәхшәтиндән куртарамам."

Хасталуғун иләрләдуғи бир гүн дә Асхабына бунлары сөјләди:

"Сизләр генә бәнә кавушажахсыз. Булушажағымыз јер Кәвсәр хавузунун кәнәридүр. Һәр ким орада бәнинән булушмах иштәрсә, әлини вә дилини лүзумсуз иш вә сөздән корусун. Бу дүнјадан гөчмә заманымын гәлдуғы бәнә хабәр верилди. Аллахыма кавушажағыма сәвинијерим. Үммәтимдән ајрылажағым ичүн дә үзгүнүм. Бән хабәрими алдым. Аллаха гедијерим."

Өлүмүндән ики гүн әвәл Асхабтан базыларынын јардымыјнән месжиде гәлди. Јаваш јаваш минбәрә чыхты. Јүзүни жамаата чәвүрүп белә деди:

“- Еј мислиманлар! Әгәр биринизә каршы көтилух јапмишсәм, онун каршылуғуны кабуле хазырым.

Кимә вурдујсам, иштә архам, гәлсин вурсун.

Кимин бәндә алажағы варисә, иштә малым, гәлсин хаккыны алсын.”

Сәкиз хазиран (ијун) пазартеси сабахы Пејғамбәримизин хасталуғы бирәз јүнгүлләндуғунда месжиде гетти. Отурдуғы јерде Хазрети Абу Бекире ујуп сабах намазыны жамаатинән кылды. Месжиддән әвинә дөндуғунда хасталуғы артты. О гүн кушлух вахты олдуғунда: **“Ја Рабб! Өлүм шиддәтинә каршы бәнә колајлух вер. Жанымы татлилуғынән ал”** дија дуа етти. Јанында бир кабда саух су варыды. Әлини суја батуруп бунинән мүбарек јүзүни сәринләтијерди.

Сонунда әвлә вахты әлини калдурды. Шехадет пармағыны јохари тоғри дикти: **“Рефик-и Аләја (Јүжә Доста)”** деди. Сон сөзи бу олды.

Аллах елчиси алтмиш үч јашында мүбарек рухуны мевләсына теслим етти. (он ики Ребиул-еввәл пазартеси, Х. 10 – М. 632)

Пејғамбәримиз (с.а.с.) рәхмәтлух олдуғы јерде топрağа верилди. Мединеде Онун кабринин булундуғы јере *“Равза-и Мутахарре”* дејилијер. Сәвгүли Пејғамбәримизин (с.а.с.) јигирми үч јиллух Пејғамбәрлух хајатынын он үч јили Меккеде, он јили дә Мединеде гечмиштүр. О инсанлуғун хошбәхтлуғы ичүн чалышты. Сон Пејғамбәр оларах вәзифәсини хаккыјнән јеринә гәтүрди вә бу дүнјадан гөчти.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН РӘХМӘТЛУХ ОЛМАСЫНДАН СОРАКИ ОЛАЈЛАР

Пејғамбәримизин өлүми мислиманлар арасында дәрин бир үзүнти мејдана гәтүрди. Медине-и Мүневвере матеме бүрүнди. Асхабтан базыләри Онун өлүмүнә инанмах иштәмәдиләр. О сырада Хазрети Абу Бекир гәлди. Пејғамбәримизин јүзүни ачып өпти вә ағлады. Сора кыса бир конушма јапып Асхабы сүкүтләндүрди.

Ајны гүн јапылан узун гөрүшмәләрдән сора Хазрети Абу Бекир биринжи Халифе сачылды. Ертәси сали гүни мислиманлар месжиддә топланып Хазрети Абу Бекире биат еттиләр.

Пејғамбәримиз (с.а.с.) өлүмүндән бир гүн сора, јани сали гүни, рәхмәтлух олдуғы јерде топрağа верилди.

Пејғамбәримиз хасталандуғы заман јанында једи дирхем парасы варыди. Бу парајы садака оларах јохсуллара тағыттурмишти. Рәхмәтлух олдуғунда парасы јоғыди, герије пара оларах бир шеј мирас бырахмады.

Онун бырахтуғи ән бөјүк мирас дүнјаји каранухтан чыхарып ајдынлуға кавуштуран Исламын нуру вә инсанлары герчәк хузура вә хошбәхтлулуға кавуштуран ахлак вә фазилет пренсипләридүр.

Не мутлу Куран- Керимин гөстәрдуғы вә Пејғамбәримизин чиздуғы нурли јолдан гедәнләрә...

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН ЧОЖУХЛАРЫ

Пејғамбәримизин једи чожуғы дүнјаја гәлмиштүр. Бунларын үчи еркек, дөрди кыздур.

Еркек чожухларЫ: Касым, Абдуллах вә Ибрахимдүр.

Кыз чожухлары: Зејнәп, Рукије, Үммүгүлсүм вә Фатымадур.

Бунларын алтысы Хазрети Хадижәдән, оғли Ибрахим Мариједен тоғмиштүр.

Касыминән Абдуллах Пејғамбәрлүх гәлмәдән күчүк јашта өлдиләр. Пејғамбәримиз (с.а.с.) чожухларынын өлүмүнә чох үзүлмишти. Пејғамбәримизин бир күнјеси дә (икинжи ады, ләкабы) "Абул-Касымдур", јани Касымын бабасы. Пејғамбәримиз бу күнједен чох хошланурди. Бунда күчүк јашта кајбеттуғы оғлунун ады гечтуғы ичүн тәсәлли булурды.

Өбүр оғли Ибрахим исә Хижреттен сора Мединеде тоғды. О да күчүк јашта рәхмәтлух олмиштүр. Оғлунун өлүми үстүнә Пејғамәримиз гөзјашы төкә төкә бунлары сөјләмиштүр:

"Гөз јашланур, јүрәк үзүлүр. Аллахын рызасына ујғун оландан башха бир шеј сөјлијамазух. Еј Ибрахим, сәни кајбетмәнин дәрин үзүнтүси ичиндәјух."

Ибрахимин өлдуғы гүн гүнәш тутулмишти. Базы кимсәләр "Ибрахимин өлүмүндән өтүри гүнәш тутулды" дедиләр. Пејғамбәримиз бу дүшүнжәнин тоғри олмадуғуны билдирип белә бујурди:

"Шүпәсиз, гүнәш вә ај Аллахын ајетләриндән ики нишандур. Бунлар хеч кимсәнин өлүмүндән ја да хајатындан өтүри тутулмазлар."

Пејғамбәримизин кызларынын хәпписи бөјүмиш вә көчмиштүрләр. Хазрети Фатымадан башха үч кызы Пејғамбәримиздән әвәл рәхмәтлух олмиштүр. Күчүк кызы Фатыма Хазрети Алијнән әәвләнмиштүр. Пејғамбәримизин соји онун нәслиндән девам етмиштүр.

АШЕРЕ-И МУБЕШШЕРЕ

Пејғамбәримиз (с.а.с) Асхабындан он кишинин жәннәтә гедәжахларыны мүждәләмиштүр. Бунлара *"Ашере-и Мүбешшере"* дејилүр; ағнамы *"жәннәтинән мүждәләнән он киши"* демахтур.

Адлары бунлардур:

1. Хазрети Абу Бекир,
2. Хазрети Өмәр,
3. Хазрети Осман,
4. Хазрети Али,
5. Талха,
6. Зүбејр,
7. Абдуррахман бин Авф,
8. Сад бин Еби Ваккас,
9. Саид бин Зејд,
10. Абу Убејде бин Жеррах.

ПЕЈҒАМБӘРИМИЗИН АСХАБЫ

Пејғамбәр Әфәндимизи гөрән вә мислиман олуп өлән кимсәләрә "Асхаб" дејилүр.

Асхаб ики кысымдур:

1. Мухажирләр: Мүшрикләрин әзијатларындан куртулмах вә дини вәзифәләрини корхусузжа јеринә гәтүрәбилмах ичүн Меккеден Мединеје гөч едән мислиманлара *"Мухажир"* дејилүр.

2. Әнсәр: Меккеден гәлән мислиманлара хәр түрли јардымы јапан о заманын Медине халкына *"Әнсәр"* дејилүр.

Мухажирләрә јардымжи олдухтан өтүри онлара әнсәр ады верилмиштүр.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДИН (с.а.с.) ИНСАНЛУҒА ИШЫХ ТУТАН ЈҮКСӘК АХЛАКЫ

Аллахын ән сәвгүли кулу, сон вә ән бөјүк Пејғамбәр Хазрети Мухаммед бир саадәт гүнәши олуп тоғды. Нәсин ки курумиш топрахлар сујнән жанланур, Јүжә Аллах Пејғамбәримизинән дүнјаја тәзәдән хајат верди.

Онун јүрәкләрә јерләштүрдуғы иман ишығы сајасында јанлыш инанчлар силинди, жехалетин јеринә илим, зулумун јеринә хак вә адаләт, кин вә дүшманлуғун јеринә инсан сәвгиси гәлди. Герчәк ағнамда Ислам кардашлуғы курулды. Кадын, аиләдә вә топлумда лајых олдуғы јере кавушты.

Сәвгүли Пејғамбәримиз инсанлара дүнјада вә ахырәттә хошбәхт олманын јолларыны гөстәрди. Өгрәттуғы хак принсипларыны әвәл гәнди јапып ән гөзәл өрнәк олди.

Пејғамбәримизин јүрәги инсан сәвгисијнән толијди. О катән мәрхәмәтлијди ки, әлиндәкини јохсуллара верип гәнди ач калдуғы билә олурды. Бир тәк инсанлара дәгүл, хајванлара каршы да шефкат вә мәрхәмәт гөстәрүрди. Сусајан бир писигә гәнди әлләријнән су ичүрмиш, хајванлара еј тавранылмасыны әмретмиштүр.

Пејғамбәримиз чожухлары чох сәвәр, онлары кужағына алып охшарды.

Бир адам Пејғамбәримизин бир чожуғы сәвип охшадуғуны гөрдуғунда: *"Онларын хеч бирини өпмүш дәгүлүм"* деди.

Пејғамбәримиз она: **"Мәрхәмәт етмијана мәрхәмәт олунмаз"** дија бујурди.

Намаз кыланда билә ојнамах ичүн омузларына чыхан сәвгүли торунларыны Хазрети Хасан вә Хазрети Хүсејинин бу тавранышларыны хошгөрүјнән каршыламиш, ојунларыны тамамламаларыны бәкләмишти.

О чох алчах гөнүллијди. Зәнгин, јохсул ајырымы јапмаз, бир хызмәтчи билә дәвәт етсә гедәрди. Јохсул вә факир кимсәләринән барабар отуруп јемәк јијар, ән јохсул инсанларын әвләринә гедип хал хатырларыны сорарды.

Хасталары зијарет едәр, ејләнмәләри ичүн дуа едәрди. Бир межлисә геттуғы заман бош булдуғы јере отурур, ајахларыны башхаларына каршы узатмазды.

Адамын бири Пејғамбәримизи зијарете гәлмиш, хузуруна гәлинжә хејежандан титрәмәјә башламишти. Бунун үстүнә Пејғамбәримиз она белә деди**:**

"Архаташ титрәмә! Бән падишах дәгүлүм. Курејштән кури әтмәк јијан бир кадынын оғлијим."

Урбасыны гәнди әлләријнән јамалармиш, ајахкабисини тамир едәр, базара гедип ихтијач тудуғы шејләри сатын алып әвә гәнди гәтүрүр, кимсәјә јүк олмазды.

Сәвгүли Пејғамбәримиз өрнәк бир аилә рејисијди. Кадынлара чох назик тавранур, әв ишләриндә онлара јардым едәрди. О белә бујурмиштүр:

"Сизин ән хејирлиниз кадынлара еј тавранандур."

Пејғамбәримиз мисәфири чох сәвәр, онлара гәнди хызмәт едәрди. Мислиман олмијанлардан гәндини зијарете гәләнләрә дә ајны шекилдә тавранурди.

О хеч кимсәјә көти сөз сөјләмәмиш, кырыжы бир тавранышта булунмамиш вә өмрүндә кимсәјә сөгмәмишти.

Он јил Пејғамбәримизин хызмәтиндә булунан Енес дијер ки:

“Пејғамбәримиз бәнә хеч бир гүн “офф” билә демәди. Јаптуғум бир шеј ичүн, буни нија јаптын, јапмадуғум бир шеј ичүн дә, нија јапмадын дија сөгмәди.”

Пејғамбәримиз гүләр јүзли, татли сөзлијди. Башхалары конушанда онлары динләр, сөзләрини кәсмәзди. Гөрдуғи кусурлары кимсәнин јүзүнә вурмазды.

Пејғамбәримизин јашајышы сәдә вә тәмүзиди. Бәәдәнини хәп тәмүз тутар, урбаларынын тәмүз олмасына чох диккат едәрди. Дишләрини тәмүзләмах ичүн мисвак кулланурды. Пислухтан хеч хошланмазды. Асхабына, жамија тәмүз гәлмәләрини сөјләрди.

Бир кәрәсиндә үсти башы пис олуп жамија гәләнләрә: **“Јахандухтан сора гәлмиш олсаныз дәхә еј олурды”** бујурмиштүр.

Пејғамбәр Әфәндимиз тоғри сөзлијди. Вердуғы сөздән асла дөнмәз, јаланжиләри хеч сәвмәзди. Тоғрулуғы вә гүвәнилир кишилуғундан өтүри Она *“Мухаммедүл-Емин”*, јани *“Гүвәнилир Мухаммед”* дејилмиштүр.

О, инсанларын ән жөмәртијди. Гәндиндән бир шеј иштәјән хеч кимсәји бош чәвүрмәз, **“Бән анжах бир тағытыжыјым, верен Аллахтур”** дијарди. Бунинән барабар диләнжилуғы сәвмәз, бундан куртулмалары ичүн диләнәнләрә чалышып казанманын јолларыны гөстәрүрди.

О, кимсәдән интикам алмаз, бағышламајы сәвәрди. Гәндинә көтилух едәнләрә билә ејлух едәрди. Гәндинә јапылан ејлухлары хеч унутмаз, ејлух јапанлары хәр заман ејлуғынән анарды. Ихтијарлара хөрмәтли тавранур, күчүкләрә сәвги вә шефкат гөстәрүрди. Сүт кардашларыны гөрдуғы заман ајағы кахар, хыркасыны јере сарып онлары отуртурды.

Пејғамбәримиз тәмбәллуғы вә бош отурмајы сәвмәзди. Месжидин јапылмасында таш ташымиш, бир ишчи кими чалышмишти. Асхаб-и Кирам онун динләнмәсини истәсә дә, О генә чалышмаја девам етмишти.

Асхабыјнән јаптуғи бир јолжулух сырасында динләнмах ичүн бир јере конакладыләр вә јемәк хазырламах ичүн араларында иш бөлүми јаптылар.

Пејғамбәримиз **“Еләјсә бен дә одун топлијем”** демиш, аркадашлары чалышыркән гәнди бош турмах иштәмәмишти.

Сәвгүли Пејғамбәримиз мадди имканлара сахип олдуғы дурумларда дә сәдә бир хајат јашамиш, әлиндә нә варса јохсуллара тағытмиштүр. Беләјнән топлумда сосјал адалети бир тәк сөзинән дәгүл, тавранышларыјнән дә гөстәрмиш вә инсанлуға өрнәк олмиштүр. Не мутлу Онун јолундан гедәнләрә.

СОРУЛАР:

1. Мекке не заман фетхедилди? Пејғамбәримиз (с.а.с.) мүшрикләрә нәсин тavранды?
2. Хунејн савашы нереде јапылды? Бу савашын сәбәби нәдүр, нәтижеси нә олмиштүр?
3. Евтас савашы вә Таиф кушатмасынын нәтижәләри нәсин олмиштүр?
4. Пејғамбәримиз Меккеден Мединеје не заман дөнмиштүр?
5. Пејғамбәримизин савашларынын өзәлликләри нәләрдүр?
6. Хазрети Абу Бекирин Хаж Емирлуғи нәдүр?
7. Веда Хажжы не заман јапылды?
8. Веда хутбесиндә ханги пренсипләр үзериндә турулмиштүр?
9. Пејғамбәримиз (с.а.с.) не заман вә нереде рәхмәтлух олмиштүр?
10. Пејғамбәримиз нереде топрағa верилмиштүр? Кабрине не ад верилмиштүр?
11. Пејғамбәримизин кач чожуғы варыды? Адларыны сајыныз.
12. Ашере-и Мүбешшере нә демахтур вә кимләрдүр?
13. Сахабе кимләрә дејилүр?
14. Пејғамбәримизин јүксәк ахлакыны ағнатыныз?

АБДАС ДУАЛАРЫ

1. Абдаса башлыјанда "Еуузү" вә "Бесмеле"ден сора бу дуа охунур:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَ جَعَلَ الْاِسْلاَمَ نُورًا

Охунушы: **Ел-хамдү лилләхиллези жеалел маае тахуурен вә жеалел исләме нура.**

Ағнамы: Суји тәмүзләјижи вә Исламы нур кылан Аллаха хамдолсун.

2. Ағза су аланда:

اَللّٰهُمَّ اسْقِنِي مِنْ حَوْضِ نَبِيِّكَ كَاْسًا لاَ اَظْمَاُ بَعْدَهُ

Охунушы: **Аллахүмме скини мин хавзи небиүүике кесен лә езмеу бадехуу ебеда.**

Ағнамы: Аллахым! Бәнә Пејғамбәринин хавузундан елә бир кәсә ичүр ки, ондан сора бир даха сусамијем.

3. Буруна су аланда:

اَللّٰهُمَّ لاَ تَحْرِمْنِي رَائِحَةَ نَعِيمِكَ وَ جَنَّاتِكَ

Охунушы: **Аллахүмме лә тахримнии раајихате наиимике вә женнаатик.**

Ағнамы: Аллахым! Бәни нимәтләринин вә жәннәтләринин кохусундан махрум етмә.

4. Јүзи јахыјанда:

اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي بِنُورِكَ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَ تَسْوَدُّ وُجُوهٌ

Охунушы: **Аллахүмме бејјид вежхи бинурике јевме тебједду вужуухун вә тесведду вужуух.**

Ағнамы: Аллахым! Базы јүзләрин бајазланажағы, базы јүзләрин дә каралажағы гүндә бәним јүзүми ак ејлә.

5. Сағ колуны јахыјанда:

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِي كِتَابِي بِيَمِينِي وَ حَاسِبْنِي حِسَابًا يَسِيرًا

Охунушы: **Аллахүмме аатини китабии бијемиинии вә хаасибнии хисаабен јесиираа.**

Ағнамы: Аллахым! Бәнә китабымы сағ тәрәфимдән вер вә хесабымы колајлаштур.

6. Сол колуны јахыјанда:

اَللّٰهُمَّ لاَ تُعْطِ كِتَابِي بِشِمَالِي وَ لاَ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِى وَ لاَ تُحَاسِبْنِي حِسَابًا شَدِيدًا

Охунушы: **Аллахүмме ләә түти китабии бишималии вә лә мин верааи захрии вә лә тухасибнии хисабен шедиидаа.**

Ағнамы: Аллахым! Бәнә китамбымы солумдан вә арха тәрәфимдән вермә вә бәни чәтин бир хесаба чекмә.

7. Баша месхедәндә:

اَللّٰهُمَّ غَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَ اَنْزِلْ عَلَيَّ مِنْ بَرَكَاتِكَ

Охунушы: **Аллахүмме ғашшинии бирахметике вә ензил алејје мин берекәтик.**

Ағнамы: Аллахым! Бәни рахмәтијнән өрт вә үстүмә бәрәкәтләриндән ендүр.

8. Кулахлара месхедәндә:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ

Охунушы: **Аллахүмме жаални минеллезиине јестемиуунел кавле фе јеттебиуунне ахсенех.**

Ағнамы: Аллахым! Бәни, хак сөзи ешидип сөзүн ән гөзәлинә ујанлардан ејлә.

9. Бојуна месхедәндә:

اَللّٰهُمَّ اَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ

Охунушы: **Аллахүмме аатик рекабети миненнаар.**

Ағнамы: Аллахым! Бәним бәдәними жәхәннәм аташындан азад ејлә.

10. Ајахлары месхедәндә:

اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمَيَّ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ فِيهِ الْاَقْدَامُ

Охунушы: **Аллахүмме себбит кадемејје алессираати јевме тезиллү фихил акдаам.**

Ағнамы: Аллахым! Ајахларын кајажағы гүндә бәним ики ајағымы сырат үстүндә сағлам тут.

НАМАЗЛАРДА ОХУНАН ДУАЛАР

Сүбхаанеке

Намазларда ајахтајкән охунур.

Охундуғы јерләр:

1. Хәр намазын биринжи рәкәтиндә ифтитах текбириндән сора,

2. Икинди намазынын сүннәтиндә үчүнжи рәкәтә каханда *Фатиха*дан әвәл,

3. Јатсы намазынын биринжи сүннәтиндә үчүнжи рәкәтә каханда *Фатиха*дан әвәл,

4. Тәрәви намазы дөрт рәкәттә бир селәм верилип кылыныјерсә, үчүнжи рәкәтә калхылдуғы заман *Фатиха*дан әвәл,

5. Жәнәзә намазында биринжи тәкбирдән сора.

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالٰى جَدُّكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَاۤ اِلٰهَ غَيْرُكَ

Охунушы: **Сүбханекелләхүмме вә би хамдик вә тебаарекесмүк вә теаалә жеддүк (вә желле сенааүк) вә лә иләхе ғајрүк.**

Ағнамы: Аллахым! Сән әксүк сыфатлардан пак вә узахсын. Сәни хәп белә тензих едәрим (кусурлардан узах тутарым) вә өгәрим. Сәнин адын мүбаректүр. Варлуғун хәр шејдән үстүндүр. Сәндән башха танры јохтур.

Нот: Скобкалар ичиндәки *“Вә желле сенааүк”* жүмләси жәнәзә намазларында охунур.

Еттехијјаатү

Охундуғи јерлер:

Намазларын хәр отурушунда охунур.

اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلَامُ
عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ اَشْهَدُ اَنْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Охунушы: **Еттехијјаатү лилләхи весселеваатү вәттајјибаат. Есселәәмү алејке ејјүхен-Небијјү вә рахметүллахи вә берекәәтүх. Есселәмү алејна вә алә ибаадилләхис-Салихиин.**

Ешхедү ен лә иләхе иллеллах вә ешхедү енне Мухаммеден абдүхуу вә Ресүлүх.

Ағнамы: Дилинән, бәдән вә малынән јапылан бүтүн ибадетләр Аллахадур. Еј Пејғамбәр! Аллахын сәләми, рәхмәт вә бәрәкәтләри сәнин үстүнә олсун.

Сәләм бизим үстүмүзә вә Аллахын бүтүн еј куллары үстүнә олсун.

Шахитлух едәрим ки, Аллахтан башха танры јохтур. Генә шахитлух едәрим ки, Мухаммед Онун кулу вә Пејғамбәридүр.

Аллахүмме салли вә Аллахүмме барик

Охундуғы јерлер:

1. Бүтүн намазларын сон отурушларында *Еттехиjјатү*дән сора,

2. Икинди намазынын сүннәтијнән јатсынын биринжи сүннәтинин отурушунда *Еттехиjјатү*дән сора,

3. Дөрт рәкәттә бир сәләм верилип кылынан Тәрәви намазынын икинжи рәкәтинин сонундаки отурушта *Еттехиjјатү*дән сора,

4. Жәнәзә намазында икинжи тәкбирдән сора.

Аллахүмме салли

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰٓى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ
عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرٰهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

Охунушы: **Аллахүмме салли алә Мухаммедин вә алә аали Мухаммед. Кемаа саллејте алә Ибрахиме вә алә аали Ибрахим. Иннеке хамидүн межиид.**

Ағнамы: Аллахым! Мухаммеде вә Мухаммедин үммәтинә рәхмәт ејлә, шәрәфини јүжәлт. Ибрахиме вә Ибрахимин үммәтинә рәхмәт еттуғун кими. Шүпәсиз өгүлмәјә лајых бир тәк Сәнсин, шан вә шәрәф сахиби дә Сәнсин.

Аллахүмме барик

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰٓى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ
عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَعَلٰى اٰلِ اِبْرٰهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Охунушы: **Аллахүмме барик алә Мухаммедин вә алә аали Мухаммед. Кемаа бааректе алә Ибрахиме вә алә аали Ибрахим. Иннеке хамидүн межиид.**

Ағнамы: Аллахым! Мухаммеде вә Мухаммедин үммәтинә хејир вә бәрәкәт вер. Ибрахиме вә Ибрахимин үммәтинә вердуғун кими. Шүпәсиз өгүлмәјә лајых бир тәк Сәнсин, шан вә шәрәф сахиби дә Сәнсин.

Раббенаа аатина вә Раббенаағфирли

Охундухлары јерләр:

1. Намазлардаки отурушларда *Аллахүмме салли* вә *Аллахүмме бариктән* сора,

2. Кунут дуасыны билмијан витир намазында онун јеринә *Раббена аатина* ајетини охијабилүр.

3. Жәнәзә намазларында үчүнжи тәкбирдән сора охунажах дуалары билмијан бунларын јеринә *Раббена аатина* ајетини дуа нијетијнән охијабилүр.

Раббена аатина

رَبَّنَٓا اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً

وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Охунушы: **Раббена аатина фиддүнја хасенетен вә филаахирети хасенетен вә кына азаабеннар. Бирахметике ја Ерхамеррахимиин.**

Ағнамы: Аллахым! Бизә дүнјада ејлух вә гөзәллух, ахәрәттә дә ејлух вә гөзәллух вер. Бизи аташ әзәбиндән кору.

Раббенаағфирли

رَبَّنَٓا اغْفِرْلِى وَلِوَالِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Охунушы: **Раббенаағфирли вә ли-валидејје вә лил-муминине јевме јекуумүл хисаб.**

Ағнамы: Еј бизим Раббимиз! Бәни, анамы вә бабамы вә бүтүн мүминләри хесап гүнүндә (хәркешин соргуја чекиләжағы гүндә) бағышла.

Кунут дуалары

Витир намазынын үчүнжи рәкәтиндә *Фатиха* вә бир суре охундухтан сора әлләр јохари калдурулуп тәкбир алынур вә әлләр тәкрәр бағландуғунда кунут дуалары охунур.

اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ ۝ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتُوبُ اِلَيْكَ ۝

وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ ۝ وَنُثْنِى عَلَيْكَ الْخَيرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلاَ نَكْفُرُكَ ۝

وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ ۝

Охунушы: **Аллахүмме иннаа нестеинүке вә нестағфирүке вә нестехдик. Вә нүүминү бике вә нетуубү илејк. Вә нетевеккелү алејке вә нүсни алеј-кел-хајра күллехү нешрүкүхе вә нахлеу вә нетрүкү мен јефжүрүк.**

Аллахүмме ијјааке наабүдү вә леке мүсалли вә несжүдү вә илејке неса вә нахфидү нержуу рахметеке вә нахшаа азаабеке инне азаабеке билкүффа-ари мүлхык.

Ағнамы: Аллахым! Сәндән јардым иштәрух, гүнахларымызы бағышламаны иштәрух, разы олдуғун шејләрә хидајет етмәни иштәрух. Сәнә инанурух, Сәнә төбә едәрух. Сәнә гүвәнүрух. Бизә вердуғун бүтүн нимәтләри билип Сәни хејиринән өгәрүх. Сәнә шүкредәрух. Хеч бир нимәтини инкәр етмәз вә Сәнә каршы гәләни быракхурух.

Аллахым! Биз бир тәк Сәнә куллух едәрух. Намазы бир тәк Сәнин ичүн кыларух, анжах Сәнә сежде едәрух. Бир тәк Сәнә кошар вә Сәнә јахлаштуражах шејләри казанмаја чалышурух. Ибадетләрини севинжинән јапарух. Рәхмәтинин девамыны вә чоғалмасыны диләрух. Әзәбиндән корхарух, шүпәсиз Сәнин әзәбин кәфирләрә вә инанчсызлара улашур.

НАМАЗЛАРДА ОХУНАН БАЗЫ СУРЕЛЕР

Фатиха суреси

Намазда ајахтајкән охунур.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿١﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِۙ ﴿٢﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣﴾
اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٤﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَۙ ﴿٥﴾
صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْۙ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالِّينَ ﴿٦﴾

Мүхим ачыхлама: Куран охумасыны билмәјәнләрә колајлух олсун дија суре вә дуаларын охунушлары рус хәрфләријнән дә јазылмиштүр.

Анжах Куранын јазылдуғы арап алфабесиндәки базы хәрфләрин рус алфабесиндәки каршылуғы олмадуғы ичүн суре вә дуаларын јени хәрфләринән тоғри шәкилдә өгрәнилмәси мүмкүн дәгүл. Бу сәбәплә суре вә дуалары еј билән бир өгрәтижинин, хожанын ағзындан динләјип өгрәнмәк гәрәкир.

Намазын фарзларындан бири дә Куран охумахтур. Манасы бозулажах шәкилдә Куранын јанлыш охунмасы халында намазын бозулажағы дүшүнүлүрсә, намаз сурелерини тоғри өгрәнмәнин әхәммијаты даха еј ағнашылур.

Охунушы: **Елхамдү лиллахи раббил-алемин. Еррахманир-рахим. Малики јевмиддин. Ијјаке нағбуду вә ијјаке нестеғын. Ихдинессырател мүстакым. Сырател-лезине енғамта алејхим, ғајрил-мағдуби алејхим вә леддалин.**

Ағнамы: Хамд, алемләрин Рабби, мәрхәмәтли олан, мәрхәмәт едән вә Дин Гүнүнүн сахиби олан Аллаха махсустур.

Аллахым! Анжах Сәнә куллух едәр вә бир тәк Сәндән јардым диләрух. Бизи тоғри јола, нимәтә әрдүрдуғун кимсәләрин, газаба уғрамијанларын, сапмијанларын јолуна әриштүр.

Фил сураси

Бу вә бундан сора гәлән сурелер намазларда ајахтајкән вә *Фатиха*дан сора охунур.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ ف۪ي تَضْل۪يلٍ ﴿٢﴾
وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَاب۪يلَ ﴿٣﴾ تَرْم۪يهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍ ﴿٤﴾
فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

Охунушы: **Елем тере кејфе фе-але раббүке биасхабил-фил. Елем јеж-ал кејдехүм фи тадлил. Вә ерселе алејхим тајран ебабил. Термихим бихижаретин мин сижжил. Феже-алехүм ке-асфин ме-кул.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед! Кәбеји јыхмаја гәлән) фил сахиплеринә Раббинин нә еттуғуны гөрмәдин ми? Онларын дүзәнләрини боша чыхармады ми? Онларын үстүнә сәрт ташлар атан сүрүләринән кушлар јоллады. Сонунда онлары јенгилмиш әкин кими јапты.

Курејш сураси

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لِاِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ ا۪يلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَٓاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾
اَلَّذ۪ٓي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Охунушы: **Ли-и ләәфи Курејшин. Иләфихим рихтелеш-шитаи вессајф. Фелја-бүдуу раббе хазелбејт. Еллези ет-амехүм мин жуу-ин вә аменехүм мин хавф.**

Ағнамы: Курејш кабиләсинин јаз вә кыш јолжулухлурында узлашмасы вә ағнашмасы сағланмиштүр. Еләјсә гәндиләрини ачкән тојуран вә корхы ичиндәјкән гүвән верен бу Кәбенин раббинә куллух етсинләр.

Мааун суреси

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِ ﴿١﴾ فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَ ﴿٢﴾
وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَ ﴿٤﴾
اَلَّذ۪ينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَاؤُ۫نَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Охунушы: **Ере-ејтеллези јүкеззибү биддин. Фезаликеллези, јеу-улјетим. Вә лә јехүддү алә та-амилмискиин. Февејлүн лилмүсаллиин. Еллезине хүм ан саләтихим сахун. Еллезине хүм јүрауне. Вә јемне-унелма-ун.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) дини јалан сајаны гөрдүн ми? Өксүзи какыштыран, јохсули тојурмаја чалышмајан кимсә иштә одур. Ваj о намаз кыланларын халинә ки: Онлар кылдухлары намаздан гафилдүрләр. Онлар гөстәриш јапарлар. Онлар (герчәк олмијан) басит шејләри билә вермәзләр.

Кәвсәр суреси:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٣﴾

Охунушы: **Инна а-тајнаакелкевсер. Фесалли лираббике венхар. Инне шааниеке хүвел-ебтер.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) тоғриси сәнә пек чох нимәт вермишух. Еләјсә Раббин ичүн намаз кыл, курбан кес. Тоғриси, ады саны ортадан кахажах олан, сәнә кин тутан кимсәдүр.

Кәфируун суреси:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾ وَلَٓا اَنَا
عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

Охунушы: **Кул јаа ејјүхел кәфируун. Лә ағбүдү маатаабүдүн. Ве лә ентүм аабидүүне маа ағбүд. Ве лә ене аабидүн маа абедтүм. Ве лә ентүм аабидууне маа ағбүд. Лекүм дииникүм велије диин.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) де ки: Еј инкәржылар! Бән сизин таптухларыныза тапмам. Бәним таптуғума да сиз тапмазсынынз. Бән дә сизин таптуғунуза тапажах дәгүлүм. Бәним таптуғума да сиз тапмијерсиз. Сизин дининиз сизә, бәним диним бәнәдүр.

Наср суреси:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا جَٓاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُۙ ﴿١﴾ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ اللّٰهِ اَفْوَاجًاۙ ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ
بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُۜ اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Охунушы: **Изаа жаае насруллахи велфетх. Ве реејтеннаасе једхулууне фии диниллаахи ефваажаа. Фесеббин бихамди раббике вестағфирх. Иннехуу кәәне тевваабаа.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Аллахын јардымы вә зафәр гүни гәлип, инсанларын Аллахын дининә ахын ахын гирдухларыны гөрүнжә, Раббини өгүп тесбих ет; Ондан бағышлама дилә, чүнки О төвбәләри хәр вахыт кабул едәндүр.

Теббет суреси:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَٓا اَبِي لَهَبٍ وَتَبَّۜ ﴿١﴾ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَۜ ﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍۚ ﴿٣﴾
وَامْرَاَتُهُۜ حَمَّالَةَ الْحَطَبِۚ ﴿٤﴾ ف۪ي ج۪يدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Охунушы: **Теббет једаа ебии лехебин ве тебб. Маа ағнаа анхү маалүхуу ве маа кесеб. Сејеслаа наарен заате лехеб. Вемреетүх хаммаалетел-хатаб. Фии жии дихаа хаблүн мин месед.**

Ағнамы: Ебуу Лехебин әлләри курусун; куруды да! Малы вә казандуғы гәндинә фајда вермәди. Алавли аташа јасланажахтур. Карысы да, бојнунда бир ип олдуғы халда она одун ташыјажахтур.

9. Ихлас суреси:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌۚ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْۙ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

Охунушы: **Кул хүвеллаахү ехад. Аллахүссамед. Лем јелид вә лем јуулед. Вә лем јекүн лехуу күфүвен ехад.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Де ки: О, Аллах бир тәктүр. Аллах хәр шејдән мүстағни (гөзи гөнли ток) вә хәр шеј Она мухтачтур. О тоғурмамиш вә тоғмамиштүр. Хеч бир шеј Она денк дәгүлдүр.

Феләк суреси

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾
وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Охунушы: **Кул е-узү бираббил-феләк. Мин шерри ма халак. Вә мин шерри ғасыкин иза векаб. Вә мин шеррин-неффасати фил-укад. Вә мин шерри хасидин иза хасед.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Де ки: Јаратыкларынын шәриндән, бастурдуғы заман карануғун шәриндән, дүгүмләрә нәфәс едән бүјүжүләрин шәриндән, пахыллух еттуғы заман пахылларын шәриндән, тан јерини ағартан Раббе сығынурум.

Нас суреси

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾
اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ ف۪ي صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Охунуши**: Кул еузү бираббинас. Меликиннас. Иләхиннас. Мин шеррил весвесил ханнас. Еллези јүвесвисү фи судуриннас. Минелжиннети веннас.**

Ағнамы: (Еј Мухаммед!) Де ки: инсанлардан вә жинләрдән вә инсанларын гөнүлләринә весвесе верен о синси (хилекәр) весвесежинин шәриндән, инсанларын Танрысы, инсанларын хүкүмдары вә инсанларын Рабби олан Аллаха сығынурум.

ШӘКИЛЛӘРИНӘН АБДАСЫН АЛЫНЫШЫ

Шәкил: 1

1. Әвәл коллар дирсәкләрин јохарысыначан сыванур, сора *“Нијат еттим Аллах рызасы ичүн абдас алмаја”* дија нијат едилүр. Вә *“Еүзү билләхи минеш-шејтанир-ражим, Бисмил-лахир-рахманир-рахим”* охунур. **(Шәкил: 1)**

Шәкил: 2

2. Әлләр биләкләрәчән үч кәрә јаханур. Пармах араларынын јаханмасына диккат едилүр. Пармахларда јүзүк варса ојнатылып алтынын јаханмасы сағланур. **(Шәкил: 2)**

Шәкил: 3

3. Сағ авужинән ағыза үч кәрә ајры ајры су алынып хәр дәфәсиндә ејжә чалхаланур. **(Шәкил: 3)**

Шәкил: 4

4. Сағ авужинән буруна үч кәрә ајры ајры су чәкилүр. **(Шәкил: 4)**

Шәкил: 5

5. Сол әлинән сүмкүлүрүп бурун тәмүзләнүр. **(Шәкил: 5)**

6. Алында сачларын биттуғы јердән башлајып кулахларын јумушағына вә чәнгә алтыначан јүзүн хәр тәрәфи үч кәрә јаханур. **(Шәкил: 6)**

Шәкил: 6

Шәкил: 7

7. Сағ кол дирсәкләринән барабар үч кәрә јаханур. Јахыјанда колун хәр тәрәфи кури бир јер калмијажах шәкилдә ејжә овулур. **(Шәкил: 7)**

8. Сол кол дирсәкләринән барабар јаханур. Јахыјанда колун хәр тәрәфи кури бир јер калмијажах шәкилдә ејжә овулур. Әлләр тәзә бир сујинән ислатылур. **(Шәкил: 8)**

Шәкил: 8

9. Сағ әлин ичи вә пармахлар башын үстүнә којулуп бир кәрә месхедилүр. **(Шәкил: 9)**

Шәкил: 9

Шәкил: 10

10. Әлләр ислатылып сағ әлин шехадет пармағыјнән сағ кулағын ичи, баш пармағыјнән дә кулағын дышы; сол әлин шехадет пармағыјнән сол кулағын ичи, сол әлин баш пармағыјнән кулағын архасы месхедилүр. **(Шәкил: 10)**

11. Әлләри тәзәдән ислатмаја гәрәк олмадан герија калан үчәр пармағын дышыјнән бојун месхедилүр. **(Шәкил: 11)**

Шәкил: 11

12. Сағ ајах үч кәрә топухларинән барабар јаханур. Јахамаја пармах учларындан башланур вә пармах аралары ејҗә тәмүзләнүр. **(Шәкил: 12)**

13. Сол ајах топухларинән барабар јаханур. Јахамаја пармах учларындан башланур вә пармах аралары ејҗә тәмүзләнүр. **(Шәкил: 13)**

Абдас биттуғунда ајахта вә кыблеје каршы *"Келиме-и шехадет"* охунур.

ШӘКИЛЛӘРИНӘН НАМАЗЫН КЫЛЫНЫШЫ

Мисал оларак сабах намазынын ики рәкәт фарзынын шәкилләринән ағнатылмиш, еркек вә кадынларын фарклы хәрәкәтләри бәлиртилмиштүр. Ики рәкәтли бир намаздаки хәрәкәтләринән өбүр намазлардаки хәрәкәтләр арасында фарк олмадуғы ичүн шәкилләринән ағнатылмасына гәрәк калмамиштүр.

Сабах намазынын фарзынын кылынышы:
Биринжи рәкәт:

1. Ајахларын арасы дөрт пармах ачухлухта вә пармах учлары кыблеје тоғри гәләжах шәкилдә ајахта кыблеје дөнүлүр;

2. Икамет гәтүрүлүр (Еркеклер ичүн);

Нијат:

3. “Нијат еттим Аллах рызасы ичүн бөгүнки сабах намазынын фарзыны кылмаја” дија нијат едилүр.

Ифтитах тәкбири:

4. “Аллаху әкбәр” дејип ифтитах тәкбири алынур.

Шәкил: 1

Еркеклер тәкбир аланда әлләрин ичи кыблеје каршы вә пармахлар нормал ачухлухта булунур.

Башпармахлар кулах јумушағы хизасына гәләжах шәкилдә әлләр јохарија калдурулур. **(Шәкил: 1)**

Шәкил: 2

Кадынлар тәкбир аланда әлләринин ичи кыблеје каршы, пармахлар нормал ачухлухта вә пармах учлары омуз хизасына гәләжах шәкилдә әлләрини јохарија калдурур. **(Шәкил: 2)**

Кыјам:

5. Тәкбирдән сора әлләр бағланур. Ајахтајкән сежде едиләжах јере бахылур.

6. Ајахта сырасыјнән:

А) Сүбханеке,

Б) Еузү-бесмеле,

В) Фатиха суреси,

Г) Курандан башха бир суре даха охунур.

Шәкил: 3

Еркеклер сағ әлин авужи, сол әлин үстүндә вә сағ әлин баш вә күчүк пармахлары сол әлин биләгини каврамиш олуп әлләрини гөбәк алтында бағларлар. **(Шәкил: 3)**

Шәкил: 4

Кадынлар сағ әл сол әлин үстүндә олажах шәкилдә әлләрини гөғүс үстүнә којарлар. Еркеклерде олдуғи кими сағ әлин пармахларыјнән сол әлин биләгини каврамазлар. **(Шәкил: 4)**

Рүку:

7. "Аллаху әкбәр" дејип рјкуја варылур вә бурада үч дәфә *"Сүбхане Раббијел-азим"* дејилүр. Рүкудајкән ајахларын үстүнә бахылур.

Шәкил: 5

Еркеклер рүкуда пармахлары ачух олуп әлләријнән дизләрини тутуп сыртыны дүмдүз јапарлар. Дизләрини вә дирсәкләрини дик тутарлар. **(Шәкил: 5)**

Кадынлар рүкуда сыртларыны бирәз мејилли тутуп еркеклердән даха аз әгилүрләр. Әлләрини (пармахларыны ачмајып) дизләри үстүнә којарлар вә дизләрини бирәз бүкүк тутарлар. **(Шәкил: 6)**

Шәкил: 6

Рүкудан кахыш:

8. “Семиаллахү лимен хамидех” дејип рүкудан кахылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилүр.

Шәкил: 7

Еркеклерин рүкудан кахып тоғрулмасы. **(Шәкил: 7)**

Шәкил: 8

Кадынларын рүкудан кахып тоғрулмасы. **(Шәкил: 8)**

Сежде:

9. "Аллаху̇ әкбәр" дејип сеждеје варылур. Сеждеје енәндә әвәл дизләр, сора әлләр, даха сора да алын вә бурун јере којулур. Сеждеде баш ики әлин арасында вә хизасында булунур. Сеждедејкән ајахлар калдурулмаз. Сеждеде бурун кәнәрләринә бахылур. Бурада үч кәрә *"Сүбхане Раббијел-алә"* дејилүр.

Шәкил: 9

Еркеклер сеждеде дирсәкләрини јанларындан узах, колларыны јерден калкык тутарлар. Ајахлар пармахлар үстүндә дик тутулур вә пармах учлары кыблеје гәләжах шәкилдә јере којулур. **(Шәкил: 9)**

Шәкил: 10

Кадынлар сеждеде колларыны јанларына битишух халда тутарлар.

Ајахлар пармахлар үстүндә дик тутулур вә пармах учлары кыблеје гәләжах шәкилдә јере којулур. **(Шәкил: 10)**

Ики сежде арасы отуруш:

10. “Аллахү әкбәр” дејип башыны сеждеден калдуруп диз үстү отурулур. Отуранда пармахлар дизләрин хизасына гәләжах шәкилдә элләр ујлукларын үстүнә којулур вә кужаға бахылур. Бурада *“Сүбханеллах”* дијажах катән кыса бир сүрә отурулур.

Шәкил: 11

Еркеклер сол ајағыны јере јајып онун үстүнә отурур, сағ ајах пармахлары кыблеје дөнмиш вәзијатта дик тутулур. **(Шәкил: 11)**

Кадынлар ајахларыны јатух оларах сағ тәрәфинә чыхарур вә елә отурурлар. **(Шәкил: 12)**

Шәкил: 12

11. *“Аллахӯ әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје варылур вә ӱч кәрә *“Сӱбхане Раббијел-алә”* дејилӱр.

12. “Аллахӱ әкбәр” дејип сеждеден ајаға (икинжи рәкәтә) кахылур вә әлләр бағланур. **(Шәкил: 3-4)**

Сеждеден каханда, әвәл баш, сора ајахлар, даха сора әлләр дизләр ӱстӱнә којулуп, дизләр јерден калдурулур.

Ифтитах тәкбириндән башлајып бурајачан јапыланлара *“бир рәкәт”* дејилӱр.

Икинжи рәкәт:

1. Ајахта сырасыјнән:

А) Бесмеле,

Б) Фатиха сураси,

В) Курандан башха бир суре даха охунур.

2. Биринжи рәкәттә олдуғы кими *“Аллахӱ әкбәр”* дејип рӱкуја варылур вә ӱч кәрә *“Сӱбхане Раббијел-азим”* дејилӱр. **(Шәкил: 5-6)**

3. “Семиаллахӱ лимен хамидех” дејип ајаға кахылур вә ајахта *“Раббена лекел-хамд”* дејилӱр. **(Шәкил: 7-8)**

4. “Аллахӱ әкбәр” дејип сеждеје варылур. Бурада ӱч кәрә *“Сӱбхане Раббијел-алә”* дејилӱр. **(Шәкил: 9-10)**

5. “Аллахӱ әкбәр” дејип сеждеден кахып дизләр ӱстӱнә отурулур. Бурада “Сӱбханеллах” дијажах катән кыса бир сӱрә отурулур. **(Шәкил: 11-12)**

6. Сора *“Аллахӱ әкбәр”* дејип икинжи дәфә сеждеје варылур вә ӱч кәрә *“Сӱбхане Раббијел-алә”* дејилӱр.

Каде-и ахире (Намазын сонунда отуруш):

7. "Аллаху әкбәр" дејип сеждеден кахып отурулур.

Отуруркән әл пармахлары дизләрин хизасына гәләжах шәкилдә әлләр ујлухларын үстүнә којулур вә кужаға бахылур.

Шәкил: 13

8. Отурушта сырасыјнән:

А) Еттехијјату,

Б) Аллахумме салли,

В) Аллахумме барик,

Г) Раббена атина дуалары охунур.

Шәкил: 14

Еркеклер сол ајағыны јере јајарах онун үстүнә отурур, сағ ајах пармахлары кыблеје јөнәлмиш вәзијатта дик турулур. **(Шәкил: 13-14)**

Шәкил: 15

Кадынлар ајахларыны јатух оларах сағ тәрәфә чыхарур вә елә отурурлар. **(Шәкил: 15)**

Сағ тәрәфә сәләм вериши:

9. Әвәл башыны саға чәвүрүп *“Есселаму алејкум вә рахметуллах”* дејилүр. Сәләм верәндә омузлара бахылур.

Еркеклерин сағ тәрәфә сәләм вериши. **(Шәкил: 16)**

Кадынларын сағ тәрәфә сәләм вериши. **(Шәкил: 17)**

Сол тәрәфә сәләм вериши:

10. Сора башыны сола чәвүрүп *“Есселәмү алејкүм вә рахметуллах”* дејилүр. Беләјнән ики рәкәт намаз тамамланмиш олур.

Шәкил: 18

Еркеклерин сол тәрәфә сәләм вериши. **(Шәкил: 18)**

Кадынларын сол тәрәфә сәләм вериши. **(Шәкил: 19)**

Шәкил: 19

ДУА

Дуа едәндә әлләр гөғүс хизасына калдурулур. Әлләр гөғе тоғри ачылып авучларын ичи јүзә тоғри бирәз мејилли тутулур вә ики әлин арасы ачух тутулур. **(Шәкил: 20-21)**

Шәкил: 20

Дуа едән бир еркек чожуғы. **(Шәкил: 20)**

Шәкил: 21

Дуа едән бир кыз чожуғы. **(Шәкил: 21)**